[illegible]

CODEX JURIS BOHEMICI.

TOMI II. PARS IV.

CONTINENS

MONUMENTA JURIS MUNICIPALIS SAECULI XIV.

EDIDIT

HERMENEGILDUS JIREČEK.

PRAGÆ.

SUMPTIBUS AUCTORIS — APUD FRIDERICUM TEMPSKY.

1898.

CODEX JURIS BOHEMICI.

TOMI II. PARS IV.,

CONTINENS

MONUMENTA JURIS MUNICIPALIS SAECULI XIVmi.

EDIDIT

HERMENEGILDUS JIREČEK.

PRAGÆ.

SUMPTIBUS AUCTORIS. — APUD BIBLIOPOLAM FR. TEMPSKY.

1898.

INTRODUCTIO.

Terra Boemia una cum Moravia usque ad exitum saeculi XIImi nullas habuit civitates, civibus in nexu communitatis degentibus adornatas. Quae hisce temporibus commemorantur civitates, castra erant more slavico condita, loca universo populo provinciae seu territorii ad castrum spectantis inservientia, naturam defendiculorum habentia. Primus et antiquissimus Boemiae chronista, Cosmas decanus Pragensis (†1125) hujusmodi castra promiscue castra, urbes, civitates, oppida denominat. Sermone slavico castrum sine discrimine „grad“ nominabatur (Vyše-grad, Veli-grad, Boleslavl-grad etc.)

Castra per Boemiam et Moraviam repraesentabant populum regionis, ita ut singula eorum nomen populi ejusdem gererent: Djačané, Ljutomirici, Dúdlebi, Netolici, Golasovici. „Quos vidit meliores et nobiliores ex omnibus civitatibus“ — ait dux apud Cosmam — „His urbes et populum ad regendum committas“.

Castris more slavico adposita erant suburbia, ubi residebant hospites mercatores, castrorum officiales, diversi generis ministeriales, operarii mechanici, denique judaei negotiatores. In suburbio Pragensi, apud ecclesiam S. Petri in Porječjé, colonia Teutonicorum jam saec. XI. sedem suam habebat.

Novarum formationum primordia exeunte saeculo XII. animadvertuntur. Formantur communitates civium, praesertim negotiatorum, nominanturque burgi, civitates. Substruebantur eis aut castra antiqua, aut castrorum suburbia, aut villae praesertim monasteriales, loca opificiis et commercio satis commoda, in tractu stratarum publicarum sita. Primae hujus generis civitates (burgi) erant: Burgus Cadanensis 1186, burgus Veligradensis (Veligrad civitas, modo burgus) 1202,

burgus Brunensis 1210, burgus Cladrubensis 1212, cives de Freudental ante 1223, Uníšov (Nova villa) 1223, Opavia civitas 1224, Znoym civitas 1226, Gradec civitas 1225, Olomuc 1228, Godonin 1228, Kuningberc civitas 1232, Iglava 1233, Nova-civitas apud S. Gallum in suburbio Pragensi.

Praecipuus fautor novarum civitatum per Boemiam et Moraviam, pluriumque conditor erat Přemysl Otacarus II. (1253—1278).

I. **Ottakarisches recht** (p. 1—25).

Přemysl Otacarus II. teste Benessio minorita anno 1272 „per totam quadragesimam tertiam in Castellum se recepit et de jure Magdeburgensium et aliarum terrarum et regionum meliora, quae sibi et suis fidelibus videbatur exigere et jus formare et confirmare in regno suo ...., jura vilia et inutilia amputando, consuetudines malas in melius commutando; quod suis displicuit baronibus.“ (Cod. bibl. Guelferbytanae saec. XVI.)

Quaestio est, an monumentum juris boemici „Prager recht“ nuncupatum et a posteris Přemyslo II. adscriptum referre liceat ad illum consessum in Castello (Křivoklat, Burgleins) a. 1272 celebratum? — Itinerarium regis non repugnat; interruptum enim est a die 14. Julii usque ad initium mensis Septembris, quod congruit cum quadragesima tertia anni 1272 (quatuortempora Pentecostes ab 19. Junii usque ad 14. Septembris), quod nullo alio anno regiminis Přemyslai locum habuit. Inscriptio „Prager recht“ nullius est momenti; contextus monumenti minime habet jura civium seu civitatis Pragensis; rex omnes incolas terrae Boemiae hisce legibus constrictos esse voluit, quod apparet ex exordio codicis Vindobonensis: „Dîse recht hat kunig Ottocarus geseczt vber alle in Behemen lande“ et codicis Brunensis: „Hy hebin ſich an des kunigez Ottackers recht, das ir herren scheppfin, ritter vnd hern, knechte, kaufleute vnd bawleute .... “ Accedit, quod inscriptio „Prager recht“ codicis Brunensis in codice Vindobonensi penitus desideratur.

Primum et antiquissimum exemplar reperitur in codice Brunensi, anno circa 1350 scripto, cujus contextum in lucem edidit doctissimus Roeszler: Ueber die Bedeutung und Behandlung der Geschichte des Rechts in Oesterreich (1847). Alterum exemplar continetur codice manuscripto c. r. bibliothecae aulicae Vindobonensis (sign. suppl. 2051), cujus contextum in hoc volumine cum lectore communicamus, gratias agentes scriptori dictae bibliothecae, d. Ferd. Menčík, qui eum ad usus nostros libentissime exscripsit.

Contextus Brunensis antiquitate Vindobonensem praecedit, ut apparet e comparatione trium articulorum hicce loci subsequentium:

(Brun. 39.) Morgingabe mac ein iclich frauwe wol behaldin uf den heiligen, an czuge; wan ſi endarf nicht czuges dor vbir.

(Vind. 19. Morgengabe mag eine ygleiche frawe auff den heiligen wol behalden, ane geczeuge; wenn ſie endarff nicht geczeugen doruber.

(Brun. 69.) Iſt, das ein lantherre einen purger geldin sol, um uuas das ſi, das er im geburgit habe, vnd wil im der gulde uorlaukin, hat der burger einen Behmen vnd einen Duitschen, vm welchir hande sache: her iſt im gulde bestandin. Samelichir geczeug sol ouch habin der lantherre vf den Duitschen, vm ſulchir hande ſachin er czu im czu ſprechin habe.

(Vind. 44) Ist, das ein lantherre einen burger gelden sal, umb was das sei, das er ym geborget habe, und wil im der gulde verlauken, und hat der burger einen Behemen und einen Dewtschen: er ist im der gulde bestanden. Sameleich geczeug sal auch der lantherre auf den Dewtschen haben, umb welherlei sache das sey.

(Brun. 135.) Uuo ein phohſnider odir ein phohſniderinne in der kirchin wirt begriffen mit der ſcheinberlichen tat: de sol habin vordinet den galgin oder das man is ratepreche.

(Vind. 86.) Wo ein bewtelſneider oder ein bewtelſneiderin in der kirchen wirt begriffen mit einer ſcheinbarlichin tat: der ſal haben verdient den galgen oder das man in radebreche.

Exemplar, quod exstat in codice Musei bohemici (sign. 23. D. 29), copia est exemplaris Vindobonensis saeculo XVIII. per civem Iglaviensem, Marcum, scripta; parumque valet.

II. Sententiae Brunenses (p. 26—287).

Saeculo XIII. ac XIV. duo erant in Moravia quoad jus municipale familiae Suevicae centra: Civitas Iglavia unum, alterum civitas Bruna.

Sententias a collegio juratorum Brunensium latas in unum codicem redegit Johannes notarius Brunensis (1343—1360), easque publicitate donavit doctissimus Roeszler: Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Maehren. II. Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. und XIV. Jahrh. (Prag 1852); et quidem excussae sunt sententiae pleno tenore suo, exhibentes enuntiationes juratorum cum omnibus circumstantiis facti ad dijudicandum propositi.

Exeunte saeculo XIV. Sententiae Brunenses de novo sunt redactae, ommissis circumstantiis facti, retentisque nudis enuntiationibus juratorum. Quorum restrictorum contextuum praesto sunt recensiones duae, una prolixior, quam exhibet Codex Veteropragenus, altera succinctior, quae comprehenditur libro Brunensi, manu notarii Simeonis Pawr de Novadoma a. 1399 scripto. Exemplum:

Art. 6. (Codex Brun.) Jurati de Kniehnicz scripserunt sic etc. (species facti). Super quo diffinitum fuit, reum virtute allegationum suarum non teneri, actoris querimoniae respondere. Et notandum, quod inter dictas allegationes maxime per hoc actor repellitur ab agendo, quod dicit, se habere testes, quales nollet fatigare. Est enim talis excusatio frivola, quia magis est verisimile, quod actor causa honoris proprii testes statuat, quam eos fatigare nolens, cum rubore ab actione cadat.

(Cod. Veteroprag.) Reus virtute allegationum suarum non tenetur actoris querimoniae respondere. Circa quod notandum, quod inter allegationes utrarumque partium maxime actor per hoc repellitur ab agendo, quod dicit, se habere testes, quos nollet fatigare Est enim talis excusatio frivola, quia magis est verisimile, quod actor causa honoris proprii testes statuat, quam eos fatigare nolens, cum rubore ab actione cadat.

(Pawr) Actor causa honoris proprii testes statuat, quam eos fatigare nolens, cum rubore ab actione cadat.

Nostra praesens editio exhibet recensionem Veteropragenam et congruam cum ea Kuttenbergenam. „Liber sententiarum civilium“ (quo nomine Sententiae Brunenses inscriptae sunt in codice Veteroprageno), scriptus erat primo decennio saeculi XV-mi; in sermonem bohemicum versus est primis decenniis saeculi XVI-mi et typis editus a. 1536 curante mag. Briccio de Zlicko.

III. Sententiae Iglavienses (p. 288—372).

Sententiae saec. XIII. et XIV. a collegio juratorum Iglaviensium latae partim erant juris municipalis, partim juris montani. Sententias juris municipalis in unum codicem congessit Joannes de Gumpolcz notarius Iglaviensis (1360—1369). Contextus earum reperitur in codice bibliothecae aulicae Vindobonensis, cui celeberrimus Tomaschek, hujus collectionis editor (Der Oberhof Iglau in Maehren und seine Schöffensprüche Innsbruck 1868) indidit signaturam **B**.

In codice Kuttenbergeno a. 1401 - 1420 scripto, Sententiarum Iglaviensium magna pars immixta est Sententiis Brunensibus, residua sequitur in fine manuscripti. Sententiae Iglavienses latae sunt illis civitatibus et locis Boemiae atque Moraviae, quibus anteibat civitas Iglavia, rebus montanis celeberrima.

IV. Sententiae juris Magdeburgensis (p. 372—384).

Codex monasterii olim Zaganensis, nunc universitatis Wratislaviensis (I. Q. 156) inter alias materias continet seriem sententiarum secundum jus Magdeburgensium aliquot civitatibus Boemiae latarum, quae, ut apparet, jure Saxonico utebantur: Chrudim, Lutomyšl, Gradec super Albea, Brumow, Alta Muta. Harum civitatum saec. XIV. in jure dicendo urbem Lutomericensem caput fuisse constat. Quas sententias celeberrimus Gaupp in libro suo: Deutsche Stadtrechte des Mittelalters II. (Breslau 1852) primus publicitate donavit. Similium sententiarum juris Magdeburgensis sat magna copia e saeculo XV. et XVI. sermone boemica exstat.

I.

Dise recht hat kunig Ottakorus geseczt nach Cristi geburt MCC vnd in dem newenvndsechczigisten iare vber alle in Behemen lande.

1. *Von einem besagtem manne vmb einen totslag.* Wir wollen, abe geschiet ein streit oder ein geschicht in einer stat, das ein man zu tode wirt geslagen, vnde seine frunt die not dem richter clagen: so sal der richter zu des mannes hausse geen, dem die clager des totslages haben schult gegeben, vnd sal von ym burgen heischen. Hat er an erbe vnd an eygen fumffczig mark wert, domit mag er sich wol geburgen; enhat er abver des gutes so vil nicht, so sal er burgen dofur seczen, das er antworte fur den totslag. So er denne die burgen hat geseczet, ist, das er innen des entweichet vnde nicht furkomet, so mussen die burgen die fumffczig mark leisten; der mark fumfczig sal man dem clager geben dreissig vnde zu der stat czehen vnd dem richter czehen (9).

2. *Von der entschuldigung vmb einen totslag.* Kumpt einer fur gerichte vnd bewt sein vnschult vmb einen beczîgten totslag, vnde wolle das gerichten, wie er solle, das er der beczîgten sache vnschuldig sey, vnd wolle des vnschuldig weren: mag er sich des bereden mit siben warhaftigen mannen, vnder den auch sey der gesworen einer; er enget yn bas, denne sy es auff yn erczewgen mogen. Valbrenget er die beclaite sache, als er sich do hat vermessen mit seinen geczewgen: er beleibet ledig von dem clager; ist des nicht, vnd ym wirdet broch doran, man slehet ym das hewpt abe, oder er lose es mit dem gute als er das gehaben mag vnd abe sie es nemen wollen.

Distinctio 2. Der selb schuldige swert ane holung, die andern alle sweren mit holung (10).

3. *Von dem vorfluchtigem manne.* Wenn der beclagte man furfluchtig wirt, das er nicht fur gerichte komet: ſo ledt man yn in dreyen vnczehen nachten. Kumet er denne nicht fur gerichte, ſo tut man in yn die achte vnd ſchreibet yn an den achtbrieff.

Dist. 2. Sein hauſſruwe noch ſeine kint ſollen ſein nicht an dem gute enkelden, das er da leſſet; ſie enmogen awer deſſelben gutes nicht verkeuffen, bis an die czeit, das der man den totſlag gebeſſert (11).

Dist. 3. Wirbet er awer nach hulden vnd das er die geclagte ſache den clagern nach genaden vnd rate der lewte wil beſſern: das ſal man ym wol gunnen vnd ſal dozu des richters hulde gewynnen (12).

4. *Von den clegern vmb einen totslag.* Iſt, das die clager einen man von irem hoen mute zu beſſerung nicht wollen laſſen komen: ſo ſal der richter vnd die czwelff ym der ſtat fride geben vnd den clagern gebieten des kunigen fride vnd der burger fride, das ſie nicht fredebrecher an ym werden, wenne er yn gerne beſſern wil nach genaden vnd dornach, als er ſtat an yn vinden mag (13).

Iſt, das ſie doruber diſen gemachten fride brechen, ſo iſt deſſelben ſchuldigen mannes recht geſterket vnd der clager recht gekrencket (14).

Slohen ſie awer yn zu tode doruber, die ſelbe buſſe vnd beſſerung, die er getan ſolde haben mit dem leibe, die ſollen ſie auch von rechte leiden (15).

5. *Von notwere vmb totslege.* Wo ein man den andern zu tode ſlet vnd der gefangen wirt fur gerichte bracht vnd er ſprichet, das er ſich notgeweret habe ſeines leibes, der notwere habe er erhaftig lewte, die das geſehen haben: dieſelbe notwere ſal er verbrengen ſelb newnde vnverſprochner lewte oder manne; geſten ym die recht vnd redleichen, er ſal ledig beleiben von den clegern vnd von dem richter. Der ſelb ſchuldigen ſweret an holung, die andern mit holung, ygleicher beſundern. Wirt ym broch doran, man ſleet ym abe das hewpt vnd die eitgenoſſen ſollen tun die buſſe dem richter (16).

6. *Von wunden.* Wo ein man den andern wundet einer wunden, das er fur gerichte nicht komen mag fur kranckheit ſeines leibes, ſo komen ſein frunt zu dem richter vnd biten yn gerichtes vmb ſo getan leit, als an irem frunde ſei begangen; ſo ſal der richter zu dem wunden manne ſenden czwene erhaftig man, die yn fragen, wer ym die wunden habe geſlagen. Das ſal er begreiffen mit dem eide vnd bei der fart, als ſeine ſele faren ſulle an dem jungſten tage, das ym der man die wunden habe geſlagen. Das ſullen die boten vor dem richter bekennen, das er anders nymand keine ſchult denne deme ſelben manne vmb die wunden gebe; ſo ſal der richter in des mannes hauſſ geen, der den ſchaden hat getan, vnd ſal yn verburgen fur fumffczig ſchok oder mark; hat er des nicht, do er ſich mite geburgen moge, ſo ſal yn der richter vahen vnde behalden, bis er beſihet, abe der wunde man ſterbe oder geneſe; dornach ſal man denne richten (17).

7. *Awer vmb einen totslag.* Wo ein man eines totſlages geczîgen wirt vnd er des nicht bekennet, des man ym ſchult gibt: das ſal er gerichten ſelb newnde auff dem heiligen, des man yn da ſchult gibt, das er des vnſchuldig ſei; er ſwert ane holung, die andern mit holung.

Dist. 2. Verwirft man ym einen, e ſi es oder in genamet werden: er ſal ſtellen einen andern an des verworffen ſtat, ob er yn gehaben mag; ſo velfert (er) auch an ſeinem rechten. Mag er es nicht gehaben, man richtet uber yn, als auch das recht geweiſet (18).

Dist. 3. Iſt, das der tote man mer wunden hat, wenn eine, die zu dem tode ſich cziehen: weme man dorumbt ſchult gibt, der ſol ſich aufcziehen ſelbdritte auff den heiligen ane holunge, die andern ir yczleicher mit holunge. Wirt ym broch doran, es geet yn an die hant, oder er loſe ſie mit czehen pfunden, vnde dem richter wirt zu buſſe fumfczehen ſchillingen (19).

8. *Von einem ellenden erslagen manne.* Wirt ein ellender man erſlagen, der richter ſal den vordern vnd furbrengen als recht ſey.

Dist. 2. Wirt awer der ellende man beclait vmb einen totſlag, vnde enmag der lewte nicht gehaben, mit den er geczewgen moge: ſo ſal er mit ſein eines hant newn eyde ſweren, das er der ſache vnſchuldig ſey. Wirt ym broch doran, man ſleet ym abe das hewpt (20).

Dist. 3. Vmb ein wunden, die lidſchirt iſt, ſal man geben, dem ſie geſlagen iſt, drei pfunt zu beſſerung (21).

Fur eine hant oder fur einen fuzz gehoren czehen pfunt zu beſſerung (22).

9. Vmb eine lemde. Wo ein man vmb eine lemde beclaget wirt von einem andern manne, bewtet er ſein vnſchult do fur: ſo ſal er burgen ſeczen, das er fur gerichte kome vnd antwurte vmb das, das man ym ſchult habe gegeben. So er burgen geſaczt hat, entweichet er doruber, die burgen ſint der beſſerung beſtanden dem cleger mit fumff pfunden vnde dem richter mit dreiſſig ſchillingen zu buſſe; ſo tut man den, der do furfluchtig iſt worden nach der inheiſchung, in die echte.

Dist. 2. Iſt awer, das er fur kumet vnd in die burgen fur gerichte geſtellent, ſo ſint ſie der burgſchaft ledig; ſo ſal er antwurten vmb die becleite ſache. Beutet er ſein vnſchult, die ſal er gerichten ſelb dritte auff dem heiligen, er ſelbe ane vnd die andern mit holunge. Wirt ym broch doran, man ſleht ym abe die hant, oder er ledig ſie mit fumff pfunden (23).

10. Vmb eine slechte wunden. Wirt ein man becleit vmb eine ſlechte wunden, vnd wirt der wunden mit leuten uberczeuget: er ſal den ſchaden mit einem pfunde verbuſſen. Lewkent er awer des, das man ym schult hat gegeben: des ſal er gerichten ſelbdritte auff den heiligen mit erhaftigen lewten, als recht iſt, er ane vnd die andern mit holunge. Wirt ym broch doran, hat er des gutes nicht, man ſleht im abe die hant (24).

11. Vmb ein heymsuchen. Wo ein man den andern heimſuchet mit ſeinen frunden vnd komen in ſein hauff vnd tun ſchaden dem manne mit irre gewalt dorinne, das man ſcheinberlichen gesehen vnd das dem richter vnd den ſcheppen

beweifen mag, alle die do gefehen vnd des uberczeuget werden der heimfuche: die muffen alle gleicherweis antworten als umb einen totflag, wen fie mit verdachtem mute den man geheimfuchet haben; do enmag fich auch nymand aufgecziehen mit feinem eyde (28).

12. Vmb ein heimsuche. Wo ein man den andern heimfuchet vnd er die heimfuche befchreiet vnd fie mit feinen vmbfeffen beczeuget: man fal richten gleicherweis zu dem felben man als vmb einen totflag (25).

Dist. 2. Ift awer, das der man den, der yn geheimfuchet hat, zu tode flet vnd yn mit feinen geczewgen alfo toten fur gerichte brenget vnd clagt auff yn die heimfuche: man fal yn alfo toten enthewpten (26).

Dist. 3. Ift awer, das difer der heymfuche dheinen geczeugen hat, der difen zu tode hat geflagen vmb die heimfuche: zu dem felben fal man richten vmb den totflag (27).

13. Von der sȯne totslag. Wo ein man einen fun hat, der von feinem brote nicht gefcheiden ift, fleht er einen man zu tode: der vater antwort fur den fun, ob er wil. Ift, das des mannes fun des totslages wirt uberwunden: der vater fal fur den totflag beffern als recht fey, oder man fleet ym das heupt abe (29).

Dist. 2. Ift awer, das er des, des man ym fchult gibet, wil gerichten als ym das recht geweifet: das fal er tun felb newnde oder felb fibende, vnder den fiben einer fei der gefworen, auff den heiligen. Es fal auch der eytgenoffen keiner veint fein, noch knecht, funder von der ftat gemeine lewte (30.)

14. Von ein lauffen der hewser. Ift, das ein man kumet gelauffen in eines mannes hauf mit einem (erczogin) fwerte, vnd er einen man dor inne iaget vnd wundet yn: es get im an die hant. Gefchiet awer dhein fchade douon, wenn das er den man in das hauff hat geiaget: vmb den gewalt, den er dem haufwirt hat getan, fal er dem wirt beffern mit dreiffig fchillingen; ift das er es yn nicht erleffet, vnd dem richter achthalben fchilingen. Ift awer, das er den wundet, den er do

hat geiaget, eine flechte wunde: dem fal er beffern mit fumff pfunden; ift es awer lemde, do gehoren newn pfunt fur vnd dem richter dreiffig fchillingen zu buffe (31).

15. Von notczogen. Ift, das ein frawe oder ein junckfrawe claget uber einen man, das er fie genotczoget habe: mag fie das erczeugen mit mannen oder mit weiben, die ir gefchrey gehert haben; velbrenget fie das als recht ift, man fleht ym das hewpt abe. Let fie es awer ubernechten (ubernechtig werden) vnd fie den richter wol gehaben mag, vnde let es claglos: ir fal beleiben vngerichtet, dadurich das fie es ubernechtig hat laffen werden (32).

Ift awer, das fie des tages zu der ftat komen mag, vnd auff dem felde die not an ir begangen ift, vnd der hirte das gefchrei gehort hat vnd dorzu ein weib oder ein man: mit dem mag fie, fo fie zu der ftat komet, vor dem richter wol erczeugen mit den lewten, die ir gefchrey gehort haben. Erczeuget fie das als recht ift, man fleht ym abe das heupt.

Dist. 2. Enhat fie awer der geclagten fachen keinen geczeugen, fo empriftet er ir felb newnde auff den heiligen. Hat er der eytgenoffen nicht, die ym von den noten helfen, fo fal er alleine fweren newn eyde, den erften ane holung, die andern mit holung. Gerichtet er als recht ift, er fal ledig fein (von ir) und von dem richter; wirt ym awer broch doran an den eyden, man flet ym abe das hawpt (33).

16. Von gespiczten swertes stich oder messer. Wunden fich czwene unter aneinander, der eine wirt wunt mit einem fwerte, der ander mit einem meffer: die wunde, die mit einem fwerte gefchiet, get an die hant, der meffer ftich oder eines gefpiczten fwertes ftich geet ym an den hals, wann es ein deubleich mort ift (33, recte 34).

Dist. 2. Abe ein ftreit gefchiet von einem manne in der ftat, vnd zu dem ftreite komen ander lewte gelauffen mit aufgeczogen fwerten, als es dicke ift gefcheen, vnde einer do zu tode geflagen wirt oder gewundet: yener, des der vrhab ift gewefen, der fal antwurten vmb den totflag oder vmb die wunden, die andern vmb die vnrechte volleift, als recht ift

Dist. 3. Kumpt awer ein man dorzu gelauffen, da dorich das er den ftreit gerne gefcheiden het, vnde fein fwert dorunder geftoffen hat, vnd von demfelben fwert einem manne fchaden gefchiet, vnd der fchade auff im geleget wirt: das fal er gerichten mit feinen czweien vingern auff den hayligen, das er durich dheines ftreites willen noch ymand zu fchaden, zu dem ftreit fey komen nicht, wenn durich das, das er den ftreit wolde gefchieden haben. Gerichtet er als recht ift, er fal ledig fein von deme clager vnd von dem richter; wirt er awer broch doran, er muff antworten vmb die vnrechten volleift (35).

17. Von schulde zu fordern. Wer fchulde fordert auff einen mann fur gerichte, der er zu gelden nicht enhat noch verburgen mag: der richter fal yn fur das gut, das do er vmb beclaget wirt, den man bey der hant antworten; den fal er mit ym heim furen vnd fal in geleich feinem gefinde halden mit der coft vnd mit der arbeit. Wil er in aber spannen in einen veffer, das er ym icht entrinne, das tut er wol; anders fal er in keine not anlegen.

Dist. 2. Leffet er in, ader antrint er ym; dauon entwirt er nicht des geldes ledig, dieweil er nicht das gelde vergolden hat (36).

Dist. 3. Der fchulde, der ein man dem andern vor gerichte erkennet, die fal er gelden zu dem tage, als da vor dem gerichte gelobet wirt; entut er des nicht, man fal die fchult mit der buffe gelden (37).

18. Von verlewkenter schult. Ift awer, das ein man dem andern feiner fchult lewkent, der nicht geczewgen doruber gehaben mag: fo fal er das gelt mit feinen czweien vingern auf den heiligen behalden, vnd fey der gulde domit ledig (38)

19. Von morgengabe. Morgengabe mag eine ygleiche frawe auff den heiligen wol behalden ane geczeuge; wenn fie endarff nicht geczeugen doruber.

Dist. 2. Es mag ein man auch wol eygen oder hauff geben zu leibgedinge feiner hauffrawen; fie enmag es awer

nicht verkewffen, wenn mit gunſt der kinder vnde der frunde, wanne daſſelbe gut wider erbet auff die kinder vnd auff die erben (39).

20. Von der frawen leibgedinge. Wirt ein man von ſeinem weibe mit dem tode geſcheiden: die frawe behelt ir leibgedinge an dem eygen, das man ir laſſen hat.

Dist. 2. Man ſal auch von dem gute, das der man ir gelaſſen hat, dauon gelden ſogetane ſchult, als er ſchuldig beleibet den knechten vnd den dirnen ir lon, do er ſie vmb gedinget hat. Wil awer die fraue vnd die erben die knechte vnd die dirnen laſſen, ſo ſullen ſie yn ir ganczes lon geben; haben awer ſie icht uber das verdiente lon genomen, das dorffen ſie nicht wider geben, dadurich das man ſie hat an ire ſchult vorkeret vnd vrlob gegeben (40).

21. Von teilung der bruder. Wo czwene bruder zu einem erb gehoren, der elter (eldiste) behelt des vaters ſwert; das ander, was des ſey, es ſei harnaſch, roſſ, pfert oder vie, das teilen ſie geleich vnder ſich, vnd ander gut, wo ſie das haben, abe ſie nicht bei einander wollen beleiben (41).

Dist. 2. Wen ein man ein weib genymmet, ſo ſal ſich der man vnder winden des alles, das die frawe hat, wenn er ir rechter furmund ſal ſein. Der man ſal auch ſein gut vor dem weibe nicht verſweigen, noch das weib vor deme manne.

Dist. 3. Stirbet awer das weibe e der man, ſi mag irs gutes eins teils wol behalden iren frunden vnd auch ein teil fur ir ſele, es ſei an gewande oder an andern dingen (42).

22. Von beschiedung des mannes vnd von kinttragen der frawen. Iſt aber, das der man ſterben ſulle, der tut da daſſelbe.

Dist. 2. Iſt, das er kintlos beleibet, das ſchafft er wol nach der gulde, die er gelden ſulle ſeinen frunden, zu ſtegen oder zu wegen oder zu gotes hewſern, dorich ſeiner ſele willen, vnd auch, das man ir beider ſele, mannes vnd weibes, dauon gedencke (43).

Dist. 3. Wo ein man ſtirbet in dem jare, do er ein weib oder eine junckfrawe habe genomen, vnd doch nicht

kinder hat gelaſſen, ſunder die frawe eines kindes bey im ſwanger geit ſei worden, vnd hat das kunt getan den lewten, vnde iſt es, das daſſelbe kint, das die frawe hat getragen, die vier wende beſchreiet: das kint behelt zu rechte des vaters erbe. Stirbet awer das kint, das do iſt gehoret, ſo erbet das gut an ſeine muter mit alle ſeinem rechten (44).

23. *Von trewlosen lewten.* Wer ſo an ſeinem herren trewlos wirt, oder an andern lewten, vnd furfluchtig wirt auſſ dem lande: deme verterbet man ſein ere vnd sein lenrecht, vnd nicht den leipp (46).

Dist. 2. Wo ein man beclaget wirt vmb furmundeſchafft, die er in ſeiner gewalt habe, oder halde einer frawen oder kyndern fur, vnd er geladen wirt drei ſtund vor gerichte: iſt, das er nicht fur komet, ſo ſal man ym verteilen das gut, das er furmunde iſt geweſen, vnd der richter ſal den clager des gutes gewaldig machen vnd doruber fride gebieten (47).

24. *Wer nicht geczewge moge sein.* Wer offenwar bey eines mannes weibe ſleſſet, vnd deſſelben weibes (elich) man ſtirbet, nympt er ſie, der alſo offenbar bei ir geſlaſſen hat, zu der e: was er kinder bey ir gewynnet, die enmogen vor gerichte keinem manne ſeines rechten gehelfen, noch geczewge ſein.

Dist. 2. Spillewte, kinder vnde kempfen enmogen auch nymand keines rechten gehelfen; dozu pfaffenkint vnd die ir leib, haut vnd har mit (irine) gute geloſet haben; auch wer einen offen maneyt ſweret, den allen iſt verſayt vor gerichte alles recht (45).

25. *Von gutes ansproche.* Sprichet ein man ein gut an vnd claget dor auff, vnd hat des geczewgen: er beheldet es mit rechte; wirtt aber er mit rechte dauon geweiſet, das muz er leiden vnd beleibet von dem richter ledig der buſſe (48).

26. *Von des richters busse.* Wer dem richter ſeine buſſe zu rechten tagen nicht engebet, do ſal der fronbote furpfenden, vnd ſal das pfant, ob man es nicht loſet, verſeczen oder ver-

keuffen. Kein man muſſ dem richter vmb eine clag czwir wetten, ſunder abe ymand der ſtat fride brichet oder ſein ſwert furet auff ymandes ſchaden: das ſwert ſal ſein des richters.

Dist. 2. Wo ein man den andern man von einer andern ſtat fur einen andern richter mit clage fur gerichte begreiffet vnd mit geczeuge beclaget hat: der ſal uber ſechs wochen ſeine geczeuge da ſtellen; da ſal im der richter burgen vmbheiſchen, das er die beclagten ſache volfure. Sein es aber lewte binnen der ſtat geſeſſen, die geclaget haben mit geczeugen: den erteilet man virczehen tage (unczehn nacht) friſt oder do zu ſtunden, abe ſie wollen (49).

27. *Wer einem sein elich weib empfuret.* Hat ein man ein elich waib, vnd ſie yn ein ander man empfuret, vnd ſein gut darzu, vnd kumpt mit ir vnd mit deme gute in eine ander ſtat, vnd ym der man nachfert, des das weib iſt geweſen vnd auch das gut, vnd claget dem richter von der ſtat, das ym der man ſein weib vnd ſein gut empfurt habe, vnd dorzu ſein e zuſtoret habe: der richter ſal beide, man und weib, fahen vnd ſollen keines friedes genieſſen. Iſt, das ſie der beclaiten ſachen wollen lauken, ſo ſal der man, der do geclaget hat, hinder ſich an die ſtat czîhen vnde lewte, den es wiſſentlichen ſey, das ſie ſein elich weib ſey geweſen, die ym der man emfuret habe vnd ſein gut, do mite bekennen ym des newn erhaftig man auff der ſtat: ſo ſal man uber ſie beide rechten, auff der wegeſcheide ſal man ſie pfelen vnd dem manne das gut wider geben, das gut, das ym der man inpfuret hat. Iſt awer, das der, der do geclaget hat umb die e vnd der mit geczeuge nicht velkomen mag: ſo ſal der beclaite man von dem richter ledig werden, vnd der do hat geclaget, ſal dem richter tun buſſe, das ſind dreiſſig ſchillingen, vnde dem beclagtem manne abelegen ſeinen ſchaden vnde das laſter, das er von ſeiner fengnuſſe auch erlîden habe (51).

28. *Wer so uber acker feret.* Wer uber gebawten acker feret oder weg machet: der ſal geben fur ygleich rade von dem wagen einen pfening, der reitende einen halben, vnd

sullen den ſchaden gelden. Auff der sat vnd auff dem velde mag man ſie wol pfenden; weren ſie ſich der pfendung wider recht vnde beſchreite er ſie mit dem geruſſte, ſo muſſen ſie beſſern mit dreiſſig ſchillingen der kurczen den ſchaden vnd tuen pfandes recht (50).

29. Wo ein man begreiffet einen andern man bey seinem elichem weibe. Begreiffet einer in ſeinem gadem einen andern man bey ſeinem weibe, ſlet er ſie beide zu tot vnd beſchreit ſie mit geruffte, vnd das gerichte komet dorzu vnd ſeine nachgebaurn, den er ſeine not claget: man ſal ſie beide auſſuren an die wegeſcheide vnd ſal einen pfal ſlahen dorich ſie beide; vnde des verderbten mannes gute ſal werden dem richter das dritte teil, vnd ſeinem weibe vnd ſeinen kindern ſal beleiben die czwei teil (52).

30. Awer von demselben. Sleet ein man einen andern zu tode bey ſeinem weibe, den er begreiffet, vnd das weib dozu vnd es nicht gekundiget hat ſeinem richter noch ſeinem umbſeſſen: man ſpricht yn an vmb einen mort, den er an dem weibe vnd an dem manne begangen hat (53).

31. Von einer verlobten junckfrawen einem manne. Wer awer eine tochter hat, die er hat verlobet, vnd das gelubde verburget wirt mit dreiſſig marken, oder wie das denne ſey czwiſſen yn geſcheen, vnd ſie ein ander hin furet, vnd man ym nachferet vnd ſie begreiffet bey einem andern manne oder bey ein ander: man ſal zu rechte richten uber yn, wan er die e vnd dieſ runtſchaft der czweier erhaften manne hat von ein ander geſcheiden (54).

32. Von einer vnuerlobten junckfrawen. Wer awer einem man ſeine tochter, die er nicht verlobet hat, hinfuret vnd ſein gut domit, iſt, das der vater nachfert vnd ſie beide in einer ſtat vindet vnd ſie fur gerichte brenget: man ſal die junckfrawen fragen, abe er ſie mit irem wille empfuret habe oder nicht. Bekennet ſie des, das ſie willicleichen ſey mit ym

geczogen, er ſal ledig ſein; wann es iſt in dem ſyten, das die man die frawen ſollen bitten, dauon die frauen ſollen verſagen oder geweren.

Dist. 2. Iſt awer, das die junckfrawe der man mit ſeiner gewalt hat empfuret, vnd clait die not, die an ir geſcheen ſei: man ſlet ym abe das hewpt. Sprichet awer die junckfrawe, das sy es gerne hab getan: ſo ſal man das empfurte gut nemen vnd ſal es dem vater widergeben, ab er es nemen wil, vnd ſal ſie mit einander faren lan, wo ſie Got hin geweiſet (55).

33. Von Dewtschen vnd Beheim. Wundet ein Dewtſcher einen Beheim, oder der Beheim einen Dewtſchen: was man dem Dewtſchen zu rechte (oder czu besserunge) vindet, daſſelbe recht ſal auch dem Beheim geſcheen (56).

34. Von raube auff der strasse. Iſt, das ein man auff der ſtraſſe beraubet wirt, vnd er den rawber mit dem gute in der ſtat ankomet vnd in beſchreiet, vnd er ym fluchtig iſt worden, ist das ers dem richter kunt getut: er ſal mit dem beraubten manne dem rauber nachfolgen vnd ſal ym das gut wider gewynnen, abe ſie yn mogen ankomen. Iſt, das er ym yndert auff eine feſte entweichet: da ſullen ſie von dem herrn, des die veste iſt, den rauber fordern, der den man ſeines gutes hat beraubet. Iſt awer, das der herre den rauber mit gewalt yn furbeheldet: das ſal man clagen dem obriſten gerichte auff den herren, der mit ſeinem gewalt irn rauber mitſampt dem gute hat behalden (57).

35. Von dieben. Wirt ein dieb gefangen mit einer duebe, das gegen czwelff pfenningen ſich czîhe: dorumb ſal man in villen vnd ſcheren vnd brennen dorich das wange, vnd ſal ym die ſtat verbieten. Iſt awer, das er zu dem andern male mit der duebe begriffen wirt, vnd man das gebrante czeichen an ym ſihet: ſo hat er verdienet den galgen fur das verſtolen gut (58).

36. Von verstolem gute. Wo einem manne ſein gut verſtolen wirt, vnd daſſelbe gut wirt getragen verholen in eines (guten) mannes hauſſ, vnd er nicht enweis dorumb, wie das gut in das hauſſ komen iſt: das ſal er gerichten mit dreien vingern auff den heiligen, ob man es ym nicht erlaſſen wil. Vindet man awer verſtolen gut in eines mannes kaſten, do er den ſluſſel zu hat, vnd ſeine hauſſrawe ſein heymlicheit nicht enweis: er iſt auch der duebe beſtanden. Vindet man awer das verſtolen gut in ſeinem hauſſe auſſerhalb ſeines gadems vnd ouch des schrînes: das ſullen ſie gerichten auff den heiligen, das es an ir beider wiſſen darin komen ſey (59).

37. Vmb gekaufte duebe. Wo ein man mit duebe wirt begriffen, vnd er ſprichet, das er es kauffet habe, mag er das volbrengen mit dreien erhaften mannen: ſo iſt er der ſchulde mit rechte ledig. Mag er aber der lewte nicht gehaben, ſo richtet man vber yn, als das recht geweiſet. Iſt awer er ein bekant man, vnd er ſo getaner dinge ny geczîgen wirt: des ſal er billeich genieſſen (60).

38. Von verwirktem gute. Nyemand mag dem andern ſein gut verwirken, das er hat in ſeiner gewalt, abe er den leib wol verwirket (61).

39. Abe ein kint schaden tut. Tut eines mannes kint ſchaden, das zu ſeinen jaren nicht komen iſt: der vater ſal antworten fur das kint zu einem male vnd zu dem andern male; alſdann zu dem dritten male muſſ das kint ſich ſelbe verantwurten, abe es der vater nicht tun wil (62).

40. Von brennen. Wo ein man dem andern drewet zu brennen mit boten oder mit briefen, oder einen brant fur die tur henget: das ſal er kunt tun ſeinem richter vnd den burgern. Tut er das nicht vnd verſchweiget es, geſchiet ſeinen umbſeſſen dhein ſchade dauon vnd auch der ſtat: dorumb ſal er antwurten vnd beſſern mit leibe vnd mit gute, wenn sein manig man hat engolden (63).

Ist awer, das der man kunt hat getan dem richter, zu der kirichen den lewten, das er gerne dem manne wolle abelegen vnd bessern die gedrewten sache vnde gebe ym fride zu ym vnd von ym, ob er sich mit ym moge berichten, enkumpt er doruber nicht, vnd tut den schaden: wo man den selben ankumet, da sal man uber im richten.

Dist. 2. Gibt man aber einem wolbekanten manne schult vmb brant, vnd derselbe man das vngerne tete so getanen schaden, wil der, der da geclait hat, in nicht verwissen: er sal es ym mit seinen czweien vingern gerichten auff den heiligen.

Dist. 3. Wirt ein man aber besait, der sich nicht wol behalden hat, vnd auche boser ding geczîgen ist: der clager swert auff den heiligen selb dritte (neundte), er selber ane holung, die andern mit holung, ygleicher besunder. Wirt ym broch doran, er sal es verbussen mit der hochsten busse vnd sal dem beclagtem manne bessern mit der scheppen rate, vnd dem richter die hochste busse (64).

41. Vmb scheden des baws. Welich man ein gebewde in einer stat bawet, das es der stat schedleich sey, wirt das geruget vor gerichte vnd verboten, vnd er den baw nicht abebricht: geschiet dauon ymand schade, den sal er verbussen mit leib vnd mit dem gute (65).

42. Von falsch. Wo ein man vmb falsch anspricht einen man vnd nicht falsches bey im begreiffet: der sal sich bereden selbdritte erhafter lewte auff den heiligen. Wirt ir ym broch doran, er sal leiden, das ym zu rechte wirt erfunden (66).

43. Von gulde. Ist, das ein man gegen einem andern man icht zu sprechen hat umb gulde oder vmb welcher hande das sey: das sal er vor dem gerichte vnd anderswo nyndert suchen; ist, das es ym der richter mag gerichten. Mag ym aber der richter nicht gerichten, das der man so gewaldig ist: so sal der richter yn brengen, das ym gericht werde (67).

44. *Gegen den lantherren vnd den burgern.* Was ein lantherre zu einem burger zufprochen hat oder der burger gen dem lantherren: das fal gefcheen vor der ftat gerichte vnd richter, abe er es gerichten mag, als das recht geweifen kan. Wirt es awer von ir einem geczogen fur das hochfte gerichte, da muff er auch die hochfte buffe leiden, das fint czehen pfunt; ift, das er gefellet (68).

Dist. 2. Ift, das ein lantherre einen burger gelden fal umb was das fei, das er ym geborget habe, vnd wil im der gulde verlauken, vnd hat der burger einen Behemen vnd einen Dewtfchen: er ift im der gulde beftanden. Sameleich geczeug fal auch der lantherre auff den Dewtfchen haben, vmb welherlei fache das fey (69).

45. *Von der stat recht.* Wo ein man innen der stat recht gefeffen fey, der fal der ftat recht pflegen, mit welcher hande not die ftat anfuchende ift.

Dist. 2. Hat awer ein burger von einem andern manne czinfgelt: das fal er dem herren verczinfen; dennoch fal er ftatrechtens pflegende fein. Tut er des nicht, der richter vnd die burger follen ym dorumb zufprechen, das er dem rechten ift wider gewefen (70).

46. *Abe ymand schade geschee.* Wo einem manne fchaden gefchiet von einem andern manne, welher hande das fey, an vye oder an pferden: dorum urteilt man im nicht den leib noch fein gefunt; er fal aber den fchaden dem manne ablegen nach erhafter lewte rate (71).

47. *Von gute, das den rewbern abeiaget wirt.* Wer fo von gerichtes wegen den leipp vmb dueben oder vmb raub waget, do man in mit begriffen hat: des felben raubers gut fullen fich vnderwinden erhafte lewte von der ftat, von des richters halben, und fullen das gehalden, dadurich, abe ymande nach dem gute qweme, des es fei gewefen, vnd er das mit lewten oder mit warczeichen beczewgen kunde. Kumet abe nymand nach demfelben inner jares frift: do fal man es dem richter wider antworten; der tue damit was er wolle (72).

48. Von fursprechen. Was furſprecher der clager oder der antworter geret, den ſal man ym zu rechte geben; er enmoge ſein den mit rechte geweigern, abe die clag ſo getan iſt, das ſie gee auff ſeinen herren, des man er worden iſt, oder auff einen frunt; da wert er ſich wol mit rechte, furſprech zu ſein (73).

49. Awer von fursprechen. Awer wer do ſtamelt, der enmag ſich noch nymand an furſprechen verſawmen.

Dist. 2. Welher furſpreche des ſelben uberwunden wirt, das er vmb gedingten lon eines mannes oder weibes wort ſprichet, uberczeuget man yn des: er ſal rechtlos beleiben in allen ſteten, vnd enmag im nymande zu ſeinem rechten gehelfen (74).

50. Von sachen, die do gesatczt wirt an ratlewte. Iſt, das czweier manne clage vor gerichte mit des richters gunſt an ratlewte oder tedinges lewte gelaſſen wirt, die es cwuſſen in ſunen wollen: was wette ſie denne dorauff ſeczen, des ſint die beſtanden, die das gemechte nicht enhalden, abe ſie des mit den ratlewten uberwunden werden (75).

51. Von beschiedung. Wo ein man ſieh leit vnd dennoch wol bey den ſynnen iſt: der mag wol ſeines gutes ein teil fur ſeine ſele ſchaffen, des ander ſeinem weibe vnd den kinden, vnd auch ſeinen frunden, ab er wil; das enſal ym nymand weren, wenn es ſein recht arbeit iſt geweſen; er wolde denne greiffen uber die maſſe. Iſt awer, das er weder weip noch kint hat, ſo gibt er wol das gut hin nach ſeinem willen (76).

Dist. 2. Wer auch ſich des toten mannes gut vnderwindet, der ſal dauon gelden, was der verſcheiden douon ſchuldig iſt belîben (77).

52. Von furmunden. Stirbt ein man, der do kint hat, die zu iren jaren nicht komen ſein: der kinde ſullen pflegen ir vormunde, des erbes, was das yn von iren vater iſt angeſtorben, vncz an die czeit, das die kinder gewachſen vnd zu iren jaren komen; vnd ſal deme die kint wider berichten des gutes, das er in ſeiner pflege hat gehabt, vor erhaften lewten (78).

53. Von toten besserung. Wo einer frawen man erſlagen wirt, was beſſerung geſchiet, die gehoret ir frawen vnd ir kint **an**, vnd anders nymand (79).

54. Von ein vrtheil straffet. Straffet ein ſcheppe vor gerichte eines andern ſcheppen vrteil, en ſal vinden ein beſſers; vindet er des nicht, er ſal es verbuſſen deme, des vrteil er geſtraffet hat, dor zu ygleichem ſcheppen beſunder, dornach dem richter ſein buſſe (80).

55. Von des richters busse. Es enſal kein richter e die buſſe nemen, man habe denne dem clager ſein gelt, da er vmb geclaget hat, vergelden oder gebeſſern, da er die clage hat vmb getan.

Dist. 1. Iſt, das er ym nicht rechtes hilfet, er ſal es kunt tun den dingwarten vnd den burgern von der ſtat, das ym kein recht moge geſcheen, vnd fert von dannen vnd pfendet anderſwo vmb die geclaite ſache; deſſelbe pfant ſal der richter wider gewynnen, dadurich, das er dem gaſte vmb die gulde, da er vmb hat geclait, nicht rechtens tun wolde (81).

56. Vmb die masse. Alle geſaczte ding von den burgern in der ſtat, die ſal man halden genczleich vmb die maſſe, vmb den ſcheffel vnd vmb den eymer, vmb den czober, vmb des koniges maſſe, vmb die elen, vmb das gelote, vmb dem kauff an fleiſch vnd an brote. Wer die geſaczten ding zubrichet, der ſal das verbuſſen als dorauff geſaczet wirt, dem kunig, dem richter vnd den burgern (82).

57. Von knutelslegen. Wo ein man mit knutel geſlagen wirt von einem burger, der ſeine gewalt an ym beget, das der man douon ſtirbet: er iſt beſtanden eines totſlages, der muſſ dorumb antwurten, als ob er yn mit einem ſwerte habe geſlagen. Geniſet der geſlagen man vber die knuttelſlege: er ſal buſſen als vmb eine wunden vnd dem richter denne die hochſte buſſe geben, dadurich, das er ym ſelbe hat gerichtet (83).

58. Wer knecht oder diren slehet. Sleht awer ein man ſeinen knecht oder ſeine dirne, die ym vmb lon dienen: der

embuſſet dem richter nicht dorumb; es enſei denne, das er yn blutrunſt mache, das ſal er dem richter buſſen (84).

59. Von maulslag. Slehet ein man den andern an die czeene mit freuel unverſchulter dinge, einen erhaften man: dem ſal er es ablegen nach der czwelfer rat, vnd dem richter ſeine buſſe (85).

Dist. 2. Iſt er awer ein buſſ (ſnoder), dem man den mauſlag getan hat, vnde die lewte ym des bekennen, das es wol verdinet hat mit ſeinen vnczuchten: der geſlagen habe den ſchaden, vnd diſer gewinnet des richters hulde (86).

Dist. 2. Iſt awer, das er es nicht verdinet hat mit keiner ſeiner vnczucht vnd das er des die lewte hat: er ſal den geſlagen manne beſſern nach ſeiner geſtalt, vnde dem richter die buſſe (87).

Alle beclaite ſache ſal der clager velfuren, oder er mus es dem richter verbuſſen (88).

60. Von des richters erbe. Der ſtat richter, was der hat an erbe vnde eigen, dauon ſal er der ſtat rechtes pflichtig ſein als ein ander burger; es enſei denne, das ſie es wollen uber ſehen, durich des, was auff der ſtat geſaczet werde, das die geſaczten ding mit ſeiner mue inbrenge mit dem gerichte (89).

61. So ein kint das ander zu tode sleet. Iſt, das eines mannes kint eines andern kint, ſo ſie vnder einander ſpilen als kinder pflegen zu tuen, wirffet oder ſlet mit einem ſteine, das es dovon ſtirbet oder nicht: dorumb ſal man das kint fur gerichte nicht brengen, noch kein gerichte zu ym tun, dadurich, wenn es die tat fur kintheit hat getan vnd begangen (90).

Dist. 2. Iſt auch, das des kindes vater, das den leipp verloren hat, durich Got noch durich der lewte bete willen das leidt nicht wil verkieſen: ſo ſal der man das kint, das den ſchaden getan hat, von der ſtat ſenden; dadorich, das des (toten) kindes vater ſich nicht an dem kinde reche (91).

62. Von fremden holcz hawen. Wer ſo eines mannes holcz hewet, oder gras ſneidet, oder in ſeinem waſſer viſchet: der

ist dem manne bestanden zu busse mit dreyen schillingen der kurczen (92).

Dist. 2. Sint es aber begraben teich, oder gehegtes holcz, oder berende bawm, oder wisemat, vnd dorzu brichet die marchscheide: er sal den schaden verbussen nach seinen werden vnd dem richter tun die hochsten busse (93).

Dist. 3. Aber wer do des nachtes schaden tut an holcze, an wisemat vnd an welchen andern dingen: vber den sal man richten mit der wîde; wenn es ist ein dewbe. Stilt er es aber an dem tage, so sal man yn villen vnd scheren vnd sal yn von der stat iagen (94).

Dist. 4. Vindet awer yemand icht (oder das einem dueben wirt abgeiaget) auff der strasse, beheldet er das, abe man dornach fraget, vnd das nicht wider gibt: das ist rechte duebe (95).

63. Von abegeiagtem gute den raubern. Wo ein man gut vindet, oder den dieben angewinnet, oder den raubern abeiaget: der sal es offenwarn dem richter vnd auch den lewten. Ist, das nach dem gute ymand kumet vnd saget desselben gutes worczeichen vnd es beheldet mit geczugen, den man das wol gelauben mag: dem sal man das gut widergeben. Ist, das nymand nach dem gute kumet, so sal der richter nemen die czweitail, vnd sal dem vinder geben das dritteteil (96).

64. Von kornstelen. Wer des nachtes korn stilet auff dem velde, oder in eines mannes hoffe: der hat vordienet den galgen. Stilt awer er des tages, man sal in villen vnd scheren (97).

Dist. 2. Wo awer ein wegefertig man (sein) pferde eczet vnd es labet vnd keinen schaden tut dem korn: den sal man vngemut lassen; tretet er awer das korn mit dem pferde, er sal den schaden gelden (98).

65. Von antwurt des herren fur den knecht. Keine herre dorff hoer antwurten fur den knecht, den als sein lon geeziehen vnd gereichen mag (99).

66. Von der saczunge. Wo ein man saczung seczet seines hauses oder welher hande sache das sey: ist, das er es nicht

loſet in jares friſt vnde zu tage, er ſal das auftbiten, als recht iſt, zu dreienmalen; dornach verkeuff es oder tue domit was (er) wolle (100).

67. Von furgeboten. Wirt einem manne czwir furgeboten, vnd enkummet nicht fur, dorumb enwirt er nicht bußfellig; wirt ym awer zu dem dritten male furgeboten, vnd enkummet er denne nicht fur: er iſt der buſſe beſtanden (101).

68. Von den gesten. Wo ein man, der ein gaſt iſt, mit ſeinem kauff in ein ſtat kummet: iſt es gewant, das ſal er mit ganczen tuchen verkeuffen, die leinwat bey dem hundert, den pfeffer bey czehen pfunden nach der wage, den ſaffran bey einem pfunde.

Dist. 2. Iſt, das der gaſte des gutes einem manne zu einem tag borget: das ſal der gaſt kunt tun dem richter vnd dorzu czweien erbern mannen, dadorich, wan die lewte totleichen ſein (102).

69. Von fremdem acker. Wo ein man eines andern mannes acker eret oder bawet vber ſeinen willen, dankes oder vndankes: die arbeit hat er verloren, abe es der clager beheldet, als recht iſt (103).

70. Von spatem korne. Iſt, das ein man ſein koren zu lange auff dem felde leſſet ſteen, bis das ſein nachgebawren abgeſneiden vnd eingefuren: wirt ym das choren abgeeczet, er enmag dorumb nymand beclagen (104).

71. Von versaczten pfanden. Wo ein man dem andern pfant leihet oder verſeczet, welher hande das ſey, wirt dem manne das verſtolen oder abehendig brocht: vindet er das bey einem andern manne, er enhat an yn nicht zu fordern, wenn an den, dem er das pfant gelihen oder verſaczet (105).

72. Von dieben vnd rawbern. Wirt ein dieb oder rawber gefangen vnd fur gerichte gefuret: den ſal man mit geſchrey furbrengen, dorumb, das er an der hanthaftigen tat begriffen wirt (106).

Dist. 2. Wer auch geſlagen lewte fur gerichte brengen wil: der ſal auch das tuen mit geſchreie, durch die hanthaftig tat, do die gegenwortig iſt (107).

Dist. 3. Auch weib vnd maget, die do notczogen vor gerichte clagen wollen: die ſullen das tun mit geſchrey, dadorich, wann ſie die not beweiſen wollen (108).

73. Von beweisung verlaukentes gutes. Wer ſo einem manne gut leihet oder zu behalden tut, vnd yener, der es auffgenomen hat, verlauken wil: mag der man, der es ym verſaczt oder gelihen hat, das beweiſen mit dreien erbern mannen, die da burgers namen haben, er muſſ ym gelden vnd widergeben (109).

74. Von des kunigs strasse. Des kuniges ſtraſſe ſal ſein alſo breit, das ein wagen einem andern wagen entweichen mag auff der ſtraſſe.

Dist. 2. Der lere wagen ſal (do) weichen dem geladen vnd der geladen wagen mit korn oder mit anderm gute, das do trucken iſt, ſal weichen dem wagen, der do wein tret, dodurich, das der wein icht verſchuttet werde, wenn das nymand zu einander brengen mag. Der reitunde ſal entweichen dem wagen vnd der geende ſal entweichen dem reitunden. Sint awer die wagen in einem engen weg oder auff einer bruken gegen einander komen: den geringern wagen ſal man abefuren, bis der geladen wagen hinuber komet (110).

Dist. 3. Wirt ein reitunde man von ſeinen vienden geiaget, oder ein geender, gen der brucken, da die wagen geneinander auff komen: die wegen ſullen ſtille ſteen, bis der reitunde oder der, den man do iaget, uber komet (111).

75. Von ansprechendem gute. Sprechen czwene man zu widerſtreit auff ein gut mit geczuge, die ir vmbſeſſen ſein, den vmb das gut gewiſſen iſt: die ſullen ſie dorauff beſcheiden, abe ſie des ſtat an yn vinden; wollen awer ſie ſich nicht dorauff beſcheiden laſſen, wer denne vnder yn beiden habe den merern geczewg, der beheldet das gut (112).

76. Von dem frideczawn. Welich man ſeinem nachgebawrn oder einem andern manne ſeinen frideczawn brichet, domit ſein hauſſ oder hoff befridet: was ſchaden ym douon geſchiet, den er ſeinen vmbſeſſen hat beweiſet, den ſal er gelden vnd den frideczawn widermachen, vnd ſal dem richter ſeine buſſe geben (113).

77. Von pferde. Wo einem manne ein pfert wirt entritten oder verſtolen, oder es entgee ym auſſ ſeinem ſtalle oder auſſ ſeinem hauſſe, vnd anefenget er das zu einem bekanten manne, vnd daſſelbe pfert deſſelben mannes vmbſeſſen iſt bekant: das ſal er beweiſen auff den heiligen mit ſeinen czweien vingern, das daſſelbe pfert ſei ſein geweſen; iſt, das er yn des eydes nicht wil erlaſſen (114).

Dist. 2. Iſt, das den lewten vmb das pfert oder was das ſei, nicht gewiſſen iſt: der man ſal das pfert halden ſelbdritte erhafter manne auff den heiligen, vnd ſal dem richter einen ſchilingen geben (115).

78. Wo man auff fremder lewte fruchte treibet. Wer ſein viech, oder roſſ, oder ſwein auff eines mannes hoff, ſat oder korn, oder auff wiſen treibet, oder von ym ſelben dor auſſ geet: das ſal man pfenden vnd nicht ſlahen zu tode, noch das es lam werde. Den ſchaden ſullen die vmbſeſſen achten, wie groſſ der moge geſein; den ſal der gelden, des das viech iſt geweſen, nach der lewte rate. Iſt der ſchaden miezlich, ſo ſal er das gepfant einloſen mit ſechs pfeningen (116).

79. Von dem hirten. Wen der hirte das viech auff das felt an die weide uber eins mannes ſat treibet oder korn: wirt das gepfendet, das ſal der hirte wider loſen mit ſechs pfeningen, das iſt ſein recht dorumb (117).

Dist. 2. Was awer der hirte viech verleuſet, an das der wolff zucket, vnd er das beſchreiet, das es die lewte horen, oder der rawber ym nymmet: das endarff er nicht gelden (118).

Iſt das awer eines mannes viech nicht heimen kumpt, das ſal er dem hirten zuhant ſagen, das er ym nicht ſein viech hab heime bracht. Iſt denne, das er es nicht vindet, der hirte

ſal ir im gelden; mag aber der hirte des geczeug haben, das er es ym habe heimebrocht oder das es nicht fur yn getriben ſey, er iſt der geldes billeich ledig (119).

80. Von der scheppen busse. Wer zu gebannen dinge vnder den ſcheppen, die gerichtes helfen ſullen, ſo man die glocken lewtet, nicht enkummet: der ſal wetten einen ſchillingen der kurczen. Beſendet yn aber der richter mit ſeinem boten, kumet er denne zu gerichte nicht: das ſal er dem richter verbuſſen mit ſechczig pfeningen; er enbrenge denne die helfrede, die im helflich ſey (120).

81. Vmb die gesaczte masse. Wenn man die maſſe in der ſtat ſeczet, es ſei die wein-, mete- oder birmaſſe, oder korn maſſe, dorzu an brote vnd an fleiſche, oder an andern dingen, weliche die ſein, das in der ſtat geſeczet wirt: iſt, das ymant das zubrichet, der iſt beſtanden den ſcheppen vnd dem richter mit ſechczig pfeningen zu buſſe (121).

Die Prager ele vnd das gelote ſal uber alles lant geleich weſen; wer das brichet zu einem mal, der ſal tun die hochſte buſſe; zu dem andern male ſal er es verbuſſen mit dreien pfunden; zu dem dritten male iſt er beſtanden dem richter mit leibe vnd mit gute (122).

82. Von leihung der juden. Der jude ſal die mark nicht hoer leihen denn vmb fumff pfeninge, das pfunt vmb ſechſe vnd drieczic pfening vmb einen pfening (123).

83. Die nicht geczeugen mogen gesein. Der jude enmag nicht geczeug ſein, er habe denne einen criſten vnd einen juden (124).

Dist. 2. Begreiffet man einen juden bei einem criſten weibe, bei der er leit: iſt ſie ein ledig weib, es get dem juden zu hawt vnd zu hare, vnd das weib ſal man antwurten dem geiſtlichen gerichte (125).

Dist. 3. Wirt awer ein jude begriffen mit eines mannes elichem weibe: daruber ſal man richten an der wegeſcheide mit einem pfale, vnd des juden gut ſal man in des richters hauff vnd gewalt antworten (126).

Dist. 4. Der jude ſal kein pfant nemen zu pfande, das plutig ſei oder naſſ gewant; nympt er das, doruber es geet ym an das leben vnd muſſ antwurten an eines diebes ſtat (127).

Dist. 5. Sleet auch ein criſt einen juden zu tot, man ſal richten zu ym, wan ſie ſint des kunigs kamerknecht (128).

Dist. 6. Nympt auch der jude zu pfande kelich, bucher oder meſſegewant, vindet man das bey ym vnd enhat er des nicht, der ym es hat geſaczt: er muſſ alles das widergeben, dazu hat er die pfening, die er dorauff gelihen hat, verloren (128).

Dist. 7. Iſt, das der jude dem cristen einen ayt ſweren ſal: iſt die ſchult ſo groſſ, den ſal er ſweren auff Moyſi buch; der eyt get alsus (130).

Dist. 8. Des dich diſer man geſchuldiget, des biſtu im vnſchuldig, das dir Got ſo helfe an leibe vnd an ſele. Als du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der hymel vnd erde beſchuff vnd alles das dorinne iſt. Abe du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der Adam hat gebildet nach ſeines ſelbes antlucze vnd Evan machte von einer ſeiner rippe. Abe du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der Noe ſelbachte loſte, die mit ym waren in der erchen. Ob du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der Sodoma vnd Gomorra verſinken liezz. Ob du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der Moyſi die e gab auff dem berg Sinai vnd ym in ein ſteynem toffel ſchrieb die e mit ſein ſelbes vinger. Ob du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der den kunig Faro ſlug vnde die juden dorich das Rote mer furte in das lant, do es milch vnd honig inne fant. Ob du vnrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der wider Moyſen redte auff einem fewrigen puſche. Ob du unrecht ſwereſt, das dich der Got ſchende, der die juden in Egyptenlande virczig jare ſpeiſte mit der engel ſpeiſe. Ob du vnrecht ſwereſt, das dich Got ſchende vnd zu dem tewffel ſende mit leibe vnd mit ſele vnd immer mere. Amen (121).

84. Von maneyden. Wo ein man einen maneid ſweret, vnd er des mit erhaften lewten aberwunden wirt vnd mit den geſworen: dem ſal man ſeine czunge auſſneiden, oder er

loſe ſie mit czehen pfunden, vnd er mag affter des keinem manne ſeines rechten gehelfen in keiner ſtat, wo er hin komet (131)

85. *Von Gotes vnd der heiligen schelder.* Wo ein man, er ſei ſpiler oder ſunſt ein man, wer der ſei, Got vnd ſeine Muter oder die Heiligen ſchiltet: den ſal man villen vnd ſcheren vnd dozu die czungen auſſreiſen oder die oren, ob man ym genad wil tun, vnd man ſal in von der ſtat jagen, dadurich, das er Got geleſtert hat (133).

86. *Von kirchenbruch.* Wo ein dieb in ein kirchen brichet vnde dorauſſ verſtilt die bucher, kelch oder meſſegewande, vnd damit begriffen wirt, vnd wirt mit der dube fur gerichte brocht: den ſal man radebrechen vnd in ein rade flechten, dadurich, das er die kirichen hat beraubet (134).

Dist. 2. Wo awer ein bewtelſneider oder ein bewtelſneiderin in der kirchen wirt begriffen mit einer ſcheinbarlichen tat: der ſal haben verdient den galgen oder das man in radebreche (135).

87. *Von gelubden des totslages.* Alle gelubde vnde beſſerung, es ſei uber mer zu faren oder zu reizin, oder ſelemeſſe zu frumen, oder manſchaft zu tun: das ſal man auch leiſten uz der czeit als das gelobet wirt fur den totſlag Unde tut man des nicht, der clager trit wider an ſein clage vmb den totſlag., als er e geclaget hat, vnde begreiffet den ſelben ſchuldigern als vor, mit der clage (136).

---

88. Wo einer in die vier paenk von aides wegen geſtellt wird nach erkentnuſſe des richters vnd auch der ſcheppen, vnd ſoll ſchweren nach einem furſprecher: der ſoll die vinger nicht auf das creucz legen von im selbſt, sondern der richter ſchaffe es mit im. So es aber keme alſo, das einer die vinger auf das creucz von im ſelbſt leget, ob er ſchweren ſoll oder nicht? Er ſoll ſchweren vnd fortfahren als ein recht iſt. Doch ob es keme alſo, das einer einem die vinger ob dem creucze abrucket, oder ſprech: „Thu ab die vinger von dem creucz; ich will anſehen den zolle, daſſ er sein zolle nicht vertumpe", der thet zu unrechte, und geb ſich ſelber ſchuldig und wer verfallen die ſach, ſie ſei klein oder groſſ.

II.

Iste liber „Cursus seu registrum civilium sententiarum" intitulatur, quarum rubricae secundum ordinem alphabeticum sunt positae, pro eo ut facilius lector studiosus super casu quocumque id inveniat, quod inquirit.

Capitulum I.: De actionibus.

1. *Utrum actori et reo cedat tota dies.* Quidam proposuerunt hunc casum: Reus coram nobis judicio praesidentibus constitutus, petens pro se sententialiter sibi dictari, cum actor ipsum sub poena perditionis causae, quae inter se vertebatur, ad hunc judicialem terminum citari procurasset, et neque personaliter neque per responsalem ad probandum intentum compareret, utrum ab ejus impetitionibus super causa hujusmodi non deberet esse de caetero absolutus? Cui reo per diffinitivam sententiam responsum fuit sic: Nisi actor infra triduum continue subsecuturum veniens causam absentiae suae legitimam demonstraret, reus esset ab ejus instantiis absolutus. — Qua sententia lata statim actor venit, petens pro se judicialiter sententiari, cum ei dies media transivisset, et tota dies sibi cederet et pro termino assignata fuisset, et sol nondum occidisset, utrum adhuc non tempestive venisset et juxta suam querimoniam sibi provideri de justitia deberet?

Qui proponentes taliter sunt informati: Si dies dictis partibus pro termino peremptorio praefixa fuerit communis et generalis, ita quod tali die pro causis quibuslibet consuevit ab antiquo judicium haberi (sicut verbi gratia sabbato vel alio die statuto), tunc actori non cedit tota dies, sed tantum usque ad meridiem vel usque ad aliam diei partem, ad quam aliis statutis temporibus judex et jurati actum

continuare judiciarium consueverunt; nisi fortassis ex malitia in dampnum actoris judex et jurati horam anticipassent et breviassent eandem. Si autem dies hujusmodi non fuerit communis, sed tantum specialiter dictis partibus pro causa, quae inter eas vertebatur, pro termino assignata: tunc utrique parti cessit dies tota, et reus tenetur actoris querimoniis respondere.

Et fundatur ista sententia super hac distinctione sollempni, quod duplex est judicium: Quoddam ordinarium, quod habet diem determinatam, qua consuevit ab antiquo judicio praesideri; quoddam autem extraordinarium, quod non habet diem determinatam, sed ad ipsum exercendum judex praefigere solet diem sibi causis ad ejus audientiam deductis et partibus competentem. Et primum quidem judicium respicit aliquam partem diei, ut plurimum tamen meridiem, secundum autem respicit totam diem.

Et adhuc require infra sub illa rubrica: „Quidam est actor principalis“ (vid. 11).

2. *Reus potior est actore in defendendo.* Reus fide dignus, qui boni nominis est et famae, potius admittitur ad defendendum honorem, corpus et res, quam vincatur per actorem.

3. *De actore et reo in genere, quando reus potest se defendere per testes advenas.* In causa civili reus potest se per testes fide dignos defendere, dato etiam, quod non sint in eodem loco residentes. Unde cum scribitur in Juribus originalibus: „Volumus etiam, ut nullus hospes (et) advena super debito vel quacumque causa possit inducere testimonium advenarum contra cives, nisi cum advenis habeat unum civem vel plures“: hoc est intelligendum, cum hospes agit in civem; cum autem se defendit, sufficiunt testes fidedigni qualescumque.

4. *Ad contrarium, quod actor quandoque potius probat intentum suum, quam reus.* In hoc casu audienda est probatio actoris; cum enim per factum subsequens tollatur primum, et non e converso, potius est admittendus actor ad probandum intentum suum de promisso postea facto, quam reus ad probandum conventionem prius factam; nam illam actor in

sua quaestione implicat et concedit; quare non oportet, quod per reum probetur. Nec ista diffinitio contrariatur Juri communi, quo dicitur: „quod reus potius se et sua possit defendere"; hoc enim est verum, quum actor et reus aequaliter pro eodem tempore aliquod factum vel non factum esse probare nituntur. Unde etiam si reus obligasset se ad repellendum promissum, quod actor allegaverat, tunc se et sua potius defendisset, quam ipsum actor convincisset.

5. *Quod actor et reus quandoque a judicio, in quo contendunt, ad judicium, in quo contraxerunt, sunt remittendi.* Ex quo actor de litteris vel fidejussoribus vel verbis rei confitetur, ambo debent in locum, ubi contractus per ipsos est factus, remitti. Unde nota, quod non oportet, quod omnis causa terminetur in judicio, in quo lis inchoatur, quamvis querimonia et responsio judicio fieri debent in eodem.

6. *De actore, quantum ad tempus, quando reus declinat responsionem.* Reus virtute allegationum suarum non tenetur actoris querimoniae respondere. Circa quod notandum, quod inter allegationes utrarumque partium maxime actor per hoc repellitur ab agendo, quod dicit, se habere testes, quos nollet fatigare. Est enim talis excusatio frivola, quia magis est verisimile, quod actor causa honoris proprii testes statuat, quam éos fatigare nolens, cum rubore ab actione cadat.

7. *Ad idem.* Quandoque petitio seu allegatio rei rationabilis est et justa, sicut cum reus ipse confitetur, se uni ex duobus pecuniam ad se repositam sibi in solido, totalem tradidisse; cum sic contra mandatum amborum, qui pecuniam sibi assignaverant, venisset, merito teneretur alteri pro media parte pecuniae secundum justitiam respondere.

8. *De actore conquerente et reo non respondente.* Si reus ad judicium debite citatus comparuerit et actoris querimoniam audiens ad ipsam non responderit, nec exceptionem de non respondendo interposuerit, sed simpliciter tamdiu donec judex a judicio surgat, tacuerit: in causa succumbit, et actor ipsam obtinet pleno jure.

9. et 10. De allegatione rei. Actio legataria seu testamentaria si praemunitur testibus, quos allegaverat vel allegare debet, et si allegati non fuerint, reus liberabitur ipso jure: Friczko civis Brunensis, in Wyssaw veniens, per Mikssonem ibidem arrestatus, ejus recipit querimoniam sub his verbis: „Domine judex, Ulricus, patruus meus, in extremis suis mihi et pueris meis legavit XIV marcas gr. Pr., in quibus dixit sibi Friczkonem legitime teneri; pro qua pecunia peto mihi ab eo, sive affirmaverit sive negaverit, de justitia provideri". Friczko vero proposuit in praefatione (vulg. dicta vorred), quia Ulrico in agone laborante in praesentia judicis, juratorum et uxoris suae publicavit, „quod omnia bona, quae Ulricus dimitteret, essent sibi pignori data pro XIV marcis dictorum denariorum, et super eo signum publicationis (vulgaribus verbis dicendo vrkund) dederit, Ulrico et uxore consentientibus voluntarie et non contradicentibus". Petivit ergo, si judex et jurati de hoc testarentur, utrum non deberet, cessante responsione, a Mikssonis instantia tamquam temeraria, praecipue cum actio legataria seu testamentaria semper innititur testibus, quos Miksso non allegaverat, liberari?

Super quo diffinitum fuit pro Friczkone, quod non teneretur Mikssonis querimoniae respondere, intento suo probato, ut probaturum se obligaverit, hoc est, cum dixerit actori: „Si judex et jurati de hoc testarentur, utrum non debeat, cessante responsione, ab actoris instantia tamquam temeraria, praecipue cum actio legataria seu testamentaria semper innitatur testibus, quos non allegaverat, esse absolutus?"

11. Quidam est actor principalis et quidam secundarius, sicut judex agens pro emendis. Quidam est actor principalis, qui agit super re propria, in qua reus sibi tenetur respondere. Et talis actio stricti juris est, ita, quod neglectio termini reo praejudicat. Alius autem actor est secundarius, sicut judex agens pro emendis vel lucrum tantum quaerens ex officii sui debito, aliquem in causam trahens. Et talis actio est remissi juris. Unde talis reus, etiam si plures dies post judicium cum

testibus fidedignis veniens, suam innocentiam ostenderit, adhuc deberet admitti, nec tamquam injustus aliqualiter condempnari.

12. Actor vel reus propter ignorantiam nationis et parentelae non est a judicio repellendus. Ab agendo et respondendo non est ideo aliquis repellendus, quod ejus generatio non est nota. Undecumque enim homo veniat, gratia divina vocatus, dummodo laudabiliter se regat, ex superhabundanti reperitur suae cognitio nationis.

13. De reo fugiente a judicio, postquam personaliter comparuerit. Si homo ad judicium citatus personaliter stans coram tribunali, postquam querimoniam super se motam audiverit, a judicio effugerit: si causa est civilis, statim in ipsa succumbit; si autem est criminalis, ultra hoc, quod in causa cadit, etiam continuo proscribitur, pleno iure.

14. De actore et reo quantum ad judicii acceptationem. Actor, qui aliquem vel aliquam impetit actione, quam sibi, reo vel reae, movet, prius discussa, postea quaestionibus rei vel reae, quas sibi movebit, respondebit. Est enim juri consonum, quod actor judicem, quem vult habere pro se, etiam contra se non debeat refutare. Judaei tamen, clerici et nobiles, quia proprios habent judices et actor forum rei sequi debet, coram eisdem judicibus sunt conveniendi.

15. De actore et reo quantum ad cautionem et satisdationem. In secundo Majori originali Privilegio civitatis scribitur sic: „Ut quicumque de altero in civitate moverit querimoniam de quacumque hereditate, sive domo, vel agro, vel molendino, vel vinea, fidejussores exhibeat judici pro decem talentis, quod eandem querimoniam prosequatur.“ Dictam scripturam, cum propter eam frequenter actores legitimi ab agendo repellantur, sapientes (jurati) sic sunt interpretati, quod recipienda est pro actore ignoto, qui aliunde veniens, possessorem bonae fidei nititur impugnare; secus autem est de herede vero, qui coheredes vel alios possessores in causam trahit; ab illo enim non oportet quod exigatur fidejussio supradicta.

16. De actore et reo pro commensalibus, liberis et uxore. In jure civili observandum est, quod pater familias pro uxore, pueris, servis et ancillis, suis commensalibus, in causis quibuslibet, si vult, judicialiter potest agere et respondere.

17. De actore et reo pro animalibus, quae inter homines consueverunt domari. Antiquum jus civile habet: „Si equus, bos, vacca, canis, aper vel porcus domesticus, hircus vel aries, vel aliud animal, quod in medio habitationis hominum nutriri consuevit et teneri, aliquem laeserit, dominus ejusdem animalis, si voluerit, pro ipso affirmando vel negando judicialiter poterit respondere; si autem noluerit, tale animal laeso pro satisfactione assignabitur et emenda. Secus autem est de feris et brutis animalibus silvestribus, cujusmodi sunt leo, cervus, lupus, ursus et consimilia, quae dicuntur indomabilia, et etiam quae domari consueverunt, si sunt mordentia, recalcitrantia vel cornupeta, per quae si dampnum datum fuerit, secundum actoris et rei allegationes diffinitiva pronuntiabitur sententia consonans aequitati."

18. Quis actor sit hospes in judicio et quando sibi sit justitia facienda. Secundum bonam consuetudinem diffinitur, sicut etiam tam in Jure civili, quam in pluribus aliis locis observatur: Unicuique hospiti debet iuxta suam querimoniam infra triduum continue sibi succedens finalis justitia exhiberi. Verumtamen civis (talis) de Jegersdorf vel alter, qui est homo ducis Oppaviensis, in judicio marchionatus Moraviae non est hospes. Ille namque censetur hospes, qui est homo de dominio alicujus principis, qui non subest marchioni Moraviae; dux autem Oppaviensis, utpote vasallus et homo ipsius existens, sibi subest. Iterum, exempli gratia: Ducatus Oppaviensis non est terra distincta a marchionatu, sed est quaedam pars et quidam districtus ipsius. Unde notandum est: Omnem hominem in judicio civitatis Brunensis esse hospitem, qui extra Moraviam residentiam vel mansionem habet, quamvis etiam sit sub dominio regis Boemiae. Unde homo de Boemia, de Polonia, vel de Luczelpurga hospes est censendus in judicio Brunensi. Hospitem enim non facit dominii, sed potius terrae distinctio

ab aliis terris, et per hoc (quod multum est ponderandum in judiciis) lites breviantur et expensae partium cum laboribus minorantur.

19. De actione debitorum, qua impetitur aliquis post mortem alterius, quod vulgaliter dicitur „angesprochen noch toder hant“. Laurentio mortuo, frater ipsius egit in dominam Claram pro duabus sexagenis gross dicens, quod Laurentius in extremis suis coram duobus sacerdotibus confessus fuerit, quia sibi teneretur in eisdem. Illa vero negante, sententiatum fuit, ut praedicitur, quod non obstante testimonio sacerdotum, qui tantum de auditu et non de re eis cognita testabantur, ipsa domina Cl. se posset in cruce sum duobus digitis expurgare (R. 20).

20. Ad idem. Agens pro debitis pro vivo vel mortuo, si simpliciter agit, reus negans simpliciter se expurgat; si autem agit cum testibus, reus tenetur se cum testibus expurgare (R. 19).

21. De actionis prioritate in genere. Cui judex testatur, quod primo querimoniam ad ipsum deduxerit, ille primo aget, nisi alterius majus dampnum ipsum ab agendo repellat. It. judex non debet latitare, sed conquerentibus copiam sui facere; unde eo domi non invento querimonia est suae familiae intimanda. It. duo simul currentes et extra domum clamantes nihil agunt, quia coram judice cum disciplina sunt querimoniae proponendae. It. qui judicem in domo propria quaerens, nec inveniens, querimoniam familiae significat, praefertur illi, qui judicem hincinde per plateas quaerens accessit.

22. De actionis prioritate in causa civili. Suspenso judicio tamquam principali a feria quarta usque ad sabbatum, etiam citatio tertia feria facta, tamquam quoddam accessorium in suo vigore usque ad sabbatum est suspensa. Unde non obstante citatione, feriâ sextâ dolose procuratâ, tenetur citatus citanti, ut prius dictum est, respondere.

23. Actor vulnerum praecedit actorem debitorum. Utrum reus prius domino pro debitis et dampno, vel prius laeso teneatur pro vulneribus respondere? Respondetur: Cum corpus

hominis pretiosius sit pecuniâ, reus debet prius laeso pro vulneribus, quam domino respondere pro debitis et dampno.

24. *De actionis prioritate in causa vulnerum.* Judicis querimonia prius est audienda; cum enim judex vices domini gerat et sibi ratione sui officii in favorem justitiae ab omnibus suae jurisdictioni subjectis sit obediendum, ipsumque populus (quandocumque ad lites intercipiendas, insolentias compescendas et inter partes ad ponendum pacem ad aliquem strepitum accurrerit), tamquam membra caput et inferiores superiorem sequi, et non prohibere, sed potius pro viribus juvare debeat, contemptus et violentia sibi et suo officio exhibita laesioni partis adversae in magnitudine sunt merito praeferenda. Et de juratis est eodem modo in casu simili sentiendum.

25. *De actionis prioritate pro volleyst et vulnere.* Si accusatus pro volleyst homicidii tempore ejusdem homicidii plano vulnere leviter vulneratus fuerit: prius respondebit pro volleyst, quam agat pro vulnere; si autem membro mutilatus vel alias graviter vulneratus fuerit, tunc rationabiliter prius admittitur ad agendum.

26. *De actionis prioritate quantum ad insidias.* Quamvis pro excessibus sive vulneribus factis illius prima sit querimonia, qui prior judicem accessit: tamen hoc non obstante, insidias alteri ponens, eum expectans vel invadens, adversario petente ab actionis prioritate repellitur ipso iure.

27. *De actore et reo quantum ad duellum.* Quum actor quicumque nec per testes, nec per instrumenta, nec per juramentum, sed per duellum, quod non est aliqua species probationis, intentionem suam voluerit probare: reus potest simpliciter, affirmando vel negando, ad ejus querimoniam respondere. Ex duello etenim, quod actor praetendit, non est praesumendum, quod iustam ducat causam. Quare praesumptio, quae ex allegatione duelli generatur, est temeraria et insufficiens et non debet movere animum iudicis. Alia autem praesumptio est

necessaria et vehemens, utputa si in loco secreto vir solus cum sola et nudus cum nuda inveniatur, praesumitur, quod eam carnaliter cognoverit, et talis praesumptio animum judicis aliqualiter movere potest.

28. *Ad idem quantum ad duellum in causa criminali.* Ex indictione duelli non legitima probatio, sed tantum praesumptio generatur; et ergo quicumque frivole coram juratis et coram judicio hominem probum de crimine accusans, vel verbis turpibus obruens, duellum sibi indicere praesumpserit, tamquam calumpniator et temerarius citator solvet emendam, quae criminibus et verbis turpibus correspondet, et etiam pro eo, quod talis reus dupliciter excessit, videlicet verba confusa proferendo et duellum indicendo. Et licet ratione verborum teneatur ad emendam duorum talentorum, tamen ratione duelli obligatur etiam in tribus talentis; et sic talis solvet quinque talenta, si super gratiam tandem excessum suum confessus fuerit poenitentia ductus. Et notandum etiam, si calumpniator talis pecunia caruerit, sex septimanas in cippo puniatur; si autem levis et inhonesta persona fuerit, ad statuam, in medio hominum, ligatus flagelletur et de civitate postea repellatur.

29. *De actore et reo quantum ad occupationem.* Sciatur, quod in quocunque judicio actor invenit reum, in illo potest pro causa pecuniali de eo querulari, et ipse tenetur suis querimoniis respondere. Pro causa vero reali, quae est de terris, hereditatibus et possessionibus, recurrendum est ad illud judicium, in quo possessiones sunt locatae.

30. *Utrum actor et reus possint causam suam alteri committere sicut procuratori.* Si reus de consensu actoris vices suas jurato commiserit, commissio valet, et juratus procuratorio nomine ad faciendam probationem cum testibus procedere potest, ipso jure. Si vero ad commissionem eandem consensus actoris non accesserit, vigore carebit, et reus ex ejus absentia, cum personaliter sicut et testes in cruce jurare debuerit, causam perdit et actor est suam justitiam executus.

31. Utrum ante rationem habitam de bonis domini per servum perceptis et distributis, servo agente dominus respondere teneatur. In hoc casu diligenter videndum est, utrum servus deductis bonis domini, cum quibus ejus nomine negotia gessit, aliquid habuerit proprii, quod peculium nominatur. Et si sic compertum fuerit, tunc solutis, in quibus servus domino tenebatur, computandum est, quantum de peculio in rem domini versum sit per servum pro eo; namque ad querelam servi dominus rationabiliter respondebit. Intelligitur autem „in rem domini versum" non solum, quod secundum ejus voluntatem in gerendis negotiis servus expendit, imo etiam, quod fortassis ignorante domino servus in rebus ejus neccessario impenderit; veluti si mutuatus pecuniam ejus creditoribus eam solverit, aut aedificia ruentia fulserit, aut familiae frumentum emerit, vel etiam fundum vel quamlibet aliam rem pernecessariam mercatus est. Haec etenim et hiis similia per servum lucide probata, dominus sibi integraliter resarcire tenebitur, pleno iure.

32. De actione et responsione nobilium judicio terrae subjectorum. Licet nobiles et proceres, alias wladikones, in judicio zudae vel provinciae debeant conveniri: tamen si in civitatibus hereditates habeant et bona, de illis agent et aliorum querimoniis respondebunt in judicio civitatis.

33. In actionibus criminum et maleficiorum semper est protestatio necessaria. Si plures in unum agunt pro causa criminali, et ille sese expurgat sicut decet, postea per unum eorum in eadem causa fuerit accusatus: cum tamen protestatio de secunda querimonia non sit prius interposita, reus non poterit conveniri. Obmissio autem protestationis de secunda querimonia in causa civili fortassis sequentibus actionibus non noceret.

34. In actionibus criminum et maleficiorum videndum est, cujus famae sit actor et reus, et utrum agatur animo calumpniandi, vel causa inquisitionis veritatis et de probatione et expurgatione; et utrum testes in jurando cadant vel alio modo deficiant, quia secundum talia emendae sunt moderandae. Respondetur, quod circa talia matura deliberatio est habenda.

Debet enim videri, utrum actor et reus inculpatae famae sint homines et honestae vitae in moribus et bonis actibus aequaliter se habentes; et si sic compertum esse fuerit, tunc actor sive reum non vincat, sive reus se expurget et mundum faciat, ad nullas emendas tenetur; et reo sufficiat, quod nomen suum bonum et laudabile permaneat illaesum. Si autem actor et reus prius enormiter viventes, alicujus essent notâ criminis maculati, tunc, ut praemittitur, actor iterum supportabitur de emenda. Actore vero fidedigno et reo minus idoneo et suspecto existènte, actor ad probandum suum intentum est rationabiliter admittendus; tamen si reus forte ex advocati sui peritia vel alia de causa, qua multipliciter coram judicio litigantibus incidit, purgationem contra allegationes actoris obtinuerit, per hoc non opportet actorem in emendis condempnari, sed reò sufficiat, ut supra.

E contrario vero si contingat, tunc videndum est et cum magna diligentia pensandum a juratis, utrum actor infamis reum honestum impetat animo calumpniandi vel alia de causa. Et si primo modo, scilicet calumpniose, in eum agat et maxime si taliter vindictam in eo sumere voluerit, et in probatione, ad quam fortassis se obligaverit, deficiat: tunc ad poenam obligabitur talionis. Alia vero causa, sicut fortassis experientiae vel inquisitionis veritatis, quia fama multorum ad hoc eum induxit, quod egit in reum honestae vitae: tunc sive in probatione deficiat, sive reus se expurget, de magnis et gravibus supportandus est emendis; quamvis forte, si jurati decreverint et expedire viderint, qualitatibus partium consideratis, emendas juratorum secundum eorum numerum solvere teneatur.

Et bene consonat aequitati, quod actores maleficiorum non cogantur ad emendas; alioquin etiam passis injuriam et violentiam emendarum metu daretur materia, causas querulando nullatenus justicialiter prosequendi.

Et ex hoc habetur solutio secundi quaesiti superius, scilicet cum enim actor audivit, quod judex ab actore primo, de cujus querimonia reus se purgavit, fortassis emendas petivit, timore tactus, ne similiter ab eo judex emendas peteret, non praesumpsit judicio comparere.

Notandum est tamen, si reus prima vice pro maleficiis in causam tractus, vel actore non probante, vel in probatione succumbente seu deficiente, vel se purgante, absolutus fuerit: quicumque ex prima suspicione, quâ contraxerit eum, accusaverit, postea vel judicialiter convenerit, quocunque modo res judicata fuerit, nullo modo obligabitur ad emendam.

Considerandum etiam, quod actor obligans se ad convincendum reum de maleficio per testes, duobus modis cadit a proposito: Primo, quia fortassis testes nec habet, nec statuit, nec statuere potest; et in hoc casu obnoxius est emendae secundum arbitrium juratorum taxandae, praehabitis distinctionibus ponderatis. Secundo vero modo, quia testes statuit et cum jurare debuerunt, formam iurandi corrumpendo ceciderunt; et sic sufficit, quod solum ad emendas juramentorum, et non ad alias, obligetur.

(Require etiam de hoc infra sub rubrica „de accusationibus criminum, utrum de furtis et criminibus incusatus quarta vice possit se expurgare“ (57). Require etiam in diversis sententiis „de emendis, furtis et poenis“.

35. De actionibus criminum et maleficiorum, utrum transeant ad heredes. Licet filius non portet iniquitatem patris, nec puniendus est pro ejus excessu, tamen si ex maleficiis patris, veluti ex furtis, rapinis et consimilibus, aliqua ad heredes vel successores vel alios quoscumque talia injuste occupantes pervenerunt: pro illis et veri possessores, quibus ablata sunt, et eorumdem heredes, ceterique posteri omnes, quorum interest, agere possunt ipso jure. Est tamen necessarium, in maleficiis manifestis per principales personas, quae dampnificatae sunt, de talibus actionibus ex causa legitima in futurum suspensis protestationem publicam interponi; sic enim et heredibus dantur et contra ad heredes transeunt.

Item si pater pecuniam, vel rem publicam, vel quando aliquid superfuerit de aliqua administratione publica, et ipse in usus suos convertit, cui erat illa administratio commissa: tunc iterum conpetit actio in heredem.

(Require infra „De mortificationibus, traditoribus et eorum bonis“. 525.)

36. De actionibus religiosorum et claustralium. Cum religiosus praelato subjectus, nec possessor proprietatis, nec propriae seu liberae sit voluntatis: sine abbatis et superioris sui licentia ad agendum de possessionibus non admittitur, ipso iure.

37. De actione homicidii, cui potius competat agere pro homicidio, uxori vel pueris, quando discordant. Querimonia puerorum est super occisione patris praeferenda querimoniae uxoris de occisione mariti; unde actio puerorum est potior actione uxoris. Potest enim uxor alium maritum, si vult, superducere, pueri vero alium patrem non habebunt. Nam relativa posita se ponunt, et perempta se perimunt, ex regula logicali.

38. De actore et reo, fideiussoribus, poenis, emendis et aliis casibus diversis circa homicidium contingentibus. Circa ista triplex diffinitionis distinctio est ponenda: Fidejussores, postquam reus in causa ceciderit et furtive a judicio recesserit, ad emendam L talentorum (quae XXX marcas faciunt), quarum pars una judici, secunda actori, tertia civitati cedunt, obligantur, sicut in Juribus Originalibes comprehenditur; et non privantur capitibus, sicut effugientem, si deprehensus fuerit, capite privari debet, ipso jure. Unde si aliquis ex fidei pietate seu compassione pro alio, qui de excessu inculpatur mortali, fidejusserit: talem fidejussorem ex fuga alterius vitâ privari magis est crudele, quam justum.

Item reus, qui ex negligentia judicis et actoris, quia in bona ipsum non habuerunt custodia, judicium declinavit, absolutus est a judice et actore; quantum enim in eo fuit, fidem non fregit. Nam captivo, ut vitam salvet, licitum est carcerem et vincula evadere, si potest. Cum etiam vigilantibus et non dormientibus jura subveniant, quidquid detrimenti judex et actor ex fuga rei habent, suae debent inprovidentiae imputare. Et insuper, cum fidejussores pro reo fugitivo judici et actori satisfecerint, non esset conveniens, quod ipse reus ad satisfactionem secundariam teneretur. Sicut enim Dominus Deus, qui est judex justissimus, non punit bis in id ipsum, sic judex temporalis debet facere suo modo. Propter istam tamen

absolutionem, per quam reus in alio loco vitam salvat, non conceditur sibi ad locum, a quo fugit, redire, nisi secundum proborum virorum ordinationem pro anima occisi peregrinationibus et piis operibus satisfaciat juxta posse. Fidejussores etiam, ne abutantur fide sua, possunt reum pro emenda, quam pro ipso solverint, proscribere, vel alio modo ad ejus solutionem compellere, judicio et juratorum consilio et auxilio mediante.

39. De actore homicidii, quomodo cadit ab actione. Cum uxor et heredes occisi tacent, nec proclamationem et publicationem de homicidio faciunt, nec aliqualem protestationem coram judicio, quia de occisione mariti et patris eorum scrutari et tandem secundum formam juris querulari vellent, interponunt, et modo astantes seu praesentes judicio sub silentio transeunt, et si aliter actor fortassis in ipsum medio tempore homicidam pro eodem homicidio agit, nec etiam eundem actorem ab actione tali repellunt, ipseque homicida dictae actioni respondisset: jus suum quantum ad actionem hujusmodi homicidii perdiderunt, nec oportet talem reum de cetero eorum querimoniae respondere. Dictum enim homicidium tamquam una causa sufficienter unius actionis querimonia terminatur; heredes etiam et uxor praescripti occisi a jure suo propria negligentia ceciderunt. Sicut enim loquendo, quae sunt tacenda, sic tacendo, quae sunt loquenda, coram judicio homo renuntiat juri suo.

40. De actore et reo ratione homicidii et volleyst, quantum ad arbitrium et confessionem. Reus de satisfactione homicidii, de quo manifeste est accusatus et pro quo respondens, ex eo praecipue, quod fortassis in arbitros consensit, vicem rei sibi assumpsit: ex confessione subsecuta alterius, qui se reum dicit esse, secundum rigoris juris exigentiam, nisi consensus partis et judicis ad hoc accesserit, non poterit liberari. Si enim efficaciam talis confessio sortiretur, absens et qui carcerem evasit, pro praesente et vinculato, mendicus pro divite, vel aliquis in dignitate constitutus, sicut superior et potens, pro inferiori et simplici persona, homicidii vel consimili gravis excessus se reum posset confiteri; propter quod actor impedita seu sublata satisfactione justitiam suam minime consequeretur.

Item, cum reus non impeditus, ut praetactum est, ex confessione sua extra judicium, et postquam causa ratione arbitrii in rem judicatam jam, ut dictum est, transivit: factâ sententiâ puniri non meruit capitali; sicut enim talis confessio personam rei non statuit, sic nec ad poenam reatus obligat et astringit.

Et ex hoc patent alia bene intuenti, quod primus in causam tractus tamquam reus, cum praesertim una poena pro una delicto sufficiat, pro homicidio sibi imposito, et alter pro operâ sibi principaliter impositâ componere tenebuntur.

41. Ad idem quantum ad diversos reos, quorum unus de homicidio accusatur et alter homicidium se perpetrasse confitetur. Si amici occisi accusant Petrum tantum de homicidio, et juramenta calumpniae, sicut de jure consuevit fieri, de Petro tamquam de vero reo fecerint: ipse Petrus de homicidio respondebit, non obstante excusatione Pauli, quae licet coram Deo fortassis sit justa, tamen coram hominibus suspicionis scrupulo carere quodammodo non videtur.

42. Reus proscriptus quia nullo accusante confessus est se homicidium perpetrasse, ideo spiritualiter emendabit. Cum querimonia unius homicidii de uno reo mota per ejusdem rei responsionem et absolutionem sufficienter terminetur, ex quo Petrus de dicto homicidio justicialiter est absolutus: non oportet, quod Paulus judici pro eo, cum actores non egerunt in eum, in aliquibus teneatur emendis. Sed si reum homicidii se noverit, sicut confessus fuit, corde contrito ad illum recurrerat, qui in foro spirituali poenitentiam sibi imponere habuerit salutarem. Tamen si de mortificatione, furto et consimili reatu criminoso per aliquem confessio facta fuerit, super eo jurati, qualiter sententia ferenda sit, cum diligentia cogitabunt.

43. De actore et reo, quando mulieres per incantationes et experimenta dicuntur homicidium procurasse. Si mulier in causam tracta pro eo, quia fortassis aliquem cantationibus maleficiavit, tamen quod ex tali maleficio corporis sui detrimentum patiatur, fuerit, non obstantibus actoris hujusmodi protestationibus

et querela, si allegationes mulieris verae inventae fuerint, si quas legitime allegat, non est rationabile, quod respondeat, sicut pro homicidio consuevit justicialiter responderi. Posito, quod mors exinde tandem sequatur, tamen quia communis regula juris civilis dicit, „quod ad omnem querimoniam actoris reus affirmando vel negando respondeat", sufficit, quod mulier simpliciter respondeat et juramento simplici se expurget.

Unde cum circa crimina probatio requiratur clarissima et multo major quam circa causas civiles, cum agitur de incantationibus et truffis consimilibus, quae non manifeste, sed secretissime fieri consueverunt: recurrendum est ad ea, quae generant praesumptionem, videlicet si aliqua mulier concubina fuit alicujus viri, et si fortassis coram fidedignis, qui audiverunt, de eodem viro dixerit: „nisi talia fecerit, et a talibus cessaverit, machinabor in mortem suam"; et praecipue, si cum incantationibus circuire consuevit et in actu tali quandoque rapta fuerit. Talis enim mulier in causam, ut superius tangitur, tracta indiget, quod tamquam homicida cum testibus se expurget. In omnibus enim causis non exigitur probatio aeque fortis, imo secundum causarum diversitatem probatio et expurgatio rationabiliter variantur.

44. Quod actor personaliter agere debet pro uxore deducta. In causa deductionis uxoris pensatum est, non licere actorem agere per procuratorem, sed propria in persona.

45. De actione juris patronatus. Si quaestio est inter partes de jure patronatus, illa ex eo, quod tale jus est annexum spirituali, est judicio canonico decidenda.

46. Utrum excommunicatus possit agere. Excommunicatus in judicio seculari agere potest, licet forte secus sit in judicio spirituali.

47. Utrum ad actoris querimoniam de hereditatibus motam reus semper debeat respondere. Cum contra partem inauditam, quae directe tantum auditur respondendo, sententia diffinitiva non sit deferenda; cum etiam ex communi regula juris civilis „reus praesens ad querimoniam actoris affirmando vel negando

respondere debeat": ergo heredes praesentes, aut uxor, sive legitimus successor quicumque debent ad querimoniam ipsis motam secundum justitiam respondere.

48. Quod actor potest excipere contra reum. Si judex et jurati de his, quae actor in exceptione proposuit, testabuntur: reus non potest prolocutorem habere, et debet, si causa criminalis, mortis supplicio puniri.

Et est advertendum, quod in omnibus gravibus excessibus, sicut, si aliquis committit homicidium juratis videntibus, vel coram judicio violat pacem factis vel opponit se judicio, vel aliquod tale nefas perpetrat, dictus modus servatur; scilicet, quod reo, si actor petit, prolocutor non datur, sed statim ut convictus condempnatur.

49. Quod reus excipere potest contra actorem. Si reus potest actorem convincere testimonio sufficienti, sicut forma juris requirit, quod prius pro furto emendas notorie solverit: ipse utetur, et non tenetur ad ejus querimoniam, quae reputatur temeraria et frivola et ex dolo procedere, respondere. Fraus enim et dolus nulli debent patrocinari; qui etiam semel fuit malus, semper postea praesumitur esse malus.

50. Quod actor potest excipere contra judicem. Judex in causa sua vel heredum vel familiariorum suorum nomine judicio praesidere nec alteri committere potest. Unde in casu hujusmodi exceptio actoris est tamquam rationabilis contra judicem admittenda, unde propter suspicionem tollendam nec judex, ut dictum est, debet praesidere nec vices suas alteri committere, sed jurati judicem eligant, personam scilicet communem partibus conpetentem.

51. Quod reus potest excipere contra judicem et juratos. Si judex et jurati simul in aliquam honestam personam agunt, aut vice eorum per interpositam personam: tunc exceptio talis rei, si interposita fuerit, efficax est et justa. Unde in tali casu, in quo judex et jurati simul agunt, sive per interpositam, ut dictum est, personam, non possunt simul agere et officiorum suorum actus debitos exercere. Aliquem enim simul esse actorem, judicem et sententiam diffinitivam dictantem, non consonat aequitati.

Capitulum II.: De accusationibus

52. De accusationibus criminum in genere. Nemo invitus agere vel accusare cogi debet, nisi incoeperit accusare vel agere. Qui etiam accusatur de crimine ab uno accusatore, ab alio de eodem crimine accusari non potest. Tamen si ex eodem facto plura crimina nascuntur, tunc per unum de uno crimine et per alium de alio crimine non prohibetur aliquis accusari.

53. Ad idem, quantum ad tempus accusandi. Mortificationes et reatus consimiles, si in medio habitationis hominum tempore diurno fiant, sunt per actorem infra triduum ad judicis audientiam per querimoniam deferendi. Si autem in campis et tempore nocturno contingant, terminus dicti tridui potest actori, si petit, per juratos rationabiliter prolongari.

54. De accusatione adulterii (et fornicationis). Homo extraneus mulierem sibi sanguine non conjunctam accusare de adulterio, quamvis hoc testibus probare et demonstrare possit, non potest; sed quia id fecit, quod ejus non interfuit, correctionem et emendam a juratis juxta eorum conscientiam sibi impositam merito sustinebit. Et quia etiam illegitima et temeraria talis accusatio est, judicem non movebit, nec accusatus etiam per eum fatigetur. Maritus autem uxoris accusare de tali vitio uxorem potest per se, non per procuratorem. Vicini etiam illam accusare possunt, ne videantur tali vitio consentire.

55. De accusatione sententiati ad mortem. Sententiati ad mortem accusatio non ligat, nec fidem facit, sed tantum vehementem, ex qua non dampnatur accusatus, generat praesumptionem.

Et similiter intelligendum est de malefico in vinculis detento, si aliquem ante sententiam latam denigrat vel accusat.

56. Cum accusatio de volleyst sit facienda. Infra triduum vulneratus debet accusare reum pro volleyst, quia post triduum neminem accusare poterit, nisi legitime impeditus sit; sicut si mutus esset, seu protestatio rationabilis interposita esset, tunc terminus tridui merite prolongatur.

Heredibus autem, qui absentes sunt, quorum propinquus ex vulnere mortuus est, non currit tempus dicti tridui a die vulnerationis, sed a die notitiae, quo vulneratum mortuum cognoverunt, et adhuc illud secundum distantiam et commodum, qualiter judicem commode accedere potuerunt, est mensurandum.

57. *Utrum tribus vicibus de furto accusatus quarta vice poterit se expurgare.* Si reus tribus vicibus uno die in eodem judicio a pluribus actoribus simul de furto aut spolio accusatur, et totiens se purgans, non potest quarta vice per testimonium vinci super eisdem; ex eo, quod actores simul astantes judicio, reum a jure suo rigore justitiae non repulerunt, quaerentes, utrum per testes eum vincere possent, sicut ultimo facere nitebantur. Gaudereque enim jure sibi concesso talis merito debeat, maxime cum sit inculpatae famae, consonat aequitati. Si autem aliquam notam criminis prius contraxisset et hoc primo contra eum probatum fuisset: forsitan juri suo praejudicium irrogaret. Est tamen considerandum circa casum hunc, quod talis accusatio vicibus tribus per plures simul facta ex dolo videtur evenire. Si se purgaverit, quarta vice per tales testimonium contra se nunquam patietur, quia fraus et dolus nulli debent patrocinari; ideo tales actores malo ipsorum proposito merito sunt fraudandi.

58.a) *Utrum accusatio VII testium credibilium virorum potior sit testimonio seu accusatione communitatis unius loci.* Accusatus de incendio vel de consimili crimine vinci potest per VII testes idoneos, quia numerus septenarius est de substantia juris. Unde non oportet, quod propter superfluum testimonium communitatis aliquis suffocetur; difficulter enim unus actus, uno loco et uno tempore factus, a communitatis multitudine nosci potest. Et sic etiam credibilius esset testimonium unius loci pro aliquo saltim singulari actu, quam testimonium juratorum plurium civitatum pro eodem actu. Unus enim actus a juratis ejusdem loci bene percipi potest, sed quod a juratis diversorum locorum aeque bene percipiatur vel ita plene cognoscatur, hoc videtur absurdum.

58. b) De accusationibus incendii. Pro minis incendii, sicut in legibus et multis juribus habetur, vincitur aliquis mettertius, quamvis pro facto incendii sit metseptimus convincendus.

Capitulum III.: De advocatis.

59. (Br.) De advocatis et prolocutoribus quantum ad officia. De officio advocatorum instructi sunt in consilio: *a*) Quod actor et reus possunt per se ipsos coram judicio proponere, quicquid habent placitare. *b*) Revocationem verborum, quae vulg. holunge dicitur, nisi prolocutores verba eorum proponunt, non habent; inde necessarium est et utile, quod unusquisque per advocatum proponat et respondeat, quidquid habuerit querulari. Judex ergo homini juste petenti advocatum denegare non debet. *c*) Etsi duo unum insimul petierint advocatum, primus eum obtineat; tamen si idem advocatus per unam partem ante horam judicii pretio fuerit conductus, pro illa, non obstante petitione alterius, advocabit. *d*) Judex etiam videat, ne per potentes copia advocatorum pauperibus subtrahatur, imo judex ex officio debet non habentibus advocatos assignare. *e*) Potest etiam homo verba advocati sui vel per judicem interrogatus vel per se affirmare vel negare. *f*) Uno etiam advocato rejecto alium statim potest assumere, licentia judicis accedente.

60. (Br.) De advocatis et prolocutoribus, quantum ad prohibitionem, excusationem et poenam. Si actor invitat advocatum ad domum suam et coram amicis suis secreta causae suae ratione consilii sibi revelat: talis advocatus postea in judicio, excipiente actore, ad advocandum contra ipsum pro reo admitti non debet. Si causa partis, quam fovet advocatus, induciata seu suspensa fuerit, durante tali suspensione advocatus pro parte contraria in eadem causa de jure advocare non debet. Si advocatus pro officio advocationis rogatus, publice dicat sic „Domine judex, scio veraciter causam talis hominis esse injustam, quare peto contra conscientiam meam ad fovendam ipsam me per vos non compelli“: judex, si advocatus juramento suo hoc confirmaverit, advocatum pro causa tali ducenda contra Deum et justitiam non compellat. Ista tamen confessio

advocati vel ejus juramenti parti, pro qua non advocabit, nullum praejudicium generabit.

59. et 60. (Pr.) De advocatis et rejectionibus eorundem. Quilibet potest verba advocati sui, vel per judicem interrogatus vel per se, affirmare vel negare. Uno etiam advocato rejecto alium potest statim assumere, licentia judicis accedente.

Advocatus suspectus, si pars petit, non est admittendus advocare.

Si advocatus petit de advocatione supportari, judex eum ad hoc non compellet, et ista renunciatio advocati nullum praejudicium parti, contra quam sit, generabit.

De obtentione advocati. Sententiandum est in causis quibuscumque,quod si duounum advocatum petierint,prior eum obtinebit.

Quod si advocatus ante horam contestati judicii ab una partium pretio conductus fuerit, non obstante petitione alterius, advocabit.

In omni casu judex debet videre, ne per potentes copia advocatorum pauperibus subtrahatur, imo debet ex officio suo non habentibus advocatos assignare.

61. De absentia advocati. Si duo advocati debent comparere et advocare, et unus eorum est absens causa ex quacumque: tunc ad petitionem alterius partis est terminus prolongandus.

62. De negatione advocatorum. Reo propter hoc, quod impetitur tamquam mortificator, non est advocatus denegandus.

63. De salario advocatorum. Salarium et pretium advocatorum, scriptorum et aliorum officialium sunt secundum juratorum conscientiam moderanda.

64. De coadjutore advocati. Si pars petit, non obstante advocato, etiam cooperator, qui vulg. dicitur s t e w e r, sibi dari debet.

65. Utrum pars plures advocatos habere potest. Plures advocatos una pars potest convenire, dummodo hoc captiose non fiat, ita sc., quod altera pars advocato privetur.

66. Advocatus cui sit denegandus. Diffinitione sollempni dicitur in legibus, quod manifesto malefico advocatus, licet instantius eum petat, est denegandus.

67. *De advocante pro se ipso viva voce.* Et notandum, quod si advocatus vel actor in accusando reum sic dicet: „Domine judex, tam grave vulnus mihi dedit (vel ita graviter me vulneravit,), de quo a vita usque ad mortem perveni“: reus erit absolutus et non tenetur respondere. Item si post hoc idem actor de vulneribus aliis diversos reos impetit, modo debito, non ut prius mortuum se affirmans, et illi sicut prius reum quaesierint, utrum querimoniis mortui respondere debeant: tunc sententiandum est pro actore; cum enim primum errorem revocans in aliis querimoniis non tamen mortuum, sed viventem se sit confessus, rei debent sive reus debet ad suas querimonias respondere. Circa hunc casum est notandum, quod licet supra scribatur, quod actor et reus coram judicio per se causas suas proponentes, revocationem verborum, quae vulgariter holung dicitur, non habent: tamen si in principio de hoc caveant, petentes, per judicem hujusmodi revocationem, deliberationem et alia, quae advocati consueverunt pro jure partium praemittere, sibi concedi: tunc si fuerint eis indulta, habent singula, quae competunt advocatis

Capitulum IV.: De appellationibus.

68.a) *De appellationibus in genere, quare admittantur.* Appellationis remedium non est ad defensionem iniquitatis, sed ad innocentiae praesidium institutum. Unde a gravaminibus illegitimis et illicitis civilibus conceditur appellare, et maxime si talia gravamina vergunt in praejudicium appellantis. Et etiam non oportet, quod appellans fixus coram judicio stet, nec pedem de loco moveat, sicut quidam volunt; imo, si vult, deliberatio est sibi concedenda, utrum velit sive nolit.

68.b) *De forma appellationis.* Sic interponatur appellatio: „Domine judex, sententiam a juratis contra me latam arguo, offerens me meliorem ab illo loco, a quo de jure teneor, illaturum.“ Et hoc intelligi debet de sententia non scripta. Si autem fertur de jure scripto, sic dicat: „Domine judex, sententiam, quam jurati ex jure scripto contra me tulerunt, credo, salva eorum reverentia, ex malo scripturae juris intellectu

processisse. Unde ab ipsa appello, petens eam instanter ad principis, a quo scriptum est editum, audientiam, cum ejus sit interpretari, cujus est condere, deducendam."

Est etiam notandum, quod pendente appellatione nihil est in eadem causa innovandum.

68.c) Qualiter appellatio ad audientiam illius, ad quem appelatum est, sit deducenda. Appellatio debet et causa appellationis ad praesentiam illius, ad quem appellatum est, expedite ac breviter deduci, et omnis dilationis materia est amputanda.

68.d) Ex quibus causis appellatio cessat. Appellans, nisi legitime praëpeditus fuerit, si infra sex septimanas suam prosecutus non fuerit appellationem, pro non appellante habeatur. Notandum tamen, quod judex, non obstante appellatione in causa debet procedere, sicut de jure fuerit procedendum (et hoc in timorem faciliter appellantis).

68.e) De processu appellationis. Processus appellationis futurus est appellanti per judicem et juratos, antequam iter prosecutionis appellationis arripiat, solempniter intimandus.

69.a) De excessu infra appellationem commisso. Si appellans pendente appellatione excessus committat, per judicem proprium, non obstante appellatione, potest corrigi et puniri.

69.b) De reiteratione appellationis facienda. Post appellationis vocem emissam, si appellans forsitan vellet propter excessus prius commissos a juratis gravari, iterum tamquam a suspectis rationabiliter appellabit, nullamque poenam bursalem proinde patiatur.

70.a) De causa appellationis quantum ad extinctionem. Appellationis causâ sublatâ cessat appellatio.

70.b) De appellationum interpretatione. Appellatio sine scriptis lata et revocata cassa est et vana. Si autem scriptis lata est et scriptura diversos sensus comprehendat, admittitur appellatio; secus autem est, si tantum unum sensum comprehendit. Circa hoc etiam notandum, quod si appellat is, cujus non interest, non est audiendus.

70.c) De emenda appellationis. Si appellans poenitentia ductus eam revocat, remissa est emenda, nec per judicem est puniendus.

71., 72. De appellationibus maleficorum quales sint. Maleficorum appellationes utique sunt inanes, nisi excessus dubius sit, tunc factum non est praecipitandum. — Et similiter intelligendum est, quod appellatio propter juramentum interpositum non est prohibenda.

73. Casus, in quibus appellatio non admittitur. Si res dilationem non recipit, non est appellatio admittenda, vel si ex perpetuo edicto aliquid praecipitur faciendum, non appellabitur contra edictum.

74. De profectu appellationis inter partes. In communi causa quotiens alter appellat et alter non, alterius victoria étiam illi proficiet, qui non provocavit, et hoc in causa defensionis. Et etiam circa hoc sentiendum est, quod si aliqui divisim fuerint condempnati, quamvis ex eadem causa hoc fiat, tamen pluribus appellationibus opus est.

75. De appellatione contumacis. Sollempni diffinitionis decreto inventum est, quod appellatio contumacis non valet, nec cum a principe judici causa committitur, appellans est audiendus.

Capitulum V: De aquis.

76. (Br.) De aquis et earum meatibus, vulgariter dictis ach. Aquae meatus, vulgariter dictus ach, duplex est: Quidam naturalis, in quo aqua a sui origine fluxit et ipsum loca petens decliviora per se fecit. Et hunc meatum aqua in utroque litore quandoque ampliat et quandoque coartat; nec propter hoc habentes hereditates in eisdem litoribus ad emendam vel reformationem aliquam obligantur. Alius autem est meatus violentus, in quo aqua artificialiter mediantibus obstaculis et quodammodo violenter per fossata ad hoc facta fluere compellitur, ratione molendinorum, hortorum, agrorum vel aliarum hereditatum, quibus proficit et praebet plurimum incrementum.

Et tales meatus apud magistros molendinatores determinatam secundum latitudinem et perfunditatem habent mensuram, quam habentes hereditates in litoribus, hujusmodi meatus aquae continguas, nec ampliabunt nec compriment, imo si per aquarum inundationem rupta fuerit, fossatis purgatis eandem omnimodo reformabunt, sicut emendas per voluntatem juratorum eis impositas voluerint declinare.

77. (*Br.*) *De aqua pluviali, quantum ad vicinos ordinarios.* Tres vicini, cum in quadam declivitate ordinarie residerent, et quilibet eorum aquam pluvialem intra septa superiorum suorum aedificiorum, ne vicino noceret, capere deberet, medius cum inferiori pro censu nominato pactus est, quod aqua sua in curiam ejus flueret. Quod cum superior percepisset et aqua de medio ad inferiorem plus quam anno transivisset, ordinavit cum medio super fluxu aquae suae, sicut et ipse medius prius ordinaverat cum extremo. Postremus ergo, qui est inferior, agens in medium, petivit pro se sententiari, cum ipse tantum de aqua sua secum ordinaverit, utrum ipse fluxum aquae superioris vicini etiam capere debeat, cum in pacto inter ipsum et medium facto non fuerit de hoc cautum.

Super quo diffinitum est, quod pacta ex conventione legem accipiant, quod solum medius debet aquam suam propriam, et non vicini sui superioris, in fundum inferioris derivare. Et si promisit medius superiori aquam suam capere, eam capiat sine damno inferioris, vel ipsam infra metas suas retineat vel alias educat, ne inferiori sit nociva.

78. (*Br.*) *De aqua pluviali et stillicidiis in aedificiis villanis.* Si in villis, ubi pro stillicidiis tectorum interstitia, vulgariter wer dicta (mezirka, raychen) dimittuntur, vicinus exaltat tectum super tectum vicini, cavere debet, ne stillae descendentes tectum inferioris tangant; alioquin stillas easdem ad stratam publicam per canale deducere compelletur. Unde nota, quod aqua pluvialis dicitur, quae de aëre cadit, et si illa naturaliter noceat, de ipsa tunc actio non dabitur vicino contra vicinum, nec alteri cuique. Si autem talis aqua opere manu facto noceat, secundum quod vicinus aliquid aedificet,

vel fundum suum exaltet, vel tale quid faciat, propter quod aqua vicino nocere incipiat: ex hoc dabitur actio aquae pluviae arcendae. Sic enim quisque suam domum meliorem facere debet, ne vicini faciat deteriorem. Unde quilibet stillicidia suorum tectorum capere debet, nisi jus habeat, quod super vicinum cadant.

78. (Pr.) De aqua pluviali. Actio aquae pluviae arcendae locum habet, si aqua pluvialis non naturaliter noceat, sed opere facto, nisi agri colendi causa illud opus factum sit. Et sic unusquisque domum suam meliorem facere debet, ne vicini sui faciat detrimentum, aut deteriorem, nisi jus habeat, quod aliquid talium fiat. Et sic per consequens dicendum erit, quod prodesse unusquisque sibi, dum alteri non noceat, non prohibetur.

79. (Br.) De aqua pluviali quantum ad agros. Jurati de Alba Ecclesia proposuerunt in consilio, quod rustici villarum frequenter coram eis conquerantur, unus de alio, quod in agro suo faciat fossatum, in quo aquam pluvialem capiat in tanta copia, quod ager vicinus aridus maneat nec rigetur. Petiverunt ergo informari.

Super quo sunt instructi: Si rusticus serere et arare possit sine talibus fossatis, qui dicuntur sulci aquarii, tunc sulcos tales non faciat, et si facit, tenetur hac actione, licet agri colendi causa videatur fecisse. Sed si aliter seminare non posset, nisi sulcos aquarios faciat, non tenetur. Item si opere facto aut in partem superiorem aqua pluvialis pellitur, aut in partem inferiorem derivatur, actio aquae pluviae arcendae competit. Unde dicitur, et bene, aquam pluvialem in suo retinere vel superabundantia ex fundo vicini in suum derivare, dummodo opus in alieno non fiat, omnibus jus esse; prodesse enim unusquisque sibi, dum alteri non noceat, non prohibetur. Et sciendum est, hanc actionem superiori adversus inferiorem competere, ne aquam, quae naturâ fluit, opere facto inhibeat per suum agrum decurrere, et etiam inferiori adversus superiorem, ne aliter aquam mutet superior, quam fluere naturâ solet. Et nunquam competit haec actio, cum

ipsius loci naturâ aqua nocere possit; tunc enim verius est dicere, non aquam, sed loci naturam nocere. Unde in summa actio aquae pluviae arcendae locum habet, si aqua pluvialis, vel quae crescit ex pluvia, noceat non naturaliter, sed opere facto, nisi agri colendi causa illud opus factum sit.

Nota, quia tria sunt, propter quae inferior locus superiori servit: lex, natura loci et vetustas, id est servitus, cujus non exstat memoria, quae semper pro lege habetur, minuendarum et breviendarum scilicet litium causâ. Et saepe natura loci et vetustas cedunt legi supervenienti; quandoque etiam lex et natura loci cedunt vetustati, quia ut plurimum, cum occurrit quaestio de talibus, recurritur ad senes, quorum determinationi, qualiter ab antiquo res se habuerit, statur. Illi etiam, qui tempore medio, credentes jus sibi competere, praedicta, sive sint fossata facta, sive antiqua fossata obstructa et complanata vel alia quaecunque consimilia, possiderunt: postea, cum ad pristinum statum redacta fuerint, ad emendas non tenentur, cum primus excedens dudum forsitan sit defunctus.

79. (*Pr.*) Notandum etiam, quod locus seu domus inferior propter tria servit superiori, cum aqua pluvia transit desuper ibidem, et sunt: Lex, natura, vetustas loci. Notandum circa hiis, quod quilibet in suo fundo sicut et in altum aedificare potest, sic in bassum fodere sibi licet, nisi animo nocendi, sed sui causa profectus hoc faciat.

80. (*Br.*) *De aqua pluviali in aedificiis urbanis.* Cum domus Petri judicis in Chrisans esset vendita, et exaltasset emptor parietem, tectumque domus in tantum extendisset et prolongasset, quod stillae, quae prius tectum vicini non tangebant, jam super tectum cadere solebant, quaesitum est, quid sit juris in hoc casu? Super quo responsum fuit, quod parietem licet exaltare, dummodo tectum taliter ordinetur, quod stillicidium cadat in illum locum terrae, quem prius tangere consuevit. Unde retroduci potest stillicidium, quia in nostro magis incipiet cadere; sed produci et prolongari non potest, ne alio loco cadat, stillicidium, quam in quo posita est servitus; levius enim facere poterimus, sed artius non. Et omnino sciendum,

meliorem vicini conditionem per nos fieri posse, sed deteriorem non posse, nisi aliquid nominatim in servitute imponenda exceptum sit.

Et est hoc generale in omnibus servitutibus, in quibus vicinus vicino et domus domui servit; cujusmodi sunt: fenestrarum et luminum in curiam vicini receptio, aedificiorum altior exaltatio, specialium parietum ratione pacis factio, stillicidiorum aversio vel in canale vel in tectum vel in terram captio, immitendorum tignorum in parietem vicini missio, foraminum antiquorum ampliatio vel arctatio, vel quantum ad numerum multiplicatio vel minoratio, vel in alio loco, quam prius fieri consuevit, nova positio, et sic de multis aliis consimilibus.

81. (Br.) De aqua fontali et fontium fossione. De Scardicz interrogatum est, in qua distantia vicino a fonte vicini, quem habuit ab antiquo, novum fontem fodere liceat? Super quo responsum est, quod in suo fundo cuilibet licet fontem fodere, ita profundum sicut placet, sicut et in altum aedificare nulli prohibetur. Et quamvis in suo fodiens, vicini avertat fontem vel exsiccet, tamen propter hoc cum ipso agi non potest, nec etiam actioni de dolo, si non animo nocendi, sed sui causa profectus id fecit. Item qui habet haustum fontis alicujus de jure, iter quoque habere videtur ad hauriendum. (Sicut etiam tugurium in tuo mihi habere licet, si habeo pascuorum servitutem.) Equitare vero vel cum curru fontem accedere illi non licet, qui tantum iter ad hauriendum habet. Item si fons, qui serviebat, exaruit et per longum tempus iterum fluere coepit, servitus recuperatur, quia non per negligentiam vel culpam talis servitus amissa fuit.

81. (Pr.) De fontibus. Qui haustum fontis habet, iter ad fontem habere videtur. Qui etiam iter tantum ad fontem habet, cum curru illi accedere non licet. Fons, qui exaruerit et iterum fluere coeperit, servitus non amittitur, quia non per negligentiam vel culpam talis servitus est amissa.

Capitulum VI: De arbitris.

82. (Br.) De arbitris et consiliariis in genere. Jurati de Praczaw de arbitris et consiliariis et conditionibus circa

arbitrationes et amicabiles ordinationes servandis quaerentes taliter sunt instructi:

Postquam arbitris causa est commissa, tunc quantum ad ipsam auctoritas judicis expiravit, quia de caetero non est per strepitum judicii, sed per arbitrium decidenda; potest tamen judex arbitros, si negligentes fuerint, ad causae decisionem infra dies quatuordecim faciendam et arbitrium pronuntiandum, partesque arbitrium contradicentes ad poenam, quâ vallatum fuit, solvendam compellere justitia mediante.

Item arbitri concordare non volentes, de consilio arbitri, quem eligere possunt, vel de consilio juratorum communiter, quod rogati in maniloquio eis exhibebunt, causam ipsis commissam sine debito terminabunt.

Item omne arbitrium vallandum est poenâ, cujus metu partes ad ejus ratihabitionem cogantur.

Item si facta pronuntiatione arbitrii statim, vel una pars vel ambae partes ipsum reclamaverint, sine remissione poenam solvant et arbitrio cessato in causa procedant, sicut de justitia fuerit procedendum. Si autem partes audita pronuntiatione in arbitrium consenserint, tunc non obstantibus contradictionibus et reclamationibus quibuscunque, quas postea fecerint, superarbitrium, poena gratiose soluta, in suo robore permanebit.

Unde, cum ad breviandum lites, labores et expensas et fatigas partium sit ad arbitros recurrendum, debent discreti arbitri cum emenda bursali arbitrium in factis magnis et arduis etiam poenâ casus et privationis omnis juris, causae totalis vallare. (Timore namque talis poenae arbitrium finem debitum consequitur et omnis processus juris et judicii tollitur et simpliciter submovetur.)

83. (Br.) Qualiter emenda et poena arbitrii sit moderanda. Sententiatum est: Si partes per se vel cautione fidejussoris magna poena, puta centum marcarum, ad servandam pacem inter ipsas posita, vel per arbitrium ordinatum stringuntur: non oportet, quod aliqua earum leviter excedens totam poenam vel emendam solvat, imo juxta qualitatem excessus est emenda secundum juratorum conscientiam moderanda. Primi enim arbitratores pacem inter partes ponentes more sapientum ad majus

et gravius, sicut est homicidium vel consimile, quando posset accidere, respiciendo emendam vel poenam aggravant vel augmentant.

84. (*Br.*) *De arbitris quantum ad processum.* Cum arbitrium semper debeat procedere et nunquam retrocedere: si tres sint electi arbitri, duo poterunt in causa procedere et ipsam diffinire, si tertius citatus malitiose vel voluntarie nolit adesse; dum tamen justo impedimento non impediatur, ac si tertius praesens esset.

85. (*Br.*) *De arbitris quantum ad privilegia et instrumenta.* Sententiatum est: Licet testes instrumentis inscripti de jure debeant esse rogati, tamen arbitri causae decisionem de alto et basso in manibus habentes, quidquid arbitrati fuerint, in litteris possunt scribere et sigillis propriis et aliorum, sicut eis placuerit, sigillare. Cum enim ad arbitrandum primo rogantur, non oportet, quod ad litteras scribendum et eas sigillandum, quod est tamquam accessorium, secundario rogentur.

86. (*Br.*) *De arbitrationibus super excessu verborum et factorum.* Jurati de Alba Ecclesia scripserunt sic: Lite inter partes per arbitros sub ista poena decisa, quicumque verbis ipsam inchoaret, judici et juratis in tredecim talentis denariorum teneretur; quicumque vero factis ipsam innovaret, manum pro manu, pedem pro pede et vitam pro vita solveret pro emenda: accidit quod in taberna unus de numero dictarum partium alium partis adversae vita privavit, et postquam excessus hujusmodi ad judicem et juratos per querimoniam devenisset, quaesiverunt a partibus, unde delictum tale verbis an factis originaliter processisset. Actor vero, puta frater occisi, respondit, quia protestaretur in hospitem tabernarium, quod non per fratrem suum lis, propter quam occisus esset, fuerit inchoata. Tabernarius autem idem super dicenda veritate requisitus dixit, quod nollet testari per se ipsum, sed alios duos, quos vocavit, sibi vellet assumere pro suo testimonio confirmando. Deposuit ergo tabernarius, quum videret, quod ille, cui homicidium imponebatur, fratrem actoris pugno et cultello evaginato laedere voluit, nisi ipse intercepisset. Alii vero duo testabantur solum, quod viderint, quod tabernarius occisum

et illum, cui imponitur occisio, ab invicem separasset. Quaerit ergo actor, cum tabernarius, quem ipse pro teste nominaverit et in cujus testimonio contentari velit, pro se sit testificatus, utrum ejus testimonium sibi non debeat justitialiter suffragari? Ex parte vero rei quaeritur, utrum testimonium duorum, quos tabernarius assumpsit, non sit testimonio solius tabernarii merito praeferendum?

Interrogatur ergo primo, quae partium XIII talenta, per quae arbitrium quantum ad violentiam verborum est vallatum, potius secundum dictum testimonium solvere teneatur? Et secundo, quam vim testimonium hospitis tabernarii habere debeat, utrum aequipolleat testimonio jurati, vel sit minus? Et tertio, utrum prius sit agendum in casu praescripto de excessu verborum, de quo partes contendunt, vel de homicidio perpetrato, et utrum per homicidium subsecutum non sit poena arbitrii, quantumque ad excessum et inchoationem verborum posita, extincta penitus et sublata.

Super quorum primum diffinitum fuit: Cum nec hospes tabernarius, nec alii duo, quos assumpsit, testificati sunt expresse, quae pars litem verbis inchoaverit, nec de eorum testimonio suprascripto apparet, neutra partium de inchoatione litis, quantum ad verba, per testes hujusmodi est convicta. Ad secundum autem dictum fuit, quamvis circa villanos testimonium hospitis aequipolleat testimonio jurati, tamen in jure civitatis non consuevit hoc observari; et maxime in causis magnis et capitalibus, et praecipue cum hospites sint tabernarii; talibus enim non consuevit tanta fides sicut ceteris hospitibus non tabernariis adhiberi. Ad tertium autem dictum fuit, cum excessus factorum major sit excessu verborum, rationabiliter prius agendum de excessu facti, sicut homicidii, est, quam verborum; poena etiam verborum in praescripto arbitrio contenta merito judicatur mortua ex homicidio, cui debetur poena capitis, subsecuto. Volunt etiam multa jura, sicut est rationabile, quod poenam capitis seu vitae privationem sustinens ad poenam aliam nullatenus obligetur.

87. (*Br.*) *Utrum arbitrorum testimonium praeferatur testimonio juratorum.* Postquam duo arbitri, in quos partes compro-

miserant, coram sex juratis pro testibus per eos ad hoc rogatis arbitrium pronuntiassent et poenam arbitrii parti arbitrium non servanti solvendem deputassent, accidit per medium annum, quod actor conquestus est de reo, quia termino per arbitros statuto pecuniam decem marcarum sibi solvere neglexerit. Petivit ergo pro se sententiari, si ambo arbitri de praeteritione termini testarentur, utrum reus in dictis decem marcis et in poena arbitrii non esset justitialiter obligatus. Reus vero respondit, quod testaretur in sex juratos, quos arbitri in pronunciatione supra se pro testibus statuerunt, quod terminus solutionis dictarum decem marcarum nondum advenerit, et in poena arbitrii non esset justitialiter obligatus. Quaesivit ergo, si jurati de hoc testarentur, utrum eorum testimonium non sit arbitrorum testimonio praeferendum? Contra quam responsionem actor replicando quaesivit, cum ipse et reus in arbitros solummodo tamquam in diffinito res causae inter eos ventilatae consenserint, nec juratos pro testimonio petiverint, et arbitrium, qualiter factum et ordinatum sit, plus sit notum arbitris, qui ipsum et statuerunt et antequam statuerent, saepius cribraverunt quam jurati, qui ipsum tantum semel tempore pronunciationis audiverunt, cum etiam arbitri in his, quae arbitrio deserviunt, juratis aequipolleant in testando, utrum in hoc casu eorum testimonio non sit standum? Super quo diffinitum fuit, quod licet allegationes actoris tamquam validae, quando validiores non obstant, sunt rationabiliter admittendae: tamen, quia in casu praesenti arbitri in arbitrando et in pronuntiando coram testibus et maxime juratis officio suo plenarie functi sunt, testimonium juratorum, quos arbitri, quantum ad hoc, sibi quodammodo substituerunt, imo praefecerunt, est deinceps audiendum. Sic secus esset, fortassis si pro testimonio pronuntiationis arbitrii vocarentur testes, et non jurati, vel tales, quibus non esset tanta fides sicut arbitris adhibenda.

88. *(Br.) Modus pronunciandi arbitrium.* Rustici villarum instructi sunt, quod ad pronuntiandum arbitrium per arbitros rogandi sunt testes jurati, vel alii, quibus possit tanta fides

sicut arbitris exhiberi. In quorum praesentia primo arbitri quaerant a partibus, utrum recognoscant et confiteantur, quod de omnibus causis et quaestionibus inter eos ventilatis in arbitros consenserint et promiserint? Quibus respondentibus, quod sic, arbitri super eo facta protestatione concordent partes ad invicem etiam tactu manuum, si causa sit ardua, injungentes eisdem, quod boni amici sint, mutuo favore, diligentia et promotione quibuslibet se semper prosequentes, quodque omnes et singulos, qui amore ipsorum faciunt vel dimittunt, ad eandem servandam amicitiam inducant sine dolo. Postea vero promissa poena vallationis arbitrii ipsum, sicut statuerunt, pronuncient. Quam promulgationem, si causa est temporalis, vel memoriae testium commendent, vel quod tutius est, scribant; si autem est perpetua, ipsam redigant in scripta sigillis authenticis roborata.

88.a) (Pr.) In quas partes conpromitti possit. Nec in pupillum nec in minorem XXV annorum, neque in furiosum, aut surdum, aut mutum compromitti debet. Si quis etiam judex fit, arbitrium recipere eiusdem rei, de qua judex est, in se sive alio compromitti jubere prohibetur; et si sententiam dixerit, non est danda poenae persecutio. Sunt et alii, qui non coguntur sententiam dicere, utpote si sordes aut turpitudo arbitri manifesta sit. Et nota, si arbiter quicunque electus fuerit et postea eo spreto partes ad alios arbitros iverint, primus est absolutus.

88.b) (Pr.) De cautelis ad repellendum arbitrium jam receptum. Primo, si fuerit infamis seu infamatus a litigatoribus, aut inimicitiae capitales inter eum et litigatores aut alterum ex litigatoribus intercesserint, sive quia mortem sibi minantur, sive de crimine capitali se accusant, sive cum uno ex litigatoribus hoc fiat, sive cum utroque.

Item si aetas aut aegritudo in arbitrum cadat, quae non cito finiatur; si autem cito finitur, tunc prolongetur dies pronuntiationis. Aut occupatio negotiorum propriorum, vel profectio urgens, aut imminens aliquid rei publicae causa et si qua alia incommoditas ei post arbitrium incidat; propter istas enim causas arbiter etiam se ipsum excusare potest

tamquam ex impotentia, quia proprie solummodo illud possumus, quod sine dampno nostro possumus.

Et praescriptae cautelae valent contra judicem et juratos.

Item stari debet sententiae arbitrii, quam dare dixerit, sive aequa sive iniqua, et sibi imputet, qui compromisit.

Item si plures arbitri fuerint et diversas sententias dixerint, licebit eorum sententiae non stari; sed si major pars consentiat ei, stabitur, alioquin poena committitur.

Item si quis litigatorum defecerit vel defuerit, quia per eum factum est quominus arbitretur, poena committetur. Proinde sententia quidem coram uno dicta litigatoribus non valebit, nisi in compromissis hoc specialiter expressum sit, quod vel uno vel utroque absente sententia proferatur; coram autem quo sententiam dicere videtur, qui eam sapientibus dicit, caeterum coram furioso vel demente si videtur dicere.

Item non cogetur arbiter sententiam dicere, nisi postea compromissa sit. Compromisso soluto, die, morte, acceptilatione, judicio, pacto vel sacerdotio obveniente, arbiter est solutus. Ceterum si postea sacerdos existens arbitrium susceperit, iste quoque omni modo sententiam ferre debet.

Item si heredis in compromisso mentio fiat, arbiter potest jubere heredem adesse.

Item si pupillus sine tutoris auctoritate compromisit, non est arbiter cogendus pronuntiare, quia si contra eum pronuntietur, poenâ non tenetur, praeterquam si fidejussorem dederit, a quo poena peti possit.

Item de his omnibus rebus et rationibus atque controversiis judicare arbiter potest, quae ab initio fuissent inter eos, qui compromiserunt, non quae postea supervenerunt.

Si de re sua quis factus est arbiter, dicere sententiam non potest, quia facere jubet, neque autem imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest. Si quis jussus ab arbitro ex compromisso solvere pecuniam, moram fecerit, poenam ex compromisso debet, sed postea solvendo a poena liberatur.

Item si ex tribus arbitris duo condempnant aliquem in X marcis et tertius in V condempnat eundem, valet sententia duorum; sed si unus in XV, alter in X et tertius

in V, concordasse videntur, ex eo, quod plus in se continet, quod est minus.

Item si tres electi sint arbitri, duo poterunt in causa procedere et ipsam diffinire, si tertius citatus malitiose vel voluntarie nolit adesse, dum tamen justo impedimento non impediatur, ac si praesens esset; quia omne arbitrium debet procedere et non retrocedere, nisi tertius, ut dictum est, legitime impediretur.

89. De arbitro, quantum ad judicis jurisdictionem. Postquam causa arbitris est commissa, tunc quantum ad ipsam auctoritas judicis exspiravit; potest tamen partes ad servanda necessaria compellere ipso jure. Item arbitrorum assumptio judici in suis juribus non praejudicat. Ex protervia vero temeritatis, si partes non rogato judice in arbitros compromiserint, compromissio vigorem habebit et quaelibet partium solvet LXXII parvos pro emenda.

90. De consensu in arbitros facto. Si vir in arbitros consenserit, eo mortuo uxor eos rejicere non potest. Et sic est dicendum de heredibus, nisi promissa personalia, sicut homagia et consimilia, quae personam respiciunt singularem, ibi intelligantur, quia illorum arbitria non ligant heredes, nisi in compromisso de heredibus fiat mentio specialis.

91. Qualiter arbitrium sit assumendum. Arbitrium omne, ut discussum est, sub bono testimonio assumatur, et maxime in causis arduis atque magnis, quia nemo sibi ipsi testis idoneus (ut supra tactum est) esse potest. Omne etiam arbitrium poenâ est vallandum.

92. Si unus arbitorum moritur. Uno arbitrorum mortuo, propter hoc etiam causa non est litigaliter inchoanda, sed alius in locum mortui assumatur.

93. De superarbitris. Qui prior superarbiter est electus, potior est subsequenti, et magis notus potior, quam minus notus.

94. De electione arbitrorum alterius loci. Arbitri alterius loci vel judicii electio valet, quamvis error, fatigatio et expensae

inprovidentiae partium rationabiliter imputantur. Et nota, quod omne arbitrium et pronunciatio et vallatio ejusdem solum coram juratis sunt facienda.

Capitulum VII: De armis.

95. De armis. Ad arma defensoria judex et jurati jus non habent, sed ad offensoria,*) quia defensio non, sed offensio prohibetur. Talia enim sunt arma defensoria, quibus est licitum homini uti, sicut licet sibi a violentia se et sua defendere.

Et notandum, quod circa arma emendae judici possunt arbitrarie per juratos taxari seu concedi, sc. de evaginatione gladii simplici cedunt X grossi, de extractione LX, et de intrusione similiter LX denarii.

Si ista fiant in die forensi, inclusis arcubus et ballistis, de evaginatione tali judici duo et civitati tria talenta persolvat. It. de tensione (arcus et ballistae) tria et civitati duo persolvat, vel ipsius manus perforetur cultello.

Quicumque vero cum gladio praefixo tali acuto inventus fuerit vel per juratum seu duos testes idoneos de hoc accusatus fuerit: judici tres fertones grossorum et civitati fertonem solvet pro emenda.

Lancea, cuspis, securis et caetera talia offendicula sub emenda consimili prohibentur.

Apud quemcumque infra ambitum civitatis cultellus longus, qui dicitur misericors (stechmesser), cingulo suspensus deprehensus fuerit, dabit judici unum talentum et assignabit cultellum, vel ipsius manus transfodiatur cultello. Qui vero cultellum talem in caliga latenter portaverit et furtive, judici det quinque talenta vel manum amittat.

Arma vero reliqua, puta pancerium seu loricam, galeam, mitram ferream, thoracia, chirothecas concatenatas et alia hujusmodi ad vulnerandum directe non ordinata judex a portantibus ad nocendum et offendendum recipere poterit pleno jure; sed nulla poena bursalis est sibi et armis talibus persolvenda.

*) Talia sunt arma offensoria, quorum usus est prohibitus, sicut et offensio est prohibita jure etiam naturali.

Si quis rusticus arma portaverit, vel lanceam, vel gladium: judex, in cujus potestate raptus fuerit, vel arma tollat, vel XX solidos a rustico pro ipsis accipiat.

Mercator autem negotiandi causa per provinciam transiens gladium suae sellae alliget vel sub vehiculum suum ponat, ut non innocentem laedat, sed ut a praedone se defendat. Nemo etiam retia seu quaelibet alia instrumenta ad capiendum quospiam tendat, nisi ad maleficos et consimiles jussu judicis talia procurentur.

Capitulum VIII: De arrestatione.

95. (recte 96) De arrestationibus pecorum, vestium, rerum propriarum, alienarum, concessarum, obligatarum, venditarum, depositarum, vectoribus commissarum et aliis in genere. Antiquum jus habet, quod arrestatio facta de equis, vaccis et rebus aliis tempore generalis guerrae sub vexillo seu banirio principis receptis, cassa est et nulla. Item discussum est, quod res domini in potestate servi seu procuratoris pro debitis servi, in quibus obligatur, pro se ipso arrestari non possunt; pro debitis autem domini possunt. Et si talis arrestatio fiat in alieno judicio, et praecipue, quod non subjacet jurisdictioni domini arrestati, quamvis fiat per arrestatorem, qui est residens cum domino rerum in uno judicio vel est ejus concivis seu vicinus, tamen adhuc idem dominus cum arrestatore ad aliud judicium, ubi res arrestatae sunt, pro eis disbrigandis declinabit. Item si dominus res non per servum et procuratorem, sed per aliquem sibi concivem vel vicinum, qui etiam proprias res habet, ad locum alterius judicii transmittit: tunc si hoc notorium est, vel coram probis viris de transmissione rerum et commissione protestationem prius fecit, quamvis apud eundem, qui res ducit, arrestentur pro debitis, in quibus idem pro se ipso tenetur vel pro aliquo delicto, quod committit, dato etiam, quod confiteatur res easdem suas esse: adhuc talis arrestatio domino rerum nullum praejudicium generabit. Inmerito enim dominus pro debitis, vel culpis, vel ex falsa confessione ductoris rerum, rebus propriis fraudaretur.

Item si debitor et creditor ambo sint in eodem judicio residentes, et creditor contempto judice proprio debitorem, qui ad parendum juri certus fuit, coram judice cum rebus, quas ducit, occupet alieno: pro contemptu tali, nisi causam rationabilem, quae ad hoc ipsum moveat, assignet: solvet emendam bursalem, quam jurati duxerint sibi inponendam. Et nota: Taxatur ad tantum vel ad tantum nominatim talis emenda, quia secundum juratorum conscientiam, consideratis personis et causis occupationis, potest aliter et aliter moderari.

96. De arrestatione rerum mobilium. Equi, vestes et quaecunque res mobiles aliter concessae vel obligatae et per illum ulterius delusae, venditae, vel alio modo quocunque alienatae non apud illum, in cujus potestate inveniuntur, sunt arrestandae, sed ab illo sunt justitialiter repetendae, cui primo fuerunt concessae vel obligatae. Et hoc intellige de personis honestis et fidedignis, quia secus est de personis levibus et suspectis, quae una cum rebus possunt occupari, donec fidem faciant, per quem modum res in eorum venerint potestatem.

97. De arrestationibus equorum quantum ad exclamationem, mortem, furtum, spolium et alia. Qui equum errantem in campo vel alibi ceperit, propter hoc tractu temporis eum obtinere non potest, quod in foro publice de ipso exclamationem voce preconia fieri procuret. Item si equus arrestatus et pecuniâ taxatus, antequam dies judicii, in quo obtineri debet, venerit, moriatur, obtentor super cute equi cum testibus jurabit, sicut in equo, si viveret, jurasset. Si autem equum per furtum vel spolium amiserit, in cruce jurabit cum testibus; et si ipse vel aliquis testium in juramento ceciderit, taxam solvet.

Item si ille, cui equus arrestatur, petit, debet sibi statim super cautionem fidejussoriam, quod cum suo vulgariter dicto geschub ad mansionem ducat propriam, assignari. Et non oportet, quod judex octo diebus eum apud se retineat, sicut in villis aliquibus fieri consuevit.

98. De arrestationibus equorum ad quot possunt devolvi et quoto judicio debeant obtineri. Antiqua jurium statuta dicunt sic: „Si de equo arrestato ille, qui occupatus est, suum sta-

tuerit venditorem, liber erit" et sic de caeteris. Propter hoc tamen quamvis ad tertium, quartum, quintum et sic deinceps equus devolvi possit, semper in tertio judicio equus debet obtineri vel amitti, ad parcendum partium laboribus et expensis. Item si arrestatus devolverit equum ad aliquem in terra residentem, illum per dies XIV statuere debet. Si autem devolvit ipsum ad hospitem extra terram habitantem, illum statuet per tres XIV dies. In uno etiam judicio unus ad alium, ille ad tertium, et idem ad quartum, et quartus ad quintum, et sic per ordinem, quotquot sunt, equum devolvere possunt. Et similiter fieri potest quovis tempore medio, inter dicta tria judicia currente.

Item si arrestatus termino praefixo illum, ad quem equum devolverit, quem nominatim expressit et ad quem statuendum se voluntarie obligavit, in persona propria non statuerit: nisi legitimum obstet impedimentum, arrestans sine juramentis et testibus equum obtinet ipso jure.

99. Arrestatores equorum ignoti et eorum testes sunt divisim examinandi et de locis, temporibus, caeterisque circumstantiis diligenter interrogandi. Cuidam homini fidedigno equus arrestatus fuit; qui cum XX probis viris, vicinis suis, veniens et equum per modum repulsionis obtinere volens, ex eo, quod unus testium in juramento cecidit, equum perdidit eundem. Pro quo dominus villae juratis scripsit, quod multum miraretur de hoc jure, quod ignotus veniens et equum arrestans ipsum potius mettertius deberet obtinere, quam arrestatus cum fidelibus hominibus, vicinis suis, equum, quem in sua habet potestate, valeat conservare, cum tamen Jus commune habeat, quod „quilibet homo bonae famae melius honorem, res et corpus suum potest defendere, quam sibi possint per alium decertari".

Eodem modo postea anno fere transacto quidam veniens de Gostel equum cuidam noto et honesto viro, civi de Iglavia, arrestans, cum equum eundem mettertius obtinere vellet, arrestatus de Iglavia communitatem cujusdam villae dictae Goztel adduxit, qui circa XXX existentes omnes exhibuerunt se ad jurandum, quod dictus equus de cabella adhuc in Goztel existente genitus esset et quod per totam vitam suam a dicto

cive Iglaviensi habitus fuisset, et de hoc etiam jurati de Iglavia suis litteris testabantur, scribentes similiter, quod mirarentur de jure, quo mettertius gaudere debet arrestans, quoscumque testes adduxerit, contra superhabundans et fidedignum testimonium arrestati. Ordinatione itaque inter arrestantem et arrestatum amicabili facta, jurati et sapientes consilii, cribrantes, quod frequenter fraus et dolus circa arrestationes hujusmodi fieri consueverunt, visum est eis rationabile esse, quod arrestans, si non est bene notus secundum mansionem, famam et vitam, diligenter est examinandus et interrogandus de tempore, loco et aliis circumstantiis, quas judex et jurati pro experienda veritate viderint expedire. Et similiter testes sui divisim et secrete sunt peraudiendi et requirendi, sicut, utrum vicini arrestantis sint et qualiter eis constet, quod equus arrestatus per ipsum habitus fuerit; utrum sibi sit genitus, aut ipsum emerit, vel ipsum latrocinio obtinuerit, sive furto? Ista enim sunt pro tanto facienda, quia si arrestans per testes arrestati repulsus fuerit, non solum equum perdet, imo cum duobus testibus suis tamquam perjuri linguis sunt privandi, si eas cum XV talentis non habuerint liberare, a qua poena arrestatus, quamvis repellendo cadat in testimonio, est exemptus.

100. Ad idem, de arrestationibus, quantum ad obtentorem, tempus et modum obtinendi. Arrestans equum, quem arrestat, potest mettertius obtinere, et si arrestatus vult eum repellere, debet de hoc, antequam super equo juret, protestationem facere. Qua obmissa, si arrestans mettertius super equo juraverit, testimonium suum ulterius repelli non potest. Et similiter, cum arrestans repulsionem arrestati vult repellere, debet de hoc protestari, antequam jurare incipiat super cruce; et si volens repellere petit inducias XIV dierum, sibi sunt dandae pro suis testibus statuendis. Item si arrestans ad arrestati seu judicis interrogationem de rata tanti vel tanti temporis coram judicio confessus fuerit (puta si dixerit, quod infra tres annos equum perdiderit et arrestatus obliget se ad probandum, quod ante IV annos equum emerit et interim in sua potestate tenuerit), talis probatio est probationi arrestantis rationabiliter

praeferenda. Et similiter si arrestans dixerit, se equum ante X annos perdidisse, et arrestatus per facti evidentiam, videlicet per dentes poledrales, qui vulg. fullczen dicuntur, probaverit, equum non tanto tempore vixisse, arrestans equum perdet. Item equum obtinens frenum et equi babbata non obtinebit, ipso jure.

101. De arrestatione equorum, quantum ad testes et testium repulsionem et modum jurandi. Equum arrestatum obtinere debens jurabit mettertius in equo; et si pars adversa ipsum voluerit repellere, jurabit in cruce cum XX testibus sibi assumptis, quod primus et sui testes false juraverunt; et si tertio iterum adversa pars eosdem XX et unum voluerit repellere, pro quolibet statuet VII, hoc est V solidos longorum sine tribus; qui similiter jurabunt in cruce, quod priores XXti et unus falsum praestiterint juramentum; et ulterius testium repulsio non procedit. Protestatio tamen semper debet repulsioni praemitti, sicut in praecedenti sententia continetur.

102. De arrestationibus equorum concessorum. Si Petrus Paulo equum concessit et Andreas equum eundem a Paulo emit: talem equum Petrus de jure non poterit apud Andream arrestare; imo Paulum, cui prima vice non concessit, debet pro eo impetere formâ juris; secus autem esset, fortassis si Paulus equum Petro subtraxisset.

103. De arrestatione equi subtracti. Equo arrestato actor coram judice est conquestus, quod equum eundem noctis tempore sibi subtractum velit justitialiter obtinere; reus vero respondit, quod equum eundem tempore diurno emerit, de quo suum vellet statuere venditorem. Quod cum termino statuto non faceret, sed tantum personaliter compareret, quaesitum est a judice, cum de crimine furti se non expurgaverit nec venditorem equi statuerit, in qua sibi obnoxius sit emenda?

Super quo sententiatum fuit: Ex quo actor non est conquestus, quod reus equum sibi subtraxisset et quod ipsum de furto vincere vellet, sed tantum dixit, quod equum sibi subtractum obtinere vellet: sufficit, quod reus, equo perdito, si tamen est homo bonae famae et prius honeste se conservavit, honorem suum simplici defendat juramento. Quo facto

ab instantia judicis absolvetur, vel saltem pro juramento LXXII parvos denarios ratione emendae judici praesentabit.

104. *De arrestationibus et confessionibus mutatis.* Propositus casus talis est: Equo nobiscum arrestato et usque ad quartum, qui pro eo respondere deberet, devoluto, idem in habitatione sua coram probis viris et scabinis negavit, equum esse suum; postea vero astans tribunali dixit, per abrasuram seu tonsuram equum in tantum immutatum esse, quod eum prima vice non cognoverit, sed modo ex certis signis plenius instructus confiteatur, eum suum esse. Quaeritur ergo ab adversario, utrum talis mutatio confessionis sibi non praejudicat in suo jure?

Super quo diffinitum est: Quod negatio extra judicium facta eidem non offuit postea in judicio confitenti; ad hoc enim, quod confessio noceat confitenti, requiritur, quod sciens, non per errorem facti, confiteatur; alias enim confessio sibi non praejudicat, dummodo ante sententiam probaverit se errasse.

105. *De arrestationibus equorum, quantum ad judicia diversa.* Quidam proposuerunt talem casum: Unus de nostris cuidam advenae equum vendidit, qui paulopost in oppido dicto Potenstat est occupatus. Veniens ergo advena ad nos nostrum concivem monuit, quod in Potenstat transiret et equum arrestatum disbrigaret. Quod facere recusans, dixit, „quia jus suorum civium haberet, quod equus in domum suam sibi praesentandus esset“. Cui advena respondit, „quia nequaquam hoc facere posset, ex eo, quod oppidum Potenstat uteretur jure Maydburgensi, in quo servaretur, quod equus in loco, ubi arrestatur, tamdiu servandus est, donec causa arrestationis finaliter fuerit decisa“. Modo quia emptor, qui venditorem statuere non potest, equum perdidit, quaeritur, in cujus dampnum eadem debeat perditio redundare?

Super quo diffinitum est, quod in venditoris; cum enim ille in Potenstat, ubi viget jus Maydburgense et non jus alterius loci (Cremsirense), venire noluerit, emptori ad solutionem valoris equi et ad interesse rationabiliter obligatur. Et colligitur, quod actor et reus consuetudines et jura locorum, in quibus

litigant, observare debent, licet fortassis in aliis locis, ubi alia vigent jura, residentiam habeant corporalem. Unde cum dicitur, quod actor forum rei sequi debet, ibi „rei“ potest etiam exponi pro causâ, ita quod sit genitus „hujus nominis res“, et non tantum „hujus nominis reus“ (?), sicut patet in casu praesenti.

106. De arrestationibus rerum sacerdotum. Si sacerdos et persona ordinata cum equis et famulis domum hospitis intraverit et expensas ibidem fecerit: pro expensis talibus, ab illo tempore factis, hospes equos et res alias talis personae claudere et licite poterit arrestare.

107. De arrestatione equi sacerdotis aut cabellae. Talis casus propositus est per quosdam: Accidit apud nos in oppido nostro, quod ante curiam dotis plebano a quodam homine arrestabatur de justitia una cabella, et sic actor a nobis super eo judicium, sicut in hujusmodi causis fieri solet, petiit; plebanus recusans dixit: „quia non esset de foro seculari, sed potius de spirituali“. Petierunt igitur informari, si pro tali causa in civili vel ecclesiastico jure talis debeat respondere?

Quibus diffinitum fuit sic: Ex quo talis arrestatio est de cabella, quae non est res ecclesiastica, utputa calix, ornatus vel aliquid talium, plebanus tenetur super causa tali in jure civili respondere; plebanus enim ipse bene quidem est de foro spirituali, cabella autem, de qua est quaestio, ad forum pertinet seculare.

108. De promisso absolutionis arrestationis et occupationis. Accidit casus talis: Civis invitavit rusticum de villa in domum suam sub hoc promisso, si occuparetur in civitate, vellet ipsum absolvere sine dampno. Rusticus autem civitatem intrans et coram judice stulte loquens, incidit in emendam. Quaeritur ergo, utrum civis rusticum absolvere debeat tali ab emenda?

Super quo sic sententiatur: Quod occupatio, a qua civis promisit rusticum absolvere, intelligenda est quantum ad facta praeterita et non ad futura. Quod autem postea coram judice rusticus ex culpa propria in emendam incidit,

hoc non est occupatio, nec oportet, quod civis ipsum ab ea redimat et absolvat.

109. De arrestationibus, quibus non-rei occupantur pro reis in judiciis diversis. Cum Jacobus de Zahers Paulo de Hostradicz mediam marcam grossorum statuto non solveret termino, misit procuratorem suum in Zahers, qui Jacobum in causam trahens, conquestus est vice domini sui pro media marca debiti, et pro dampnis et usuris, quae supervenissent eidem. Jacobus autem statim mediam marcam numerans procuratori, dampna negavit cum usuris, dicens, quia juramento suo vellet obtinere, promissum de dampnis solvendis se non fecisse. Recepta ergo media marca procurator de dampnis verba non movens a Zahers recessit. Quod videns Jacobus judici et juratis dixit, quia paratus esset de dampnis et aliis objectis Paulo secundum justitiam respondere, petens, quod hoc ipsum ei in Hostradicz suis literis demandarent, sicut et fecerunt. Paulus etiam tacens, postea per aliquot septimanas duos cives de Zahers, quos in Hostradicz reperiit, arrestari per judicem procuravit. Qui promittentes termino eis assignato se velle statuere, liberi sunt dimissi. Postea vero cum termino transacto non statuissent, iterum alii de Zahers in Hostradicz sunt occupati, qui equis et aliis eorum bonis in Hostradicz relictis in Zahers redeuntes agunt in Jacobum et in alios prius occupatos, ut bona eorum ab occupatione in Hostradicz eis disbrigent et absolvant. Et similiter primi occupati petunt per Jacobum se justitialiter absolvi. Quaeritur ergo, quis ultimos occupatos redimere teneatur?

Super quo respondetur: Quod magis facti quam juris est quaestio. Jacobus enim, quia paratus fuit obtemperare, nec primos nec ultimos occupatos liberabit, sed Paulus de Hostradicz, quia primos et ultimos arrestavit indebite, ipsis ad omne interesse rationabiliter obligatur. Debuit enim pro dampnis et usuris a Jacobo in Zahors justitiam sibi fieri petivisse; quod quia facere contempsit, nimis festine ad arrestationem processit, justitiâ sibi prius in Zahers non denegata.

110. Quod bona rei possunt arrestari sicut reus. Cum cuidam Brunensi civi annonae suae essent in Wischaw ratione debitorum occupatae, sententiatum fuit: Quod sicut actor potest reum in omni judicio, in quo ipsum personaliter repe-ruerit, pro debitis arrestare, sic etiam potest res ejus occu-pare, et ad illud judicium debet reus venire et res disbrigando actoris querimoniis respondere.

111. In quo casu possit arrestari non-reus pro reo. Licet actor forum rei sequatur, tamen pro justitia per actorem coram judice rei quaesita et sibi denegata, homines ejusdem judicii in alio judicio de jure poterunt arrestari. (Residuum istius materiae quaere infra „De interdictis".)

112. In quo casu equus arrestari non possit. Equus per teloneatorem receptus, apud quemcumque postea repertus fuerit, arrestari non potest; ille autem, qui negligentiam commisit, per actorem pro equo in causam trahi potest. Et est intelligendum de equo jam per teloneatorem vendito.

113. (Br.) De arrestationibus quantum ad formam in ei. servandam. Cum in Bzenecz civis quidam equum, qui per merca-torem in domum suam ductus fuerat, arrestasset, et jurati testa-rentur, quod idem equus per modum spolii noctis tempore infra spatium duorum mensium eo de Bruna in Bzenecz transeunte sibi receptus fuerit, jurati vero de Broda Ungaricali cum paten-tibus eorum literis pro mercatore, ipsorum concive, testimonium dicerent, quod dictum equum per tres annos sine qualibet impetitione habuisset: quaesitum est, utrum testimonium jura-torum de Bisencz debeat literis patentibus juratorum de Br. Ung. anteferri, vel e converso? — Super quo sententiatum est diffinitive: Quod, quia praedicta quaestio contra debitam et consuetam formam arrestationis peccat, ideo ipsa cessante arrestatus suum venditorem vel datorem, qui vulg. geschob dicitur, statuere debet; ita quod in ejusdem equi arrestatione, prout consuevit fieri, forma et modus debitus ordinis judiciarii observentur.

Et nota, quod in omnibus rebus, sicut in equis, forma consimilis arrestandi est servanda.

Capitulum IX: De causis absentiae

114. De causis absentiae. Causae legitimae absentiae quatuor sunt: videlicet infirmitas non ficta, captivitas, inundatio aquarum et rei publicae causa, quae apud vulgus dicitur h e r n-n o t, et ideo contra talem absentiam sententia de jure ferri non debet.

115. Quod causae absentiae sunt infra triduum demonstrandae, nisi aliae causae intervenerint. Si pars termino praefixo ex impedimento legitimo judicio astare non possit, per triduum est inducianda; infra quod, si ad terminum veniendo iterum ex causa impediebatur legitima (sicut est captivitas vel consimilis), sententia contra ipsam lata vigore carebit, quia impedimento cessante, si comparuerit, eo jure, quod primo termino sibi competisset, gaudere debet.

Item si pars ad allegandam absentiae legitimae causam nuntium miserit, qui in via capiatur, moriatur vel alias impediatur: propter hoc jus suum non perdit, sed postquam impedimentum nuntii cessaverit, vel pars ipsum perceperit, cum eo, si vixerit, ad judicium properabit. Et probata tam propria quam nuntii absentia legitima, pars talis agendo vel respondendo illum faciet actum, quem primo termino, si impedita non fuisset, facere debuerat, ipso jure.

116. Quod captivitas et aquarum inundatio non possunt infra triduum demonstrari. Termino juratis Wenceslao et Petro sabbato post epiphaniam Domini pro debitis praefixo, Wenceslaus comparens debitum ipsum obtinuit super Petrum absentem; postea vero circa mediam quadragesimam Petrus venit cum litera patenti, in qua scribebatur, quod praepeditus causa legitima, videlicet servitio domini sui, scilicet judicis, in praedicto sabbato non potuit comparere. Quaeritur ergo, utrum propter hoc obtentio debiti per Wenceslaum facta sit cessanda? Et r e s p o n d e t u r diffinitive, quod non; cum enim IV sint causae absentiae, praetendens infirmitatem vel impedimentum rei publicae seu domini, ipso die termini praefixi vel infra triduum continue secuturum per nuntium idoneum seu per literas suam absentiam allegabit; captivitas autem,

quae parti venienti ad terminum in via acciderit, et aquarum inundatio non possunt semper infra triduum per nuntios allegari; unde in causis hujusmodi pars absens gaudebit termino longiori.

Capitulum X: De censibus.

117. De censibus et jure emphiteotico, quod vulgariter purkrecht dicitur. Si homo censualis et emphiteota alicujus domini censum debito termino dare neglexerit, dominus ipsum per se vel per auxilium judicis, quod judex rogatus sibi exhibebit, in bonis, de quibus censuat, inpignorabit, et sine figura judicii de venditione vel obligatione pignoris, cum proborum virorum testimonio, sibi de censu providebit. Si vero tribus annis continuis pignus in bonis non invenerit, protestatione singulis annis coram judicio de hoc facta, finito triennio de bonis ad ipsum ratione termini censuum neglectorum hereditarie devolutis se intromittet. Potest etiam dominus census solus jurando melius censum obtinere, quam emphiteota, quod censum dederit, mettertius demonstrare. Solutio etiam census aliorum debitorum solutionem antecedit.

118. De censibus perpetuis temporalibus, quomodo praecedant temporalia debita. Census emphiteoticus, quem rustici a prima villarum locatione dominis fundi solvunt, emendarum et omnium debitorum solutionem praecedit; est enim talis census inseparabiliter hereditatibus villarum annexus, ita, quod villani invitis eorum dominis, quorum sunt subsides, ab ipso se redimere non possunt. Census autem, qui in civitatibus super domibus vel aliis hereditatibus de novo per aliquem emitur, non praecedit illa debita, quae vendens hujusmodi censum antequam censum venderet, tenebatur. Item primum censum, quem subsides censuant, dominus non obstante negatione subsidis et rustici, ex communi villarum, quae sub census solutione locantur ab initio, jure et consuetudine obtinet et demonstrat; sed censum secundum, ex eo, quod domus seu aliae hereditates civium non consueverunt a principio more villarum sub censu locari, si censualis censum negat, dominus census tenetur ipsum monstrare vel possessione, quia videlicet ipsum percepit tot vel tot annis, vel testibus, vel literis, vel probatione alia fidedigna.

119. Quod in civitatibus nec census esse perpetuus nec in registrum civitatis alicujus scribi debet. Quaedam monialis ordinis Jacobitarum proposuit de quodam cive, quod super domo sua comparaverit marcam perpetui census, super quo literas sub suo et unius jurati sigillis sibi dederit. Petivit ergo, quod in registrum civitatis dicta marca sibi et praescriptis suis conventualibus pro perpetuo censu poneretur.

Cui diffinitive responsum fuit: Quod si dictus civis censum sponte voluerit solvere perpetuum, potest; in registrum autem civitatis in praejudicium rei publicae scribi non debet; imo, si ipse civis vel quicunque ejus successor cum sex marcis voluerit se redimere, possunt quandocumque; monialis seu conventuales ejus, non obstantibus literis, quas praetendunt, ad talem recipiendam redemptionem compelli debent justitia mediante.

120. De censibus, quantum ad pignorationem. Cum abbas de Zahers Nicolaum, civem Brunensem, pro marca census, quam de quodam molendino annuatim suo monasterio solvere debebat, in domo et in aliis bonis suis inpignorare voluisset, sententiatum fuit: Quod tantum in molendino et in bonis ad molendinum spectantibus ipsum inpignorare secundum justitiam teneretur; non est enim justum, si homo, plures habens hereditates distinctas, de una earum tantum censuat, quod pro censu hujusmodi non soluto in aliis, quas censuales non fecit, inpignorationes aliqualiter patiatur.

121. Quod pignora census debent recipi de propriis bonis hominis censualis, et quod non sunt obliganda sub usura. Quidam canonicus pro censu non soluto in domo sibi censuali, pignus alterius hominis, quam sui censualis, recepit et sub usura obligare voluit. Quaeritur ergo, utrum hoc facere sibi liceat ipso jure? Et respondetur: Quod utrumque, tamquam injustum, canonicus facere non tenetur; unde dominus census debet censuali pignus recipere, quod sit suum proprium. Quamvis enim extranei bona sua in hereditatibus, de quibus censuatur, reponant et conservent, tamen propter hoc pro censu neglecto, ad cujus solutionem ipsi non tenentur, non sunt impignorandi; sed

si ratione conservationis bonorum hospiti hereditatis in aliquo obligantur, illud potest dominus census ab eis recipere et suo censuali defalcare. Pignus etiam pro censu receptum, quamvis sit veri censualis, tamen sub usura obligari non debet; cum enim census, quia in sorte non defalcatur, dampnum includat, inconveniens esset, si dampnum gravius, sicut usuram, super se reciperet, ipso jure

Et eodem modo intelligatur de pignore census dicti hoffzins; potest tamen pignus pro censu receptum pro censu obligari, quamvis non sub usura.

Et hoc est intelligendum de censu praecipue, qui non est perpetuus, sed qui potest redimi jure civitatis.

122. De censibus, utrum possint obligari. Census jure civitatis emptus, si pro rata temporis solvatur, semper redimi potest. Item censum eundem habens, si invito censuali eum alteri obligaverit, obligatio non est efficax; potest enim per illum, qui censum debet, quando voluerit, reemi, nullo habito respectu ad illum, cui census fuerat obligatus. Nam etiam, si censualis quocunque tempore a census reemptione prohiberetur, pecuniam solutionis cum censu pro illa vice solvendo juratis ad consilium praesentabit; quam si dominus census assumere noluerit, in usum possunt convertere civitatis.

123. De bonis censualibus nihil est alienandum. Sicut ea, quae in fraudem creditorum de bonis pignori datis alienata fuerint, omni modo restituenda sunt: sic de bonis censualibus illa, quae ad ipsa spectant, sive solo et fundo affixa, sive mobilia vel se moventia sint, nec debent nec possunt sine domini census licentiâ ad aliquem alium transferri. Unde de balneis et braxatoriis patellae in fraudem census, ne capiantur pro pignore, exportari non possunt.

124. De censu civitatis, quantum ad reemptionem. Dominus census non potest cogere censualem, qui censuat sibi jure alicujus civitatis, ad redimendum censum, quamvis etiam sciat, eum promptam habere pecuniam, nisi velit. Unde talis census solutio et ejus redemptio non in arbitrio domini census,

sed ipsius censualis plenarie residebit. (Residuum vero istius materiae quaere inferius „de emptione et venditione, et locatione, emphiteosi“ et consimilibus.)

Capitulum XI: De citationibus.

125. De citatione et vocatione in jus. Citatio et vocatio in jus, quae voce preconia fieri solet, in causa pecuniali est peremptoria, ut parcatur laboribus partium et expensis.

Item de citatione facta pro debitis infra fertonem juratus preco testari potest pro fertone uno et non supra. Si ille, qui citatus esse dicitur, in cruce jurare praesumpserit, quod absens fuerit, vel quod citatio ad eum non pervenerit, citatio retrocedit, et sive bene juret, sive jurando deviet, statim ad objecta respondebit.

Item inquilinus nec hereditates, nec propriam in civitate habens residentiam, quolibet die pro debitis ad petitionem actoris sine citatione praecedente ad judicem, quod ad objecta respondeat, duci potest.

Item non oportet, quod reus tantum citetur ad judicium die immediate judicium praecedente; imo si actor timet, quod judicium effugiat, potest eum quolibet die per preconem citare, quod sibi respondeat judicio post citationem proxime affuturo.

Item si homo hereditatem suam alteri locavit, ad respondendum de tali hereditate non ille, qui eam convenit, sed qui hereditatis possessor est proprius, ad judicium est citandus; et si est absens et forte in alio loco residentiam habet, tunc per literas judicis et juratorum, quod tali die compareat et actori tali vel tali de hereditate sua ad objecta respondeat, ad judicium est vocandus.

Item si aliquis parvulos relinquens heredes, in extremis suis tam heredes quam eorum bona alicui viro fidedigno tamquam executori testamenti et tutori committit, qui agere vult in eosdem heredes et bona, non ipsos, sed potius executorem et tutorem ad judicium citare debet.

Item, civis propriam habens residentiam, quamvis coram judicio per actorem inveniatur, tamen si illuc citatus non fuit, ad nullas querimonias respondebit.

126. *Secundum diversitatem cansae et judicii citatio praecedit proscriptionem.* In jure civili triplex citatio debet praecedere proscriptionem, diversimode tamen: In judiciis enim simplicibus in tribus XIV diebus tribus citatur vicibus proscribendus; nisi causa fuerit mortificationis; tunc enim eodem tempore citatio per verba ter praemittitur et statim eodem finito judicio, proscriptio subinfertur. In judiciis vero peremptoriis tribus diebus continuis per ordinem proscribendus citatur et die IV. proscriptione dampnatur. Et si proscribendus post trinam citationem judicio comparuerit, sine ulterioribus terminis et judiciis ad objecta per modum expurgationis, defensionis vel alium, qui sibi expedire videbitur, respondebit.

127. *Non citatur tribus edictis, qui pacem violat factis.* Quicumque pacem a judice sibi indictam, videntibus juratis, factis infregerit et pro eo effugerit, statim primo judicio proscribetur.

Capitulum XII: De contractibus.

128. *De contractibus et conditionibus interpositis, puta fidejussoribus, obstagiis, dampnorum et expensarum solutionibus et promissis diversis.* Henricus obligavit Petro duas marcas census pro XI marcis sub ista conditione: Si in termino ad solutionem statuto eas non redimeret, Petrus ipsas venderet sicut posset, et si in venditione XI marcis aliquid deficeret, hoc sibi refundere vellet. Adveniente itaque termino, cum Henricus dictas duas marcas census non redimeret, Petrus ipsas tantum pro IX marcis vendidit, promittens emptori, quod ipsum secundum jus civitatis de eis pagare vellet, videlicet, quod quamlibet marcam pro VI marcis ad redimendum dare deberet. Modo quaerit Henricus, primo: Utrum emptor dictum censum, quem pro IX marcis emit, non teneatur sibi iterum revendere pro IX marcis, et secundo, utrum promissum, quod Petrus emptori fecit, cum sibi sit praejudiciale, non debeat in irritum revocari? Petrus vero econtra quaerit, cum Henricus in obligatione dederit sibi potestatem vendendi censum, prout posset, utrum et venditio, quam fecit, et promissum suum non

debeat vigorem habere, et insuper Henricus, utrum residuas II marcas, quas de XI principalis debiti ex venditione census nondum percepit, sibi non teneatur superaddere pleno jure?

Super quibus sententiatum fuit: Quod ex prima conditione, quam Henricus in obligatione interposuit, omnia praescripta quaesita sunt soluta. Ex ea namque tam venditio, quam promissum per Petrum facta rata stabunt et Henricus adhuc in duabus marcis, quae de venditione census non cesserunt, sibi satisfacere tenetur, nec emptor remissius, quam pro XII marcis, nisi benivole voluerit, ad redimendum censum Henrico dabit. Cum enim causa lucri, sicut et alia res emitur, dictum censum emerit jure civitatis, est in suo velle, levius quam secundum taxam ejusdem juris ipsum vendere, cui placet. Unde in obligationibus, fidejussionibus et promissis seu contractibus quibuscunque, si conditiones intervenerint, secundum easdem, quia juri communi, quod restringit, quodammodo derogant, diffinitivae sententiae sunt ferendae.

129. Item ad idem, qualiter in judicio sit agendum. Si debitores duo promittunt uni creditori debitum aliquod in solidum seu conjuncta manu, quod vulgariter dicitur „mit gesampter hant“: talis creditor adveniente termino debet pro facienda solutione ambos monere; et si ipsum non pagaverint, potest uno absoluto ab alio totum debitum, cum ad ejus solutionem ratione conditionis importatae per adverbium „in solidum“ uterque teneatur, integraliter extorquere. Idem tamen habet suum condebitorem, quem creditor liberum dimisit, pro parte eum tangente vel illis modis specialiter, quibus creditor ipsum occupat, angariare, vel modis, qui communiter justitiae conformes fuerint, coartare.

130. Ad idem, quantum ad obstagium. Cribratum est per sapientes: Cum jus antiquum habeat, quod nullus captivus duci debeat extra civitatem, quamvis civis, qui promisit creditori, quod obstagium in aliquo loco servare velit, et monitus per ipsum hoc non facit: tamen eidem, quod de civitate ducatur, non est praesentandus, sed solum si justitiam petit talis creditor, illa in civitate est sibi facienda. Et in aliis condi-

tionibus promissorum specialium justitia et consuetudo civitatis similiter observentur.

131. Ad idem, quantum ad expensas obstagii. Cum Wenceslaus et Johannes Pragam ad praestandum obstagium, sicut in solidum promiserant, vocarentur, Wenceslaus coram juratis in consilio petivit Johannem, quod una secum Pragam ascenderet. Qui respondit, quod ad parcendum expensis obstagii, partem debiti, eum contingentem, vellet breviter ordinare. Wenceslaus igitur, hac interposita protestatione, quia promissum suum, monitiones inportunas audire nolens, servare vellet, obstagium intravit. Et cum per multos dies in ipso continuasset, quaesivit, utrum Johannes ratione promissi, per eos in solidum facti, expensas, quas in obstagio fecisset, in parte media solvere non deberet? Johannes vero quaesivit econtra, cum ipse in prima vocatione obstagium contradixerit et interim monitiones verecundas sustinuerit, utrum de solutione dictarum expensarum non debeat supportari?

S u p e r q u o d i f f i n i t u m e s t: Quod allegatione Johannis, cui promissum obviat, non obstante, petitio Wenceslai est tamquam rationabilis admittenda. Unde tanta est vis promissi importati per dictionem „in solidum", quod Johannes expensas per Wenceslaum factas solvere tenetur medias, ipso jure.

132. Ad idem, quantum ad fidejussores. Quidam proposuerunt hunc casum: Tres nostri concives cuidam nobili in quibusdam debitis obligati, cum eos ulterius sine cautione fidejussoria induciare nollet, petiverunt quartum, etiam nostrum concivem, quod pro eis in solidum fidejuberet. Quod cum fecisset, instante termino solutionis, nobilis praedictus, quia per debitores pagatus non fuit principales, totum a fidejussore debitum repetivit. Qui judicio seu formâ juris compulsus, debitum, quod cum magno dampno nobili persolvit, ab uno debitorum principalium, qui ad hoc sufficere sibi videbatur, ceteris duobus, quia rebus carent, liberis dimissis, postulat justitialiter et requirit, allegans: Cum ipse rogatus sincera fide pro tribus debitoribus in solidum se constituerit fidejussorem, utrum non justitialiter dicti tres similiter ad redimendum eum indempnem

ab hujusmodi fidejussione in solidum teneantur? Ille vero, quem aliis solutis impetit, pro se sententiari quaerit: Cum ipse mettertius eum absolvere et non in solidum redimere promiserit, utrum per tertiam partem debiti non debeat a fidejussoris impetitione rationabiliter liberari?

Quibus sententiatum fuit sic: Cum fidejussor fide, quam pro alio interponit, abuti non debeat, tres debitores principales debent quartum eorum fidejussorem, dato etiam, quod in promisso fidejussionis nominatim hoc expressum non fuerit „in solidum", redimere; sicut ipse fidejussorem se constituit in solidum pro eisdem; unde ille, quem impetit, a toto ipsum absolvere tenetur debito, justitia mediante. In hoc enim, quod fidejussor in solidum pro debitoribus promisit creditori, sufficienter intelligitur et implicatur, quod debitores ad redimendum ipsum sibi obligantur similiter in solidum vice versa; quare allegatio facta contra eum, quia fraudem et dolum, quae nulli patrocinari debent, praetendit, nullius valoris et firmitatis penitus est censenda. Insuper cum dicti tres debitores in solvendo obligatí fuerint in solidum creditori, multum esset inconveniens, si non tenerentur in redimendo similiter in solidum fidejussori.

(Circa materiam istam diversi casus occurrunt, quorum diffinitiones quaeras inferius sub titulis „Qui ad contractus multiplices requiruntur.")

Capitulum XIII: De commodatis.

133. De commodato, et primo de concessionibus equorum, vestium, et rerum mobilium in genere. Commodatum est, alicujus rei ad aliquem specialem usum gratuito facta concessio et non translatio. Et dicitur signanter „concessio" et non „translatio", quia is, qui commodat, dominium retinet et possessionem rei commodatae; et dicitur „commodatum", quasi commodo utentis datum; et ideo etiam dicitur „gratuito", quia, si interveniat merces, transit in locationem vel in contractum innominatum. Ideo etiam dicitur „ad aliquem usum", ut notetur differentia inter depositum et commodatum; depositum enim ad servandum datur sine usu, ex bona fide; unde et statim repeti potest;

commodatum autem conceditur ad certum usum, qui si exceditur, ille qui rem commodatam recepit, defectum ejus emendabit; sicut verbi gratia: „Concedo tibi equum, ut ad villam eum equites“, tu vero equum ad bellum duces; si vero ibi moriatur vel occiditur, ad ejus solutionem obligaris. Et consistit commodatum in rebus mobilibus et se moventibus et quandoque etiam in immobilibus, et debet homo rei sibi concessae diligentiorem custodiam adhibere, quam rei propriae, et debet rem talem commodanti remittere per nuntium certum et idoneum, si culpam noluerit sibi imputari. Debet etiam res concessa restitui debito tempore, quia ex mora facta in restituendo homo cadit in culpam. Item si res commodata perit eo modo, quo apud commodantem fuisset peritura, ex hoc ille, qui rem concessam recipit, non tenetur ad culpam.

Ex istis sumi possunt diversae sententiae, quae frequenter quaeruntur de rebus concessis.

134. De concessionibus equorum specialiter. Si homo alteri gratis equum concedit, et si talis in via equum eundem perdit, ipsum sibi solvet; debuit enim equum eundem diligentius, quam si suus fuisset proprius, custodisse. Si autem morte naturali moritur, dummodo per equitantem ultra modum voluntarie fatigatus non fuerit, non solvetur. Ex necessitate vero legitima, si equitans mortem equi procuravit, sicut si captivitatem vel vitae periculum evadere volens, equum ad cursum excessivum incitavit et coëgit, ipsum solvet. Debet tamen in dicta equorum concessione diligenter videri, si equus sanus vel infirmus et debilis roganti concedatur vel ad ejus preces equitetur; secundum hoc enim, si equus in via moritur, jurati super ferenda sententia diffinitiva, utrum sit solvendus vel non, mature cogitabunt.

Item equus pro pretio conventus, si in via perditur, non solvetur; si autem ultra vires sine necessitate legitima per aliquem voluntarie fatigatus fuerit, ita quod moriatur, tunc est solvendus.

Item si unus alteri sub hoc pacto equum concedit, dicens: „Equum meum concedo tibi per duos dies ad aratrum tuum,

sub hac conditione, quod per alios duos dies equum tuum ad aratrum meum mihi reconcedas“: quicquid equo sic concesso, dummodo nimium fatigatus non fuerit, acciderit, alter non solvet. Unde secundum conditiones, quae talibus concessionibus interponuntur, est partibus de justitia providendum.

135. Res concessae per litae quandoque non solvuntur. Cum cuidam noctis tempore per fures fabrica sua fracta, et res tam suae quam aliorum, pro quibus, ut eas solveret, impulsabatur, subtractae fuissent, sententiatum fuit: Si homo cum rebus propriis etiam rebus alienis per infortunium, sicut per furtum, incendium, naufragium vel aliud tale factum privatur, ad solutionem rerum hujusmodi justicialiter non tenetur. Si autem per familiam propriam res tales sibi deportarentur, tunc secundum allegationes actoris et rei, jurati consideratis considerandis super diffinitiva ferenda sententia diligentissime cogitabunt.

136. Concessum et depositum semper est reddendum. Praetextu debiti restitutio commodati vel depositi non probabiliter recusatur; unde nec qui commodatum vel depositum habet, ex mandato judicis pro debitis, in quibus commodans vel deponens prius sibi tenebatur, apud se ipsum potest interdicere forma juris; gladium tamen commodans vel deponens, si vesanus fiat et interim gladium repetat, ejus restitutio, usque vesania transeat, differatur.

137. De concesso et commodato quantum ad nuntios. Famulum suum civis quidam ad judicem cujusdam villae pro equo sibi concesso cum misisset, idemque famulus equo recepto recessisset, quaesitum est, cui perditus habeatur? Super quo responsum est sic distinguendo: Commodatam rem missus qui repeteret, cum recepisset, fugit, si dominus ei dari jusserat, domino perit; si commonendi causâ miserat, ut referetur res commodata, illi, cui commodata est, perit. Et quid, si mentitus est, dicens, sibi rem reddendam, cum tantum causâ commonendi missus est? Respondetur, quod non nocet commodanti, quia ei imputandum est, qui credulus fuit; unde commodatarius vel depositarius cautus esse debet, cui

rem commodatam vel depositam assignet ad reportandam commodanti vel deponenti.

138. Res pluribus commodata perdita per plures solvetur. Quidam institor cum pluribus institoribus, sociis suis, picarium argenteum, ut ex eo biberent, concessisset et idem picarium eis solaziantibus amissum fuisset: concessor ipsos ad consilium juratorum vocans solutionem picarii ab eis petivit. Super quo jurati, cum concessorem et socios suos, qui septem erant numero, super dicenda veritate, quid de picarii perditione constaret unicuique, virtute juramenti corporaliter praestiti requisissent, et quilibet tam se, quam alios excusaret, talem sententiam protulerunt: Si inter bonae famae plures homines sedentes simul per unum vas expositum fuerit, ut omnes ex eo bibant, et tandem illud subtractum et amissum fuerit, singulique, tam ille, vas qui concessit, quam alii, divisim adjurati et interrogati respondeant, quod tam se, quam alios consocios innocentes credant: unusquisque suam pensionem praestabit, quod vas solvatur secundum suam taxam.

139. De conducto et locato. Inquilinus domum vel commodum in domo hospitis conveniens, si ante terminum conventionis propriam domum emerit, propter hoc sine hospitis licentia, nisi censu plenarie persoluto, a commodo convento non exibit. Et similiter e converso, si hospes domum ante finem conventionis commodi inquilini vendiderit, propter hoc inquilinum a commodo, quod convenit, excludere non valebit. Tamen si hospes inquilinum laedere voluerit et ille vim vi repellendo vulneret hospitem, licitum est sibi, cum non sit cautum inimicos simul habitare, censu pro illo tempore debito soluto ad hospitem alium se transferre.

Item conductor domus cavere debet, ne colligat hospites inhonestos et suspectos; alioquin de consensu malorum et fautoria cum maleficis punietur.

Item exusta civitate Cremsirensi cum hospes quidam ad hospitem domus alterius se transtulisset, et inquilinus peteret, quod eum secum in eandem domum reciperet, sententiatum est, quod exusta domo conductio et locatio finita sunt. Sed an

ex locato teneatur conductor, ut pro rata temporis, quo fretus est, censionem praestet, quaeritur, et respondetur: Justum esse eum teneri.

Si quis servum docendum conduxit et non alio modo, eumque secum peraegre duxerit, ubi capiatur ab hostibus, vel pereat: actio est ex locato.

Si sutor puero, parum excedenti, cum forma calcei tam vehementer percusserit cervicem, ut ejus oculus offenderetur: ex locato esse actionem patri ejus placet. Quamvis enim magistris levis castigatio concessa sit, tamen iste sutor hunc modum non tenuit.

Si fullo vestimenta pollienda acceperit, eaque mures roserint: ex locato tenetur, quia debuit ab hac re cavere. Et si pallium fullo permutaverit et alii alterius dederit: ex locati actione tenebitur, etiam si ignarus fecerit; quia cum erraverit in suo facto, non est probabilis ignorantia.

Capitulum XIV: De confessionibus.

140. De confessionibus et primo quae praejudicent et quae non. Quidam jurati scripserunt sic: Quidam hospes veniens ad nos uni de concivibus nostris equum arrestavit, et cum coram judicio pro eodem equo placitare vellet, ad colloquium suum causâ consilii nos petens, coram nobis est confessus, quod a tempore, quo equum perdidisset, transiverunt duo anni; postea vero coram tribunali in querimonia sua tres annos nominavit. Quaerimus ergo, utrum talis mutatio confessionis non debeat sibi praejudicium generare? Super quo responsum est diffinitive: Quod non obstante confessione, quam coram juratis in colloquio tamquam coram consiliaris, qui quicquid ibidem audiunt, fideliter apud se tenere et in palam deducere non debent, quid actor praedictus fecit, secunda confessio, quam coram tribunali fecit, vigorem habet et secundum eam esse sibi de justitia providendum. In causis tamen criminalibus, cujusmodi sunt furta, homicidia et consimilia, si pars animo deliberato coram juratis in colloquio aliqua, quae ad rem pertinent, dicit et postea coram tribunali hujusmodi negat:

super hoc jurati, quod parti adversae debita fiat justitia, cum diligentia cogitabunt.

Idem praescriptus, quia confessus fuit coram tribunali et talis confessio vigorem habuit, ergo per contrarium confessio extra judicium facta non est tantae virtutis, quod confessus sine juris cognitione aliqua condempnetur.

Item, confessio facta pro se nulli valet, eo, quod nullus in propria causa poterit esse testis; contra se autem bene creditur confitenti.

Item, in confessione requiritur, quod aliquis confiteatur sponte et voluntarie, et non coactus, quia quae vi aut metu causâ fiunt, rata utique non habentur. Unde confessio tempore tormentorum facta non condempnat aliquem, nisi post tormenta in confessione perseveret.

Item, requiritur, quod aliquis confiteatur de re certa vel quantitate certa; alias non valet confessio; nam super re vel quantitate incerta non est ferenda sententia diffinitiva.

Item, ad interrogationem judicis et juratorum partes respondere tenentur, confitendo vel negando; super hoc tamen si petunt et si modus interrogationis vel causae cognitio hoc patiatur, est ipsis deliberatio concedenda.

141. Utrum confessio patris negantis filium privet eum hereditaria portione. Quidam proposuerunt talem casum: Unus de nostris, cum adhuc viveret, uxorem suam in adulterio rapiens, ipsam tribus vulneribus vulneravit; post eandem vero vulnerationem puerum adhuc superstitem peperit, quem vir confessus est non ex suo semine processisse. Super quam confessiouem amici viri praenotati jam praemortui ex una, judex civitatis ex altera et dominium districtus ex parte tertia se fundantes et puerum a bonis paternis, mobilibus et immobilibus, non paucis, excludere volentes, quilibet dictorum trium ad bona talia jus competere sibi dicit. Petimus ergo doceri, quo jure quisque in bonis gaudere debeat supradictis?

Quibus responsum fuit sic: Quia pater vivens communibus quoddammodo verbis, forte ex solatione vel ex ira prolatis, puerum non suum verum fatebatur, nec protestationem

cum solempnitate juris de tali simplici fassione, ad quam vos pro testimonio memoriali vocaret et rogaret, fecit, nec ipsum puerum a portione hereditaria animo deliberato, cum compos rationis esset, exclusit, sententiamus diffinitive: Quod talis puer in bonis per patrem relictis partem eum de jure contingentem debet habere et hereditarie possidere. Cum enim propriam allegans turpitudinem, sicut in dictis verbis pater fecit, non sit audiendus; cum etiam ille sit heres, quem nuptiae demonstrant, et praenotatus pater cum muliere praescripta sicut legitima cohabitaverit et eam manifeste tamquam uxorem possederit, nec eam velut in adulterio deprehensam et sufficienter secundum juris canonici processus de hoc convinctam a thoro suo repudiaverit, et tandem dictum puerum eam ab alio concepisse et generasse probaverit: idem puer heres et de matrimonio natus legitimo, praesertim cum tantum de manifestis homines judicare habeant, est censendus.

Capitulum XV: De curatoribus et tutoribus.

142. De curatoribus et tutoribus pupillorum seu furiosorum et eorum bonis. Mortuo judice in Redisch, cum pueris suis juvenibus bona reliquisset hereditaria et mobilia, nec aliquem praefecisset eis provisorem, quaesitum est a juratis, quis bona talia debeat gubernare? Quibus responsum fuit sic: Qui ultimas dispositiones relinquunt, quibus nullum dispensatorem proponunt, illorum loco judex et jurati curatorem seu tutorem fidedignum cum legitima fidejussione, si alias certi non sunt, rebus talibus et juvenibus dare debent, qui res gubernent, donec personae, quibus legatae sunt, perfectam veniant ad aetatem. Et similiter est faciendum, si aliquis bona relinquens et heredes minores annis decesserit intestatus.

143. Curatores et tutores non semper sunt propinquissimi consanguinei. Si affines lineâ consanguineitatis plus distantes petunt sibi orphanos assignari, ista facta fidejussoria cautione, quod annuatim velint eis de bonis ipsorum certum lucrum residuare et insimul componere, potius sunt eis committendi quam consanguineis propinquioribus, qui talem cautionem facere contradicunt.

144. Cura seu tutela pupillorum non est creditoribus committenda. Cum in Chrisans mortuo quodam rustico divite alter, qui dicebat eundem sibi obligatum in debitis remansisse, curam bonorum et puerorum sibi committi cum instantia rogaret, sententiatum fuit: Quod talis rogatio tamquam suspecta non deberet admitti; non est enim cautum, quod aliquis eorum, qui habet obligatas sibi res defuncti, ad gubernationem et curationem bonorum et liberorum defuncti admittatur. Et etiam si quis tacuerit in principio de obligatione et factus fuerit curator bonorum et juvenum, merito cadet ab actione, quam postea adversus pupillos et minores annorum movebit. Item non est necessitas curatoribus minorum pecunias foenerare, sed caute reponere et servare; nam melius est eis in antiquis tutos manere, quam usuras appetendo, etiam ab antiqua pecunia cadere; potest tamen curator alias negotiari, si tamen pater pupilli consueverit negotiari.

145. Curatores et tutores etiam mulieres accusare possunt. In Gostel curatores pupillorum et bonorum petiverunt juratos, quod mulieres quasdam, quae frequenter de negligentia et inutili dispensatione bonorum eorum fidei commissorum ipsos arguerent, silere facerent et corrigerent. Quaesierunt ergo jurati, utrum talis petitio sit justa, vel utrum ad verba mulierum inquirere debeant de negligentiis curatorum? Super quo diffinitum fuit: Quod sicut jurati diligunt, quod post eorum mortem de bonis et eorum pueris bene fiat, sic cum diligentia debent praemortuorum bonis et pueris providere; unde ad curam vel tutelam suspectam accusandam debent etiam admitti mulieres, quae pietatis necessitudine ductae, ad hoc procedunt, sicut mater, avia, soror vel propinqua, et etiam, si quae alia mulier sit, cujus judex et jurati magnam pietatem intellexerint, admittent eam ad accusandum.

146. Curatores potius debent esse saeculares quam clerici. Sententiatum est in Chremsir: Quod de pueris et bonis uxoris et mariti, cum intestati decedunt, frater uxoris laicus existens, dummodo non sit infamis seu bonorum dissipator, potius nomine provisoris se intromittit, quam frater

mariti religiosus sacerdos vel in sacris existens ordinibus constitutus. Multa sunt enim, quae in judicio saeculari talibus pueris nunc de jure, nunc de facto, et quandoque casualiter objiciuntur et eveniunt; ad quae disbriganda potius laicus quam sacerdos, qui cura negotiorum saecularium postposita, spirituali subjectus est judicio, se intromittit. Debet tantum dictus laicus sacerdotem de hoc certificare, quod bona talia inutiliter non consumat, sed ipsa in usus convertat puerorum suae fidei commissorum.

147. Curatores potius sint consanguinei patris, quam matris. Cum pater, a quo semen fluit, principium generationis activum sit, ejus consanguinei propinquiores judicantur esse heredibus, quam consanguinei matris. Unde et ipsi, intestato patre mortuo, si mater dilapidatrix bonorum fuerit vel statum viduitatis mutaverit, de heredibus et eorum portione, hac tamen matri et ejus consanguineis facta cautione, quod usque ad annos discretionis pervenerint, ipsis eam regant, conservent et sicut eorum essent propria, quantum valent, meliorem faciant, tamquam tutores se possunt intromittere pleno jure.

148. Curatores debent rationem reddere de bonis heredum. Provisores heredum, sive frater senior sit provisor fratrum et sororum juniorum, sive alter consanguineus vel extraneus curam provisionis gerat, debent heredibus, postquam ad annos discretionis pervenerint, rationem de commissis perceptis et distributis reddere; et quicquid non probaverint furto, spolio vel alio infortunio, sine eorum negligentia de bonis talibus deperisse, hoc de bonis propriis solvere tenebuntur; expensas autem necessarias, si quas in factis dictorum bonorum expediendis fecerint, de bonis eisdem recipient pleno jure.

Capitulum XVI: De dampnis.

149. De dampnis in genere, pro quibus de jure agi potest. Quidam proposuerunt sic: Petrus conqueritur de Paulo, quod dolium quoddam sibi concesserit, quod quia tempore decoctionis olerum sibi non restituit, ex hoc dampnum in oleribus, quod

ad medium fertonem aestimat, percepit. Et quaeritur, utrum de jure cum dolio dictum sibi dampnum Paulus non habeat resarcire? Paulus vero confessus de dolio petivit sibi justitialiter dictari, utr"m pro dampno teneatur respondere? De quo tamquam juris ignari petimus informari. Et dato, quod non teneatur respondere, tunc secundo petimus edoceri, utrum simpliciter pro nullo, vel saltem, si aliquod sit dampnum, pro quo ad motam querimoniam actoris reus debeat secundum justitiam respondere?

Quibus ad primum responsum fuit: Quod, quia Petrus simpliciter conquestus est de dampno, non interserendo, quod Paulus dampnum sibi promiserit refundere, restituto dolio non tenetur pro dampno respondere; unde sicut non generaliter pro omni dampno exhibetur actori justitia, sic non reum oportet ad omnem querimoniam pro dampno respondere; lucrum enim et dampnum laborantibus in temporalibus, casus fortuiti consueverunt provenire, pro quibus velut de futuris contingentibus haberi non poterit certitudo.

Ad secundum vero, per quod cum generi derogetur per speciem quodam modo restringitur primum, responsum fuit: Quod in duobus casibus praecipue debet actori pro dampno justitia non negari, et reus ad ejus querimonias respondere, quorum primus est pro dampno hereditario et secundus pro dampno promisso, hoc est vulgariter dicendo „vm erbschaden vnd vm gelobten schaden". Vnde si actor conqueritur, quod per depopulationem factam in agris suis, quantum ad tot sulcos vel tot jugera aliquis annuatim dampnificaverit eum, in tot vel tot modiis annonae, quas percepisset, si dictos sulcos vel jugera suis seminibus seminasset; vel si conqueritur, quod vicinus imponendo fundamentum pro structura domus suae limites arae propriae excedat et cespites sui territorii rumpat, vel parietem specialem pro sua domo, sicut ipse sua pecunia construxerit, facere contradicat, vel stillicidia tecti sui per canale proprium ad contratam et plateam publicam educere non curet, de quo dampnum percipiat: in tali casu et simili debet conquerenti justitia exhiberi et reus suae querimoniae respondere.

Similiter pro dampno promisso, sicut exempli gratia: Henricus accomodat Wenceslao pecuniam sub hac conditione, quod si in tali sibi eam non solvat termino, conquirat ipsam sub dampno, quod dampnum Wenceslaus promittit sibi solvere, sicut et pecuniam principalem; in hoc casu et simili Wenceslaus conventus judicio per Henricum debet ejus querimoniis pro dampno respondere. In utroque tamen praedicto per actorem, antequam reum trahat in causam, talis protestatio, publicatio vel cautela est facienda; in primo enim dampno hereditario debet judicem et juratos ad videndum dampnum, de quo vult conqueri, ad hereditatem ducere et ipsis, qualiter dampnificetur, ad oculum demonstrare; in secundo vero, cum pecuniam sub dampno super illum, qui ipsum sibi refundere promisit dampnum, vult recipere, debet privilegiis, testibus vel aliis documentis legitimis coram judice et juratis ostendere, quod termini solutionis transiverint, et protestationem facere, quod tali die, quam jurati in memoria habebunt vel scriptor juratus notabit, apud talem vel talem (quem nominabit) sub tanta vel tanta quantitate dampni (quam etiam nominabit) debitum suum receperit. Istis factis cautelis super dampno coram judicio in querimonia proposito judex tenetur conquerentibus justitiae complementum exhibere. Et hoc est, quod vulgares dicunt: „Man richt nicht vm schadn, denn sunder vm erbschaden vnd vm gelobten schadn, der do bewart ist".

150. De dampnis hereditariis taxandis. Propositus est talis casus: Quidam coram nobis aliquamdiu pro interstitiis domorum, vulgariter dictis r e y c h e n, judicio contenderunt; quorum unus eadem interstitia domui suae jure attinentia, evincens, dampna, quae occasione hujusmodi perceperat, ab altero repetivit. Et cum terminum eis finalem de dictis placitandi dampnis assignaremus, actor pro se fratrem suum, reus vero sororium suum eorum procuratores constituerunt, protestantes ambo, si dicto personaliter non possent adesse termino, quidquid per procuratores eosdem nomine eorum fieret, contra hoc venire nollent; ipsi vero procuratores praescripti ibidem praesentes dictum procurationis officium se velle suscipere, nec recusarunt nec verbotenus expresserunt. Instante tandem

termino, actor comparuit, reus vero nuntium pro se misit, qui proposuit eum infirmitatis causâ venire non posse. Quo audito actor dixit: „Ex quo reus sororium suum responsalem et procuratorem pro se constituit, qui personaliter hic adest, peto, ut ille meis compellatur querimoniis respondere". Qui sororius haec verba protulit: „Nihil volo sororio meo in judicio perdere vel lucrari, nec procuratoris officium gerere sui loco". Actor ergo replicans, cum reus non per se, nec per procuratorem, cui vices suas commiserat, in termino peremptorio jus suum defenderet, petivit ipsum sibi ad dampna et ad interesse sententialiter condempnari, quare petimus (ut infra). Super quo sententiatum est: Ex quo sororium reus suum causae procuratorem constituit et idem tacendo procuratoris officium assumpsit, verba quae postea alio judicio se nolle perdere vel lucrari replicavit, nullum effectum, cum absente reo ea protulerit, sunt sortita; unde actor intentum suum, quod de refusione dampni proposuit, est justicialiter consecutus.

Et hic collige: Quod tacens consentire videtur, et praecipue coram judicio contestato, et hoc patet in actore conquerente et reo non respondente, qui ex taciturnitate sua jure suo privatur. Secus autem est, si pars ad interrogationem judicis quandoque non respondeat, sed taceat; multum enim interest inter partem et judicem. Tamen si juratis pro experienda veritate visum fuerit expedire, pars ad interrogationem judicis affirmando vel negando publice respondebit.

Nota etiam, quod dampna talia, quae dicuntur hereditaria, ex hoc, quod fiunt in hereditatibus, jurati de bono et aequo, sicut eis visum fuerit, habent taxare, juramento nihilominus, si necessarium fuerit, ab ipso obtentore praestito corporali, quod tamen juramentum taxationi per juratos faciendae non obstabit. Is dampnum dat, qui jubet dare, ut, si pater vel dominus filiis vel servis praecipit, tenetur, et obediens excusatur; vel si praecipiens nullum jus imperandi habet, uterque tenetur; ejus vero nulla est culpa, cui parere necesse sit. Nemo dampnum facit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet; et pone exemplum in judice, qui dedit dampnum alicui contumaci, non tamen ideo tenetur.

151. De dampni hereditarii actione. Haec actio, cum rei persecutionem habet, et heredi et in heredem perpetuo dabitur, et non solum hospiti domus, sed inquilinis et inquilinorum uxoribus, si domus vicina ruinosa fuerit vel parietem habeat inclinatam et ventrosam. Cavendum est etiam illis, qui cum eis morantur. Item si quis muniat viam sive quid aliud in via publica faciat, cautio locum habet, ne per hoc dampnum privatum contingat; de ceteris autem locis publicis nihil specialiter cavetur. Item quicquid inter emptorem et venditorem de dampnis hereditatum exceptum et tractum fuerit, stabit, et secundum hoc quaestione suborta est diffinitiva sententia proferenda.

(Cetera de talibus dampnis, quaere infra sub titulis „De aedificiis“ et supra „De conducto et locato“).

152. De dampnis promissis in specie. Quidam civis Brunensis promisit cuidam civi Pragensi, si in termino praefixo debitum sibi non solveret, omne dampnum, quod ex hoc perciperet, sibi refundere vellet. Transacto itaque termino solutione neglecta, Pragensis famulum suum Brunnam misit, qui cum in eadem via de curru cadens pedem fregisset, quaesitum est a Pragensi, utrum tale dampnum, quod famulo suo in pedis fractione acciderit, non teneatur sibi Brunnensi secundum justitiam resartire?

Super quo diffinitum fuit: Quod dampnum, quod debitor promittit creditori ratione solutionis debiti, intelligendum est principaliter de dampno pecuniali, et non de dampno seu periculo vel infortunio corporis et personae; unde ad satisfactionem dampni, quod famulo civis Pragensis in fractione pedis casu contingit, Brunnensis non obligatur. Sicut enim in concessione generali non veniunt, quae aliquis in specie non esset verisimiliter concessurus: sic intelligendum est de promissis suo modo.

Ex hoc patet, cum dicitur „omne dampnum“, illud „omne“ tantum ad dampnum pecuniae retorquetur, nisi fortassis debitor ultra hoc ad aliqua specialia se nominatim obligaret.

153. De dampnis non promissis et tamen solvendis. Si debitor principalis termino statuto fidejussorem, qui ex fide pro eo spopondit, a fidejussione non redimens effugerit, et

fidejussor alias solvere non habens, necessitate compulsus inevitabili, super domo vel hereditate, quam habet, debitum ipsum sub dampno conquirit, nec ita subito, sicut creditor debitum exigit, vendere potest: ad solutionem talis dampni debitor principalis, quamvis hoc non promiserit, obligabitur ipso jure. Ex hoc enim, quod fidejussor fide, quam pro alio interponit, abuti non debet, promissum principalis debiti promissum dampni accessorii in se implicat et includit.

154. De dampnis contingentibus ex negligentia hominis. Hospiti de Lignicz, qui quatuor vasa vini aput civem quemdam emerat, dictatum est sic: Quicquid dampni in vase, quamdiu in cellario domini vini super lignis dictis kantner jacuerit, acciderit, illud dominus vasis sustinebit; postquam vero vasi tractor (schroter, ližník), de vase per scalas suas se intromiserit, dampnum in vase per negligentiam laboris sui contingens ipse solvet. Et similiter vector, cum vas currui suo fuerit impositum, dampnum per negligentiam vecturae suae in vase factum ipsum secundum justiciam patietur.

155. Ad idem secundum jus. Dum civis de Prespurga duo vasa vini, quae Brunnam duxerat, vendere non posset, vectorem cum duobus curribus pro eisdem Pragam ducendis vasis convenit; qui vasis ipsis in curribus inpositis de loco primo currus ducens et statim unum pervertens vinum effudit. Dominus ergo vini amborum curruum equos occupans, quaesivit pro se justitialiter sententiari, utrum de equorum talium valore et rerum aliarum vectoris, quem pro vinis suis Pragam ducendis convenerat, non debeat sibi vas vini perversum et effusum persolvi? Quidam autem villanus de Gureyn, quem dictus civis de Prespurga non convenerat pro vectore, de equis currus modo perversi se intromittens, ipsosque cum curru suos esse asserens, petivit pro se sententiam juris dari, utrum equos eosdem cum curru, quos tantum illi, qui pro vectore conventus fuerat, concessisset, non posset suo juramento et fidedigno vicinorum suorum testimonio obtinere?

Super quo diffinitum fuit: Quod civis de Prespurga equos amborum curruum, quibus vector, quem convenerat, vina

sua superposuit, secundum justitiam occupavit; eundem tamen vectorem villanus de Gureyn pro equis et curru sibi concessis debet impetere viâ juris.

Advertendum vero est, si rusticus de Gureyn dixisset per vectorem conventum currum et equos sibi fuisse subtractos; tunc secundum hoc jurati deliberasse mature pro diffinitiva sententia debuissent.

156. De dampnis contingentibus per ignem vel casum fortuitum. Rusticus in villa Budespicz, cum tres filias reliquisset, unam viduam et duas virgines, quarum unicuique de domo et aliis bonis hereditariis per ipsum dimissis quinque marcas grossorum dari statim eo mortuo deputavit, accidit, quod vidua sororibus virginibus suas portiones dare recusavit, sed litem cum eis incipiens ipsas judicialiter per diversas dilationes tamdiu vexavit, quod in domo cremata et aliis bonis in valore tantum minoratis, XV marcas de ipsis haberi nullatenus potuerunt. Quaerit ergo vidua, utrum talis defectus et dampnum, quae casu fortuito evenerunt, non debeant sicut sibi, sic et sororibus suis virginibus in earum portionibus aequaliter deperire? Econtra vero quaerunt virgines, cum vidua contra ordinationem patris et ipsas indebite tanto tempore judicio occupaverit, quod interim dicta bona taliter, ut praemittitur, defecerunt, utrum talis defectus non debeat solum viduae in sua decrescere portione; cum etiam, si bona praefata medio tempore multum fuissent meliorata, non plus eis tribueret, quam ex deputatione paterna percipere tenerentur?

Super quo diffinitum fuit: Quod allegatione viduae cessante illud, quod quaerunt et petunt virgines, debet fieri tamquam justitiae consonum et admitti.

157. De casibus fortuitis. Ad interrogationem mercatorum et vectorum saepius sententiatum est: Postquam vasi-tractor in scalis et funibus, seu vector in curru vas habuerit, si debile fuerit et frangatur vel alio modo sine tamen negligentia et inprovidentia vasi-tractoris aut vectoris stillaverit et effundatur, dampnum tale vasis dominus sustinebit. Item si sub curru transeunte pons frangatur, dampnum equorum et currus vector,

dampnum autem bonorum eorum dominus patietur. Item si currus ad aquam venerit, quae plus solito inundaverit et excreverit, nisi vector vadum prius diligenter examinet et quaerat, si aquam intraverit improvide, pro dampno, quod in bonis, quae ducit, acciderit, eorum domino respondebit.

158. De dampnis indebite captivati. Qui alium indebite per judicem capi procurat, juxta juratorum dictamen et dampnum, quod ex captivitate percipit, sibi componet et pro confusione bonorum virorum intercessione ipsum placatum habebit, et insuper, si reus petit, jurabit tacta cruce, quod eum non malo dolo procuraverit captivari.

159. De dampnis contingentibus per pecora et alia bruta. Si pecus domesticum apud homines domari consuetum, aliud pecus domatum laeserit, pro tali laesione dominus pecoris laedentis, nisi de negligentia rationabiliter accusari possit, judici non obligabitur in emenda; ted post primam monitionem vel querimoniam dicto domino pecoris laedentis factam vel motam, sequentibus vicibus, si dampnum per pecus suum aliis factum fuerit, quia judicis mandatum videtur transgressus, merito tenebitur LXXII hall. vel secundum quod jurati adinvenerint ad emendam.

(Ad idem require supra „De actore et reo“.)

Capitulum XVII: De debitis.

160. De debitis quantum ad virum et uxorem in genere. Mature dictatum est et cribratum viâ legis, quod vir indebitatus et prae inopia solvere non habens, si mulierem divitem absolute de hoc non caventem in uxorem ducit, de bonis duntaxat ad eam pertinentibus ad solvendum debita prius contracta, non obstante, quod reclamet, compellitur justitia mediante. Mulier enim ducens virum ipsum non solum sibi, sed etiam bonis suis omnibus in rectorem praeficit et magistrum; de bonis vero puerorum talis mulieris idem vir, eorum vitricus, nisi consentiant, nullam solutionem potest facere debitorum. Si autem econtra mulier pauper ducit maritum res habentem, de rebus

talibus, quarum non est domina, quod solvat debita, in quibus prius tenebatur, compelli non poterit viâ juris.

161. De debitis obtentis. Triturator quidam super unum de juratis mediam marcam grossorum in judicio obtinuit, et cum judex sibi de pignore providere vellet, petivit in cista jurati denarios quaeri et illos sibi, cum denarios obtinuerit, assignari. Quaeritur ergo, utrum hoc sit secundum justitiam faciendum? Et respondetur diffinitive, quod sic. Unde secundum petitionem trituratoris, quae justa est, judex debet procedere, et si denarios in conservatoriis et cistis jurati non invenerit, pignus sibi dabit, in quo debet contentari.

162 De debitis partim negatis et partim confessis. Si accusatus pro debitis partem debitorum negat et partem affirmat, quando pro parte negata jurare debet, partem affirmatam ad crucem ponat.

163. De debitis solutis. Hoc est jus antiquum: Qui pro debitis coram judicio simpliciter accusatus responderit, quod ea persolverit, tenetur hoc in cruce mettertius demonstrare.

164. Ad idem. Si creditor dicat se aliquam pecuniae quantitatem a debitore in debitis, in quibus sibi pro se tenebatur, recepisse, debitor autem dicat eandem pecuniam non in debitis, quae creditor exprimit, sed in aliis debitis se sibi dedisse: in hoc casu potius est credendum debitori, quam creditori.

165. De debitis solutis ante terminum. Non est arcendus creditor, quod ante terminum pecuniae partem recipiat, totum autem debitum, simul sibi oblatum, recipere de jure tenetur; imo si ratione termini censum vel aliud emolimentum creditor de debito sit percepturus, adhuc illo non deducto, si debitor petit, patietur secundum justitiam se pagari.

166. De debitis quantum ad rationem et compotum. Quia frequenter pro ratione seu compoto debitorum partes contendunt, cribratum est, quod, si una partium ab alia rationem petierit, statim extra bancos judicarios eadem ratio habeatur; et si rationando seu computando non concordaverint, actori a reo

justitia fiat; et hoc si ambae partes in eodem judicio fuerint residentes. Si autem una pars advena et de alio judicio fuerit, ad ponendum rationem terminum XIV dierum habebunt. Et insuper si fortassis una partium de alia terra fuerit et debita, pro quibus agitur, magna sunt et ex mercimoniis vel causis aliis in partibus remotis contracta: terminus pro ratione facienda ad sex ebdomadas protrahatur.

167. De debitis, quantum ad temporis prioritatem. Cum quidam civis Brunensis tam in Praga quam in civitate, ubi residens erat, diversa contraxisset debita, supervenerunt creditores et dictum civem coram judicio convenientes pro se sententiari petiverunt. Cum literae, super quibus idem civis de suis eos debitis certificasset, priores essent tempore quam probationes, quas concives sui super debitis suis allegarent: utrum ipsis non deberet primo de bonis suis de justitia provideri? Concives autem incontrarium petebant sibi sententialiter inveniri, cum ipsi et civis idem in eodem judicio essent residentes, bonaque ipsius juri eorundem essent subjecta, et super debitis, in quibus civis eis obligaretur, testimonium literarum juratorum et aliorum fidedignorum virorum ita efficax, sicut in jure eorum sufficit, demonstrare ac statuere vellent, utrum talis eorum demonstratio et probatio non esset merito antiquitati temporis, quam Pragenses pro se allegabant, secundum justitiam praeferenda? Itaque pensatis diligenter utriusque partis allegationibus sapientes invenerunt pro jure: Quod Pragensibus, non obstantibus concivium suorum allegationibus, propter temporis antiquitatem prius esset de bonis ipsius debitoris de justitia providendum. Unde cum debitor ille pluribus annis de numero consulum ejusdem loci concivium praedictorum fuerit et in multis causis sigillum suum sicut jurati consueverunt facere aliis hominibus per eos rogatus ad litteras, in quibus facta sua conscripserunt, pro testimonio, quod efficaciam habuit, appenderit: multum esset inconveniens, si in factis propriis convinci per sigillum proprium non deberet. Debet tamen circa tales litteras, quae antiquitatem praetendunt temporis, diligenter videri, utrum obligatio vel promissio in eis conscripta sit personalis vel realis; secundum hoc enim jus et sententia diffinitiva variantur.

168. Quod debitoris testimonium est suspectum. Cum quinque creditores in unum agerent debitorem, unus eorum pro se sententiari petivit, si ipse per debitorem ostenderet, quod debitum suum senius esset tempore, quam debita aliorum quatuor: utrum ante eos non esset primo pagandus? Alii vero quatuor in contrarium allegabant: Cum ipsi antiquitatem suorum debitorum per probos viros demonstrare possent, utrum tale testimonium non debeat merito praeferri testimonio debitoris? Sententiatum fuit: Quod in hoc casu debitoris testimonium est suspectum; posset enim unus creditorum occultam ordinationem cum debitore facere, quod pro ipso in dampnum testaretur aliorum; unde testimonium proborum virorum, quod illi quatuor pro se allegabant, est potius audiendum.

169. Quod ex antiquitate debitum jus sortitur. Cribrando per sapientes sententiatum est: Quod ex antiquitate debitum jus sortitur. Unde quamvis creditor res, quas debitori vendidit, in ejus occupet potestate, tamen si creditor antiquior superveniat, res easdem impetens, illi prius erit de justitia providendum.

170. Quod sit faciendum, si de prioritate debitorum dubitatur. Non obstante, quod in solvendis debitis prioritas temporis jus facit, si hereditas pluribus creditoribus obligata, pro minori pecunia, quam sint debita, vendita fuerit, et de prioritate debitorum dubitetur, nec sufficienter probari possit: bene est rationabile, quod sapientes computatis debitis uni creditori tantum defalcent in marca, quantum alteri. Quicquid enim hujusmodi facta defalcatione unicuique creditorum defecerit, in eo debitor sibi obligabitur ipso jure.

171. Quandoque declarandum est, qualiter debita sint contracta. Reo petente judex debet actorem agentem pro debitis pecuniarum et praecipue magnarum compellere, quod declaret, ex qua re, qualiter et quo loco et tempore hujusmodi debita sint contracta.

172. De debitis ratione losungae. Si creditor de debitis suis losungam et collectam civitati solvit, talem solutionem non potest a debitore justitialiter extorquere.

173. De debitis dictis „trinkgelt“. Viro mortuo non potest pincerna obtinere juramento debitum dictum trinkgelt, super uxorem negantem, nisi fortassis uxor cum viro vivente idem debitum personaliter debiberit in taberna; et tale debitum, quod debitum est in taberna intra muros civitatis, per pincernam juramento potest obtineri et solum in judicio civitatis, et non in alio, praeterquam in illo, in quo debitum est. Debet etiam pincerna tale debitum obtinere, volens esse fide dignus, et non suspectus, ita quod jurati judicent eum idoneum ad tale debitum obtinendum. Unde necessarium est, quod sit hospes domus vel dominus potus, et non ganeo vel caupo manualis. Debitum autem, quod dicitur spilgelt, nec ad judicium est ducendum, nec pro ipso est conquerentibus justitia facienda, sicut habet consuetudo civitatum antiquitus approbata.

174. De debitis dictis „lidlon“. Servitor et operarius conventus, qui conventionem demonstrare potest et est de familia cottidiana alicujus domini et vescitur ejus pane, potest pretium debitum dictum lidlon obtinere termino serviendi jam transacto. Item cum Dominus dicat in evangelio: „Opus mercenarii non maneat apud te usque mane“, si moritur pater familias domus, de bonis, quae relinquit, servis et ancillis ante alia debita pretium, quod vulgariter dicitur „lidlon“, quod meruerunt usque ad tempus mortis domini, dari debet. Sed si possessores bonorum mortui eosdem servos et ancillas seu familiam domus usque ad tempus in conventione servitii eis praefixum tenere voluerint, servient, in fine temporis pretium suum integraliter recepturi; si vero ipsos licentiaverint et plus de pretio, quam usque ad diem mortis domini percipere debuerint, eis cessit, hoc restituere non tenentur. Item si familia conventa fuit per septimanas vel per menses, et quamdiu servierit, dubitatur, quantum temporis familia suo juramento confirmabit, tantum de pretio tollet. Si autem super gratiam servivit, contentabitur in eo, quod de gratia fuerit sibi datum. Item si familia infra tempus servitii moritur, quantum usque ad diem mortis deservivit, tantum illi qui loco ejus pretium repetit, dabitur ipso jure. Item pretium dictum „lidlon“ judicialiter obtentum est eodem die sole

splendente solvendum, vel pignus pro ipso per judicem datum statim sequenti die cum scitu testium vendi potest.

175. Utrum pro debitis solutis hospites et homines de alio judicio possint testari. Quaesitum est, utrum pro debitis solutis recipiendum sit testimonium hominum residentium extra judicium, in quo debita sunt contracta? Super quo diffinitum fuit: Quod si tales homines sunt bonae famae, eorum testimonium est audiendum. Unde licet quaedam jura dicant, quod hospes advenam pro debitis adminus debeat vincere cum uno cive civitatis: tamen in demonstrandis debitis solutis homines extranei, dummodo sint idonei, testimonium ferre possunt; sicut etiam debita in uno judicio contracta in alio solvi possunt.

176. Debita regis et reipublicae debitis aliis praeferuntur omnibus. Licet in debitis personarum particularium prioritas temporis pinguius jus faciat, tamen, hoc non obstante, debita regis et reipublicae et universitatis civitatis, utpote losunga seu taxatio, tributum, ungeltum, merces vigiliarum et hiis consimilia debitis omnibus praeferuntur.

177. De debitis et dotalitiis quod praecedit alterum. Si debitum est prius contractum quam dotalitium promissum, tunc actor debiti potius admittitur ad probandum intentum suum. Si autem sit e converso, tunc si dotalitium promissum per heredes subsequentes legitimos non fuerit extinctum, omne debitum postea contractum rationabiliter antecedit.

Sunt autem circa dotalitia conditiones speciales, quae frequenter interponuntur, diligenter considerandae et illas respice sub titulis „De dotalitiis“.

178. De modo servandi captivum pro debito. Debitor solvere non habens, si per judicem praesentatus fuerit manu illi, cui tenetur, servabit eum in loco tuto, firmo et clauso, sine ferramentis, et pascet eum cum modico pane et aqua, ita quod fame non moriatur, vel assignabit eum subjudici, qui ex hoc, quod auctoritate fungitur judiciaria, in cippo vinctum compedibus eum tenebit; transactis autem XIV diebus solvens subjudici pretium, pro quo conventus fuerat, quod

eum servaret, tali conditione dimittetur, quod jurabit in cruce, quicquid laboribus suis acquiret et obtinebit, de hoc duobus denariis pro se servatis, tertium debitori dabit, usque totum debitum sibi solvat. Quo facto, quascunque res postea creditor apud ipsum invenerit, de his tertiam partem recipiet; unde etiam de tribus denariatis pannis vel de tribus tunicis etiam potest ab eo aufferre et insuper si una vice valorem totius debiti apud eum invenerit, simul totum sibi recipere licitum esset, ipso jure. Et si secundus creditor superveniens dictum captivum apud subjudicem interdixerit: illi similiter jurabit, quod pagato primo ipsum postea expediet modo praescripto.

179. De debitis casus intruncatus. Quidam talem proposuerunt casum: Andrea de Meneis coram nobis in judicio Philippo et Thoma, quos in media quarta marca gross. Prag. fidejussorie sibi teneri dicebat, conquerente, Philippus respondit: Quia in media parte dictae pecuniae (puta in septem fertonibus) sibi obligaretur titulo fidejussionis, adjungens, quod sibi patienter, donec suis laboribus ad hoc sufficeret, eum induciare dignaretur, non solum dictos septem fertones, imo totum solvere sibi vellet debitum supradictum. Andreas vero ad dicta verba Philippi se non convertens, nec ea in nos, scilicet judicem et juratos, protestans, in Thomam pro quatuor marcis integris, in quibus sibi ex fidejussionis, promisso teneretur, egit. Qui cum negaret, Philippus petiit pro se diffinitive pronuntiari: Cum Andreas Thomam pro tota praescripta pecunia et insuper pro media marca impetisset et convenisset, utrum ipse ab ejus actione non esset justitialiter absolutus? Quo audito Thomas econtra petivit pro se sententialiter dictari: Cum Philippus de praefato debito fassus fuisset, utrum ipse ad Andreae teneretur querimoniam respondere? Petimus itaque, utrum ambo fidejussores ab Andrea sint absoluti, vel quid juris in hoc casu fuerit, nobis vestris literis declarari.

Quibus rescriptum fuit: Quod neuter est absolutus. Primus enim, qui fassus est de septem fertonibus, adjiciens, quod etiam totam pecuniam quartae mediae marcae, quam cito eam suis laboribus obtinere posset, sibi expedire vellet,

eandem totam pecuniam actori solvere tenetur, quamvis ipse de eadem protestationem non fecerit. Fassione enim coram judicio actuato sufficit confessio, quamvis ipsius non fiat protestatio; et insuper, quia inanis est actio, quam inopia debitoris excludit. Si videtur Andreae, quod Philippus ad solutionem totius debiti non sufficiat, nec sit certus Thomas: non obstante confessione Philippi, tenetur pro quatuor marcis, pro quibus eum impetivit, suae querimoniae, negando vel affirmando, juxta suam conscientiam respondere.

180. De debitis decimarum. Sententiatum diffinitive extat, quod quamvis locator novae villae hominibus denuo ad villam eandem se locantibus censum imponere vel ipsos a solutione census possit eximere: tamen a decima, ad quam obligantur jure divino, eos non potest absolvere quoquam modo. Et similiter, si inter partes de solutione decimae lis orta fuerit, illa est per spirituale judicium decidenda.

Residuum de debitis quaere inferius „De dotalitiis", „De interdictis" et „De pignoribus".

Capitulum XVIII: De depositione rerum.

181. De deposito et rebus ad servandum datis, et primo in genere. Depositarius dicitur, cui res pro custodia committuntur ex fide. Unde talibus rebus debet adhibere diligentiam, sicut et rebus suis propriis; alias earum perditio suae negligentiae imputatur; quia si res suas ponit in archa secura et res depositas dimittit in domo super banco, si tales res perdantur, depositarius eas solvet. Unde si rebus depositarii salvis res apud eum depositae non apparent, culpabilis videtur, quia maxime depositarius ex praesumptione judicatur; bona enim fides abesse praesumitur, si rebus ejus salvis res depositas se dicit amisisse; et quando fides praesumitur abesse, tunc dolus judicatur adesse, quia fides et dolus contraria sunt. Considerandum est tamen, quod in deposito casus fortuitus non imputatur depositario, sicut nec in commodato, nisi pactum interveniat, sc. quod deponens nominatim mercedem deposi-

tario solvat; tunc enim casus fortuiti, qui in pacto sunt excepti, in dampnum depositarii vergunt. Contractus enim ex conventione legem accipiunt.

Item, si propter culpam et moram depositarii casus fortuitus acciderit, ille sibi imputatur, sicut et in commodato. Unde non obstante, quod apud deponentem res periisset, si ex culpa et mora depositarii perit, suae negligentiae imputatur; sufficit enim, quod res non potuit perire.

Item, res non deteriorata deposita debet reddi; alias reddita non videtur.

Consistit autem depositum in rebus mobilibus tantum, nisi forte ubi apud sequestrum deponitur.

Cum res aliqua inter plures in controversiam deducitur, et talis depositio non potest fieri, nisi a pluribus. Tamen rei depositae sicut commodatae proprietatem tenemus et etiam possessionem. Et potest depositum, quandocunque placet deponenti, revocari.

Et si depositarius non restituit, condempnabitur et infamis efficitur; judicatur enim circa depositum dolose versatus esse. Secus autem est in commodato, quod non restituitur, nisi post usum completum.

Item, si plures deposuerunt ad unum depositarium, et unum depositum perditur, illud per alterius depositum non compensatur, quia cuilibet deponenti suum depositum est reddendum.

Item, in hoc privilegiata est actio depositi, quod etiam praedoni restitui debet depositum. Tamen si dominus rei depositae cum fure petat depositum, tunc domino debet restitui de aequitate, unde depositio semper bonae est fidei contractus.

Nota quinque casus, in quibus depositarius non tenetur de casu fortuito: Primus, si pactum interveniat; secundus, si mora praecedat casum; tertius, si culpa; quartus, si dolus; quintus, si gratiâ tantum accipientis sit depositum.

182. De deposito rerum in cista vel alibi clausarum. Accidit, quod Paulus fraudem uxoris suae pertimescens, in cameram concivis sui Nicolai cistam clausam, cui vidente

Nicolao cum clenodiis etiam X marcas gr. Prag. in pixide speciali clave serrata imposuit, locans, cistam eandem ipsi Nicolao sub fide depositi commendavit. Cum autem Paulus frequenter, nunc Nicolao, nunc vero uxore sua videntibus, dictam cameram intraret et cum clavibus, quas per se servabat, cistam et pixidem reserans exciperet et imponeret, quae volebat: contigit vice quadem, quod more consueto cum uxore Nicolai et quodam juvene cameram per eandem sibi uxorem apertam intrans et eis praesentibus cistam suam reserrans, in pixide, quam similiter manu propria cum clave, cujus per se custos fuit, aperiens X marcas praescriptas non invenit. Vocavit ergo judicem et juratos, qui cameram intrantes cistam, pixidem et earum seras diligenter intuentes, nullam in eis rupturam vel factam violentiam invenerunt, licet etiam diligenter per angulos dictae camerae in eorum praesentia quaesitum fuisset, nulla tamen pecunia est inventa. Paulus itaque coram judicio egit in Nicolaum eo modo, sicut superius continetur. Nicolaus vero negationem praetendens petivit pro se sententialiter dictari: Cum nomen suum bonum nullius infamiae macula confutasset, utrum ipse, tamquam alter probus homo, res, corpus et honorem suum non posset melius defendere, quam per Paulum vinci? Ob hoc praecipue, quod Paulus claves tam cistae quam pixidis suae per se semper habuerit, manu propria reseraverit et seraverit, nec umquam claves easdem sibi vel uxori suae in signum et testimonium depositi commiserit ad servandum. Super quo sententiatum fuit pro Nicolao, propter hoc maxime, quod non obstante clausae cistae deposito, Paulus per se tam cistam quam pixidem in propria quodammodo potestate tenuit et clausura. Econverso etiam, quamvis cista signata deposita sit, et ignoret ille, qui depositum suscepit, res ibi esse: tamen adhuc et cista et singulae res peti possunt actione depositi. Voluntarie enim talis depositarius res, quas ignoravit, apud se deponi permisit; sed tamen necessarie est, quod actor probet, quod in cista fuerint res, quas repetit.

Et similiter intelligatur de sacco ligato et de marsupio sigillato deposito.

183. De deposito perdito. Dum miles quidam de Scheraticz ageret in Johannem Anselmi pro deposito XC marc. et ipse responderet, quod dictae marcae cum sua propria pecunia de cista clausa effracta essent sibi per servum et ancillam suam receptae et deportatae, sicut juratis statim, ut ipsum factum cognoscant et cistam fractam et locum, ubi tam militis quam sua jacuisset pecunia, ad oculum ostendisset: sententiatum fuit pro Johanne, quod sine ejus malo dolo hoc accidisset, suo deberet comprehendere juramento. Unde si quis malo dolo rem apud se depositam amiserit, depositi non tenetur; tamen si ad eum iterum res amissa pervenerit, tunc tenebitur depositi.

Et non debet depositarius cavere fidejubendo pro re deposita, quia cum ex deposito lucrum non habeat, onus sentire non debet.

184. De deposito casus. Sacculum vel argentum signatum si deposuero et ille, penes quem depositum fuerit, me invito, tractaverit, mercatus fuerit et perdiderit: et depositi et furti actio mihi in eum competit.

Item, si pecunia vel res, de qua inter partes est contentio, apud sequestrum deposita sit, vel ut in hoc loco vel in illo eam reddat, in ejus est arbitrio, quo loco exhibeat. Sed si nihil actum est de loco, tunc ipsam exhibebit coram judice et juratis.

Item, quae depositis rebus accedunt, non sunt deposita, sicut si homo vestitus deponatur, vestis non est deposita; nec si equus cum capistro, nam solus equus depositus est. Secus autem est, cum dicitur: „Depono equum cum capistro vel capistratum“.

Si conveniat, ut in deposito culpa praestetur, rata est conventio; illud autem non est probandum, dolum non esse praestandum, si convenerit; nam haec conventio contra bonam fidem, contraque bonos mores est.

Si vestimenta servanda balneatori data perdantur, siquidem nullam mercedem servandorum vestimentorum accepit, tenetur ex deposito et etiam dolum praestabit, si intromisit se ad servandum; si autem accepit mercedem, tunc tenetur ex

conducto. Secus autem est, si in stuba balneali vestes amittantur; ibi enim vestium custodiam balneator habere non consuevit.

Si in Praga depositum fuerit, ut in Vienna reddatur, id actum est, ut non ejus impensa hoc fiat, apud quem depositum sit, sed ejus, qui deposuit.

Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo ejus est, apud quem depositum est; ubi vero depositum est, nihil interest.

Eadem dicenda sunt communiter et in omnibus bonae fidei judiciis.

Si depositor decesserit et duo existant, qui inter se contendant, unus quisque solum se heredem dicens: res ei tradatur, qui paratus est adversus alterum reum defendere depositarium, ita quod sibi fiat cautio defendendo. Et hoc non est supervacuum, nam si sine cautione praestaret, cum jam sit ab altero mota controversia, dolo videretur facere; vel res deponi debet in aede aliqua, donec de hereditate judicetur.

Capitulum XIX: De dotalitio.

185. (Pr.) De dotalitio in genere. Diffinitum est viâ legis: Si vir pueris carens vel pueros habens, mulieri, quam ducit, nominatum dotalitium promittit, et mulier e converso viro pro dote aliquid certi, sive sit pecunia, sive sit hereditas, in suam tribuit potestatem: talis mulier post mortem viri, si pueros ex ejus semine genuerit, ipseque sine testamento decesserit, ambas dotes, et illam, quam ipsa marito dedit, percipiet, contradictione puerorum mariti qualibet non obstante.

185. (Br.) De dotalitio quando cessat. Quidam quaesierunt: Utrum mulieri pueros habenti cum marito suo, debeat dotalitium in contractu matrimonii sibi promissum super bonis et hereditatibus aliquibus secundum justiciam specialiter deputari, ita, quod maritus, nisi ipsa consentiente, de bonis eisdem non possit disponere, quicquid suae placuerit voluntati? Qui diffinitive sunt instructi: Quod postquam mulier in matrimonio legitimo ex semine viri genuerit pueros, qui heredes vocantur: tunc mortuum est dotalitium, et maritus tamquam

dominus de bonis universis, mobilibus et immobilibus, licet uxor et heredes reclament, facere poterit juxta suae libitum voluntatis.

186. Dotalitium non cessat, si mulier parit puerum mortuum. Quidam uxorem ducens nomine dotis ei promisit X marc. fidejussoria cautione interposita. Anno vero transacto, cum vir moreretur et uxor puerum mortuum peperisset, quaestionem fidejussoribus movit de dote promissa, quaerens, utrum ipsam non deberet justitialiter obtinere? Fidejussores autem allegabant in contrarium, cum ipsa protestatione de dote solvenda non facta per annum tacuerit et heredem de semine viri conceperit et genuerit, utrum dos non sit extincta? Super quo diffinitum fuit pro muliere, cum „homo“ dicatur de vivo et mortuo, aequivoce, quod puer mortuus non est homo: unde, si mulier parit puerum vivum, dato etiam, quod quantocumque brevi tempore vivat post partum, tunc cessat dotalitium.

Et hic collige, quod non est necessarium de dote solvenda protestationem, quae vulgariter „vrchund“ dicitur, interponere, cum semper dos vivat, quamdiu heredes vivi non sunt nati. De solutione autem dotis facta, ut tollantur lites futurae, protestationem est facere consultum.

187. Mulier quandoque dotalitio privari potest, quandoque non. Licet vir de bonis, quorum est dominus, ordinare valeat, sicut placet: tamen si uxori dotalitium promisit, cum testamentum facit, si pueros ex ea non generavit, ipsam tali dotalitio privare non potest. Uxor autem, si fidem matrimonii adulterando violavit, vel si in mortem mariti cum effectu machinata est, vel aliud scelus adeo grave commisit, ipsa se ipsam dotalitio secundum justitiam spoliavit.

188. Per divortium mulier quandoque dotalitio non privatur. Si maritus et uxor legitime conjuncti postea per aliquot annos canonice ab invicem separantur, ita tamen, quod quamdiu simul vixerint, ignoraverunt illegitime se simul habitare: ex tali separatione uxor dotalitio, quod maritus in contractu matrimonii sibi promisit, non est privanda, imo sibi dari debet judicio suffragante, contradictione mariti vel heredum qualibet non obstante.

189. Quando dotalitium sit solvendum. Sententialiter diffinitum est: Cum dotalitium aequipolleat pretio corpore deservito: eodem die, quo matrimonium carnali copula fuerit consummatum, est juxta formam promissi plenarie persolvendum.

190. Dotalitium in rebus mobilibus fieri potest. Non oportet, sicut aliqua jura volunt municipalia, quod dotalitium tantum ostendatur in terra, h. e. in hereditatibus affixis terrae; imo si promissum est simpliciter, in prompta pecunia vel bonis aliis mobilibus ostendi potest.

191. De dotalitio uxor est prius certificanda quam maritus. Diffinitive per legislatores discussum est: Si mulier viro promiserit X et vir econtra mulieri XX marcas, mulier ad requisitionem viri non est cogenda, quod suum promissum impleat, nisi prius, si petit, de promisso viri fuerit securata.

192. In dotalitio bona mariti prius sunt venundanda, quam uxoris. Similiter discussum est: Si vir et mulier in contractu matrimonii res immobiles vel absolute vel sub conditione dotis ad invicem comportent: vir urgente necessitate prius bona propria quam uxoris bona in denarios debet convertere, pleno jure. Sexui enim muliebri circa hujusmodi tamquam fragiliori potius est providendum; bonorum etiam acquisitio viro est facilior quam mulieri; et insuper, victum ostiatim mendicando quaerere mulieri verecundius est et gravius, quam sit viro.

193. Propter dotalitium uxor non est domina rerum. Ad interrogationem quorumdam sententiatum est: Quod soluto conjugum utriusque dotalitio, mulieris amici virum de jure non possunt artare, quod caveat, ne dotalitium deficiat et minuatur. Est enim vir tam mulieris quam dotalitii dominus et rector, potens cum ipso vendendo, emendo ac modis aliis, quibus casus fortuiti sunt admixti, sibi et uxori vitae necessaria conquirere, sicut placet. Tamen si manifeste bonorum dilapidator et inutilis est consumptor, tunc ad petitionem mulieris vel amicorum ejus, jurati, quorum interest inutilia corrigere, possunt talem defectum intercipere et virum super eo corripere, sicut viderint expedire.

194. Dotalitio quandoque de jure aliquid deficit. Diffinitum est: Quod quantominus uxor de sua dote marito dederit, tantominus post mortem mariti de dote sibi sibi promissa percipiet, ipso jure.

195. Si pro dotalitio hereditas fuerit obligata. Sententiatum est: Si unus conjugum pro dotalitio in bonis mobilibus promisso alteri hereditatem obligare voluerit, non oportet, quod illam sicut in debitis communibus fieri consuevit, per annum et diem servet; imo primo die obligationis instante necessitate potest ea venditioni exponere vel in denarios convertere modis aliis quibuscumque.

196. Dotalitium hereditarium uxori traditum potest ex necessitate per maritum ad tempus exponi. Discussum est: Si maritus uxori legitimae agrum vel aliam hereditatem coram judice et juratis nomine dotalitii libere dat et assignat, et tandem ex infortunio, non ludo taxillorum, non crapula, non negligentia (vid. quod laboribus non intendat, sed otiosam vitam ducat), non bonorum dissipatione, nec alio quovis inhonesto modo ad tantam deveniat inopiam, quod se et uxorem de mendicitate non valeat supportare: licitum est sibi, dotalitium ipsum, uxoris reclamatione non obstante, ad tempus pro pecunia exponere, cum qua laborando victus sibi et uxori necessitatem obtineat et amictus.

197. Dotalium hereditarium uxori traditum postea, nisi consentiat, creditoribus obligari non potest. Civis quidam, cum distortam et inordinatam aliquanto tempore ludis taxillorum, commessationibus et ebrietatibus die noctuque insistens vitam duxisset, ad conscientiam reversus, non coactus, coram judicio resignavit libere uxori suae domum suam, per ipsam ratione dotalitii hereditarie possidendam. Et quia ante resignationem talem pueros cum eadem uxore habuit et post resignationem apud diversos creditores debita multiplicia contraxit: creditores ipsi pro se sententiari petiverunt, cum talis civis cum uxore de bonorum eorum, quae ipsis mutuaverint, de victu et amictu sibi providerint, ipseque civis praedictus domui tamquam hospes et dominus in solvendis collectis et sufferendis oneribus

civitatis praefuerit, utrum de venditione domus, non obstante resignatione, non debeat de suis debitis expediri? Uxor vero civis supradicti petivit simpliciter se circa jus dotalitii conservari.

Super quo sententiatum fuit: Quod uxor civis suprascripti domum sibi pro dotalitio resignatam, quamvis pueros cum eodem marito suo saepius dicto habuerit, quamvis etiam debita, quibus vir praefatus impulsabatur, cum ipso expenderit, hereditarie debeat possidere, nec ipsius civis seu mariti praefati, nec heredum suorum, ante vel post resignationem habitorum, contradictio ipsam in dictae domus possessione, nisi ei voluntarie renuntiaverit, aliqualiter poterit secundum justitiam impedire. Civis enim saepius dictus juri, quod super domo quantum ad dominium habuit, per resignationem cessit.

198. Ad idem, quod dotalitium quandoque super hereditate absolute datur, et quandoque in futurum promittitur, et secundum hoc quandoque praecedit debita. Sententiatum est quibusdam: Si uxori per maritum vice dotis hereditas nominata coram judicio publice tradita fuerit et assignata, illa per creditores sibi postea non poterit decertari. Si autem vir in genere uxori sub hiis verbis dotem promittat, „post mortem meam de bonis, quae reliquero, tantam summam habebis", et insuper tempore vitae irrationabiliter negotiationibus et actibus insistendo debita contrahat: multum esset absurdum, si dos hujusmodi solutionem talium deberet excludere debitorum. Est enim generale in jure, quod creditor est heres principalis. Consonat etiam aequitati, quod uxor et heredes succedentes mortuis debita solvant eorundem.

199. Dotalitium quandoque transit ad successores. In villa quadam vir sexagenarius, postquam de tribus uxoribus pueros generasset et ipsos data unicuique juxta suam facultatem dote, matrimonio tradidisset, ad quartas transiens nuptias, puellam, cui nominatum promisit dotalitium, in uxorem duxit; quam tandem sine prole relinquens, testamento non facto, subito expiravit; uxor vero postea transactis aliquot ebdomadis

bona per maritum dimissa regens, similiter intestata decessit. Quaeritur ergo primo: Utrum bona talia ad fratres uterinos ejusdem uxoris, quos reliquit, vel ad pueros, quos maritus ex primis tribus uxoribus generavit, hereditarie debeant pertinere? Et secundo: Quo jure uxor ipsa tempore suae viduitatis bona possederit supradicta?

Super quibus diffinitum fuit ad primum: Quod bona hujusmodi ad pueros mariti sunt hereditarie devoluta; fratribus tamen uxoris debent ipsi pueri de bonis talibus dotalitium, per patrem eorum sibi promissum, integraliter expedire. Ad secundum autem dictum fuit: Quod uxor illis septimanis, quibus in viduitate vixit, non tamquam vera donima, sed potius tamquam tutrix bona tenuit per maritum dimissa.

Utrum autem per dotalitium impediatur hereditaria successio testamentaliter procedens, quaere inferius sub titulis „De hereditatibus".

200. *Dotalitium quandoque per uxorem dari vel legari potest aliis.* Vidua quaedam (in Chremsir) puellae, quam filio suo dedit uxorem, domum, quam inhabitaverat, tradidit vice dotis; mortuis itaque vidua cum filio, uxor cum diem concludere deberet extremum, domum sibi dotatam patri suo libere dedit. Quam quidem domum cum impetant tres nepotes viduae praescriptae, quaeritur, quid sit juris in hoc casu? Super quo responsum est: Quod domus, postquam puellae data fuit in dotalitium, ejus fuit, et de ipsa, marito mortuo, disponere potuit, ut volebat.

201. *Quando dotalitium et quando portionem hereditariam mulier percipiat.* Vir quidam (in Budespicz) res habens et heredes, viduam heredibus carentem, agrum ad XX marcas taxatum nomine dotis sibi promittens, duxit in uxorem; eo itaque mortuo intestato, mulier petit tertiam partem bonorum per ipsum relictorum. Privigni autem sui quaerunt, cum pater eorum ex noverca ipsorum pueros non generaverit, utrum in sola dote sibi promissa non debeat contentari?

Item jurati de Budespicz petiverunt informari, utrum dos mariti major esse debeat quam uxoris, vel econverso?

Super quorum primo responsum fuit: Quod allegatio privignorum rationabilis et justa est; unde mulier in dotalitio sibi promisso, quod per generationem filiorum non est extinctum, debet esse contenta. Ad secundum vero dictum fuit: Quod promissio dotalitii est arbitraria, secundum voluntatem promittentis possibilis minui vel augeri; consuevit tamen frequenter maritus in parte tertia uxori plus pro dote promittere, quam econtra solet; et secundum istam consuetudinem quasi communiter approbatam, quando dos unius conjugatorum nominatim est expressa, debet dos alterius, si est dubia, moderari.

202. De dotalitio quod potest obtineri per mulierem. Quidam proposuerunt hunc casum: Quaedam puella maritum duxit legitimum, qui duas marcas grossorum dotalitii nomine sibi promisit, pro quibus marcis sibi dandis alii duo de nostris concivibus fidejusserunt. Quos dicta puella coram judicio pro eis impetivit, obligans se ad probandum tam fidejussionem quam promissionem per testes idoneos, qui „nuptiales homines“ dicuntur, h. e. vulg. dicendo dingleut oder heyratleut. Pars vero adversa de fidejussione negans, obligat se ad suam negativam verificandum et similiter per testes nuptiales ostendendum, quod ipsi puellae nihil promiserit nec pro aliquo dotalitio fidejusserit ad eandem, petens tamen hoc pro se sententiari, utrum res suas per testes non debeant melius defendere, quam sibi possint per aliquem decertari? Petierunt ergo informari, cujus partis testes sint potius audiendi?

Quibus responsum fuit sic: Quod testes puellae de sua parte ad tractatum matrimonii electi et vocati potius sunt audiendi, quam testes fidejussorum, per quos puellae querimoniam evadere vellent. Cum enim puella agat de dotalitio, quod respondet pretio suo corpore deservito, pinguius jus sibi competit ad fidejussores, quos impetit, per testes convincendum, quam eis competat ad defendendum.

203. De dotalitio, quod potest obtineri per virum. Casum talem quidam proposuerunt: Quidam noster concivis dives existens quandam mulierem pauperem de villa duxit in uxorem,

ex qua duos pueros generavit; tandem marito mortuo mulier eadem de villa quadam alium virum duxit, qui dictos pueros, datis eis pro parte sua quibusdam agris, a se alienavit, domum autem, quae patris puerorum praemortui mariti uxoris suae fuerat, vendens, una cum uxore a civitate nostra in villam, unde venerat, ad faciendum ibidem residentiam se recepit. Modo pueri ipsi, quia mater eorum migravit a saeculo, impetentes domum per vitricum eorum venditam, coram nobis in judicio suam proposuerunt querimoniam sub hiis verbis: „Domine judex, conquerimus de vitrico nostro, quod ipse domum ex labore patris nostri comparatam et ad nos jure hereditario pertinentem, nec sibi per nos coram judicio resignatam, sine nostro scitu et voluntate ad manus vendidit alienas, et petimus nobis justitialiter dictari: Cum in aetate juvenili fuerimus et ad reclamandum dictae domus venditionem annos discretionis non habuerimus, sicut nec adhuc habemus, cum unus nostrum sit in anno IX et alter in VI et mater nostra jam mortua in domum eandem de villa, cum pauper esset, per patrem nostrum in uxorem recepta fuerit et ducta; quae si adhuc vixisset, tacuissemus, nec domus venditionem reclamassemus, sperantes, quod fide maternali nos respexisset: utrum dicta venditio non debeat retrocedere et ipsa domus ad nos, sicut ad veros heredes, redire?“ Ad quam querimoniam vitricus sic respondit: „Domine judex, fateor me dictam domum vendidisse, quia ipsa mihi per uxorem meam, jam mortuam, cui XV marcas dotavi, nomine dotalitii fuit assignata et dotata, quod probare volo per tot scabinos et juratos, quod ad jus meum habere debeo, et peto pro me sententiari: Utrum ad talem probationem non debeam admitti, cum sine impedimento facta venditione de civitate ad villam exiverim, nec per dictos privignos meos aliqua fuerit quaestio mihi mota.“

Super quo casu sic sententiatum fuit: Si vitricus puerorum demonstrabit per juratos, sicut se probaturum obligavit, quod domus per uxorem est sibi pro dotalitio data, ipse utetur.

204. *Dotis solutio est tantum uxori facienda.* In Chremsir Petrus filio suo Stephano puellam Margaretham nomine, filiam

alterius civis ibidem, petivit in conjugium copulari, nomine dotis eidem maccellum promittens. Modo defunctis Petro et Stephano Margaretha nurus agit in socrum suam viduam pro maccello sibi ratione dotalitii promisso, obligans se ad verificandum promissum dotale per testes idoneos, quosdam juratos et quosdam communes homines, qui interfuerunt contractui nuptiali. Socrus autem promissum non negans dicit, „quia Petrus, vir ejus, ante annos aliquot patri Margarethae pro maccello dotali pecuniam, in qua contentabatur, numeravit et solvit, quod similiter per testes tam juratos, quam non juratos nititur declarare". Quaeritur ergo, cujus partis testes sint aliis praeferendi?

Super quo diffinitum est: Quod testes, quos vult socrus statuere de dote soluta, sint audiendi et districte sub virtute juramenti praestandi corporaliter interrogandi, si Margaretha praesens fuerit, cum pater ejus numeratam pecuniam pro maccello sibi dotem promisso suscepit, et si voluntarium ejus ad hoc consensum nec prece, minis, nec metu inducta praebuit; et si sic testabuntur, hoc faciet pro socru, quod nurus querimoniam declinabit.

Et hic collige, quod solutio dotis est tantum uxori facienda et quod ipsa sola a dotalitio et ejus promisso maritum liberum reddere potest et solutum.

205. *Ad dotem solvendam etiam heredes obligantur.* Sententiatum est diversis: Ex quo per matrimonium filia emancipatur et transit a patria potestate: si pater nomine filiae dotem promiserit et ipsam ante nuptias emancipaverit, non tollitur promissio, si pater moriatur, quia nichilominus heredes ejus ex promissione obligati permanebunt.

206. *Dotis promissio bonam fidem habere debet.* Dotis promissio, si metu vel vi extorta fuerit, inutilis est, cum dos ex libera proficisci debeat voluntate. Sic sententiatum est in Heynreichs, cum Scherczo cognatam suam cuidam rustico diviti tradidisset et eum postea ad promittendum dotalitium compulisset.

207. *Dos non potest in fraudem creditorum promitti.* Diffinitive sententiatum est: Si pater debitis involutus

ad fraudandum creditores filiae dotem promittit, promissio vigorem non habet. Licet etiam ante matrimonium et post, nuptiis jam completis, dos promitti possit: tamen si de tali posteriori promissione dotis creditores patri promittenti instantiam fecerint, testes idoneos statuet, qui corporali juramento comprehendent, quod dos hujusmodi non sit in ipsorum fraudem aliqualiter procurata.

Et similiter intelligendum est de debitis; nam quaecumque in fraudem creditorum per debitores alienata fuerint, actione revocatoria repetentur; unde si praedium dotale minori pretio, quam valeat, vendatur, creditor ipsum pro eodem pretio consequetur.

Capitulum XX: De aedificiis.

208. *De aedificiis et novis locationibus seu plantationibus in genere.* De quadam villa jurati petentes informari de novis villarum locationibus et arborum plantationibus, instructi sunt de subscriptis: Primo, quod signatis areis quilibet fundamentum ponat vicino suo praesente et vidente, et similiter metas agrorum faciat de scitu vicini sui. It., curiam domus muniat et pacificet; alioquin dampnum, quod ex tali negligentia per ipsius pecora vicino suo in segetibus, oleribus et consimilibus factum fuerit, ipse solvet; dampnum vero, quod ex aliis pecoribus in curia sua, quam sepe non firmavit, sibi acciderit, sustinebit. It., sepem faciens ramos virgarum ad curiam vicini non vertet. It. fornaces et ignis conservatoria, cloacae et stabula ad inpinguandum porcos facta, spatio trium pedum cum dimidio a sepibus locentur. It. locus ignis argillâ taliter liniatur, ne scintillae volent in curiam vicini sui in dampnum. It. cloaca seu merdatorium fodi debet in curia propria et sub terra ad curiam vicini sui in dampnum non duci. It. arbores ortorum in tanto spatio plantentur a sepe, ne rami ultra ipsam dependentes ortum vicini splendore solis privent et obumbrent; quia, si hoc contingat, fructus eorumdem ramorum cum vicino, cujus ortum obumbrant, dividantur vel per dominum arborum, si vicinus carere noluerit, praescidantur. It. fabri, pistores et consimiles mechanici, qui in exercendis laboribus suis

igne frequenter utuntur, fumum ejusdem ignis in fumario seu aedificio ad hoc specialiter facto extra tectum in aërem deducere debent, ne sub tecto in latum diffusus vicinis incommodum faciens, eos inquietet. It. locans novam villam potest hominibus aliunde venientibus hereditates in tali villa assignare, quamvis bona talia ad eosdem non sint homines hereditarie devoluta; sed tamen nec idem locans, nec dominus villae, nec locati in villam possunt pro eorum voluntate in praejudicium communis juris terrae jus novum sibi creare seu statuere, imo debent se subjicere alicui juri communi et approbato, quo ipsis vicinae villae caeterae sunt subjectae.

209. *Aedificia nova contra prohibitionem judicis et juratorum non sunt facienda.* Dum inter duos vicinos de quodam oppido, quorum unus emerat domum quamdam judicis ibidem, multiplex quaestio longo tempore verteretur, jurati ejusdem oppidi instructi sunt: Quod quicquid post inhibitionem novi aedificii construitur, destrui debet. Tanta est enim vis prohibitionis judicis et juratorum, quod ante licentiam nulli licet contra eam venire. It. prohibitio aedificii fieri debet in ipso opere, et non tantum ipsi domino, sed etiam illis, qui in opere construunt; et quicquid aliquis pendente prohibitione construxerit, hoc debet propriis expensis destruere. Et licet aliquis possit prohiberi, quod novum opus non faciat, rarum tamen est, quod prohibeatur, ut non reficiat antiquum. It. si aedificetur in via communi et in publico, quilibet potest denuntiare judici, quod prohibeat. It. omnis aedificans potest terram, arenam, argillam vel quicquid talium est, in plateam et viam publicam, donec educat, scutere vel ponere, contradictione vicinorum qualibet quiescente.

210. *De aedificandis merdatoriis, coquinis et consimilibus.* Nicolaus quidam, cum Johannem vicinum suum prohiberet aedificare cloacam intra spatium quartimedii pedis a muro suo, sententiatum est sic: Licet a sepe non linita, vel pariete ligneo, cloaca in spatio trium pedum cum dimidio sit locanda, tamen a sepe ex utraque parte argillata admitti potest, ubi arctae sunt areae, quod cloaca trium pedum spatio

8*

fodiatur, a muro vero trium pedum spisso, si privata muratur in spissitudine longitudinis lateris cum dimidio; hoc non est in arctis areis prohibendum.

211. *Ad idem, de merdatoriis et consimilibus.* Quamvis homo in territorio suo a limitibus vicini in spatio trium pedum cum dimidio cloacam possit fodere, tamen, si amplam habet curiam, eam ponere potest, ubi et sibi competens et vicino minus sit nociva. Debent enim vicini et de dampnis ad invicem sibi, prout possunt, cavere et mutuis promotionibus se prosequi. Unde, cum in quodam oppido vicinus circa parietem vicini sui, ubi aptiorem pro mensa sua locum habebat, cloacam ponere voluisset, sententiatum fuit, quod jure ad hoc esset prohibendus et quod in alio loco infra septa sua, quem bene habere poterat, cloacam construere deberet eandem.

212. *De aedificiis quantum ad altum et bassum et parietum reformationem.* Cum Ulricus de cellario suo sub terram foramen sub viam publicam lapidibus stratam pro potu aestivo tempore infrigidando fodere voluisset, et per juratos hoc facere prohibitus fuisset, in medio dicti cellarii commodum lateribus testitudinatum in profunditate notabili ad cavendum incendiorum pericula construere coepit. Quod vicinus ejus percipiens, ipsum in causam traxit, allegans, quod ex tali structura domus ejus, sub cujus fundamento foderet, ruinam minaretur; quare petivit, Ulricum rigore juris compelli desistere ab incoeptis. Contra quod Ulricus petivit se in eo jure conservari, quo quilibet homo in bonis suis sine nocumento vicini in altum et in profundum aedificat, quidquid sibi placet. Jurati ergo perspecto aedificio vicini invenerunt, quod structura, quam faceret, parietibus vicini non obesset, quia in debita distantia Ulricus fundamentum suum a parietibus vicini fodit. Unde sententiatum est pro eo.

Et ex hoc colligitur, quod homo in bonis suis supra in aërem et subtus in terram habet licentiam construendi; etiam fontem, cloacam et alia, quae suis viderit necessitatibus expedire. Tamen in structuris, quae ad certos deputantur usus et fiunt in medio fori vel alibi in territorio communi, sicut sunt

maccella, scampna panis, institae et alia consimilia, est tantum illa profunditas et altitudo servanda, quae ab antiquo servari consuevit.

Parietem in medio aedificiorum vel curiarum uterque vicinus reparabit; si autem uno petente alter reparationem contradixerit, tunc reparans parietem eo solus utetur et alter, nisi novum pro suis construat parietem usibus, non habet jus utendi pariete vicini, nisi licentiam obtineat ab eodem. Unde quamvis paries fuit communis utrique vicino, tamen ille, qui monitus ipsum reformare tempestive, cum indiguit, neglexit, jus utendi, quod prius habuit, de caetero non habebit. Et hoc jus tantum durat pro tempore parietis; eo enim ruente, si ille, qui prius reparationem facere non curavit, paratus sit cum vicino alium parietem instaurare, acquirit iterum quoad usum parietis jus antiquum. It. si facto incendio vel alia vastitate de parietibus inter vicinas domos fruendis dubitatum fuerit, mandabitur cuilibet hospiti, quod intrando domum ad dextris parietem pro se et vicino faciat communem, nisi aliqui vicini malint duos parietes in medio eorum facere.

213. De aedificiis quantum ad arearum mensurationem. Cum mensurantur spatia novarum arearum vel limitum, illi, cui cedit hereditas in acie extremitatis, plus datur de spatio quam alteri in medio residenti; quia tales in extremis residentes pacem et confirmationem communem pecuniâ suâ facere ipso jure sunt astricti.

214. De aedificiis casuris. De aedificiis ruinam minantibus, si dampnum de ipsis timetur, debet protestatio de dampno futuro interponi; unde de dampno facto resarciendo actione, nisi protestatio praecesserit, non tenetur.

215. Ad idem. Per vicinum in curiam alterius vicini fenestrae fieri prohibentur; unde si factae fuerint, possunt per vicinum, in cuius curiam tendunt, obstrui aedificando.

(Residuum hujus materiae require primo „De jure novalium“ et „De luminibus“ et secundo „De dampnis“ et infra „De servitutibus“).

Capitulum XXI: De electione officialium.

216. (*Br.*) Officiales, qui communitati civitatis et judicio serviunt, cujusmodi sunt scriptores, subjudices, bidelli, precones et consimiles, solum jurati debent eligere, statuere vel destituere, sicut bono communi viderint expedire. Officiales autem, quibus per se judex indiget et quos pane suo pascit, per se eligit, mutat et statuit, quando suae placuerit voluntati.

Capitulum XXII: De emendis.

217. De emendis in genere. Emendas a certo reo judex statim finito judicio recipere non debet, si petit; sed induciari debet per XIV dies. Et scriptor judicii diligenter tales conscribat et partem ad civitatem debentem suo tempore faciat magistro civium assignare.

218. et 219. De emendis taxandis. Licet in compositione homicidii L talenta secundum viam juris ad XXX marcas taxentur, tamen in aliis emendis talentum est tantum pro XX gr. computandum. Et secundum hoc taxantur plures emendae, quae nomine talentorum in Legibus (Juribus) Originalibus sunt conscriptae. Et nota, quod in omni emenda est gratia maxime propter senium vel femineum sexum facienda.

220. (*Br.*) *De emendis quantum ad querimoniam.* Qui minis, terroribus, aut quacumque potentia seu suggestione conquerentes vel conqueri de injuriis et violentiis sibi factis volentes silere compellunt vel inducunt, et sic judicem suo jure defraudant: illas emendas, quas jurati magnitudine vel parvitate causarum, de quibus habebant conqueri, considerata ipsis imposuerint, solvere tenebuntur.

(*Pr.*) Qui alios quocumque modo conqueri non permittunt, solvent emendam eis per juratos secundum magnitudinem causae impositam.

221. et 222. De emendarum differentiis. In Legibus emendae sic distinguuntur, quod quaedam sunt emendae arbitrariae, quas vulgus „gemacht wandel“ appellat, et hae variantur secundum arbitrium juratorum, quia non sequuntur statuta civitatum.

Aliae sunt emendae dictae judiciales i. e. vulnerum et aliorum excessuum, et hae non variantur. Propter primas judici ceditur pars, propter secundas judex percipiet tantum quantum ad eum pertinet ipso jure.

Et est circa hoc notandum, quod emenda LX talentorum, quam Lex commemorat, est tantum pro gravissimis excessibus imponenda, sicut exempli gratia: Si quis alium haereticum, traditorem, falsatorem vel alio simili malo verbo coram juratis denigraverit, et forte prius propter idem appellans, correptus est et non desistit, solvet emendam praenotatam. Et est praedicta emenda secundum numerum juratorum augenda vel minuenda, sicut, si coram sex juratis fit excessus, minor est emenda, quam coram XII, nisi nimis gravis esset excessus; et judex tertiam partem ab ea recipere debet.

223. *De quibus bonis emendae sunt solvendae:* Emendae debent solvi de bonis propriis, et non de bonis, quae noviter quis emit et non persolvit; quia talia bona sunt tali vendenti potius restituenda.

224. *Ad idem.* (*Br.*) Si vector in aliquo delinquens res alterius in curru suo ducit, judex emendas pro tali delicto non de hujusmodi rebus, sed tantum de rebus recipiet vectoris; et idem fiet in casu consimili.

225. *In quo casu judici non cedit emenda.* Lex vult, quod judici non cedat pro insolentiis verborum sedatorum subito emenda, nisi coram juratis tales insolentiae sint commissae, quibus merito est parcendum.

226. et 227. *Ad idem, ratione testium, qui supportantur de emendis.* Et similiter emendam non solvent testes, qui non tacta cruce per judicem in eorum animam interrogati deponunt, nec partium aliqua obligabitur ad eandem.

Et nota, quod is non est obligatus emendae, qui steuram vel ungeltum neglexerit dare, quia talis neglectio officialibus dominorum seu collectorum debet imputari.

228. *Ad idem.* Diffinitum est, quod verba jocose coram juratis prolata non debent emendari, quia pro joco merito debent reputari.

229., 230., 231. et 232. Ad idem. Sine emenda verberantur bursicidae et fures; sanguis tamen eorum non est effundendus, nisi habita super eo judiciaria potestate. Et hic secundum leges colligitur et est diffinitum jure civitatum, quod sine emenda bursali vir legitimus cognoscit mulierem solutam; secus autem esset, si cum legitima raperetur; tunc ad viri sui querimoniam judicium sustinebit. Et similiter hic colligitur: Si hospes domus levem personam propter suam insolentiam incippari facit sine licentia judicis per preconem, non oportet, quod propter hoc emendam solvat; nam sine jussu talis hospitis preco per se levam personam pro insolentiis incippare potest. Atque sine emenda concordent partes pro debitis.

233. In quibus casibus judex non habet emendam. Judex nullas emendas habebit, si reus actoris querimonias, etiam in causis criminalibus, rigore justitiae jurejurando, testibus vel alias declinabit.

234., 235., 236. et 237. Ad idem. Ad emendam non obligantur jurati, qui in sententia pronunciandi non concordant. Et eodem modo emendam aliam non solvet, qui extra consilium rejicitur juratorum; secus autem esset, si publice coram judicio vel populi multitudine de excessu convinceretur, in aliorum scandalum juratorum. Et similiter sine emenda jurati quandoque altercantur verbis ad invicem in consilio; secus autem esset, si coram judicio vel in praesentia multitudinis verba fierent inhonesta. Jurati etiam sine emenda quandoque possunt verberare leves personas.

234. (Pr.) Emenda loquentis contumeliose jurato coram judicio. Accidit, quod cum homo communis cum jurato placitans inter cetera coram judicio publice ac frivole in vulgari sibi dixisset: „Du gaukelst mir, sam du wilst“, judicialiter inventum fuit, quod et juratum pro excessu tali precibus proborum virorum placare et judici pro emenda V libras hall. solvere teneretur.

238. De emenda verberantis discipulum. Si quis magister discipulum ad effusionem sanguinis verberaverit vel percutiendo interfecerit: amicis et judici satisfaciet in emenda; qui vero

nonnisi XII plagas virgales vel hujusmodi similes discipulo tenetur inferre.

239., 240. et 241. De emenda arguentium judicem vel juratos. Emendam LXXII parvorum solvet, cujus advocatus judicem vel juratos arguere praesumpserit et ad hoc tacuerit. Unde nota, quod aliquis gravius excedit per se loquendo, quam tacens in verba alterius consentiendo. Judex quoque sicut et partes tacendo potest negligere jura sua.

242. et 243. De emenda volentis laedere. Qui alium laedere voluit et non laesit, eum placare debet viris honestis; judici autem quinque gr. assignabit; et pro deviatione juramenti, si jurare talis praesumpserit, judici iterum V gr. dabit. Et hoc, judicium si fuerit peremptorium; si autem non fuit peremptorium, tunc unum grossum tantum tenetur dare judici pro emenda.

Et circa istam particulam subtiliter colligitur, quod tantum emendantur excessus voluntarii; tamen si ebrius operam dedit rei illicitae et aliquem laeserit, laeso et judici ad emendas debitas, ut patebit infra, obligatur.

244., 245. et 246. De emendarum prioritate. Emendas judicis debet praecedere satisfactio laesi. Item si pro emendis pactatum fuerit, pactum stabit.

247. (Br.) De emendis verborum.

248. (Br.) De verbis coram judicio prolatis.

249. et 250. De emenda vituperii. Si acciderit, quod juratus arguit invicem se vituperantes et tacere nolentes, quilibet vituperantium solvet V talenta, et si juratus tacet, quilibet solvet unum, et sufficit. Item, qui alium coram juratis appellat haereticum, ipso non audiente, V talenta parvorum solvet, quia consilio non pepercit; de quibus tertia pars judici et duae civitati cedant ipso jure. Et si appellatus haereticus reappellat illum haereticum, propter hoc appellans poenam talionis vel emendam debitam non evadet. Item, qui coram judicio haereticum nominat in exemplum alicujus, solvet unum talentum denariorum parvorum.

251. *De emenda perditionis „holung".* Emenda perditionis „holung" sunt XII parvi, qui faciunt grossum Pragensem. Ista est emenda minima judicialis, exceptis judiciis peremptoriis, ubi juramentum emendatur cum LX parvis.

252. *De emenda mendacii et depilationis.* Qui juratum mentiri dixerit, quam prius officium jurati habuit, et preconem seu nuntium a juratis missum pro pignore ad ipsum depilaverit seu verberaverit: is placatos ambos habebit et propter excessus tales solvet emendam X talenta denariorum parvorum.

253.—256.a) *De emendis juramentorum.* Si jurans pro una summa pecuniae tria juramenta facit et in uno cecidit, in omnibus tribus judicatur cecidisse; et si judicium non fuit peremptorium, solvet judici grossum pro emenda. Item si pro tribus summis pecuniarum tria juramenta facit et unum corrumpit, nisi pro uno solum emendam dabit praenotatam.

Item, si mettertius jurare debens et unus in juramento deviat, tantum pro uno emendam solvet, licet totam causam perdat et amittat.

Item, si advocatus nec ipse, qui jurare debet, formam juramenti coram judicio non recitaverit, propter hoc nec causam perdunt, nec ad emendam obligantur.

Item, qui non missus digitos cruci superponit vel deponit, propter hoc non causam perdit, sed judici unum grossum solvet pro emenda.

Item, si a placitis et juramentis per amicabilem compositionem receditur, judex adhuc emendas debitas consequetur.

Item, si jurare debens ad instantiam actoris et preces interpositas supportari non vult, nisi juret, permittendus est.

256.b) *De emendarum fraude inter partes.* Si judici videtur, quod inter actorem et reum per collusionem super causae compositione factam, reus de juramentis supportetur, ambos potest ad juramentum compellere, ne in suis emendis defraudetur. Et si ambo vel unus eorum deviat, jurati super eo consideratis personis et circumstantiis diligenter considerabunt. Item, juramentum dimitti non potest, nisi obtenta

super eo licentia judicis speciali. Item in agone jurans, si formam corrumpat, in causa non cadit, si tamen homo bonae famae fuisse judicatur.

257. (*Br.*) *De emendis injustae mensurae et ponderis.*

258. *De emendis injustae ulna et ponderis.* Si quis prima vice cum injusta ulna et injusto pondere est inventus, quinque talenta solvet (hoc sunt centum gr.) pro emenda; si secunda vice, solvat II marcas; si tertia, manu truncetur, vel redimat eam cum X marcis; de quibus emendis duae partes cedunt judici et tertia civitati.

259. *De pondere lapidis et ejus emenda.* Pondus lapideum unum tantum lapidem continere debet, et si est nimis levis, per additionem alterius lapidis non potest se aliquis excusare de injusto pondere, cum tamen lapides non sint cari neque rari; et qui taliter injuste (ut supra dicitur) inventus fuerit, poenam solvat supradictam.

260. *De emenda segetum, granorum, pecorum, graminorum lignorum, capeciorum raptorum seu subtractorum.* Qui segetes in agro alterius recipit violenter vel furtive, solvet domino segetum I fertonem, judici vero $^1/_2$ fertonem. Si quis etiam in agro suo pecora rapuerit, de quolibet pede solvet unum denarium pro emenda. Si quis in prato capitur cum graminibus, per judicem a civitate repellatur, infra annum non reversurus; si autem in equo deduxerit, domino prati $^1/_2$ fertonem et judici lotonem solvet pro emenda. Si quis de silva fustes et virgas in curru suo eduxerit, solvet domino silvae medium fertonem; si vero majora ligna, quam sunt virgae vel fustés, post quemlibet stipitem vel truncum ligni LXXII parvos solvet domino silvae et judici, si ad eum pervenerit, satisfaciet secundum consilium juratorum. Item, si aliquis violenter de die in campo alicui recipit duo capecia siliginis, sententiatur ut spoliator condempnari; si tamen capecia valent LX parvos.

261. *Emendae quandoque non variantur.* Emendae non variantur secundum variationem judicum, imo si sit simplicissimus pro judice positus, idem excessus eadem emendâ punietur.

262. *De emenda contumacis.* Prima vice per judicem vocatus in praesentia unius jurati adminus ad querimoniam actoris, si non venerit, solvet grossum, secunda vice duos, tertia vice tres grossos h. e. in toto LXXII parvos solvet pro emenda. Si autem tertia vice non vult venire, recepta ab eo emenda supradicta ad praesentiam judicis tamquam captivus est ducendus, si causa est civilis; si autem querimonia est criminalis seu de vulneribus et insolentiis, tunc non receptis fidejussoribus in cippo pernoctabit, in crastino actoris querimoniam auditurus. Quicumque vero emendam praescriptam semel solverit et postea alio tempore ad primam judicis vocationem non venerit: emendam LXXII parvorum solvens vel ad praesentiam judicis vel ad cippum ducatur, sicut superius est expressum. Insuper qui ad primam vocationem judicis indignanter et contemptive venire contradixerit, incidit statim in emendam LXXII parvorum et ad praesentiam judicis ducatur ut captivus.

263. *De emenda violantis judicis interdictum.* Violans judicis interdictum a juratis statutum, solvet eandem emendam, quam jurati solvere statuerunt; si autem interdicit non sub emenda determinata, solvetur emenda LXXII parvorum. Et hoc in levibus factis et honestis.

264. *De emenda invasionis domus.* Si quis invasionem domus probare non poterit, judici duo talenta et unum civitati persolvet, sicut jura dicunt Imperialia. Item, invasio domus, quae minor dicitur, id est illa, quae sit per verba tantum, si probata non fuerit, solvet LXXII parvorum pro emenda.

265.—268. *De emenda depilationis vel vapulationis.* Duo famuli ad invicem si se depilant, et dominus unius servo suo in adjutorium accurit et illum usque ad effusionem sanguinis manu percutit: solvet pro depilatione judici V gross. et depilato totidem; pro percussione vero X grossos judici et percusso XX sunt solvendi. Pro percussione vero dicta plabslag, solvitur judici talentum et percusso duo talenta, Et quot sunt plagae numero, totiens solvitur emenda praedicta. Item,

emendam excussionis dentium, quaere in Jure Originali superius; item emenda gladii evaginati ibidem.

269.a) De emenda membrorum nobilium. Emenda pro nobili membro sunt V talenta; ista V talenta et compositio dampni ab antiquo ad X marcas sunt taxata, de quibus septem laeso, judici duae et civitati una cedere debet.

269.b) De emenda homicidii. Emenda homicidii ex diversorum locorum consuetudine sunt XXX marcae; ergo pro nobili membro tamquam pro tertia parte corporis decem marcae in emendam debite persolvantur.

270. De emenda se ipsum mutilantis in membris. Qui se ipsum mutilat, sub poena capitis a civitate est repellendus, et sic est judici satisfactum.

271. De emenda placiti uxoris in causa mariti. Uxor, ut etiam legum processus approbat, non plus quam tres obulos marito deplacitare potest; quos si judex recipere vult, recipiet ab eadem.

272.a) *De emenda proscriptorum.* Qui pro homicidio proscriptus fuerit, finito anno et die nequaquam civitatem intrabit, donec marcam gross. civitati assignet. Et in bonis proscripti, quae reliquerit, judex tertiam, actores tertiam, et uxor et liberi tertiam habent partem; uxore vero et liberis non existentibus, eadem tertia pars per consilium civitatis recipiatur in ecclesiarum et viarum reformationem convertenda.

272.b) *De emenda proscriptorum in causa vulnerum.* Proscriptus pro vulneribus et raptus in civitate de introitu domus X talenta et de exitu X persolvet pro emenda; hoc est VI sex. et II$^1/_2$us ferto; in quibus actor tertiam, judex tertiam et civitas tertiam habent partem.

272.c) *De emenda extensionum ballistae vel arcuum.* It. qui ad pugnam tenso arcu vel ballista accurrerit, judici LX grossos et civitati II$^1/_2$ fertonem solvet pro emenda.

272.d) *De emenda evaginationis gladii.* Quicumque die forensi convictus fuerit gladium ad malum alicujus evaginasse,

judici $II^1/_2$ fertonem et LX gross. solvet civitati; quia in hoc excessu major sit verecundia civitati.

272.*e*) *De emenda sententiam arguentis a juratis latam.* Qui sententiam juste latam arguere praesumpserit, solvet pro emenda X marcas, de quibus tertia pars judici et secunda civitati debetur, quum plus exceditur contra consilium in hoc casu. Nota, quod a sententia injusta, imo etiam justa, cum moderamine verborum, disciplina servata et licentia rogata, fortassis sine emenda est licitum provocare; alioquin metu emendae litigantes non praesumerent ad majorem audientiam appellare. Et debet dicta emenda solvi ab illis, qui appellant in judicio famoso, sicut in aliqua civitate, ubi habetur copia sapientum; pauperes autem et simplices in judiciis villarum litigantes si appellaverint contumaciter a sententia justa, secundum numerum juratorum illius judicii pro quolibet jurato solvent LXXII parvos, et si arguens pecuniam non haberet, linguam perdet.

272.*f*) *De emenda falsi testimonii vel blasphemia.* Si pro falso testimonio vel blasphemia centum grossi solvantur, in illis habet civitas tertiam partem; hoc est, si blasphemia facta est in loco privato et perjurio levis causae; sed si solempniter haec fiunt, solvitur major emenda.

272.*g*) *Qualiter bona advenarum tamquam emendae dividuntur.* Advena in civitate moriens intestatus, ejus bona cives anno et die servabunt, et si interim nullus de propinquis suis ea petierit, tertia pars dabitur pro anima defuncti, tertia judici et tertia juratis, alias civitati.

272.*h*) *De emenda ponderis et mensurae.* Si prima vice raptus fuerit, solvet centum grossos, secunda duas marcas, tertia decem marcas. Prima emenda est solius judicis, sed secunda vel tertia vice cedens est pro tertia parte civitatis, sed aliae duae partes ad judicem pertinebunt.

272.*i*) *De emenda operae homicidii.* Pro opera homicidii, quod vulgariter „vollayst“ dicitur, dabitur actori marca, judici ferto et civitati ferto grossorum.

272.*j*) *De emenda specierum per institores vendendarum.* A lege institoribus de novo praeceptum est, quod sub poena centum gr. dent ementibus piper, crocum vel consimilia pondus librae, sub quo pondere etiam ipsi tales res emunt, et non pondus marcae. Et in eisdem centum grossis judex habet tantum tertiam partem. Aurum vero et gemmas atque margaritas et res consimiles, quae sub pondere marcae vendi consueverunt, institores de caetero per lotonem vendere poterunt sub eodem pondere sine poena.

273.*a*) *De emenda pro gravi invasione domus.* Pro gravi invasione domus, in qua vulnera sunt commissa, cujus demonstratio cum fieri per testes non potest, dabuntur judici XL grossi et civitati XX. Pro minori vero invasione domus non probata, judex tantum habebit LXXII parvos.

273.*b*) *De emendis antiquis seu communibus.* Aliae emendae, quae ab antiquo super statutis factis positae sunt vel super fiendis in futuro statuentur, quae „gemacht wandel" vulgo dicuntur, in illis, sicut in emendis, quae in Privilegiis civitatis specifice non sunt expressae, judex habet tantum tertiam partem et civitas duas partes; si tamen judex eisdem statutis curam adhibet diligentem. Et notandum, quod quicquid cedit de novitiis de novo jus civitatis obtinentibus, hoc solius est civitatis, quia non est emenda. Est tamen rationabile, quod novitius in testimonium adventus sui pro eo, quod vulgariter „vrkund" dicitur, duos judici det parvos.

(Residuum quaere capitulo „De poenis".)

273.*c*) *De emenda bestiarum.* Lex vult, quod, si bestia aliam laedens bestiam vel occidens majoris pretii fuerit quam occisa et dominus laedentis dampnificato secundum taxationem proborum virorum paratus sit satisfacere: in hoc contentabitur ipso jure. Sin autem, tunc secundum arbitrium juratorum inter partes emenda satisfactionis dampnificato deputetur. Et si animal brutum aliquem laeserit, de tali emenda quaere supra rubrica „De animalibus".

273.*d*) *De emenda pistorum in debita quantitate panis excedentium.* Licet magistri pistorum ad consilium juratorum dedu-

xerint, quod secundum antiquam consuetudinem pistori, debitam quantitatem in pistando non servanti, solum die dominico de mensa in foro XXXVI parvorum denariorum panis pro emenda recipiendus et in hospitale pauperibus sit mittendus: tamen ista consuetudine sicut corruptela in posterum abolita, sententialiter inventum est legis viâ: Quod etiam pro bono communi pauperum omni die judex et jurati, cum necessitas exigit, possunt et debent panem debitam quantitatem non habentem, de mensis pistorum, vel alias ubi venditur, tollere et inter mendicos distribuere, et insuper pistores sic excedentes per emendam LXXII parvorum denariorum vel graviorem vel minorum, secundum quod decreverint, ad servandum forum debitum coartare.

Capitulum XXIII: De emptionibus.

274. *De emptionibus et venditionibus in genere.* Licet res fuerint Henrici, tamen quia potestatem res eas in foro vendendi tradidit Conrado: quicquid per Conradum medio tempore, quo dicta potestas apud eum residebat, in foro factum est, hoc Heinricus de jure non poterit revocare.

275. *De emptione a non-vero domino.* Qui bona fide a nonvero domino, quem dominum esse credebat, fundum emerit, vel aliquid aliud ex justa causa vel donatione bona fide acceperit: placuit naturali ratione fructus, quos percepit, ejus esse pro cultura et cura. Et ideo, si postea dominus supervenerit et fundum vindicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. Ei vero, qui sciens fundum alienum possederit, non idem concessum est; itaque etiam fructus cum fundo, licet consumpti sint, cogitur restituere.

276. *De emptione et venditione.* Vendens rem venditam ab impetitoribus, quamvis in emendo hoc non exceperit vel specialem mentionem de hoc non fecerit, disbrigabit.

277. *De emptione vel venditione ignorante rei domino.* Uxor vel famulus res domini, eo ignorante, si vendiderit, venditio nulla erit, nisi postea dominus velit ratam habere, nec emptor vendentem ad aliquid compellere poterit ipso jure.

278. *De emptione equi quantum ad restitutionem.* Legidico jure inventum est, quod equus infra triduum vendenti est restituendus ratione duorum defectuum, vid. „hertzlechtig“ et „rueczig“ qui dicuntur, et ementi pretium suum restituere vice versa.

279. *De emptione et venditione agrorum.* Notandum est secundum leges: Quod si ager venditur cum tritico, et de tritico non fuerit facta mentio, triticum erit vendentis, quia ipsum seminavit. Secus autem esset, si cabella venderetur impraegnata; talem enim emptor, quia poledrus in utero cabellae existens sine labore venditoris ibidem conceptus esset, merito assequeretur; oculis etiam talis poledrus videri non potuit, quando cabella vendebatur.

280. *De emptione et venditione quantum ad protestationem.* Si domus venditur et denarius protestationis tantum super ea datur, et si emptor, antequam domum exsolvat, aliqua in domo rumpat: si postea venditor emptionem revocat, de ruptione facta emens in nullo, cum revocatio per venditorem et non per emptorem constet, tenebitur ipso jure.

Et est notandum, quod emptio sine pretio certo esse non potest.

281. (*Pr.*) *De emptione et venditione quantum ad taciturnitatem.* In emptionibus et venditionibus taciturnitas obest, sicut dicitur de coheredibus, qui praesentes passi sunt unum coheredem totam hereditatem vendere et pretium accipere; nam et ipsi videntur suas partes vendidisse. Unde patientia sine contradictione, (etsi) sine scientia, pro consensu accipitur. Et est signanter notandum, quod aliud est vendere et aliud vendenti consentire; sicut si vendam tibi rem aliquam et evincatur, teneor de evictis, etiamsi non promisi; si autem vendenti consentiam, non teneor de evictis, nisi pretium accipiam. Similiter notandum est circa istum contractum secundum leges: Quod si post emptionem fundo aliquid per alluvionem accessit, ad emptoris commodum pertinet; nam et commodum ejus esse debet, cujus est periculum. (R. 282.)

282. *De emptione et venditione quantum ad conditiones.* Haec sequuntur venditionem: Quicquid clavis affixum est,

pertinet ad emptorem; nisi aliqua non affixa nominatim eximantur, remanent venditori. Etiam si servus domini jussu in demonstrandis finibus agri venditi vel errore vel dolo plus demonstraverit, id tantum oportet accipi demonstratum, quod dominus senserit. Qui fundum vendit, cui etiam aquam accessoriam dicit debet, etiam iter ad aquam hauriendam emptori tradere. (R. 285.a)

283. *De emptione et venditione invalida.* Cum servum dominus suum vendere certae personae jusserit: si alteri vendiderit, quam cui jussus erat, venditio non valet, cum perfici venditio non potuit in ejus persona, cui dominus rem vendi voluit. (R. 285.b)

• 284. *De emptione et venditione pignorum.* Si pignora vendantur per creditores auctoritate judicis, cessat actio revicto empta; sed si dolo rem viliore pretio projecerint, tunc de dolo actio datur adversus eos domino rei. Etiam si per inprudentiam judicis aut errorem emptor rei victus est, negamus venditoris dampnum esse debere; injuria enim, quae fit emptori, venditorem non debet contingere, nisi ipsemet venditor evinceret. Et similiter, si ab alio quam a judice emptori fiat injuria, ut, si vi expellitur a possessione, hoc venditorem non respicit. Etiam, si quid a te emi et alteri vendidi, et voluntate mea eidem tradideris, de evictione te mihi teneri, sicut si acceptam rem tradidissem ei, justum est. Si rem meam, quae apud te est, tibi vendidero, quia pro tradita habetur, evictionis nomine obligabor. (R. 285.c)

Item, perfecta emptione periculum pertinet ad emptorem; sed si sub conditione res venditur, tunc si defecerit conditio, nulla est emptio. Hereditate vendita, mobilia non transeunt cum hereditatis venditione, quamvis nec emptor nec venditor expressam de talibus faciant mentionem. Emptorum et venditorum specificatio et exceptio potius sunt per emptorem quam venditorem facienda. (R. 286 et 287.)

Item, emphiteota non potest vendere seu alienare aliquid de hereditate, quam possidet, nisi ex licentia domini speciali. (R. 281.)

Capitulum XXIV: De emphiteosi.

285. *De contractu emphiteotico.* Emphiteosis propriam habet contractus naturam, neque ad locationem, neque ad venditionem inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam. In emphiteosi si aliquid pactum fuerit, hoc ita valet, ac si naturalis esset contractus. In emphiteosi si nihil de periculo rei fuerit pactum, tunc si totius rei interitus accesserit, ad dominum redundabit periculum; sed si particularis, scilicet medietatis vel minus, ad emphiteotam hujusmodi dampnum pertinebit. Emphitheosis graecelatine dicitur „melioratio“, quia olim tantum vilia dabantur in emphiteotesim, ut meliorarentur. (283.a)

286. *De natura emphiteotici contractus.* Duo non-naturalia sive tacita pacta sunt in hoc contractu, scil. in dejiciendo emphiteotam, si non solverit per triennium pensionem, et secundum, si velit emphiteota vendere, quod primo domino denuntiare debet. Emphiteota utile dominium, quod solum habet, transferre potest in alium, quia rei venditae utilis actio sibi datur. (283.b)

287.a) *De differentia emphiteosis.* Emphiteosis differt a locatione: Primo, quia hic et in pecunia et etiam in specie praestatur pensio, sed in locatione tantum in pecunia. Secundo, quia iste possidet naturaliter sicut fructuarius, sed conductor non. Tertio, quia emphiteota habet dominium utile, sed conductor non. Quarto, quia contractus emphiteoticus fit in immobilibus tantum, sed ille etiam in mobilibus. Quinto, quia conductio est contractus juris civilis, sed emphiteosis juris naturalis, id est juris gentium, quod naturali ratione est inductum. Sexto, quia conductio fit in scriptura, sed alter contractus non. Item, emphiteosis differt a venditione, quia hic praestatur pensio, sed in venditione res libere transit. It., ab hac receditur, sed ab emphiteosi non. It., hic utile transit dominium, ibi directum per traditionem. (284,a)

287.b) *Qualiter emphiteosis habeat fieri seu disponi.* Emphiteosis fit, quando praedia perpetuo quibusdam fruenda

traduntur, quamdiu pensio sive reditus pro hiis domino praestatur; neque ipsi conductori neque heredi ejus, cui vel conductor vel heres ejus ea praedia vendiderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit, vel alio modo alienaverit, aufferre liceat. (284.b)

Capitulum XXV: De feriis.

288. *De feriis et feriatis diebus.* Feriati dies in locis et in judiciis diversis observari diversimode consueverunt; semper tamen, quocumque anni tempore occurrerint, juramenta, exceptis illis, quae pro servanda pace fiunt, vel quae pro supportatione carceris homo jurat, non sunt in eis facienda. Unde juramenta in ipsis induciata, ipsis finitis, sunt praestanda. Malefici aut in actu maleficii rapti per dies hujusmodi non salvantur, sed sunt statim poenâ debita puniendi.

Capitulum XXVI: De fidejussionibus.

289. *De fidejussoribus.* Si fidejussor loquendo vel tacendo illum statuat, quem statuere promisit, vel idem absente fidejussore cum effectu se ipsum statuat, vel debita, pro quibus fidejussorem posuit, expediat: statim fidejussor, nisi aliquid ulterius facere promiserit, est secundum justitiam absolutus.

290. *De fidejussione homicidii.* In fidejussione homicidii non debet actor cogi, quod sufficiat sibi, quod reus ad quinquaginta marcas habeat; imo si actor petit majorem cautionem, reus est in manicis ferreis et compedibus servandus et detinendis.

291. *De fidejussoribus quantum ad mortem rei.* Mortuo reo fidejussor liber erit; debet tamen eum mortuum coram judicio demonstrare vel probare mettertius credibilium virorum, tunc iterum absolutus erit.

292. *Fidejussores absolvuntur debitore absoluto.* Fidejussores absolvuntur debitore principali absoluto; accessorium enim principale sequitur ipso jure.

293. *De fidejussione quantum ad ignotos.* Homo exul, fidejussoribus carens, non debet usque ad extremum terminum

in cippo puniri, sed pace per judicem sibi indicta liber debet dimitti, in quo tenetur ille, qui eum impetivit, contentari.

294.a) *De fidejussoribus quantum ad mortem rei.* Fidejussores si reum mortuum sive vivum statuant, liberi sunt. Et hoc intellige de morte naturali, pro cujus evasione nullus fidejubere potest. Si autem in spolio vel alio modo illicitae rei dans operam vitam finivit, tunc super ferenda sententiâ diffinitiva jurati bene deliberabunt.

294.b) *De fidejussorum diversitate et eorum absolutione.* Fidejussores primi per secundos fidejussores si fuerint statuti, liberi erunt, ita tamen, si secunda fuerit melior cautio, quam prima. Ideo prima merito suffocatur, quamvis primi se absolutos non fuerint protestati.

294.c) *De fidejussoribus alteri judicio subjectis.* Homo juri provinciali subditus et si quamvis sit de foro czudae, tamen, exercet actum judiciarium juris civitatis, ille secundum emendas, secundum fidejussionem et secundum alia facta quaecumque dirigitur justitiâ civitatis.

294.d) *De fidejussionis majoritate.* Fidejussio secunda auctoritate alicujus, qui de foro provinciali est, facta non est major, quam prima per judicem civitatis facta; in jure enim civili quidquid judex facit, vice et nomine domini sui, cujus officio fungitur, facit.

295. *De fidejussionibus qualiter ad posteros devolvantur.* Heredes bona parentum possidentes non solum illa debita, quae parentes, dum viverent, pro se ipsis solvere tenebantur, sed etiam illa, quae pro aliis fidejussorie solvere promiserunt, expedire debent. In talibus enim fidejussio per antecessores facta, ad posteros devolvitur ipso jure.

296. *De fidejussione emphiteotae.* Emphiteota censum de hereditate solvens, de jure cogi non debet, quod ultra valorem hereditatis censum certificet fidejussoria cautione.

297.a) *De fidejussoribus quantum ad absentiam eorundem.* Fidejussor si adsit principalis, reus vero absit, grave est

creditori absentem quaerere, cum possit mox fidejussorem exigere; unde statim aget in eum. Et circa istum casum notandum, quod quamvis aliquis certus sit mihi vel tibi et habeatur pro certo et non petitur ab eo fidejussor vel aliquid simile, istis non contrahitur obligatio et per consequens nec fidejussio, quia certa et specificata valent, quae alias non valent. Item, nullus potest alium pro se constituere soluturum vel fidejussorem, nisi consentiat.

297.b) De fidejussoribus quantum ad solutionem. Quidquid fidejussor pro reo solverit, ejus recuperandi causâ in ipsum agere potest. Item, fidejussor quandoque, antequam solvat pro reo, in ipsum agere potest: Primo, si hoc dictum est, ut ad tempus teneatur, vel si reus fuerit condempnatus, vel si coeperit bona sua dissipare reus; vel si diu stetit fidejussor in obligatione. Item, fidejussor quandoque nullo modo agere potest, ut, si pro inimico, aut donandi animo, aut in rem suam fidejussit. Item, fidejussor si petierit, exequatur litem et debitum exigat contra eum, pro quo fidejussit, actionibus a creditore sibi cessis. Item, si creditor ignorante vel expresse non consentiente fidejussore, terminum debitori ad faciendam solutionem stătutum prorogaverit et fidejussor per juratum seu scabinum creditorem de hoc convicerit: liberabitur ab eodem. (Et debet ergo hoc testimonium per scabinum fieri, quia fraus et dolus consuevit in talibus interponi.)

297. De fidejussoribus quantum ad terminum. Item, creditore terminum debitori se prolongasse negante et fidejussore de promisso confitente, creditoremque de termino dato per testes, communes homines, vincere non potente, pecuniam fidejussionis sibi solvet; quâ soluta, si postea de aliquo habet eum impetere, hoc faciet viâ juris.

Capitulum XXVII: De fuga.

298. et 299. De fuga et fugitivo. Qui juratis et fidedignis viris videntibus judicium insequens fugit, fugitivus dicitur; qui autem per judicium quaesitus non est inventus, vel coram judicio citatus et proclamatus non statim comparet, non est

propter hoc judicandus fugitivus; potest enim ultima citatione comparere et illum actum facere, qui sibi competit viâ juris. Item, qui homicidio vel alio reatu consimili perpetrato, insultus amicorum, hostiliter armis eum insequentium, timens per eos vitâ privari, effugerit: jurati, utrum fugitivus sit censendus, verbis et factis pensatis, juxta eorum conscientiam, super eo mature deliberabunt.

Capitulum XXVIII: De furtis.

300. De furto. Res per spolium vel furtum ablatae et inventae non statim ad judicem pertinent, imo proclamatio de ipsis fieri debet, et insuper, postquam anno et die servatae fuerint, distribuantur per tres partes, sicut supra „De emendis" seu bonis ad judicem pertinentibus scribitur in rubrica: „Qualiter emendae tamquam bona advenarum dividuntur."

301. De differentia furti. Duplex est furtum: Manifestum et occultum. Manifestum, ut cum aliquis rapitur in actu vel conservator rerum subtractarum scienter extitit; occultum est, cum non in actu rapitur, sed tamen de furto inculpatur. Pro primo aliquis per actum vel per rei subtractae praesentiam condempnatur; pro secundo vero, si prius infamis non fuit et expurgare se non poterit, oportet quod metseptimus convincatur. Si autem prius de furto vel alio maleficio notorio accusatus fuit, ita quod malum nomen habuit, nisi de fidedigno testimonio innocentiam suam ostendat, mettertius convincetur.

302. Qui de furto possunt accusari. Qui scienter fures in domo sua colligit et hospitat, furti celator dicitur. Item, qui furi scalam concedit. Item, qui aliquid sibi aperit, murum vel fenestram, ut altius scandat ad furandum. Item, qui in platea custodit furem noctis tempore, ne arripiatur. Item, faber qui scienter claves, pedes caprinos vel alia instrumenta, quibus fures utuntur, facit. Omnes tales et alia hiis similia facientes cooperatores furum dicuntur, et tam isti quam celatores furti digni sunt patibulo sicut fures.

303. De furto rei a me emptae et circa me perditae. Si aliquid emitur, sive sit equus vel alia res, et pretium pro ea solutum

integraliter fuerit, et venditum in potestate vendentis per noctem, nulla interposita conditione, permittatur et venditum illa nocte subtrahatur vel ammittatur: quaeritur, cui sit perditum? Et respondetur: Ementi; ex quo enim res ementis fuerit, cum eam emerit et exsolverit, sibi perdita judicatur; si tamen vendens ita stabulum suum firmavit, sicut aliis temporibus facere consuevit.

304. De furti allegatione per advocatum. Si reus petit, actor furti, spolii seu criminis consimilis sub una querimonia debet comprehendere totum dampnum. (Esset enim inconveniens et in magnum gravamen rei vergeret, si de pluribus querimoniis, quarum quaelibet poenam capitis exigeret, adversus unum dumtaxat actorem in eodem judicio reus expurgare se deberet.)

305. Fur quantum temporis servandus. Si judex quempiam pro furti, spolii vel consimilis vitii suspicione captivaverit, ipsum adminus per tres dies in cippo forensi, ubi a populo videatur, detinebit, vel saltem ipsum in foro proclamabit, antequam de carcere clauso, si in eo positus fuerit, dimittatur.

306. De furto in actu et suspicione. Multum differt, furtum apud aliquem invenire et ipsum in actu furti rapere; sicut etiam distat furtum aperte et furtum occulte et de die vel de nocte portare res. Unde si actor, qui apud aliquem manifeste furtum portatum inveniat et rationabiles proponens allegationes petit, quod reus ducatur ad judicium furto superligato sibi: talis petitio est reo in cippum intimanda. Et si nihil habito suorum consilio in contrarium allegat per advocatum suum, qui ad talem duntaxat allegationem faciendam dari sibi potest, actoris petitio fiat. Si autem pro parte sua petitum et allegatum aliquid fuerit, tunc jurati secundum hoc utrique parti de justitia debita providebunt.

307. De furto et accusatione furti. De furti accusatione mulieres testes non esse possunt; tale tamen testimonium potissime in furtis suspicionem generat. Jurati debent tam

ipsum quam illum, qui rem perdidit, secrete peraudire et personam accusatam notare, si fortassis infamis prius extitit, vel si in posterum de ipsa casus similis eveniret.

308. De furto pullorum seu anetum vel consimilium. Si quis furtum pullorum seu anetum vel consimilium in domo alicujus quaerit et ab hospite domus coram magistro civium citatus ipsum coram eodem magistro civium verbis indecentibus male tractans arguit pro tali introitu indecenter: quaeritur, qualiter talia verba inhonesta debeant emendari? Et respondetur: Ex quo coram magistro civium, qui ratione officii magistratus pro illo tempore vim et locum duorum gerit juratorum, verba indecentia sunt prolata, is qui ea protulit, solvet pro emenda X talenta, de quibus judici cedunt duae partes et tertia civitati; arguto autem pecunia non solvatur, sed tantum per probos viros ei reverentiae exhibitio ostendatur. Et nota, quod pro pecorum et volatilium perditione, quae ratione carentes, cum non custodiuntur, de loco ad locum currunt et volant, homini domum vicini sui quaerendo (quod tamen pro aliis rebus perditis sine licentia et scitu judicis facere non debet) licitum est intrare.

309. De furtis dampnatorum. Furta et spolia dampnatorum non pertinent ad judices, sed sunt suis veris dominis assignanda; sicut enim ad judices pertinet maleficos interficere, sic etiam justis tenetur bona ipsorum restituere, pleno jure.

310. De furti expurgatione. Accusatus boni nominis et honestae famae, apud quem nec spolium nec furtum inventum fuerit, melius potest ostendere se innocentem, quam vinci possit per accusantem.

311. De furto per servum perpetrato. Si dominus servum diu a pane suo alienatum hodie de furto in domo sua, priusquam reacceptus est, perpetrato accusat: solo juramento potest se expurgare; dummodo protestatio de furto debito tempore non fuerit interposita, vel si in eodem loco, ubi dominus, erat et non longe absens fuerit. Et est bene deliberandum, utrum talis post annum de furto se expurgare debens in jurando „holung“ habere possit.

312.a) De furto, de quo dubitatur. Si accusatus de furto nec in actu furti, nec cum furto, nec in fuga deprehensus, auribus privatus, ignito ferro signatus, vel alias mutilatus inventus fuerit: tunc ante omnia causa signationis debet inquiri. Et si probaverit per morsum equi, vel in bello, vel in aliquo casu honesto se aures amisisse vel aliter detruncatum esse, cum duobus se digitis expurgabit. Si autem accusatus probationem talem non fecerit, tunc signatio ostendit, eum furtum in praeterito perpetrasse; tunc tribus testibus convinci per actorem potest. Quod si non fecerit actor, iterum accusatus expurgabit se sola manu.

312.b) Ad idem. Quamvis fur pro antiquo furto notatus fuerit, tamen adhuc in praesenti de sibi objectis innocens esse potest. Furem autem prius signatum sequens actus furti vel furtum, quamvis est modicum, vel fuga actui continuata, convincit, et actor, qui agit in furem prius membro mutilatum vel signatum, quamvis ab agendo deficiat, tamen propter hoc emendam non solvet.

312.c) De fure cum furto rapto. Fur in actu vel cum furto raptus, sicut est raptus, sic ad judicium est ducendus. Et licet judici post raptum praesentetur vel incippetur sine furto, tamen hoc non obstante, si rapitur cum furto, ad judicium ducetur cum furto super se ligato.

312.d) Ad idem. Si prima vice accusatus de furto et non raptus in actu, nec signatus, cum juramento se expurgare debuerit et furtum tam exiguum fuerit, secundum quod non respiciat poena crucis: tunc taxâ soluta pro emenda judicis et reatu cum virgis ad statuam ligatus modicum verberetur. (Est enim plus venia dignus dictus accusatus, cum in juramento cespitat, quam si furtum quantumcumque modicum apud eum fuerit deprehensum.) Item, quando communiter dicitur, quod fur vel alter maleficus privatus est jure suo, hoc non est sic intelligendum, quod nunquam concedatur sibi purgatio, quia sic est jure suo privatus, quod testimonium pro jure alterius, cum sit infamis, ferre non potest.

313. De furto, quantum ad res perditas. Si cum rebus alienis alicui res propriae subtractae fuerint, et ille de hoc tacuerit, nec coram vicinis vel officialibus judicii debito tempore furtum publicaverit: res alienas solvet. It. tarda confessio, quam post moram de rebus propriis amissis aliquis facit, sibi non proficit; quia perpenditur, quod captiose ex christianorum, si judaeus est, protestatione, non ex veritatis scientia ad ipsam est motus. Prodest tamen morosa confessio, si homo induciari se peteret, donec perspiceret res proprias, si ex eis aliquas perdidisset.

314. De furto rotarum currus. Rotas currus si aliquis emit et si alter sibi ipsas arrestaverit: si fidelis et probus est homo, qui rotas emit, illi, qui rotas impetit, si juramento confirmaverit, eas restituet et nullam emendam judici solvet.

315. De furti actione in quem competat. Si servus vel filius familias furtum commiserit, actio erit in dominum vel in patrem, pro eo, quod ad ipsos de furto pervenit. Et similiter actio furti, quia rei habet persecutionem, heredem furis obligat. Et idem erit in caeteris successoribus post mortem furis observandum.

316. De furto lanae. Si ex lana furtiva vestimentum feceris, vestis erit furtiva et vestem dominus lanae repetere debet et potest.

317. De furti actione quantum ad plures. Si plures de furto accusati sunt, et unus eorum dixerit se interfuisse furto vel spolio, sed causâ defendendi eis spolium vel furtum ibi affuerit: quaeritur, utrum talia verba sufficiant ad ejus excusationem? Et respondetur, quod hujusmodi excusatio frivola est, imo ex ore proprio, quia dixit se interfuisse spolio, et etiam ex hoc, quia si forte illos alios socios suos nominaverit, contra se sententiam fieri meruit capitalem.

318. De furto juniorum in annis. Si junior quindecim annis furtum fecerit, cum infra hujusmodi aetatem nec homo plenae usum rationis habere nec inter bonum et malum sufficienter discernere possit, tunc virgâ disciplinae a parentela

vel a suis tutoribus debet corrigi, et per hoc est tam actori quam judici satisfactum. It. si fur annum XV, in quo anni discretionis intrant, attigerit et fassus se fuisse fecerit: propter confessionem hujusmodi non est sententialiter condempnandus. Necessarium est enim, quod confessus in jure legitimae sit aetatis, ita ut in judicio stare possit; nam in confessionibus infra aetatem legitimam constitutis, soluto dampno, subvenitur; nam ipsorum aetas ignorat, quid expediat in hac parte.

Item notandum est, quod in furtis et aliis criminibus, quandoque secundum praesumptiones necessarias judicatur.

(Residuum quaere infra „De vulneribus“.)

Capitulum XXIX: De gladiis.

319. De perditione gladiorum. Gladius perditus non solvitur pretiosius quam cum fertone grossorum. Allegans etiam se gladium perdidisse, ad petitionem illius, cujus fuit, obtinebit perditionem juramento corporali. Et similiter solvens gladium cum fertone, compellit alium ad jurandum pro valore gladii.

Capitulum XXX: De gratia.

320., 321. De gratia facienda pro poena capitis. In Juribus scribitur: „Si vero talem expurgationem habere nequiverit, capite puniatur, vel secundum gratiam judicis et juratorum emendet.“ Ex hoc habetur, quod talis gratia non est referenda ad XXX marcas, ita quod in illis gratia fiat homicidae, imo plus quam XXX marcas, si habet, solvet, et tamen adhuc gratiam consequitur, quia caput et vitam salvat. Si autem fidejussorem homicida posuit et timens, quod expurgare se non posset, evasit: ille nec capite punietur, nec secundum gratiam caput redimet, sed cum XXX marcis componet. Capitis enim poena et ejus redemptio tantum refertur ad reum et homicidam, quia, sicut Jura dicunt, poenale restringendum est et poena tantum suos tenere debet auctores. In omnibus enim causis jura semper proniora debent esse ad absolvendum, quam ad condempnandum.

Item, cum in Juribus scribatur de homicida vel invasore domus: „Si expurgationem habere nequiverit“ (ut supra), multo potius illi, qui ad expurgationem vel innocentiam ostendendum se obligat, est gratia non neganda. Potest tamen actor, si reum in gratiam recipere recusat, petere, quod se purget, vel alio modo, sicut justum fuerit, mundum faciat, et hanc petitionem judex admittet. Si autem eâ tacitâ reum in gratiam suscipit, cogendus est, quod gratiam sibi exhibeat ipso jure.

Capitulum XXXI: De hereditatibus.

322. (Pr.) De hereditatibus in genere. Si possessor hereditatis ipsam anno et die tenuerit et libere ab impetitione possederit: impetitio postea per quemcunque facta cassa est et vana. Infra autem dictum annum i. e. tempus, quod continet praescriptionem, quae in jure civili est annua et diurna, tenetur venditor emptori hereditatem resignatam ab omnibus impetitionibus disbrigare. Impetens etiam, si post impetitionem factam anno et die continue quieverit, nec causam impetitionis judicialiter tractaverit ratione praescriptionis intuente, privabitur jure suo.

322.b), 323. De hereditaria resignatione. Resignatio dicitur ab actu judicis; unde in testimonium resignationis secundum consuetudinem judicii, in quo fit resignatio, judici jus est suum solvendum. Item, hereditas primum per venditorem in manus judicis est assignanda, qui eam ulterius emptori resignet.

Item, qui hereditatem et praecipue extra muros civitatis sitam, alteri coram judicio resignat, debet eum, si petit, cautione fidejussoriâ de hoc securum facere, quod tempore praescriptionis currente ab impetitionibus juris ipsam sibi disbriget; sed non oportet, quod a manu violenta seu potente eandem sibi protegat et defendat.

324. De hereditatis resignatione, quae fit per ebriosos. Dicit regula legis: „Ebrius si noctis tempore coram aliquibus juratis hereditatem suam alteri resignat, talis resignatio tamquam inefficax de jure non procedit.“ Ex hoc etiam, quod actus judiciarii, praecipue tamen in causis civilibus (puta

contractibus, venditionibus et emptionibus et consimilibus), diurno tempore sunt habendi. Et quicquid fit in talibus, deliberatione praehabita, ab illis, qui usum rationis habent, ratum est servandum. Dicit enim regula juris: „Quicquid calore iracundiae fit vel dicitur, non prius ratum est, quam ex perseverantia apparuerit, judicio animi fuisse.“ Alia regula dicit: „Omnia, quae animi destinatione agenda sunt, nonnisi vera et certa scientiâ perfici possunt.“ In obligationibus autem, quae ex maleficio nascuntur, secus est; unde si ebrius homicidium vel furtum committit, ipsum ebrietas non excusat.

325. *De hereditatum resignatione.* Hereditatum traditio solum fieri debet coram judice et juratis; unde quod resignationes mensarum panum et macellorum fieri consueverunt coram magistris pistorum aut carnificum, quando in czechis sive sectis suis se congregant, hoc nullam juris obtinet firmitatem. Non sortitur etiam vigorem juris, quod censuales in limitibus judicii civitatis residentes, cum vendunt domos et hereditates suas, ipsas coram dominis, quibus censuant, resignant; sufficit enim, quod coram domino census fiat venditionis publicatio, quod vulgariter dicitur „vrkund“. Resignatio vero, quam praescriptio sequitur, est tantum coram actuato judicio facienda.

326. *Ad idem casus intricatus.* „Ego teneor tibi et vendo domum meam Nicolao, ut ille te pagare debeat loco mei; tu vero in hoc non consentis. Medio tempore ego proficiscar ad partes alienas, et Nicolaus alteri eandem domum meam, quam duobus annis inhabitaverat, coram actuato judicio resignavit. Quo facto Nicolaus viam carnis ingressus est universae; tertius vero, cum jam anno et die etiam domum inhabitasset sine impetitione aliqua, superveni ego, tertium in causam trahens, cum Nicolaus pecuniam, pro qua domum a me emerat, cum tibi eam deputaveram, non dederat, et ultra annum eam occupaverat, et nunquam domum praescriptam Nicolao legitime resignaverim, cum tantum a tempore legitimae resignationis praescriptio per verum heredem currat: utrum te non debeam de valore praedictae domus principaliter expedire?“ Tertius vero resignationem et praescriptionem, ut superius exprimitur,

in contrarium allegavit (ut infra). Sententiatum igitur in hoc casu: Quod tertius non tamquam heres et verus possessor, sed magis tamquam occupator domum, quam Nicolaus tacitâ veritate contra justitiam, ex eo, quod pecuniam, pro qua ipsam emerat, tibi non persolvit, nec per me sibi resignata fuit, illi tertio resignaverat, minus juste inhabitavit, nec currente vero praescriptionis tempore possedit; quare secundum meam petitionem de valore saepedictae domus te expediam persolvendo. Dicit enim regula juris: „Non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit.“

327. *De hereditaria praescriptione.* Sciendum est, quod a die, qua hereditas coram judicio resignatur, est computanda praescriptio, et non a die, qua currente praescriptionis tempore hereditas vel ejus possessor fuerit impetitus. Unde, si hereditas a die resignationis anno et die sine impetitione possideatur, sive tempore medio pluries impetatur, dummodo quaelibet impetitio ad plenum disbrigetur: semper anno et die a resignatione finitis, impetitio facta postea non valebit.

Et notandum, quod illam diem, quae additur anno, aliqui recipiunt pro VI septimanis, quae faciunt terminum peremptorium, quo aliquis citatur tertia vice, duobus edictis praemissis. Aliqui recipiunt eandem diem pro die juridica, annum praescriptionis proxime subsecuta. Aliqui recipiunt eam pro die naturali, quae LII septimanas pro anni spatio computatas sequitur immediate; talis enim dies annum complet, sicut patet dies in kalendario numeranti.

Nota, quod dicendum est secundum veritatem, quod cum annus compleatur per illam diem, quae additur LII septimanis, dies praescriptionis, quae additur anno, est illa dies, quae est principium sequentis anni, sicut v. g.: Si resignatur hereditas die Circumcisionis, quae est die dominico, tunc praescriptio terminatur anno sequenti in die Circumcisionis, quae erit feria secunda; et si impetitio fierit in eadem feria secunda, vigorem haberet. Insuper, si dies bissextilis additur anno, illa dies etiam tempori praescriptionis est addenda; nam actio temporis praescriptionis potius est laxanda, quam restringenda.

328. De hereditatibus quomodo praescriptio interrumpatur. Si contra allegantem per tempus praescriptionis quiete hereditatem sine interruptione se tenuisse sufficienter probata fuerit, interruptio praescriptionis non tenebit. Interrumpitur autem praescriptio quandoque per inundationem aquarum, sicut si hereditates aquis vicinae in tantum inundatione aquarum perfundantur, quod possideri perceptione fructuum non possint. Quandoque etiam interruptio fit per dejectionem vel expulsionem, et quandoque per proclamationem et protestationem coram judice vel illo, cujus interest, de violenta occupatione factam, et hoc praecipue, quando violentus possessor est absens et conveniri non potest ex aliqua causa. Item, per solutionem debitae pensionis, sicut si aliquis censum determinatum de domo conventa pluribus annis solvat, non potest probare, quod ex praescriptione domus hujusmodi ad se spectat.

329. Quod violentus occupator non praescribit. Violentus etiam occupator, licet multis annis bona teneat hereditaria, tamen, quia violentia legibus est contraria, cessante violentia per verum heredem a bonis hujusmodi repellitur, nec per praescriptionem, si eam allegaverit, poterit se tueri. Possessor enim malae fidei nullo tempore praescribit. De perceptis etiam tempore violentiae heredi satisfaciet ipso jure; debet enim ipse heres violentam possessionem occupantis, quamdiu duraverit, annis singulis sub protestatione solempni coram judicio publicare.

330.a) De protestatione seu „vrkund“. Quando pars adversa potestatem judicem adeundi et pro causa placitandi habet cum adversario: tunc protestatio per „vrkund“ facta parum valet. Cum autem dicta potestas abest parti, tunc protestatio interposita de placitis, quando facultas fuerit, habendis, bene valet, dummodo adveniente opportunitate judicium inchoetur.

330.b) De differentia protestationis. Duplex est protestatio sive „vrkund“: Occulte et manifeste. Si occulte, ita, quod ejus notitia ad illum, cui debet obesse, non perveniat, non videtur, quod sibi noceat. Si autem publice, ita, quod per judicem parti, contra quam fit, significetur: tunc quandam probabilitatem

inducit, non tamen praescriptionem tollit, nisi citatio legitima partis adversae et actus judicialis more debito subsequatur.

Canti esse debent judices, quod cum „vrkund“ recipiunt, parti dicant: „Adveısarium tuum cita et in causam trahe, antequam praescriptio jus tuum éxtinguat.“

331. Qualiter bona hereditaria inter heredes sunt dividenda. Fratribus tribus legata sunt bona, per patrem eorum relicta, inter eos aequaliter dividenda. Senior frater, se de bonis hujusmodi intromittens, mediocri fratri suo partem mediam eorum dedit; junior autem, ad partes remotas declinans, et cum post octo annos tempore pestilentiae reversus fuisset, fratrem seniorem, qui uxorem et pueros reliquerat, intestatum decessisse inveniens, petivit a fratre mediocri partem suam. Qui respondit, quod paratus esset secum dividere ea, quae haberet justo modo. A consobrina sua, sc. ab uxore fratris sui senioris, cum similiter portionem suam repeteret, respondit, quod nihil de suo haberet, nisi bona per maritum suum sibi dimissa cum ejus pueris possideret; petens insuper pro se sententialiter inveniri, cum et maritus ipsius et ipsa cum pueris suis pluribus annis sine impetitione talia bona tenuissent, utrum eis per aliquem possent decertari? Et responsum est: Quod petitio talis relictae et puerorum non est admittenda, sed juniori filio debet pars sua tertia ab utrisque partibus assignari. Et sic relicta super parte tertia fratris senioris unacum pueris suis praescripserunt, fratri vero juniori super parte sua talis praescriptio, si tamen aliud non obstat, nullum praejudicium generavit.

332. De longi temporis praescriptione. Vias justas et antiquitus usitatas, stratas regias, semitas, plateas, interstitia domorum pro aquarum defluxu facta, planities et territoria, lapidum fractiones, arenarum et argillarum fossiones et quaevis alia terrae spatia, quantum ad villana, campestra et silvana, si universitatis sunt et rei publicae ac utilitati communi ab antiquo deservire consueverunt, nemo, nisi de consensu principis hoc faciat, appropriare sibi potest. Unde talia obstruens, occupans, prohibens, impediens vel qualitercunque sibi usurpans

et ascribens, nulla, licet etiam temporis longissimi praescriptione poterit se tueri, cum semper mala fide rem possideat alienam. Infidelis etiam possessor malae fidei non solum a communi, imo privata persona communitatis, cui de hoc constiterit, poterit accusari.

333. Ad idem, in quibus praescriptio locum non habet. A collectis, contributionibus, steuris et quibuscumque civilibus oneribus per superius dominium vel rectores plebis communitati impositis, solvendis non potest se aliquis praescriptione quantumcumque longa tueri. In solis enim hereditatibus, et non in causis aliis, praescriptio locum habet.

334. De hereditatum obligatione. „Obligo tibi agros cultos et quosdam incultos pro XXX marcis usque ad certum annorum numerum per te tenendos; quibus praeteritis ego tibi pecuniam offerens, agros mihi peto restitui persolutos; tu vero ultra sortem concessam requiris a me pensionem debitam, ex eo, quam, quod laboribus gravibus agros incultos arasti et fructiferos reddidisti, te asseris meruisse (et infra)." Respondetur: Quod allegatione tua non obstante, sortem concessionis a me recipere et agros mihi debes liberos resignare; quia pro laboribus et expensis, quos et quas in culturis agrorum, quos fecisti arabiles, te dicis impendisse, fructus per annos obligationis per te suscepti tibi satisfecisse rationabiliter judicantur.

335. De hereditate pluribus obligata. Si hereditas pluribus obligata fuerit creditoribus, quorum unus, aliis non requisitis, ipsam vendat: alter creditor, si voluerit, emptore repulso de hereditate, pro illo tamen pretio, pro quo vendita fuit, se intromittere poterit pleno jure.

336. De hereditatibus obligatis quantum ad terminum solutionis. Si hereditas obligata creditori per debitorem, antequam terminus instet solutionis, pro pecunia vendatur parata: creditor statim, nisi debitor cautione sufficienti vel pignore aequivalenti eum, quod usque ad adventum termini sustineat, certificet, de suis debitis est pagandus.

337. De hereditate obliganda quantum ad fidejussionem. Si quis adveniente termino fidejussorem suum a judaeis parata

pecuniâ non poterit liberare, et si hereditatem habet; de illa fidejussor potest se intromittere et per VI ebdomadas tenere, tentionem hujusmodi coram judicio publicando. Et si facta trina publicatione debitor principalis ipsum a judaeis non absolverit, statim hereditatem vendere poterit, se ipsum a debito principali judaeorum et usurarum voragine redimendo. Nec per hoc communi juris consuetudini quae habet, quod hereditas obligata anno et die servanda est, in pignore derogatur.

Hoc enim intelligendum est, cum obligatio fit voluntarie et non, cum ad ipsam faciendam aliquis compellitur, sicut in proposito factum describitur, rigore justitiae et ordine judiciario mediante, et praecipue cum debitum, pro quo obligatur hereditas, est judaeorum usuras supra se recipiens. In hoc enim casu illi, qui hereditatem obligavit, augmentum usurae anno et die majus facit dampnum, quam servatio hereditatis generet sibi lucrum. Unde circa obligationes hujusmodi praenotatas statutum tale generaliter est servandum: Si aliquis homo alteri, non habens mobilia, hereditatem suam pro debitis, non conpulsus ad hoc, per formam juris obligaverit, talis hereditas anno et die in pignore est servanda; postea vero trina coram judicio facta pronuntiatione vendi potest. Si vero per judicium aliquis compellitur, ille suo juramento obtinere debet, quod res mobiles habere non possit et quod necessitate cogente hereditatem talem suo obliget creditori. Hoc enim facto creditor, cui hereditas obligatur, hereditatem hujusmodi de ipsa se intromittens tribus vicibus eam coram judicio publicabit, et postea illi, cujus est hereditas et qui sibi eam obligavit, si eam habere voluerit, tamquam inquilino potius quam alicui alteri pro aliqua summa pecuniae census nomine per annum et diem exponet. Si vero eam habere noluerit, tunc alteri cuicumque ipsam eodem modo, ut praedictum est, exponere potest, et si hujusmodi currente termino, hereditas talis ab ipso liberata non fuerit, ipsam postea libere vendere potest cuicumque.

Qualiter autem faciendum sit de hereditate pro debito obligata usurario, superius est expressum.

338. De hereditatis appropriatione. Hereditas si pluribus creditoribus per hastulam (vulgariter dictam span) ordinarie fuerit appropriata, quamvis primus creditor debitorem induciet, tamen secundus vel tertius ipsum de hereditate pellens, eam potest vendere vel alio modo in denarios convertere. De hujusmodi tamen denariis primus creditor ante sequentes de suis debitis est pagandus.

339. De hereditatis adeptione. Hereditas vel possessio adipiscitur ab antecessoribus, conjunctis personis, quandoque ex testamento et quandoque ex intestato; sed per extraneam personam non adipiscitur nisi per liberam donationem.

340. De hereditatis possessione. Hereditatem aliquis possidet vel rem aliam non solum per personam propriam, sed etiam, si ejus nomine in possessione rei aliquis sit, licet etiam ille ejus juri subjectus non sit, qualis colonus est vel inquilinus; per eos quandoque, apud quos deposuerat aliquis aut quibus commodaverat, ipse possidere videtur. Solo animo possessio retinetur, quamvis nec ipse sit in possessione neque alius ejus nomine, tamen si non relinquit de possessionis animo, sed postea reversurus inde recesserit, qui retinere possessionem videtur. Male autem possidet, qui vi vel clam possessionem subripuit, et etiam ille, qui rogavit aliquem, quod eum in possessionem rei mitteret; et contra illum agitur causâ possessionis recuperandae.

341.a) De hereditatis successione. Si hereditas legata fuerit tribus fratribus ita, quod seniore mortuo ad secundum et de secundo ad minorem devolvi debeat: tunc omnibus istis mortuis, filii senioris hereditatem eandem obtinebunt. Et sicut est in linea masculina, sic etiam est in linea feminali. Unde sicut testator disposuit, quod semper senior filius possessionem seu hereditatem possideret, eo modo in tali possessione filiorum filii, qui seniores fuerint, sibi succedunt.

341.b) De hereditatis emptione. Denarii judicionales absolute jus non generant, licet super jure obtinendo aliqualiter attestentur.

342. De hereditaria legatione. Si hereditas omnibus successione a filiis testatoris descendentibus per lineam masculinam

legata fuerit, et si omnes tales extincti fuerint: ad mulieres superviventes ipso jure devolvetur. Et est responsio, quod licet non ex ordinatione testatoris, tamen ex jure successionis ipsa hereditas ad mulieres superstites dinoscitur pertinere. Cum enim dispositio testamenti in tali casu morte interveniente ulterius procedere non poterit, conveniens est, quod jus hereditarium ipsum testamentum ordine debito sequatur.

343, 344. De hereditatis divisione. Si heredes duo bona praedecessorum suorum inter se debeant dividere, tunc ad seniorem sicut ad prudentiorem pertinet dividere, et ad minorem spectat, partem, quam voluerit, eligere, ipso jure.

It. si propter secundas nuptias mater de bonis communibus suam tertiam voluerit excipere partem, illa in bonis mobilibus, si sunt, est sibi danda. Cum enim semen patris et memoria remaneret in pueris, et non in uxore, rationabilius est, quod bona permanentiora, sicut sunt immobilia et hereditaria, pueris assignentur.

345. De hereditaria successione. Filii legitimi in omnia bona per patrem relicta secundum justitiam succedunt. Est tamen pium et quodammodo rationabile, quod legitimi naturalibus misericorditer subveniant in victus et amictus necessitate.

346.a) Item, pueri vivente uxore legitima alicujus ex concubina per eundem generati, non sunt legitimi, nec cum heredibus legitimis in bonis parentum percipiunt portionem.

346.b), 347., 348. De hereditaria successione et statu heredum et filiarum. Notandum, quod quadruplex est status filiorum: Quidam sunt naturales et legitimi, ut illi, qui nascuntur ex legitimo matrimonio, quod est legitimum secundum rem et rationem cum approbatione ecclesiae. Alii vero naturales non legitimi, ut qui nascuntur ex concubina. Alii vero sunt legitimi tantum, ut qui per adoptionem filii efficiuntur. Alii vero nec naturales nec legitimi, ut qui ex dampnato coitu nascuntur, sc. ex adulterio et incestu. Et inter istos primi filii bona parentum potissime possidebunt.

Item, legitimi filii sunt, qui ex legitimis matrimoniis procreantur, sive matrimonium sit verum sive putativum, dummodo contrahentes publice et solempniter contrahant et impedimentum ignorent. Unde ad probandam legitimam filiationem prodest confessio parentum, puta, si sunt; si non, sufficit ad probandum confessio vicinorum et veterum quorumcumque bonae famae hominum duorum cujuscumque sexus, qui asserant, quod parentes illius, cui objicitur, semper se habuerint et reputaverint legitime conjugatos.

Item, si vir vel mulier in facie ecclesiae legitime conjuncti, credunt se in vero stare matrimonio, et tamen non stant, tandemque forte cognatione carnali vel spirituali vel justa causa faciente, canonice ab invicem divortiantur: omnes pueri, quos ante divortium genuerunt, incluso et illo, quem mulier habet in utero, si praegnans divortiata fuerit, legitimi sunt et in bonis parentum hereditariam habent portionem. Fides enim, quâ parentes crediderunt se simul habitare legitime, quamvis ignoranter habitaverint illegitime, pueros legitimat; unde ignorantia in hoc casu peccatum excusat.

349. Utrum pueri intempestive nati hereditariam cum aliis pueris habeant portionem. Licet jura quarumdam regionum velint, cum virgo impraegnata per XXXIX, mulier vero impraegnata per XL tantum vel ad plus una superaddita septimana pueros in uteris secundum naturam portare debeant, si puer non completo isto tempore, sc. mature vel post, quod vulgariter dicitur „czu spat odir czu frue“, natus fuerit, portionem hereditariam non habebit: tamen jus tale secundum consuetudinem ab antiquo servatam corruptela est potius censenda, quam jus; unde puer ex parentibus legitime conjugatis, sive mane sive tarde procreatus, portione ipsum hereditarie contingente non carebit. Cum enim prius vel posterius nasci non stet per eum, inconvenienter hoc suo jure de debito privaretur.

350. De successione hereditaria puerorum infantium. Mulier hereditaria a progenitoribus ad se devoluta possidens bona, si de viri, quem legitime duxerit, semine puerum, in cujus partu moriatur, genuerit: puer ille, si tanto tempore vixerit, quod

oculos aperiens quatuor parietes domus perspexerit, bonorum per matrem relictorum particeps erit; eoque defuncto bona tam pueri quam matris ad patrem hereditarie pertinebunt.

351. De hereditate legata. Duabus filiabus hereditas legata, si earum una scurram, alia probum duxit virum: eo non obstante, hereditas ipsa et bona mobilia inter ipsas pleno jure dividantur, quia in potestate viduae vel neptis cujuslibet civium est, nubere vel non nubere cuicumque velit, absque quolibet impedimento.

352.a) De hereditaria successione quantum ad masculum et feminam. Mortuis parentibus in bonis eorum relictis heredes tam femellae quam masculi jus hereditarium obtinebunt.

352.b) De heredibus quantum ad „vrkund“. Quamvis heredes viventibus parentibus super bona ipsorum, quae eis morientibus ad ipsos devolvantur, nec jus, quae vulgariter „vrkund“ dicitur, dent, nec exactionem seu contributionem de bonis hujusmodi solvant: tamen adhuc bona repetere possunt talia pleno jure.

352.c) De hereditatis impetitione. Si heredes petunt, induciari debent per judicem et juratos a primo judicio ad secundum et a secundo ad tertium, quod inquirant, quos pro occupatione bonorum ad ipsos hereditarie devolutorum habeant et debeant impetere viâ juris.

353. De heredibus adoptivis Heredibus carens potest sibi puerum vel pueros virilis vel muliebris sexus in heredes adoptare et ipsos bonorum suorum successores et possessores constituere. Et eodem modo heredes habens, potest ipsis alios pueros adjungere et pares de jure facere, contraditione consanguineorum suorum qualibet quiescente.

354. De hereditaria successione ab intestato. Si maritus intestatus decesserit, uxorem relinquens et heredibus carens, et ipsa etiam intestata moriatur: bona talia potius ad matrem vel patrem relictae quam ad fratrem mariti justicialiter devolvantur. In Juribus enim Originalibus scribitur sic:

„Si autem is, qui moritur, nullum habeat et sine testamento et ordinatione rerum suarum decedit, bona, quae reliquit. proximo heredi suo cedant". Ergo per contrarium, si uxorem habuerit vel liberos, illis tamquam heredi proximo bona cedant.

Notandum: Sicut maritus res legare potuit, cum vixit, sic et uxor, cum dominium rerum ad eam transit, res disponere potest, sicut placet.

355. De hereditatis divisione. Mulier vidua filiam habens et filium, quem tamquam primogenitum plus amans, partem hereditatis, quam communem cum pueris habebat (agrum) filio specialiter deputavit, salva nihilominus in bonis aliis portione sua debita. Quo mortuo, si mater ad secundas transit nuptias, ex quo soror primo hoc non contradicendo impedivit: illius partis tertia pars matri et duae filiae merito sunt deputandae.

356. De intestatis. Vir intestatus moriens et pueros ex pluribus uxoribus per ipsum generatos relinquens, si ultima uxor supervivens cum pueris suis a bonis sequestrata fuerit, quamdiu in sede viduitatis sederit, propriis cum eorum bonis pueros reget. Qui si annos discretionis nondum habentes, Domino vocante ab hac luce transierint, bona ipsorum ad matrem spectabunt, sicut et e converso matre eorum vidua mortua ejus bona ad ipsos devolventur. Transactis autem annis discretionis pueri cum eorum bonis disponendi liberam habent voluntatem. Item, si mater maritum duxerit, bona puerorum, quocumque tempore decesserint, non ad ipsam, sed ad pueros, quos pater de prioribus uxoribus generavit, hereditarie pertinebunt. Omnes enim hujusmodi pueri unum habuerunt patrem, a quo dicta bona radicaliter processerunt.

357. et 358. De hereditaria portione quantum ad ordinatos. Sacerdos, si non per patrimonium a bonis paternis est separatus, cum fratribus laicis, patre eorum defuncto, hereditariam habet portionem. Item, si filius a bonis patris per dotem non divisus uxorem duxerit, de qua pueros generavit, et tandem moriatur, patre superstite, qui postea alios filios relinquens intestatus decedat, quaeritur, utrum pueri talis filii cum eorum patruis hereditariam habere debeant portionem? Et respondetur,

quod pueri talis filii, sive unus sit sive plures fuerint, solum unam partem, illam videlicet, quae ad patrem eorum pertinuisset, percipere tenebuntur.

359., 360. et 361. De hereditaria successione fratrum Frater patris ad bona, quae maritus et uxor intestati reliquerunt, propinquior est heres, quam frater matris. Item, si mulier bona habens propria maritum duxerit et ambo intestati sine liberis decesserint: tunc non obstante consanguineorum mariti allegatione, quae tamen multum est ponderosa, si consanguinei mulieris fide digno testimonio demonstraverint, quod bona, quae petunt, a progenie mulieris ad eam transiverunt, bona talia debent ad eos sicut ad heredes veros pertinere.

Item, homo occisus relinquens uxorem et filium, cujus mater postea maritum superduxit, qui ex eadem pueros generavit, et si tunc primus filius recepta sua portione ab aliis fuerit separatus et moriatur talis pars ejusdem parvi filii non ad dominum, sed ad uterinos fratres justitialiter est devoluta.

362. De hereditaria portione et quod heredes debita parentum solvere tenentur. Heredes bona parentum possidentes debita per eosdem, dum viverent, contracta, antequam bona inter se dividantur, solvere tenentur In communi enim proverbio dicitur, quod creditores propinquissimi sunt heredes. Si vero pro dicta facienda solutione plenarie bona per parentes dimissa non sufficiant, non oportet, quod heredes ad supplendum defectum bona propria impendant, nisi hoc facere decreverint ex pietate. E converso etiam debitores pagabunt heredes de debitis, in quibus parentibus tenebantur.

363. De hereditatis ratihabitione. Hereditatis vel rei alterius venditio vel emptio, postquam legitime completa fuerint, irritari non debent. In Juribus enim Originalibus scribitur: „Sic decrevimus etiam, ut in civitate proprietates habens possit easdem vendere absque impedimento cujuslibet personae, necessitate cogente.“ Quamvis in civitatibus quandoque fiat ex consuetudine, quod propinquus venditoris emptorem modo, qui dicitur „abschutten“, repellat ab empto.

364. *De hereditaria portione dividenda.* Heres emancipatus cum non emancipatis partem habere volens, partem, quam percepit, in sortem reponat, vel in sua parte percipienda defalcet, vel quemlibet coheredum non emancipatorum tantumdem ante divisionem tollere patiatur.

365. *De hereditatis disbrigatione.* Si venditor hereditatem, quae censualis est, emptori coram judicio, veritate tacitâ, pro libera tradiderit, quamvis a die traditionis et resignationis tempus et annum, quod praescriptionem continet, effluxerit: nihilominus si postea emptori per dominum census cum testimonio literarum vel testium, quibus necessario creditur, quaestio de census solutione mota fuerit, illam venditor, completione temporis praescriptionis non obstante, suis expensis et laboribus disbrigabit. Veritas enim tacita, quâ fraudem et dolum palliavit, nullum de jure praescriptionis patrocinium generabit.

366. *De hereditatis differentia.* Duplex est hereditas: Quaedam habens in villa vel extra villam domum vel aliquod commodum, in quo consuevit subses residentiam habere personalem; alia est, quae tali caret commodo, sicut est ortus, pratum, humularium vel consimilia. Modo si dominus justa causâ motus mandat primam hereditatem per emphiteotam seu censualem subsidem vendi alteri, locari ac per alium possideri, qui personaliter resideat in eadem, et hoc mandatum terna monitione, quarum quaelibet per dies XIV continuos sibi succedentes fiat, transgrediatur: tunc hereditas tamquam pro derelicto habita ad dominum devolvetur.

Hereditas vero secunda, quae non habet speciale commodum sibi pro habitatione subsidis annexum, si temerarie infra dictos tres XIV dies, terna monitione praemissa, vendi et in alium transferri negligatur: ad manus domini transiens revertetur. Justum tamen et legitimum impedimentum, propter quod venditor emptorem habere non potuit, terminum monitionis hujusmodi merito prorogabit.

Capitulum XXXII: De homicidiis.

367.a) *De homicidio quantum ad fidejussores.* Quinquaginta talenta, quae nominantur frequenter in Juribus civilibus, valent

XXX marcas, LXIV grossos pro marca computando. Unde habens XXX marcas seu sexagenas, pro homicidio poterit fidejubere.

367.b) De homicidii excusatione. De homicidio accusatus melius potest vitam et innocentiam suam obtinere et ostendere per juratum, quam vinci per juratum. Item, si quis simplici querimonia pro homicidio accusatus fuerit, solus in cruce poterit se expurgare.

367.c) De homicidii actore. Quamvis actor mota pro homicidio querimonia, signum occisionis, vulgariter dictum leichzeychen, coram judicio non exhibeat, nec intra quatuor sedilia ponat, tamen propter hoc reus sententiandus non est absolutus. Item, qui pro homicidio vult innocentiam suam ostendere vel vim vi repulisse, quod vulgariter dicitur notwer: jurabit metseptimus probabilium virorum, inter quos unus sit de juratis, vel loco jurati sunt duo alii fidedigni viri, propriam habentes residentiam, hoc est in vulgari dicendo czwen gezessen man, et sic erit metoctavus.

367.d) De homicidio quantum ad juramentum. Jurantes pro homicidio restaurationem juris, quae vulgariter holung dicitur, non habent; unde cum judex concedit partibus „holung", hoc est intelligendum, quantum ad proclamationem querimoniae, responsionis, nominationis testium vel aliorum consimilium, quae prolocutores proponunt, sed non quantum ad reiterandum juramentum. Sed notandum tamen, quod Antiquum jus civile habet: „Si homo impetitur simplici querimonia pro homicidio ante multos annos perpetrato, vel in alio judicio commisso, vel cujus funus et occisi vulnera jurati non perspexerunt, ille simplici juramento se expurgabit et holung habebit. Et simile intelligitur de heymsuchung et excessu aequali.

368. De homicidio quantum ad notwer. Jura Originalia dicunt: „Si aliqua levis et inhonesta persona verberata fuerit . . ." aliquem offendat. Super quo notandum: Quod ille, a quo origo et initium contentionis procedit, potius offensor quam defensor est censendus, quia defensionem, vul-

gariter dictam „notwer", non potest rationabiliter allegare. Ergo ad probandam defensionem et vim sibi factam admitti secundum justitiam non debet proprie, namque judicandus est defensor, qui non dedit operam rei illicitae, et qui non est caput insaniae ac initium rixae, et maxime qui alio modo evadere non potest evasorem, nisi eum mutilet vel occidat.

369. De homicida fugitivo. Licet accusatus pro homicidio, primo ratione fortassis metus amicorum laesi vel alia quaecumque causâ, fugiendo discedat, et aliquot vicibus citare se permittat: tamen adhuc ultimo judicio potest comparere et defensionem rationabiliter allegare.

370. De homicidii accusatione. Si uxor pro occisione mariti justitiam et judicium sibi fieri petit, pueri vero ipsius, sive uterini sive privigni, justitiam contempnentes coram judice et judicio confiteantur, quod per se mortem patris eorum vindicare velint: rebellione seu contemptu puerorum non obstante, uxori poscenti non est juris beneficium denegandum. Et etiam, si ad mandatum judicis pueri judicium recipere frivole recusaverint, reus est ab ipsis sententialiter absolvendus, et insuper, si petit, fidejussoria cautione sunt restringendi, quod malum ejus non quaerant.

371. De homicidio putativo. Si accusatus de homicidio tribus XIV diebus detentus fuerit, et judex et jurati nesciant, utrum reus sit vel non, nullumque defendiculum apud ipsum, cum capiebatur, inventum fuerit, nullusque de ipso conqueratur, nec judicium sibi fieri petit: a vinculis potest absolvi et liber dimitti.

372. De homicidio procurato. Qui mandat aliquem verberari, licet expresse prohibeat, ne occidatur, in emendam homicidii incidit, si verberans mandati fines excedens illum occidat; cum mandator in culpa fuerit et hoc evenire de ipso posse debuerit cogitare.

373. De homicidio quantum ad homagium. Ratione homicidii sufficit, homicidam ex rigore juris uxori pro marito, pueris pro patre, et aliis conjugatis occisi pro eorum consanguineo

occiso homagium facere et jurare; fratribus autem et cognatis uxoris ad faciendum homagium non est astrictus. Et est ratio; fratres enim et cognati uxoris alium socrum ex eo, quod vidua ad secundas transire nuptias potest, bene habebunt; pueri autem patrem aut alii consanguinei loco occisi consanguineum alium non habebunt.

374. De homicidio, quod fit sagittando. Quicumque in via, per quam homines assidue ambulant, volucrem sagittare vel projicere volens, hominem sagittando vel projiciendo occidit: pro occisione tali non est vitâ privandus, nec in membris corporis mutilandus, sed sufficit, quod secundum proborum virorum ordinationem satisfaciat, prout sibi possibile fuerit, et componet. Sed si mettercius credibilium testium convictus fuerit, quod tempore sagittationis vel projectionis hominem vidit et quod nec sagittare nec projicere inclamatus esset, sententiae capitis subjacebit. Item, in via, quam continue homines transire consueverunt, sicut est in medio habitationis hominum, quicumque sagittando vel projiciendo vel alio modo operam rei illicitae dato, hominem occiderit: poenam, quae homicidam de jure sequitur, sustinebit.

375. De homicidio „auf fluchtigen fucz“.

376. De homicida proscripto. Proscriptus pro homicidio et postea raptus pro secundo homicidio, si ab utrisque partibus Terrae Sanctae passagio datur: tunc judex et jurati, sicut homicidam prius servato juris ordine proscribant, sic ulterius circa ipsum servando juris ordinem sunt processuri. Unde considerandum, quod judex et jurati in salutem vitae illius homicidae, qui prima vice, non tempore pacis indictae ex causâ honesta, in persona sui concivis sibi aequalis homicidium perpetrat, videntur posse consentire; in salutem autem illius, qui homicidium reiterat vel in praesentia judicis, jurati seu alterius officialis sui domini committit, nisi talis domini consensus ad hoc accesserit, non debent nec possunt forte sine praejudicio et gravamine consentire.

377. De homicidii satisfactione. Si fratres occisi, existentes sacerdotes, renuntiant actioni: propter hoc patruis vel

avunculis occisi, si impetunt homicidam, non est justitia deneganda.

378 De homicidio quantum ad cautionem. Non obstante homagio seu promissionis juramento, quod et jurantem et illum, cui juratur, aeque stringit, ita quod ambo adinvicem sibi mutuo pari fidelitatis vinculo obligantur, a reo fidejussores debent recipi, si forte iterum contra illum, cui homagium fecerat, homicidium fecerit; et si pro sua defensione probanda testes habuerit idoneos, utetur et actoris querimoniam declinabit.

379. De homicida fugitivo. Hospes si homicidium fecerit et in claustrum causa pacis effugerit, tunc, si res, quas ducit vel habet, alterius sunt, cujus ipse servus fortassis extitit, vel conductus vel ipsas res ad talem locum duceret vel portaret: de rebus hujusmodi nec judex nec jurati, nec uxor vel amici occisi se intromittant, sed ille, cujus servus vel conductus dinoscitur esse. Secus autem fortassis esset, si civis ex eo res sibi usurparet, quia hospitem haberet sibi in debitis obligatum.

380. De homicidio quantum circa deprehensa arma. Propter hoc non convincitur aliquis de homicidio, quod cultellus vel gladius evaginatus in manibus ejus rapitur. Ergo si jurati, duo vel plures, confiteantur concorditer se vidisse, eum habuisse evaginatum cultellum in manu et capucio brachium convolutum, sed non quod viderint actum vulneris, et etiam si testentur, quia in fuga tentus est talis reus: cum jurati de visu vulneris non testantur, potest se, considerata tamen vitâ sua, quam duxit, justitialiter expurgare.

(Residuum quaere supra „De actore et reo“ et „De emendis“.)

381. De homicidii accusatione dubia. Petrus pro homicidio accusavit coram juratis Fridricum, postea vero coram judicio Martinum, semper consilio praehabito. Quo audito Fridricus pro se sententiari petivit, utrum ex accusatione Martini ipse non esset absolutus; quod factum est et in sententia. Tunc etiam Martinus quaesivit, utrum etiam ipse ex prima accusatione Fridrici, cui nondum renuntiatum esset, non deberet

merito liberari? Quo similiter sententiato libero, actores conquesti sunt de Friderico, quod origo contentionis, in qua eorum propinquus occisus esset, per eum incoeperit, quare ipsum de opera homicidii accusarent. Ad quod Fridricus ostendit: cum sententiâ diffinitiva ab actione principalis, sc. homicidii, eum absolverent, utrum non esset etiam de opera et aliis accessoriis absolvendus? Judex autem quaesivit, cum ipse immerito fraudaretur suo jure, quis emendas homicidii solvere teneretur?

Super quorum primo sententiatum fuit: Quod cum homicidium et opera non sunt causae necessarie connexae, actores possunt tam Fridricum quam Martinum super operas accusare; secus autem esset, si accusati non ex negligentia actoris, sed ex defensione per testes fuerint absoluti. Super secundo vero sententiatum est, quod judex emendas de jure perdidisset in homicidio; nam tamquam principali non procedente emendae judiciales sicut accessorium suffocantur. Potest tamen judex si voluerit, partes compellere, quod tacta cruce fidem sibi faciant de compositione inter eos occulte non factâ, ut ipsum emendis taliter defraudarent. Et proinde notandum, quod quandoque tenet principale et accessorium, ut quando secundum legem, quandoque neutrum, ut quando contra legem, quandoque accessorium tantum, ut quando praeter legem.

382. *De homicidii opera quantum ad accusationem.* Solum in homicidiis et etiam excessibus aeque gravibus, et non in vulneribus, possunt aliqui de „vollayst“ accusari. Et sic accusatus excusabit se mettertius fidelium virorum, sicut scribitur in Juribus Originalibus: „Insuper si filius vel amicus alicujus etc.“ Si autem ceciderit vel emendare voluerit, actori solvet LX grossos et judici et civitati mediam sexagenam.

Capitulum XXXIII: De incendiis.

383. *De incendio quantum ad minarum impositionem.* Si accusatus de minis incendii et litteris ejusdem, probaverit per VII testes idoneos, se illa nocte, in qua talia signa sunt domui appensa, in taberna vel in tali loco cum honestis fuisse: de

tali maleficio potest se excusare per eosdem. Et probatur ista sententia ex eo, quod litterae accusatoriae de incendiario vel alio criminoso missae, licet accusatum simpliciter non condempnent, tamen defensionem sibi prohibent; per contrarium ergo in proposito litterae accusatoriae de accusato scriptae ipsum propter tenorem litterae et signa praescripta non absolvunt simpliciter; expurgationem tamen legitimam merito sibi praestant, viso tamen prius et discusso matura inquisitione casus exordio, sc. propter quod vel quare talia minatoria sint inventa. Ex talibus enim circumstantiis sollicite pensatis apparebit, utrum reus vel simpliciter condempnari, vel absolvi, vel quod se purget, cogi debeat viâ juris. Nam si per dicta signa et litterae scripturam vinci deberet reus in proposito, quilibet honestus et fidelis homo per aemulum suum facta et negotia, quae habuerit hinc inde cum diversis habere tractare, considerantem, tali vitio, ut vindictam de ipso sumeret, malitiose posset et faciliter irritari.

384.a) De incendii minis notoriis. Quicumque minas incendii notorias fecerit et postea actu incenderit et effugerit: si per incensum insequentem capiatur, septem manuum testimonio convincetur et igne peribit; si autem voluntarie per se comparuerit, metseptimus suam innocentiam approbabit.

384.b) De incendio, quantum ad vulnera ibidem commissa. Quicumque facto incendio inimicum suum vulneraverit, convictus duobus testibus idoneis, decollabitur; si vero aliquem vulneraverit, cujus inimicus antea non fuit, duobus testibus convictus, amputabitur sibi manus. (Et est aggravata propterea poena praedicta, quod ignis et incendium, in quem transit, dampnum infert, ad quod intercipiendum omnes homines inimicitiis, quas habuerunt, prius quiescentibus, cum diligentia debeant se mutuo adjuvare).

385. De incenso et proclamatione. Si incensus per se ipsum ignem extinguit et juratis proclamari faciat in oppidis, quod velit, si aliquem laeserit, satisfacere: quod si consilium acceperit et facere neglexerit, et tandem iterum incensus fuerit et ignis invalescat in tantum, quod quilibet ex vicinis suis

una cum eo dampnificentur: per quos in causam tractus ejus responsio est admittenda et secundum ejus responsionem et partis adversae querimoniam est diffinitiva sententia proferenda. Et est valde caute circa hunc casum procedendum; consilium enim juratorum, quod dicto homini porrexerunt, non necessitavit ipsum; per proclamationem enim, quam jurati consulendo fieri ei faciebant, saepissime justi homines et innocentes, qui nullum laeserunt, ex parte maleficorum, qui de hoc confisi minas incendii eis incutiunt et etiam frequenter actu incendunt seu cremant, suis pecuniis sunt fraudati. Unde licet ad praeceptum juratorum homo stare teneatur, ad eorum consilium tamen, praecipue in quibus alii ita salubriter sciunt consulere sicut ipsi, ut accidere potest in casu praescripto, non obligatur aliquis, nisi velit.

386. De incendii minis quantum ad fidejussionem. Licet pro incendio praeterito, cujus dampnum certum est, aliquis fidejubere possit: tamen pro minis incendii seu pro incendio futuro, cujus dampnum non est certum expressum nec taxari potest, non sufficit aliquis, quamcunque dives, ad fidejubendum.

387. De incendio et ejus solutione. Si ignis casu fortuito, non ex scitu et negligentia, vid. quia ipsum non extinxit, dum bene potuit, in domo cujuscumque exortus fuerit: propter hoc ad solutionem dampnorum reus ex igne tali contingentium nullatenus obligatur.

388. De incendio ex negligentia facto per aliquem. Actor conquestus est de reo, quod in ejus absentia per stultitiam et negligentiam uxoris et ancillae suae igne in domo ejus exorto, in octo modiis siliginis dampnum percepit, in quibus sibi satisfacere petit justitiâ mediante. Reus vero quaerit, cum ex verbis actoris, qui eum dixit absentem fuisse, merito sit immunis, utrum pro uxore vel ancilla teneatur respondere et in causa praecipue criminali. Super quo respondetur: Quod reo non est necessarium respondere, sed pure voluntarium, si placet; dato etiam, quod respondeat actori, dampnum non resarciet. Casus enim fortuiti, sicut incendium, homicidium et consimiles, dum tamen dolum non contineant, culpâ carent.

389.a) De incendiario fugitivo. Incensus sive crematus incendiarium fugitivum in alieno judicio vel in proprio judicio, cum periculum sit in mora, potest sine licentia judicis quaerere et comprehendere et ipsum judici praesentare, et ex hoc nullas tenebitur ad emendas.

389.b) De incendiario et signis super se ligatis. Si incendiarius sine signis incendii praeteriti (cujusmodi sunt titiones) et futuri (cujusmodi sunt cartae et similia) super se non ligatis coram judicio statuatur: propter hoc actor ab actione non repellitur, nec obnoxius est emendae.

389.c) De incendii actione quantum ad plures. Si multi cremati deliberatione praehabita simul in unum incendiarium per unum ex eis agant: tunc ille, si juris ordine et sententiâ diffinitiva eundem actorem evaserit, ab aliis judicatur justitialiter absolutus.

389.d) Pro incendio dominus villae non potest specialiter agere. Quamvis domino pro cremata villa speciale dampnum contingat: tamen si reus incendii actionem villanorum secundum justitiam declinaverit, dominus villae specialem sibi movere non poterit quaestionem, cum non sit verisimile, villanorum actionem latuisse.

389.e) Quicumque pro parte actoris incendii coram judicio personaliter comparentes laborant, verbis et factis seu consiliis ipsum fovendo, et pro eo, quantum possunt, faciendo: reum incendii, si actorem evadit, jure in causam novam trahere non possunt; maxime de incendio uno tempore et uno loco facto. Secus autem esset, si forte de incendio alio tempore et alio loco facto inciperent agere, et praecipue, si de tali actione futura, tempore primorum placitorum coram judicio expressam, interposuerint protestationem.

Capitulum XXXIV: De interdictis.

390. De interdicto. Prioritas vel posterioritas interdictionis jus absolute non generat, licet super jure obtinendo vel demonstrando aliqualiter attestetur. Unde dominus braxatorii

(vel alterius cujuscumque rei), quam exposuit, si idem, cui exposuit, recessit, ante alios pro censu, pro quo braxatorium exposuerat, de suis trahens vel aliis accomadatis est pagandus; residuum vero, quod de braseo superest, inter illos secundum antiquitatem et numerum est dividendum. Insuper, si dominus braxatorii totum censum expositionis perceperit, interdictores alii de braxatorio se intromittentes de ipso tanto utentur tempore, quanto ipsum convenerat, qui recessit. In debitis autem secus esset; ibi enim, qui prior est tempore, prior est jure.

391. De interdictis rebus custodiendis. Si in domo cujuscumque res alicujus extranei ex parte judicii ad petitionem cujuscumque interdicuntur: dominus domus, nisi velit, ad rerum interdictarum conservationem nullatenus obligatur; imo si tempore interdicti nuntiis judicis dicit, quod res interdictas nolit custodire, judex ipsas in suam recipiat custodiam, interdicenti de ipsis juxta suam querimoniam de justitia provisurus. Si autem ipsi hospiti ille, cujus res sunt interdictae, in expensis vel in debitis vel istis consimilibus obligatur: pro talibus res interdictas servare poterit, de ipsis principaliter suum debitum extorsurus.

392. De interdicto rerum advenarum. Si civis hospitem et advenam cum rebus suis domum ejus intrantem, irrequisito judice pro debitis, in quibus sibi tenetur, arrestaverit et occupaverit: solvet judici LXXII parvos denarios pro emenda. Unde ne civis emendam incidat, judicem pro arrestatione facienda petat et per ejus nuntium seu bedellum dictum hospitem in domo propria interdicat. Quod si neglexit et alius creditor cum interdicto, auctoritate judicis facto, civem ipsum praeveniat ille prius ab hospite et rebus ipsius suum debitum judicialiter consequetur; unicuique enim mora propria est nociva.

393. Quae res interdici non possunt. Pecunia, quae in compositione homicidii vel alterius casus, qui vulgariter b e s s e r u n g dicitur, dari debet, interdici non potest, quia sine contradictione et omni difficultate debet per reum actoribus assignari. Quo facto, quicumque tunc habet in eos agere, seu

pro dicta pecuniâ vel quavis alia causâ, illi debent ad objecta secundum justitiam respondere.

394. De interdicto mortuo. In debitorem mortuum creditor agere non potest, cum ulterius jurisdictionem evaserit judicis temporalis; in possessores autem bonorum ejusdem mortui potest agere pleno jure.

Capitulum XXXV: De invasione domus.

395. De invasione domus in genere. Quicumque domum alterius armis, ballistis, arcubus vel alterius cujuscumque (generis rebus bellicis) temerarie invadere praesumpserit, dato etiam, quod nullum in ea vulneret: tamquam in homicidio puniatur. Debet autem hospes domus invasorem vincere duobus testibus, vicinis suis ex utraque parte domus, vel cum uno trans viam et secundo vicino a latere, vel cum solo jurato; et sic convictus et per hospitem in domo violentâ manu vivus vel mortuus detentus, est decollandus.

Item, si autem invasor de domo recesserit et postea coram judicio se innocentem facere voluerit, cum viris idoneis mettertius in cruce se expurgabit. Si autem invasus plano modo, sine testibus, querimoniam super ipsum fecerit: solus se expurgabit. Nec debet hospes domus in movendo querimoniam de invasione praedicta, quae gravis est excessus, facilis et pronus esse, imo de testimonio sufficiente caute sibi debet providere. Si enim ad probandum se obligaverit et postea querimoniam suam testibus probare non poterit: judici duo talenta et unum civitati solvet pro emenda.

Et hoc verum est de majori invasione domus, in qua vulnera sunt commissa; pro minori invasione, in qua tantum verba sunt commissa, actor si in causa cadit, solvet judici tantum LXXII parvos hallenses pro emenda.

396. De invasione domus, quae fit inter amicos. Si uxor, verbera mariti timens, in domum patris fugit, et maritus, ut ad propriam mansionem eam reduceret, in domum ejusdem soceri sui intraverit, prohibitusque per quemdam inquilinum domus, ne uxorem in absentiâ patris (qui tunc non aderat)

educeret, eundem quatuor vulneribus vulneravit: quaeritur, utrum praedicto patri uxoris non debeat de genero suo dicto tamquam de invasore domus judicium exhiberi? Et respondetur, quod non. Cum enim maritus dictae mulieris domum soceri sui non causâ malignandi, nec in ira et furore, nec armatâ manu, nec aliquo gladio seu aliis offendiculis agitando, sed tantum ut legitimam suam (quod actus fuit licitus) de ea reciperet, intravit: invasor domus non est censendus, nec socero sua de invasione, sed tantum inquilino de vulneribus tenetur simpliciter respondere.

397.a) *De invasione et mortificatione simul.* Si in uno judicio invasio domus fit et in alio mortificatio, tunc neuter judex, ex eo, quod peccatum esset juri injuriam facere, jure suo est fraudandus, sed ambo judices simul judicio debent praesidere et actor coram ambobus suam querimoniam proponere, dictique judices emendas judiciales inter se condivident aequo modo. Si autem in talem praesidentiam judices consentire noluerint, tunc actor coram unoquoque id, quod in ejus judicio commissum est, conqueratur; et juxta talem querimoniam unusquisque judicum justitiae sibi faciat complementum. Nec oportet, quod de mortificatione, quae maximus videtur excessus, quantum ad actum, prius conqueratur; imo cum invasio domus aeque capitalis sit excessus et gravis, sicut mortificatio, potest de ipsa primo conqueri, si sibi videbit expedire.

397.b) *De invasione domus multorum.* Si decem invasionem vel mortificationem similem fecerint: tunc actor, si nescit, quis eorum principalis fuerit, potest in omnes, si essent, et in plures simul et conjunctim una actione agere; ipsique postquam una responsione responderint, si expurgationem obtinuerint, jurabunt singulatim, et quicumque in juramento ceciderit, vitam perdit. Ex hoc tamen alii non judicantur cecidisse; sicut enim uno per juramentum evadente, non omnes evadent, sic nec uno cadente, omnes cadent. Sed in actione fortassis civili, si in plures unâ actione pro debitis ageretur, ex casu unius censentur alii cecidisse. Si autem actor sine dubio noscit illum, qui fuit origo invasionis domus, et illum, qui

plagam lethalem mortificationis dedit, in illum aget principaliter; in alios vero ex consequenti tamquam in coadjutores; et si eos vicerit, peribunt. Nam faciens et coadjuvans in excessibus tam gravissimis pari poenae subjacebunt; si autem expurgare se debuerint, quilibet, ut dictum est, juramento suo tantum salvabit vitam propriam vel ammittet.

Notandum, quod in aliis homicidiis seu gravibus causis non conceditur actori, quod in plures simul agat. Unde quaedam actio est civilis, et in illa potest in plures simul agere; quaedam autem est actio criminalis, sicut in proposito invasio domus et mortificatio, et illa est duplex. Quaedam enim fit per unum actum, quem plures simul facere non possunt, sicut homicidium fit per unam plagam, quam simul plures percutere non possunt; et in tali actione, cum actor dubitat, in plures agere simul potest, et iste actus vocabitur actus „non iterabilis".

Secunda autem est actio, quae etiam fit per unum actum, quem plures simul bene facere possunt, quia plures possunt simul unum infamare, vel si obloquitur (?), in honore suo sibi detrahere; et in tali actione non est necesse, quod actor simul in plures agat, quamvis dubitet, imo in quemlibet specialiter de eodem actu agere potest et vocatur iste actus „iterabilis", quia quilibet eum iterare potest. Tamen si talis actus imponeretur determinatae multitudini, sicut forte consilio juratorum, in tales unicâ actione agi posset.

Ad tertium autem dictum fuit, quod facta per actorem probatione secundum formam juris sufficienti, rei sunt primo judicio proscribendi, et si per ambos judices proscribuntur, non est mirandum; duplex enim peccatum duplici poena puniri debet, unde in proverbio dicitur: „Ad facinus duplex non sufficit ultio simplex."

398., 399. De invasione domus quantum ad fugam. Si duo in platea vel alibi pugnare incipiunt et unus alium in domum apertam insequens et fugans ipsum ibidem vulneret vel occidat: ex hoc non censendus est invasor domus. Nec ille dicitur invasor domus, qui tabernam intrans, dato etiam, quod sit clausa et ad ejus petitionem sibi aperiatur, in ipsa factâ contentione aliquem mutilet vel occidat.

Item nota, quod in magnis et gravibus excessibus, vulgariter dictis heymsuchung, qui verba continent et facta, vicini debent pro subsidio per invasum inclamari, excessusque tales infra dies XIV querulari. Gaudent enim dicti excessus tali jure, quod scribitur in Juribus Originalibus rubrica „De stupro“: „Statuimus etiam firmissime“ et secundum hoc restringendum est, quod scribitur in fine Jurium Originalium in rubrica „De invasione domus“: „Quicumque domum alterius etc.“

400.—402. De testibus invasionis domus. Ad probandum invasionem domus recipi possunt testes vicini, non solum collaterales, superius et inferius, proximi vel transversales, directe oppositi, imo alii, dummodo sint idonei, quamvis a domo invasa sint in aliqua distantia, in eadem linea vel in alia residentes. Item, qui plura in una civitate vel in locis diversis habuerit domicilia, quamvis in uno frequenter habitare consueverit, tamen pro illo tempore, quo in alio steterit, de invasione domus testari poterit ut vicinus. Item, excessus in invasione domus atrox est et a domo nomen accepit, et debet accipi domus, sive in propria domo quis habitet, sive in conducta, vel gratis pro hospitio receptus sit. Item, quamvis domum et arcubus et ballistis invadere graviter sit prohibitum: tamen domum sic vel qualitercumque aliter defendere, videtur licitum et concessum. Item, conventores domorum bonae famae, licet sint caupones vel ducillarii, in causa invasionis domus tamquam veri hospites testimonium ferre possunt.

Item, minor invasio domus sine sanguinis effusione contingens, per testes vicinos, si, antequam per invasum statuantur, per adversam partem de vulneribus incusati fuerint, probari non potest. In majori vero invasione domus, in qua superficies apparet sanguinolenta, exceptione praescriptâ non obstante, testes praehabiti admittuntur, pacis domesticae in favorem.

Capitulum XXXVI: De judice et judiciis.

403. De electione judicis, quis et qualis sit eligendus, et quae conditiones suo conveniant regimini. Homo in judicem eligendus non debet esse perjurus, nec etiam debet esse

proscriptus, nec excommunicatus, nec sit etiam judaeus, nec haereticus vel paganus, sitque legitimi matrimonii filius, non sit etiam rusticus h. e. in moribus rudis et grossus; unde multum est laudabile, si pro judice persona haberi poterit litterata. Corpore etiam sanus existens in manibus praecipue defectum non patiatur; non sit coecus, non sit surdus, neque mutus; in aetate quoque annos viginti et unum excedens, octoagesimum non attingat. Et istae conditiones judici conveniunt quoad corpus.

In anima vero virtutibus debet fulgere cardinalibus: Primo justitia, quod nec amore, nec odio, nec muneribus, nec quavis actione a justitia declinans, partem numquam foveat injustam. Secundo fortitudine; debet enim tam virilis esse in animo, quod motibus dominetur virilibus, nec ipsum errare faciant a semita veritatis; unde pro tuenda justitia more boni pastoris animam exponere debet et corpus; secundum quod sapiens dixit: „pro justitia agonista usque ad mortem". Tertio prudentia, quod videlicet inter bonum et malum distinguere, sciens bonum et justum eligere, et malum seu injustum studeat reprobare. Item, cum initium sapientiae sit timor Domini, judex debet Dominum timere; nam qui Dominum timet, faciet bona; tali etiam judici populus libentius est obediens et subjectus; juxta illud prophetae in „Secretis" suis: „Tunc incipiet populus timere regem, cum viderit eum timere Dominum." Et sic ut hoc dicitur de rege, sic suo modo de judice, qui vicem gerit regis, intelligi poterit in praesenti. Quarto temperantia, quod motus cardinales restringat sub regula rationis; unde iracundiam fugiens, ebrietatem cavens; in cibis et potibus ut sit moderatus, in factis etiam quibuslibet medium tenens; ne sit nimis praeceps, nec nimis tardus; pauperibus injuriam passis ad ipsum querulando venientibus pia verba porrigens et benigna.

Item, judex facta electione jurabit in cruce, quod in omnibus causis justum unicuique judicium faciat atque verum.

Item, judex ab injustis, in praejudicium justi, munera non recipiat; quod si fecerit, talia munera non tam injusto, cujus ea recepit malitiâ, restituet, sed justo, quem ratione

munerum eorundem jure suo fraudatur, ipsa tenetur dare et restituere, pleno jure; non solum hujusmodi, imoque omnia alia, quae ex dictis muneribus justi in judicio perdiderint, judex refundere et in ipsis satisfacere debet integraliter et complete.

404. *De judice qualis in officio suo esse debeat.* Judex in officio suo non debet esse gravis et onerosus hominibus; debet etiam esse a violentia et cupiditate remotus, eo, quod violentia est legibus inimica et acceptio munerum est praevaricatio veritatis. In judice non debet esse ira et furor, sed tantum ratio dominari; non enim ira viri Dei justitiam operatur; unde nihil debet judex tempore irae judicare, sed cum est in mentis tranquillitate; nam restringenda est sub ratione potestas, nec quicquam agendum, priusquam mens commota ad quietem redeat, eo, quod commotionis tempore justum putat omne esse, quod facit. Debet quoque judex incompositos disciplinare et praecipue noctis tempore ad intercipiendum furta et maleficia cum sua familia civitatem hincinde pertranseundo custodire, ad quod jurati eorum sibi praebebunt auxilium cum effectu.

405. *De officio judicis quantum ad juratos.* Item, judex debet juratos tamquam legislatores reverenter tractare, nullas per se sententias dictare, neminem sine ipsorum scitu captivare, emendas civitatis sibi non appropriare nec emendas ad eum pertinentes, nisi postquam a juratis adjudicatae sibi fuerint, recipere; in tali receptione pauperibus gratiam facere; praescriptos et a civitate repulsos sine juratorum consensu nullatenus reassumere; de sigillo et privilegiis civitatis, quae jurati debent regere, se non intromittere, Et concludendo singulariter universa et universaliter singula, judex debet semper juratos audire et eis obaudire, ad ipsorumque consilium omnia negotia sui officii expedire.

406. *De officio judicis quantum ad sententias.* Item, judex Deum, qui praesens est in omni judicio, prae oculis habens, quando tribunali praesidet, debet quaerere a juratis de sententiis, sicut sedent in bancis, nullo prae postero, ordine observato

nec etiam favore, odio, timore, vel expectatione praemii debet unam partem alteri praefacere seu praeponere; nec etiam quaerat sententiam ab illo jurato, quem noverit parti illi, pro quâ quaeritur sententia, magis favere, eo, quod in judicio est omnis suspicio submovenda. Ad consentiendum etiam in sententiam tam interlocutoriam, quam diffinitivam unam partem prae aliâ non cogat. Tenetur insuper judex secundum propositionem partium de sententiis quaerere a juratis; et semper quaerat inter duas sententias, quod juris sit. Nisi tunc una pars nolit aut negligat sententiam per se inquirere; extunc judex sententiam ad requisitionem unius partis inquirat. Et circa hunc punctum debent jurati hanc cautelam servare, quod nec extra judicia, nec in judiciis aliquam sententiam communem, contra quam pars adversa nondum audita nihil objicit vel allegat, proferant et pronuntient quoque modo. Ex talibus enim sententiis in genere prolatis saepissime cum ad speciem descenditur, vel maxima difficultas generatur vel evidens contradictio multiplicatur. Quaerat etiam judex de sententia, nihil penitus minuendo vel addendo; nam judex defectum supplere non debet; sed si quid partes vel advocati partium de jure ommiserint, illud supplere potest, in his et in omnibus aliis juris praeceptis ad justitiam litigantibus faciendam motum sui animi inclinando.

407. De officio judicis quantum ad partes. Judex etiam tenetur sententias a juratis prolatas exequi reverenter, ut, si accusatori res immobilis fuerit adjudicata, ipsum mittat in possessionem rei ejusdem, in eâ ipsum viriliter manutenendo; quia non sufficit quem mittere in possessionem, nisi in eam missus tueatur. Si autem res sit mobilis, ipsam actori cum effectu praecipiat praesentari. Sed si reus a petitione actoris fuerit per sententiam absolutus: extunc ipsum judex in jure suo similiter tueatur, actori super eo perpetuum silentium imponendo. Item, quamvis judex de exercenda justitiâ juraverit, tamen solum de querimoniae prioritate, et de nullis aliis causis testimonium ferre potest; hoc enim spectat ad juratorum officium. Item judex caveat, ne captivi in cippo rebus et vestibus spolientur. Item, judex debet providere partibus, quae

tutae compareant. Unum, si necesse fuerit, potest prohibere, quod sine armis veniant, et maxime, quod inermes compareant coram tribunali.

408. De judice et judiciis. Judex non aliter judicare debet, quam ut aut legibus, aut constitutionibus, aut consuetudine bonâ proditum est.

Judices civiles monachis et sanctimonialibus non sint judices, sed amicabiles singularum civitatum episcopi; haec eadem ratio est et in aliis clericis.

Si ad judices agricolarum multitudo venerit, quod ipsis possessoribus dampnum aliquis facit: cum festinatione debent eos a contentionibus absolvere et a litibus liberatos ad sua remittere.

Judices non cogant partes, ut prompte et cum necessitate fiant litis contestationes, sed concedant decem dierum inducias.

Si captus pro maleficiis habet pecuniam et tamdiu servatur in carcere, quod in vitae necessitates eam expendit: judex eâ carebit.

Judex temporalis potest clericum absolvere irrequisito episcopo, sed non condempnare (quod est contra regulam juris, quae dicit: „Nemo qui condempnare non potest, nec absolvere potest.")

In judiciis publicis quilibet admittitur ad accusandum (subaudi, qui ad hoc habilis est).

Judex tenetur, quia ex maleficio, si controversiam suam fecerit, ut in id teneatur, in quo ipse laesit aliquem (et hoc verum, quando fit per imperitiam; quodsi fit de dolo, tenetur ex maleficio, et fit infamis).

Et haec etiam locum habent in arbitrio.

Conventio et reconventio mox a principio est apud unum judicem facienda; idem enim judex debet esse in utroque negotio. Conventus, si judex sibi displicuit, eum refutabit et XX dies habebit inducias, ut eum emendet; et si alium obtinabit, ille idem tamen convenienter et reconvenienter terminabit. Si autem conveniens tacuit, primum judicem non recusando coram eo stabit. Omnia, quaecumque per judicis officium expe-

riendi causâ cognitionem perbonam desiderant, per libellum expediri non possunt ex gr. per libellum, per sententiam partibus absentibus latam et ad eas velut epistolam missam, vel per libellum supra datum judici.

Fere in omnibus poenalibus judiciis et aetati et imprudentiae succurritur, et pone exemplum aetatis, ut in juniore delinquente per culpam, et in sene, qui levius punitur quam juvenis. Et dicitur, si dolo derelinquerint. Et tunc si civiliter agitur, subvenit, sed si agitur criminaliter et est atrox injuria tunc non subvenit, nisi quatenus miseratio aetatis perduxerit judicem ad mitiorem poenam, aut atrociorem, aut atrocissimam.

Judex secundum allegata judicabit.

In poenalibus causis benignius interpretandum est, ex. gr.: Si duo judices ordinarii, unus deprimendo, alter absolvendo, tulerint sententiam, interpretantur absolutionem magis valere.

Si judex condempnabit accusatum de vi factâ, intelligitur de privata, (quia in poenis mitiores esse debemus).

Factum per judicem, quod ad ejus officium non pertinet, ratum non est.

In condempnatione personarum, quae in id, quod facere possunt, dampnantur, non omne quod habent, extorquendum est, sed ipsorum ratio ideo habenda est, ne egeant.

Et quidam intelligunt hanc legem et filiis et de parentibus et patronis et ceteris, quibus alimenta coguntur parare, ut illi debitores nobis sic condempnentur. Sed alii intelligunt, quia dampnantur, in quantum facere possunt (subaudi: commode et honeste), nec enim videtur fieri posse, quod non potest fieri honeste.

Qui vetante judice sentit, hic adversus edictum judicis fecisse proprie dicitur. In omnibus causis profecto accipitur id, in quo quisque alium perhorrescit, quominus fiat; unde si promisi stare juri sub poenâ, et prohibitus fui a judice, idem est, ac si stetissem. Et idem est, si ab adversario, sed secus, si ab extraneo.

Qui jussu judicis aliquid fecit, non videtur dolo facere malo, quia parere necesse habet. Et distingue, ut judex praecepit

aliquid, exercendo suum officium, aut sicut quilibet privatus; qui primo casu paret, non est in dolo nec in culpa, ut in domo diruenda et consimilibus, quamvis injustum sit praeceptum judicis; et hoc propter judiciariam auctoritatem et propter publicam utilitatem, quae est, ut maleficia puniantur. In quibus puniendis subjecti debent parare suum auxilium, et etiam, quia praesumendum est, sententiam esse juste latam, ex quâ judex exercet suum officium.

409. et 410. De judice quantum ad captivos. Quidam accusatus de homicidio judici praesentatus est, quem cum die praefixo statuere deberet, carcerem evaserat. Quaeritur ergo, quid sit juris in hoc casu? Et respondetur: Quod judex homicidam seu maleficum sicut furem et spoliatorem sibi praesentatum, uno modo simpliciter et absolute in suam custodiam recepit et clausuram. Alio vero modo sub conditione, qua videlicet pro majori custodia invocat auxilium sui superioris, seu parti dicit, quod sua conservatio sit debilis, et quod per se de secura custodia sibi provideat, protestans nichilominus, si captivus evaderet, in hoc culpabilis esse nollët. Modo si captivus, de quo judex simpliciter et absolute se intromisit, evadit: judex pro ipso emendam XXX sexagenas solvet, et insuper juramentum corporale faciet, quod suâ fraude non sit captivi evasio procurata. Si autem captivus secundo modo custoditus evasit, judex de emenda pecuniae supportatus simplici se juramento, ut praemittitur, expurgabit.

411.a) De judice, qualem se debeat praebere. Judex tamen debet de captivo pro maleficio parti judicium petenti favorabilem se exhibere, nec terminos prorogare, nec gravem ac difficilem se reddere; alioquin tamquam de fautoria maleficii suspectus, poenam malefici, si evaserit, sustinebit.

411.b) De judicis assessoribus. Assessores ac juris defensores et protectores, si quos fortassis judex aliunde sibi assumpsit, illis non partes, sed ipse duntaxat ex eo, quod emendas judiciarias pro se tollit, satisfaciet in expensis.

412. *Judex quandoque privat se emendis.* Dominus cujusdam villae personaliter judicio praesidens cuidam homini suo querulanti subiecit, quod querelam, quam alias extra judicium ad eum retulisset, coram judicio mitigaret et mutuaret; dicto vero homine, objectionem domini negante, dominus eam resumpsit modo praemisso. Secundario vero homine negationem replicante dominus sibi dixit: „Mentiris sicut antiquus filius meretricis“, quaerens cum hoc a juratis sententia dari, qualiter dictus homo emendari debeat, quod ipse dominum suum arguere ac ejus verba praesumpserit reclamare? Super quo diffinitum fuit: Quod cum licitum sit partibus verba judicis disciplinate affirmare vel negare, dominus per verba inhonesta, quibus hominem suum arguit, emendis, dato etiam, quod de jure sibi competerent, se privavit; judex enim, sicut et partes, sic et se ipsum tenetur principaliter magistrare.

413. *Judex quandoque potest partibus terminum prorogare.* Si in causis criminalibus partes infra terminum concordandi, quem a judice rogaverant, non concordant: non oportet, quod judex expectet, usque actor reum citet, imo potest per se partibus terminum praefigere. Idem tamen terminus, si causa sit ardua, habebit dies XIV, in quibus partes amicos eorum possint inquirere et sibi de advocatis providere.

414. *Judex quandoque habet recepta restituere vel defalcare.* Si judex in domo homicidae fuerit, et aliquas res accepit, illas postea, facta compositione homicidii, juxta valorem earum in emendis sibi solvendis defalcabit.

415. *De juratorum notatione pro consilio.* Sicut judex et jurati ferre non deberent indigne, si ab eis ad audientiam majorem appellatur: sic nec ad verecundiam sibi ascribère, si pro suspicione partibus tollendâ a causarum aliquarum tractibus et judiciis per suos juratos rationabiliter amoventur; possunt enim causis eisdem judicialiter tractandis, ammonitione praedicta non obstante, extra sedes tribunales sicut ceteri interesse.

416. *De judice quantum sit ad impignerationem.* Judex illum, qui in emendis obligatus sibi fuerit, impignorare potest

et eadem pignora sine exhibitione, quae in judicio fieri consuevit de aliis pignoribus, vendere; ipsas autem emendas, obmissa impigneratione, sub usura vel dampno conquirere non potest sine ejus, cujus interest, licentia speciali.

417. De judice, quid accessor suus sibi teneatur. Ad judicem sequentem spectant emendae, quas ejus praecessor insolutas dimittens non pepercit; non enim emendae personam judicis, sed officium sequuntur.

418. Judex et jurati audire debent verba partium in judicio. Cum in senatu jurati contra quemdam rebellem diffinitam publice coram judicio dixissent sententiam, judex, qui videbatur eundem fovere, alta juratos inclamans voce, prorupit in haec verba: „Ir möcht den vrteiln in iene werlt“; quod cum jurati audirent et pro verecundia sibi ascriberent, judex motus quodammodo poenitentia eorum gratiae se subjecti. Quaesitum est ergo (et infra).

Super quo responsum est: Si judex, qui dixit: „Ir möcht“, ex quo penitentia ductus gratiae se subjecit, si non contumaciter nec honori juratorum per hoc detrahere volens talia dixit, solvet secundum quemlibet juratum LXXII parvos pro emenda; si autem frivole in detrimentum honoris juratorum praedicta verba dixit, solvet pro emenda X sexagenas; et in hac emenda nec judex nec jurati partem habebunt. Nec judex nec etiam jurati pro se testari possunt, quâ intentione verba sint prolata praedicta; quia nec actor neque reus in causis propriis dicere eorum possunt testimonium pro se ipsis; unde fortassis in favorem reverentiae judicii et juratorum communes probi homines, qui astiterunt judicio, in hoc casu pro testibus sunt audiendi.

419. De his, qui resistunt judicis familiae. Dum quidam pro insolentiis detineri debens, judici coram juratis in tantum restitisset, quod potenter superatus incippatus fuit, sententiatum est, quod quinque libras hallensium parvorum pro emenda solvere teneretur. Item, cum per juratos inter partes diffinitiva fuisset sententia dicta, unus eorum juravit per Deum altissimum, quod sic non esset, sententiam per hoc juratorum quodam modo

vilipendens s e n t e n t i a t u m est similiter, quod judici in quinque libris parvorum obligatus esset. Item, quod orta in domo judicis contentione per duos, judex unum de domo trudens et secundum tamquam captivum supra scampnum locans, tertius accurrit et sedentem cum gladio non evaginato ad caput percussit, quod de scampno cecidit, et vulneravit. Pro quo sententiatum fuit, quod judici in emenda X librarum parvorum obnoxius teneretur, vulnerato vero ratione gladii non evaginati esset taliter obligatus, sicut de fustigatione in Juribus Originalibus continetur.

420. (Br.) Judices et jurati debent audire necessaria verba partium sine emendâ.

421. De judiciis, quod una causa non debet dividi in plures. Diffinitive sententiatur: Quod nulli prorsus audientia praebeatur, qui causae continentiam dividit et ex beneficii praerogativâ id, quod in uno eodemque judicio poterat terminari, apud diversos judices voluit ventilare; poena ei ex officio judicis imminente, qui contra hanc supplicaverit sanctionem, atque alium super possessione atque alium super principali quaestione judicem postulaverit. Et similiter judex non admittat, quod id, quod in una querimonia potest capi, in altera replicetur.

422. De juridica cautione judicis. Quaedam est cautio nuda, sicut juratoria, et illam sufficit a partibus fieri de parendo juri et stando judicio in dubiis et levibus causis; sed est alia cautio idonea, sicut pignoraticia vel fidejussoria, et illa in gravibus et notoriis causis a partibus est petenda.

423. Quae verba in judiciis non quaerant praejudicium. Cum duae mulieres in judicio pro debitis contenderent, et advocatus unius ab alia quaereret, si de sua testes habere potest intentione probanda, illaque deliberatione non praehabita ex simplicitate respondisset, quod mediam civitatem pro testimonio statuere vellet: quaesitum est ab advocato, si mediam partem hominum civitatis pro testimonio non produceret, utrum causam perdidisset?

S u p e r q u o d i f f i n i t u m f u i t, quod per talia verba et eis similia per actorem vel reum prolata, causa

non perditur nec obtinetur, sed solummodo „holung“ perditur. Quâ emendata in causa proceditur, sicut de jure fuerit procedendum, dummodo dicta verba ex simplicitate proferantur et indeliberate; quia si ex pertinacia contumacitatis fuerint prolata, parti praejudicant, sicut si forte derisorie seu frivole pars pro debitis impugnata actori diceret ita: „Eme bursam novam“ vel aliquid tale. Et similiter verba in ultima „holung“ prolata, qualitercumque proferantur, causam obtinent vel amittunt.

424. De judice et judicio hereditario. Cum in villa quadam judice hereditario mortuo dominus villae relictam judicis, prole masculina carentem, ad hoc quod judicium sibi venderet, compellere niteretur, et illa talem venditionem facere nollet: praefixit ei talem terminum peremptorium, in quo judicialiter secum contendere deberet, utrum dictam venditionem secundum formam justitiae posset reclamare. Adveniente termino cum relicta, sicut sponte se facturam promiserat, in judicio non compareret, nec infra sequens triduum causam absentiae legitime ostenderet: dominus petivit sibi sententialiter dictari, utrum propter absentiam relictae in terminum peremptorium praeteritum non esset jus suum finaliter executus et de judicio relictae, emptione cessante, non deberet se intromittere pleno jure? Super quo sententiatum fuit: Quod non judicium et ejus proventus, de quibus quaestio non fuit, sed solum venditionem judicii per relictam juxta ipsius arbitrium faciendam dominus obtinebit ipso jure. Unde talis venditionis tamquam accessorii cujusdam obtentionem non sequitur principale (proventus sc. judicii), nisi prius emptio rationabilis intercedat.

425. De judicio quantum ad proscriptionem. Cum in villa quidam juratus dives rusticus pro homicidio esset proscribendus, quaesitum est ab amicis suis, utrum ultra sex septimanas, quibus communes homines proscribendi in judicio citantur, non deberet merito adhuc per triduum expectari? Super quo responsum fuit: Quod in judiciis non aliter cum divitibus et aliter cum mendicis, sed aequaliter cum omnibus est agendum, cum in lege divina scriptum sit: „Ita

magnum judicabis ut parvum, nec erit apud te acceptatio personarum".

426. De judiciario ordine aliquando praetermisso. Licet in causis singulis ordo judicarius sit servandus, tamen si judex pro excessibus notoriis, qui validissima probatione (sc. evidentia facti) probantur, reos, advocato eis non concesso et sic ordine judiciario praetermisso, puniens ultimo deputat supplicio: propter hoc non est aliqualiter arguendus. Si enim crimina manifesta, quae nulla tergiversatione celari possunt et quae probatione testium non indigent, processu judiciario discuti debent, propter hoc non solum judicialis disciplina (quae sine probatione punire non posset), verum etiam jus actoris, cui onus probationis incumberet, plurimum laederentur. Nec ex oblivione praedicti ordinis judex, qui jurat in omnibus causis ordinem judiciarium se velle conservare, censendus est perjurus; illud enim juramentum non juratur de excessibus notoriis, sed solum de illis, in quibus est ordo judiciarius observandus.

427. De judiciario robore. Antiqua consuetudo civitatum habet, quod quid coram judicio obtinetur et in tabulis judiciariis signatur, hoc ante proximum futurum peremptorium judicium, vel per impignorationem, vel modum alium, si expeditum non fuerit, de cetero caret robore firmitatis, nis per scriptorem civitatis in librum, ubi census et alia notantur acta, per obtentorem cum scitu juratorum scribi fuerit procuratum. Item vero, juri non obtemperans contumax est censendus. Item, judicium vel arbitrium vel causae, quae dolum supponunt, nullius sunt momenti, sicut cum non-causa ut causa allegatur; quod coincidit cum fallacia, quam sophistae sic appellant.

Capitulum XXXVII: De juratis.

428. De electione juratorum. Pater cum filio et frater cum fratre non eligantur simul ad officium juratorum; etiam socer cum genero non sint simul in juratorum ordine. Tales enim personae frequenter propter sui cohaerentiam diversitatem

genererant inter juratos, quia quod placet uni, saepius alteri placet, quamvis sit injustum et iniquum. Cognati etiam judicis, sororii et aliae personae sibi multum familiares, non eligantur. Quodsi propter defectum personarum fuerit necesse, tunc quanto pauciores in officio scabinatus fuerint, tanto salubrius; tales enim personae judici complacere volentes, pauperibus in emendis solvendis graves sunt nimium et infesti.

Nullus etiam infamis eligatur ad juratum, imo si ignoranter electus fuerit et postea de hoc constiterit, deponatur; nam una ovis morbida inficit totum gregem. Item, garruli, qui secreta celare nesciunt, et qui indifferenter bonos et malos odio habent, et qui nimis avide proprium quaerunt commodum et bonum, et qui etiam nimis sunt juvenes, non statuantur in juratos; debent enim jurati communi utilitati totis viribus providere. Unde in antiquis cronicis de Athenis, quae fuit quondam famosissima civitas, scribitur sic: „Latens odium, privatum commodum, juvenile consilium destructio fuit Atheniensium."

Omnia quoque superius „De electione judicis" scripta de juratis, qui absente judice ejus vicem supplent, quando debent eligi, sunt servanda. Et insuper juratis, a quibus salus et periculum tam judicis quam judicandorum dependet, cum diligentia videre tenentur, quod unicuique debita fiat justitia et condigna. Unde cum ipsi principalissimi sint testes in judicio et in omnibus causis ad eos deductis, semper habere debent in memoria, quod falsus testis tribus est obnoxius personis: Primo Deo, cujus praesentiam contemnit, Deus enim omni judicio praesens adest; deinde judici, quem mentiendo fallit; et tertio innocenti, quem falso laedit testimonio. Unde cum uterque sit reus, et qui veritatem occultat et qui mendacium dicit, quia ille prodesse non vult et iste nocere desiderat, jurati cavere debent, ne occultent veritatem et ne proferant falsitatem. Et ideo personae, quae mentiri consueverunt, pro juratis nullatenus assumantur. Item, si aliquis juratorum moritur, vel ex impedimento legitimo officium suum regere non possit, unde ut numerus juratorum semper completus habeatur, alter loco ipsius constituatur. (R. 408.)

429. *De juratis novis et eorum officiis.* Novi jurati, postquam locati fuerint, statim die sequenti non feriata debent convenire, et sic se ad invicem unire, quod seniores informent juniores, qualiter in officio scabinatus regere se debeant et tenere, vid. quod ad maniloquia et consilia diebus statutis, vel si festum fuerit, alia die non festiva feriam statutam proxime secutura mature et tempestive veniant, et secrete, quae audierint in consilio, nulli ea revelando, apud se teneant; et alia, quaecumque seniores sciverint, juniores congrue de his ipsos fideliter debent informare.

Quo facto, ut status civitatis illius sit ordinatus et communi melius provideatur bono: debent magistros operum mechanicorum praeteriti anni vocare, et ab eis sub virtute juramenti praestiti diligenter inquirere, utrum aliquid sciant correctione et emendatione dignum operibus in eisdem; et, si quidquid non consonum justitiae ipsis publicatum fuerit, illo reformato et ad statum debitum revocato rebelles, contumaces et justitiae transgressores, qui per magistros operis eosdem accusati fuerint, ita districte puniant, quod ceteris transeat in exemplum.

Postea vero debent novos magistros juratos, quos ad hoc idoneos et fidedignos esse cognoverint, inter pistores, carnifices, panniparios et alios consimiles plus principales mechanicos eligere et illos tactâ cruce facere jurare, quod eorum sollicitâ faciente provisione labores et opera, quibus praeficiuntur, juste et ordinate ac fideliter fiant, ut in venditionibus, in emptionibus forum servetur debitum; si autem transgressores voluerint effugere, poenam ipsis juxta formam statutorum civitatis et juratorum consilium imponendam.

Debent etiam jurati inquisitionem de praeteritis operarum magistris superius scriptam, a notario civitatis et scriptore judicis, qui pro tempore fuerint, modo consimili facere; et demum a subjudice et preconibus, et eosdem omnes officiales de novo facere jurare et ipsis injungere, quod in gerendis suis officiis totam fidem habeant et diligentiam, sicut notâ infamiae nolunt maculari, et in eis se diligenter conservare.

Postremo vero, cum jurati non solum per alios, imo etiam per se ipsos bonum civitatis, quantum ad utilitatem et decentiam status teneantur providere et procurare, debent semper duobus ex se officium committere speciale, puta: Duobus officium propinae, qui vulgariter „magistri mensurae“ vocantur, ordinare. Duobus vero aliis reformationem murorum, turrium, fossatorum et singulorum aedificiorum civitatis, qui muros interius et exterius hincinde respiciendo, quidquid in eis meliorandum et reformandum esse invenerint, conventis et conductis operariis faciant reparari. Item, aliis duobus officium respicienda conservatoria et loca ignis, cujusmodi sunt coquinae et fornaces stubarum, braseatoriorum et braxatoriorum, quod caute in talibus locis ignis foveatur et conservetur; et hoc officium duobus circumspectis et idoneis est committendum. Saepissime namque per incendium famosae civitates destruuntur, unde ubi ignis conservatur, est summa diligentia adhibenda. Item, aliis duobus venditionem et forum piscium, ad quorum mandatum praeemptores et praecipue mulieres praeemptrices piscium a foro repellantur et piscatores principales, qui ad forum pisces adtulerunt, per se vendent eosdem. Poena autem talibus praeemptoribus et praeemptricibus piscium secundum voluntatem juratorum talium imponetur. Item, aliis duobus, quod singulis diebus dominicis, vel aliis ad hoc statutis, captivos, qui apud subjudicem vel alibi, ubi carcer fuerit civium, servantur, visitent et accedant, de causis et excessibus, pro quibus, in quo tempore capti fuerint et quibus detineantur vinculis inquirendo, hoc conjuratis eorum aliis, ut secundum hoc ad judicem procedere valeant, intimando. Item, aliis duobus mundationem et purgationem platearum civitatis, ad quorum praeceptum fimus et lutum de contratis et viis publicis educatur, et qui in hoc rebelles fuerint, poenam a juratis eisdem impositam luant et persolvant. Haec et his similia jurati diligenter debent respicere, utilitati communi et reipublicae, sicut virtus juramenti eorum exigit, in hoc praecipue servientes. (R. 409.)

430.a) De juratis et eorum consiliis. Jurati bene a vespera vigiliae apostolorum in diem alium, non feriatum, juris terminum

ponere possunt; licet enim diebus, qui feriati sibi ratione messium vel vindemiarum, de voluntate litigantium renuntiari possit, tamen diebus feriatis in honorem Dei, sicut est dies a vespera vigiliae usque ad vesperam diei celebris apostolorum currens, renuntiari non expedit, quia pacto privatorum reverentia divini numinis remitti non potest. (R. 428.)

430.b) *De juratorum debitis.* Si jurati antiqui per quempiam pro debitis tempore ipsorum et per ipsos cum quocumque contractis formâ judiciaria impetuntur: idem jurati possunt actorem eundem simplici eorum juramento, quod Deo et hominibus pro justitia fovenda fecerunt, coram novis juratis verbotenus, non cruce tacta, expresse evadere atque taliter, et non strictius, in hoc casu se purgare, ne juratorum per tales impetitiones honoribus fortassis derogetur.

Item, si adveniente electionis tempore juratorum (prout superius expressum est capitulo „De electione") jurati fuerint electi novi per antiquos, electionem eorum refutantes, nec jurare nec in electionem consentire curaverint: talis contumacitas seu temeritas merito tamquam arbitraria principis seu eorum dominii emendis subjacebunt. Debent etiam omnes jurati propter decentiam et urbis custodiam, si necesse fuerit ex casu, noctis tempore pro consilio causae convenire. Debent in civitatibus eorum, et non extra muros, ruralium more, residentiam habere corporalem, ne reverendissimus ordo civitatensium alicujus simplicitate (puta extra muros residentis) lusorius et tamquam distinctus reputetur; numquam enim civitates et oppida, si extra muros seu fossata viri in juratos eligerentur, proficerent, nec aliqualiter populorum sapientumque numerus susciperet incrementum.

Capitulum XXXVIII: De judaeis.

431. Utrum possit dici bonus in agendo et respondendo. Quidam, cui equus arrestabatur, dixit coram judicio, quod probum virum, apud quem praedictum equum emit, pro ejus disbrigatione statuere vellet. Instante vero termino judicii quemdam statuit judaeum, contra quem adversarius excipiens

quaesivit, utrum judaeus, cum sit infidelis, locum probi viri agendo vel respondendo supplere possit? Super quo diffinitum fuit: Quod cum judaeus secundum aetatem, secundum sexum, secundum sensum (id est discretionem) et secundum probitatem et secundum actus viriles sit et possit esse vir, et omnibus istis modis non repugnet sibi, quod sit probus: vicem probi viri, quamvis non probi christiani, dummodo non sit infamis, agendo vel respondendo, supplere potest. Unde, quod non est fidelis, ex hoc solum habetur, quod non sit vir conjugio; matrimonium enim et alia sacramenta extra ecclesiam non habentur.

432. (Br.) De judaeis quantum ad furta et causas criminales.

433. (Br.) De judaeis quantum ad accusationem et defensionem.

434. (Br.) De judaeis quantum ad debita soluta, testimonio juratorum contracta.

435. De judaeis quantum ad formam jurandi. Cum judaeus mulieri christianae jurare deberet pro octo lapidibus lanae, alter judaeus formam jurandi sibi praedixit istis verbis in vulgari: „Des swerst du umb dy schuld, als dir dy fraw schuld gait, pey der e, dy dir Got gabe auf dem perg Sinai". Quaesitum est, utrum valeat ista forma? Et responsum est, quod sic. Ut autem debitus modus circa ipsam servetur, recipiendus est Pentateuchus Moisi, sc. rodale judaeorum, et quaeratur in Exodo vel in Deuteronomio scriptura decem praeceptorum Domini et super illo praecepto „Non perjurabis, nec assumes nomen Dei tui in vanum" judaeus jurans manum ponat, et sive repetat verba post illum, qui sibi verba proponit, sive proponens totam formam per se loquatur, judaeus subjungat solum „Amen": forma valet; debet tamen in ipsa forma res, de qua placitatur, affirmatio vel negatio, quae ad hoc exigitur, propriis verbis exprimi. Et si judaeus istam formam recusans circa jus, quo privilegiatus est, se petierit conservari, hoc est sibi favorabiliter concedendum.

436. (Br.) De judaeis ratione vulnerum.

437. De judaeis quantum ad convictionem. Judaeus in furto deprehensus, cum coram praetore accusaretur de furto,

alter judaeus ibidem astans prolocutori dixit, „quia major esset fur quam judaeus, de quo furti proponebat querimoniam“. Ad cujus prolocutoris querelam modo praemisso expositam judaeus respondit negando, petens se circa judaeorum Privilegia conservari. Advocatus vero christiani judaeum vult vincere testimonio juratorum, qui etiam praetorio assiderunt. Quaeritur ergo etc. Et respondetur: Si coram judicio, ubi judaeus dicitur advocatum christiani furem appellasse, plures alii fuerint judaei, sicut est verisimile, tunc judaeus etiam christianis et judaeis est convincendus. Si autem praeter illum solum alii non fuerint judaei: tunc super ferenda diffinitiva sententiâ matura deliberatio est habenda. Est enim forte contrarium juri, ut jurati, qui tribunali praesidentes, ubi magis est vis eorum officii, sententias absolutorias et condempnatorias in astantes judicio proferunt, non possint testari de verbis et factis, quae per quemcumque hominem, cujuscumque professionis existentem, ibidem fiunt. Sic enim, si judaeus ipsum judicem vel juratum in actu judiciario vitâ privaret, impune transiret.

Licet enim in Generali privilegio judaeorum scribatur, quod judaeus per christianum et judaeum vinci debeat, tamen ex hoc forte princeps non concessit judaeis in genere, quod in specie non esset verisimiliter concessurus; et praecipue cum in hoc dicto Privilegio non sit expressum nominatim.

Item, quamvis judaeus per christianos et judaeos sit convincendus, tamen in actu furti raptus per ipsum actum vel furtum convincitur pleno jure.

Licet Privilegium judaeorum dicat, quod christianus volens judaeum vincere cum christianis, debet etiam judaeum in testimonium recipere: tamen si judaeus christianum cum testibus christianis et judaeis impetit, non oportet, quod ipse hic christianus similiter cum christianis et judaeis se defendat et expurget; sed sufficit, quod defensionem juridicam cum testibus faciat christianis. Cum enim actio sit voluntaria et defensio sit de jure naturali: jus potius defensori debet succurrere, quam actori.

Item, christianus accusatus per judaeum, quod ipsum vulneravit, per testes idoneos christianos melius potest innocentiam suam ostendere, quam judaeus eum vincere possit.

438. De judaeis quantum ad pignora. Judaeus tantum super pignora rei mobilis, quam in sua tenet clausura, per juramentum potest suum debitum obtinere. Secus autem est de hereditatibus et rebus immobilibus: quae sibi in pignora sunt posita, ut asserit, debet hoc per testes vel litteras demonstrare.

439. De usuris quando excedant sortem et quando non, et utrum judaeus sorte et usura receptis, pignora sine contradictione restituere teneatur.

440. Utrum solutio in parte facta judaeo sit in sorte vel in usura defalcanda.

441. De judaeo contra judaeum agente. In quaestione, quam judaeus movet judaeo, soli jurati judaeorum sententias dicere possunt, nisi fortassis nolint, vel per partes habeantur suspecti; tunc enim christiani jurati cum judaeis ad pronuntiandum sententias assumantur.

Capitulum XXXIX: De juramentis.

442. De juramentis, et primo de forma jurandi in genere. Ille, qui juramentum facere debet, si voluerit, potest per se sine prolocutore jurare, et si formam a scabinis approbatam in juramento non servat: male jurat et in causa cadit. Si autem prolocutorem habuerit: tum prolocutor ad hoc recipiatur, quod homo in causa juvetur. Si illum in forma juramenti per scabinos approbata ordinate et debite secutus non fuerit: in causa cadit Si autem prolocutor in forma erraverit, et jurans ipsum eodem modo in verbis secutus fuerit: propter errorem prolocutoris in causa non cadit, sed „holung“ perdit. Sed si jurare debens tantae providentiae fuerit, quod prolocutore errante ipse formam a juratis datam et approbatam debite et ordinate servat: bene jurat et obtinet causam. Cum enim prolocutor in bene vel male jurando nihil perdit, neces-

sarium est jurare debenti diligenter formam juramenti habere in memoria, ne causam amittat.

443. Quomodo forma juramenti corrumpitur per nomen proprium. Item, si jurans in forma juramenti nominat Cunczlinum in Kinzlinum, quod est nomen diminutivum, cum ille, cui juratur, similiter se nominavit, bene jurat; imo et si nominat Conradum, quamvis ille, cui juratur, nominaverit se nomine diminutivo, adhuc bene jurat.

Item, si juratus dixerit: „De quo me iste inculpat", demonstrando super ipsum, addendo, quocumque christiano nomine vocatus sit, licet nullum nomen proprium exprimat: bene jurat; imo etiam, si aliud nomen exprimat quam sub quo, cui juratur, se nominaverit, dummodo addat: „vel quocumque christiano nomine vocetur": adhuc bene jurat. Si autem absolute jurat nominans „Petrum", cum ille, cui juratur, nominavit se „Paulum": male jurat et in causa succumbit.

444. De juramento quod fit in cruce. Si advocatus jurare debentem informans, sibi praedixit in juramento vulgariter dicendo „Und elle creucz", per secundam vocalem **e**, et ille ipsum sequens dixerit „Und alle creucz", per primam vocalem **a**, nisi jurati formam audientes nominatim sub causae perditione ei prohibeant, ne **a** proferat, si per **a** dicat: „alle creucz": bene jurat. Licet enim usitatum sit dicere: „elle creucz", tamen per **a** pronuntiando melius videtur esse praedictum, quod patet in aliis dictionibus, v. gr. alle tag, alle nacht, all weg, all steg, et in pluribus aliis, quae magis proferuntur per **a** quam per **e**. Unde etiam advocati monendi sunt, quod de cetero dicant per **a** et non per **e**. Tamen si advocatus dixit **e** et jurans similiter, bene jurat, quia advocatum secutus est. Advocato autem proferente **a**, si jurans **e** protulit, videtur formam corrumpisse juramenti.

445. De juramento pro homicidio facto. Quamvis in querimonia homicidii nominentur uxor, pueri, fratres et omnes amici occisi: tamen sufficit, quod testes rei tantum dicant in juramento, „quod de homicidio, in quo Henricus accusatur per Conradum, ipse sit innocens", et similiter reus tantum dicat

„de homicidio Cunradi mihi per (talem) vel (talem) actorem (quem nominabit), imposito innocens sum“, et non est necesse, quod de uxore, pueris et amicis specialem faciat mentionem.

446. (Br.) De forma jurandi pro spolio dicto „rerawp“, mortificatione, pacis violatione et excessibus criminalibus.

447. De termino ad jurandum praefixo. Si homo in providendis sibi necessariis existens, in termino ad jurandum praefixo non comparet: non propter hoc statim in causa cadit; imo ex ostensione impedimenti legitimi potest se tueri. Non est enim rationabile, quod homo a labore victus sui quiescat, terminum judicii expectando.

448. De juramento calumpniae. Nec in causa pecuniali, quae est de bonis mobilibus, nec in causa reali, quae est de bonis immobilibus, sed tantum in causa personali et criminali, sicut est homicidium, invasio domus vel reatus consimilis, actor de jure cogi debet ad praestandum calumpniae juramentum.

449. De juramento calumpniae. Sicut vir, sic et mulier juramentum calumpniae praestare debens, si jurando cadit, in causa succumbit.

450. Impedimentum naturale excusat casum juramenti ipso jure. Item, si homo debens jurare, balbutiens, titubans, blesus vel naturaliter impeditae linguae, ita quod expresse loqui non possit, fuerit, et prolocutor ejus, antequam jurare incipiat, protestationem de hoc faciat: quamvis in verborum expressione titubaverit vel deviaverit, tamen propter hoc in jurando non judicatur cecidisse; defectus enim naturalis vel impotentia loquendi recte casum hujusmodi excusat et supportat.

451. Utrum jurare debens sinistram manum levet ad jurandum. Dicendum est ex rigore juris: Utraque manus valet et est sufficiens ad jurandum, sicut ad quemlibet alium actum legitimum exercendum. Jura enim Originalia non distinguunt inter manum dextram et sinistram, sed simpliciter dicunt, „quod jurans debet se expurgare duobus digitis in cruce“. Unde etiam, si aliquis utraque manu truncatus jurare

debet, causam suam defendere vel obtinere posset jurando solum verbis, dummodo formam debitam non mutaret; non enim manus mutatio, sed formae juramenti variatio juramentum salvat vel corrumpit. Quia tamen ex approbata et communi consuetudine juramentum dextra manu fieri consuevit, si jurans ex protervia et pertinacia voluntarie manum sinistram levaret seu cruci supponeret pro dextra: causam perdet. Si autem ex oblivione et non dolose hoc contingit, jurans in causa non cadit; nihilominus ut consuetudo servetur, si causa est criminalis, ita quod in juramentis „holung" non habeatur, qui jurat sinistra manu, judicandus est tantum „holung" perdidisse, et debet postea dextra manu jurare. Et tunc secundum formam juramenti quam servat vel non servat, causam obtinet vel amittat.

452. *De juramento extra judicium civile posito.* Homo nobilis et militaris, et clericus ordinatus, quamvis respondeant pro debitis in judicio civili, tamen si jurare debent et petunt, ad judices proprios (puta nobiles ad provincialem, et ordinatus ad canonicum), quod coram eis jurent, more solito remittantur.

453. *De juramento uno tantum digito facto.* Qui uno digito elevato vel cruci supposito jurat, non obtinet intentum, quia semper in Juribus Originalibus civitatum scribitur, „quod juramentum fieri debet cum duobus digitis vel cum sola manu", et hoc est tractum de Scriptura sacra, ubi dicitur, quod „in ore duorum vel trium testium stat omne verbum".

454. *De juramento extraterrigenarum.* Si Renensis, Saxo, vel Suevus, vel alienigena, alium habens modum loquendi, quam loqui consuetum est, jurare debuerit, et cum advocatus formam sibi praedicit et considerat, quod verba sicut in suis partibus consuevit, profert, nec faciliter alio modo proferre potest: protestationem, antequam jurans crucem tangat, de hoc proponat, et sic impedimentum consuetudinis, quae quodammodo similis est naturae, variationem formae juramenti excusat.

455. *Si jurans scit diversa idiomata, sub quo jurare debet.* Si jurare debens diversa scit idiomata, jurabit sub naturali,

quo a suis progenitoribus est instructus, vel si malit, sub illo, quod plus usitavit et quod expeditius loqui potest; dum tamen ex protestatione praemissa, antequam levet manum vel crucem tanget, diffinitivam de hoc sententiam petiverit pro se ferri.

456. De juramento pro antiquo et inveterato homicidio. Si homo impetitur simplici querimonia pro homicidio, ante multos annos perpetrato, vel in alio judicio commisso, vel cujus funus et occisi vulnera jurati non perspexerint: ille simplici juramento se expurgabit et „holung" habebit. Et similiter intelligatur de „heymsuechunge" et excessu aequali.

457. De juramento, quod si cum tota manu juret. Qui cum quinque digitis, h. e. cum tota manu, coram judicio levando vel in cruce, non ex protervia et ex praesumptione, sed ex oblivione vel ex alia negligentia juramentum fecerit: quum major numerus minorem includat, cum duobus digitis juravit, nec est censendus male jurasse. Si tamen formam juramenti non servavit, unde adversario excipiente „holung" perdidit, et de novo, sicut consuetum est fieri, jurabit.

458. Quomodo forma jurandi sit proponenda. Advocatus jurantis debet eum de forma jurandi coram juratis, audiente adversario, informare, et debet semper in eadem forma causam, pro qua juratur, aliqualiter tangere; potest etiam ille, cui juratur, dictam informationem, si defectuosa fuerit, per se vel per advocatum suum rationabiliter emendare.

459. De juramenti evidentia et probatione. Licet non sit tutum, aliquem venire contra juramentum suum, nec etiam judices et jurati, ne actores perjuri videantur, alicui praebere debeant materiam veniendi contra proprium juramentum. Si aliquis judicialiter impetitus fuerit, quod non servat juramentum vergens in interitum salutis aeternae, super quaestione hujusmodi est actori justitia simpliciter deneganda.

460. De jurante quantum ad accessorium. Qui pro accessoriis et incidentibus, a quibus tamen facti principalis confir-

matio non dependet, jurare debens in juramento cespitaverit: non est propter hoc judicandus in causa principali corruisse totaliter.

461. De juramento in cruce facto. Notandum, quod si actor petit, reus debet jurare in cruce non qualicumque, sed in illa dumtaxat, in qua signum passionis Domini sit expressum; cum jurans dicit in juramento „Sic me juvet Deus et ista crux“: ibi crux passionem Domini repraesentat, et non crucem ligneam vel ferream, quae nulli praestat subsidium vel juvamen.

462. De casibus, qui circa juramentum contingunt. In causis civilibus vel criminalibus, si jurare debens per diffinitivam sententiam, quod juret, et per judicis sententiam, quod digitos levet vel cruci jam superpositos vel levatos habet, obtinuerit, juramentum suum processum habebit, nec acceptio vel appellatio contra talem jurantem et juramentum per ipsum praestandum, quae prius neglecta sunt, poterunt interponi; imo quicumque postea digitos sibi subtrahere vel de cruce deponere praesumpserit, quod vulgariter „abstreychen“ dicitur, quinque libras pro emenda solvet, juramento nihilominus modo debito procedente.

In arrestationibus equorum tantum cum protestatione praemissa testium vel juramentorum admittitur repulsio, eo modo, sicut superius in sententiis „De arrestationibus“ continetur.

Capitulum XL: De juratorum testimonio.

463. De juratorum testimonio contra se. Licet jurati pro causa actoris vel rei testari possint, in causa tamen propria pro se ipsis testimonium ferre non possunt, quia aliquem simul actorem et testem esse non consonat aequitati.

464. Jurati agentes vel respondentes jurabunt in cruce. Licet juratus pro alio testimonium ferens crucem jurando non tangat vel digitos non levet: tamen vicem actoris vel rei gerens in cruce vel digitos levando jurabit, sicut alter communis homo.

465., *466.* Juratus super veritate dicenda induciandus est VI septimanís, secundum consuetudinem scabinorum. Et cum tali licentia impetrata deposuit, quod N. de vulnere per actorem sibi imposito innocens esset, et quod hospes (talis vel talis) dictum vulnus evaginato suo gladio fecisset, quis ipsorum et qualiter pacienti et judici satisfacere teneretur, interrogatur. Et respondetur in hoc casu: Quod secundum testimonium jurati est procedendum, actoris querimonia non obstante. Unde ille, quem juratus dixit esse reum de vulnere, debet satisfacere vid. secundum quamlibet mutilationem, si factae sunt, seu amputationem digiti judici duo talenta et passo quinque talenta persolvendo.

467. De juratorum excessu. Si aliquis scabinorum excesserit in quacumque causa, judicabitur sicut alter civis, et non gravius punietur; cum enim scriptum sit: „Patere legem, quam ipse tuleris", concordat justitiae, scabinos tamquam legislatores eisdem, quibus judicant alios, legibus judicari.

468. (Br.) Ad idem.

469. De juratorum testimonio. Juratus in extremis constitutus ea, quae tempore officii sui de debitis vel causis aliis in ipsum protestata fuerunt, ad alium de conjuratis suis causâ memoriae ac testimonii pro ipso ferendi potest deducere pleno jure. Si autem aliquis non existens juratus a jurato audit facta in ipsum protestata, idemque juratus decedat et praedictus postea per tempus in juratum constituatur: talis de praescriptis, quae audivit, loco jurati praemortui testari non potest. Obstant enim duo: Quod iste, qui actu testatur, invitatus non fuerit et specialiter rogatus; secundum est: Licet iste testans pro nunc sit juratus, tamen illo tempore, cum juratum audivit, juratus non fuit; quare illa, quae testatur, efficaciam, quam verba jurati faciunt, nullatenus sortientur.

470. Testimonium juratorum est efficacius quam allegatio defensionis ratione vulnerum. Actor conqueritur, quod (talis) ipsum vulneraverit et velit hoc per juratum probare; reus vero respondendo confessus est, quod hoc fecit vim vi repellendo i. e. „notwer", obligans se ad hoc probandum testimonio tot pro-

borum virorum, quot postulat forma juris. Quaeritur ergo, cujus partis testimonium sit alteri praeferendum. Et respodetur, quod actoris; unde in hoc casu jurati testimonium est audiendum et secundum ipsum partibus de justitia providendum.

471. De juratorum testimonio quantum ad tempus. Actor conquestus est de reo, quod aute XVI annos debitum quoddam coram uno de juratis illius temporis, et nusquam alibi, sibi solvere promiserit; quod facere distulerit usque modo. Reus vero debitum negans, quaesivit, cum in tot annis numquam quaestionem sibi moveret, utrum testimonium jurati post tantam moram sit audiendum et tamquam efficax recipiendum? Et respondetur: Quod obstante mora XVI annorum, ultra quam humana memoria infallibiliter extendere se potest, si juratus testabitur, quod debitum nondum est solutum, et ex promisso rei tantum in sui praesentia solvi debuit, reus ad ejus solutionem obligatur.

472. De juratorum testimonio extra suas metas. Licet jurati extra metas judicii, in quo juraverunt, vigorem testandi vel excessus accusandi non habeant: tamen pro causis coram eis forma judicii, vel amicabiliter, vel per sententias diffinitivas expeditis, pro causis legitimis absentiae, quae vulgariter „ehaft not" dicuntur, pro debitis justitialiter obtentis, pro proscriptis et quibuslibet aliis causis criminalibus, ad quemcumque locum litteras eorum patentes sub sigillis authenticis scripserint, illis fides est adhibenda et secundum ipsarum tenorem judicium et justitia facienda.

473. De juratorum testimonio quantum ad numerum. Quamvis testimonium unius jurati sit efficax, tamen si aliquis coram judicio dicit, se velle probare causam suam cum juratis, oportet, quod ad minus duos habeat. Pluralis enim locutio duorum numero est contenta. Si autem dicit, quod per omnes juratos probare vellet, vel per sex, vel per octo, oportet, quod per omnes, qui ad idem judicium pertinent, vel per tot, sicut in numero expressit, causam suam probet; aliquin in causa succumbit.

474. Utrum testimonium jurati accusati ante purgationem sit accipiendum. Actor egit in duos reos, quorum unus juratus et alter non juratus pro illo fuit tempore, et cum non-juratus reus innocentiam suam praetenderet et illam per juratum, qui una cum eo per actorem criminaliter et divisim accusabatur, ostendere niteretur, quaesitum est, utrum ejus testimonium sit admittendum? Super quo responsum est: Quod jurati rei pro se ipso prius est responsio audienda, et si de objectis se expurgaverit forma juris per testes vel alio modo, sicut actoris querimonia postulabit, tunc tandem pro secundo reo non jurato testimonium facere potest. Secus autem est, si se ipsum non mundaverit. Similiter secus esset, si actor indivisim, dummodo sine dolo malo hoc fecisset, in ambos reos una simplici querimonia egisset.

475. Quandocumque numerus minor juratorum pro causis decidendis sufficit. Si pars juratorum vel consulum, aliis absentibus, vocatis tamen et venire nolentibus vel ex causis non potentibus, quicquam statuerit, ordinaverit vel fecerit, vel lites decidendo sententiaverit: ab absentibus non contradicetur, quia refertur ad universos, quod publice fit per majorem partem, sicut ex. gr. si populus vocetur per tubam vel campanam vel voce preconia, licet non omnes veniant, videntur tamen omnes facere, quod faciunt hi, qui convenerunt. Et si tantum duae partes venirent et major pars illarum duarum partium consentiret, valet etiam. Ratio est, quia non omnes facile possunt consentire. Idem est, si faciat major pars eorum, qui praesunt universitati et sunt deputati loco totius civitatis.

Nota specialiter, quod in ferendis sententiis et in expediendis causis judiciariis, si consules praesentes sine absentibus aliquid terminant, in eo cauti sint, quod a via juris non recedant, quia Lex dicit, „quod imperitia culpae adnumeratur“, et ponitur exemplum im medico et judice et quolibet artifice.

It., si obscura sunt jura possidentis et petentis, tunc sententiandum est pro possidente.

It., si habitatores loci alicujus privilegiati sunt, quod per se ipsos, principe non interrogato, judicem et juratos

eligunt et statuunt tempore debito: tunc non est opus, quod XI jurati pro destitutione duodecimi, si hoc demeruit, principem requirant. Secus autem est, si princeps sibi ipsi auctoritatem hujusmodi reservavit; tunc enim sicut electio, sic et destitutio ad eum pertinet, cum accessorium sequi debeat principale.

(Alia de ista materia quaere supra sub titulis „De emendis".)

476. (Br.) Excessus verbalis coram juratis factus qualiter sit emendandus.

477. (Br.) De jure civili per novitios obtento.

478. (Br.) De jure vinearum.

479. (Br.) De jure novalium.

Capitulum XLI: De litteris.

480. De litteris negandis. Licet jurati personis jure civitatis utentibus ad eorum facta et ordinationes confirmandas, cum rogantur, litteras sub sigillo communi civium confectas denegare non debeant: tamen si inter personas tales pacta fiant et promissa, seu tractatus et compositiones, quae juribus civitatum derogent, vel honori vel utilitati reipublicae praejudicent, talia jurati confirmare per litteras civitatis non tenentur.

481. De litteris missilibus. Litterae missiles clausae ex causis rationabilibus negari possunt et extingui per illum, sub cujus sigillo sunt confectae; vox etiam viva testium idoneorum, ut in praesenti factum est casu, litteris talibus antefertur. Et est casus, quod ille, qui debuit litteram pro Nicolao procurare scribere, pro Conrado ex negligentia sui scripta fuerit; ergo vox viva, si adest testium idoneorum, litteris talibus antefertur.

Utrum autem litteris sigillis clausis, et testibus pro una parte facientibus, praeferri debeant soli testes per aliam partem producti: testium idoneitate ac attestationum consonantia ceterisque circumstantiis diligenter consideratis, perscrutatione indiget sapienti. (Require supra: Utrum jurati testari possint per litteras extra judicium.)

482. De litteris proscriptionis. Cives (Pragenses) civibus scripserunt sic: „Prudentibus viris etc. Prudentiae vestrae praesentibus innotescat, quod Andreas T., concivis noster, in nostrae civitatis judicio, prout in nostris tabulis et libris invenimus, Fridlinum (talem) apud vos detentum pleno jure proscribi procuravit et plene jus suum est assecutus, super eo, quod ipse Fridlinus dicto Andreae uxorem suam una cum rebus valoris X sex. gr., Dei et juris timore postposito, alias abstulit ac deduxit. Quocirca vos rogamus sincere, quatenus ipsi Andreae, cui uxor est deducta, aut sui nomine amicis suis, praesentium exhibitoribus, de dicto Fridlino juxta praemissa faciatis justitiam expeditam". Harum igitur virtute litterarum coram judicio publice lectarum ipse Fridlinus ex sententia diffinitiva pro furto abjudicatus et in ligno patibuli est suspensus.

(Require infra de ista materia sub isto titulo: Qui proscriptus in uno judicio, non ubique tamquam pro proscripto condempnatur.)

Capitulum XLII: De ludo taxillorum.

483. De ludo taxillorum. Pro ludo seu pro debito ludi nulla alicui justitia exhibeatur; attamen rigore juris exigente, cum unus scabinorum vel proborum ludo affuerit et cum lucrante dolo se contra perdentem tenuerit vel conspiraverit, bene consonat justitiae, quod ad solutionem pecuniae perdens taliter delusae nullatenus teneatur. Et si hospes aliquem dolose proponens decipere, eum hospitaverit, cum tamen hospitare bene et fideliter promiserit: talis hospes in poena quinque talentorum, quorum tertia pars judici, duae vero residuae civitati, solvere debere justitialiter obligatur, si per ludum deceptio tantum facta fuerit. Si autem criminaliter deceptio fuerit procurata, tunc secundum mortificationis judicium est procedendum. (Require infra titulo: „Dę mortificationibus".)

484. Quod commensales non possunt res dominorum suorum deludere. Nec pueri, nec famuli res patrum et dominorum, quorum panem comedunt, cum tesseribus deludere possunt, ut etiam apparet in Juribus Originalibus, cum praescribitur „Prohibemus" et infra.

485. *De taxillis injustis.* In cujus ludentis manu falsi et injusti taxilli fuerint inventi: illius pollex amputetur et omnibus tali ludo careat acquisitis.

Capitulum XLIII: De luminibus.

486. *De luminibus.* Luminum servitute constituta id acquisitum videtur, ut vicinus lumina nostra excipiat et transmittat. Cum autem servitus imponitur, ne luminibus noceatur, hoc maxime adepti videmur, ne jus sit vicino, invitis nobis aliquid aedificare et minuere lumina nostrorum aedificiorum. Invitum autem in servitutibus accipere debemus non tantum eum, qui contradicit, sed etiam eum, qui specialiter non consentit. Infantem et furiosum invitos recte dicere possumus; non enim ad factum, sed ad jus servitutis haec verba referuntur.

Cum eo, qui extollendo obscurat vicini aedes, quibus non servit, nulla competit actio, quia nulli facit injuriam, qui utitur jure suo. Si ita sit cautum „ne luminibus noceatur“, hoc verbo generali omne lumen significatur, sive quod in praesenti, sive quod conventionis tempore contingit; futuro enim aedificio, quod nondum est, vel acquiri vel imponi servitus potest.

Eos, qui jus inmittendi luminis non habuerunt, aperto pariete communi nullo jure fenestras immittere patet.

(Require supra titulo: De aedificiis quantum ad lucem et parietes.)

Capitulum XLIV: De mulieribus.

487. *De mulieribus, utrum maritus possit vice uxoris agere vel respondere.* Vir ad agendum vel respondendum pro uxore rigore juris compelli non potest; si vero voluntarie causam uxoris sibi assumit in jurando, sicut in causa propria cadit et causam amittit. Uxor autem, vicem actoris gerens et causam jurando obtinere volens, in juramento cadit et causam perdit sicut vir; locum vero rei tenens h. e. respondens et causam defendens, hac praerogativa et privilegio mulierum gaudet, quod in jurando non cadit. Mulier tamen vidua, quia bonorum est domina, sive agat sive respondeat, tamquam vir

jurando cadit et causam obtinet vel amittit, si tamen adversa pars pro se hoc petierit sententiari; qua petitione neglecta, si advocatus viduae jus muliebre sibi excipiat, tali jure debet gaudere, sc. quod vicem rei tenens jurando non cadit.

Mulier habens maritum a civitate declinantem et anno et die legitime non impeditum vel absentem existentem, si medio tempore civiliter (h. e. pro possessionibus vel debitis) in causam trahitur, ad respondendum compelli non potest. Post dictum vero tempus, quod spatium praescriptionis in jure civili continet, non obstante mariti absentia, si mulier ad judicium citata fuerit, ad motas sibi querimonias compelletur respondere. Praenotato etiam tempore anni et diei currente, si mulier aliquem judicio convenerit, ex hoc, quod vivum habet maritum, qui non adest, conventus non compelletur ejus objectionibus respondere. Et est causa, quia mulier maritata, cum bonorum non sit domina, sicut viro res et possessiones non potest perdere, sic nec potest judicialiter obtinere.

In venditionibus et emptionibus rerum ornatum muliebrem respicientium, cujusmodi pepla sunt, vittae, crinalia et consimilia, dummodo non sint magni pretii, quia frequenter mulieres sine virorum praesentia talia tractant, possunt judicialiter contendere et vicem actoris et rei gerere, non obstantibus virorum suorum absentiâ, praedictaque justitiâ rigorosa.

(Residuum vero quaere supra: „De juramento mulieris".)

488. *De mulierum vel virginum oppressione.* Quicumque de oppressione violenta convictus fuerit, decollabitur. Tali autem modo vincetur: Si virgo fuerit deflorata, aut mulier honesta violata, uno teste in campo, sive sit pastor sive alius, duobus vero in civitate egebit; per quos si probaverit se exclamasse illo tempore, cum oppressa vel rapta fuerit, vel statim postea suam querimoniam proposuerit, intentum obtinebit. Si vero virgo vel mulier honesta, non habens testes, cum signis oppressionis et violentiae sibi factae, sicut sanguinolenta et cum vestibus laceratis, conquesta fuerit, incusatus cum duobus testibus idoneis se expurgabit. Si autem sine

signis praedictis, etiam sine testibus conquesta fuerit, cum duobus digitis in cruce se expurgabit. Et quia in Juribus Originalibus scribitur circa istum titulum, ubi mentio fit de exclamatione et termino querimoniae, considerandum est, quod semper, cum virgo vel mulier vult querimoniam obtinere, debet specialiter probare clamorem se fecisse; si enim non clamaverit, sed tacuerit, videbitur voluntarie consensisse. Ad terrorem autem oppressorum, quod a dicto scelere sibi caveant, est terminus in hujusmodi querimoniis ad dies XIV prolongatus; unde etiam in praescripto titulo praeter modos conquerendi et expurgandi praedictos scribitur sic: „Praeterea, si illa infra dies XIV testimonio VII credibilium virorum illum convicerit, nulla sibi conceditur expurgatio, sed capitali sententia punietur."

(De oppresione vero mulieris communis quaere in titulo subscripto.)

489.—495. De mulieribus deductis. Si quis alteri uxorem legitimam deduxerit et septem idoneis testibus, aut duobus vicinis illius, cujus uxorem rapuit, convincitur: una cum uxore rapta pali (i. e. ligni praeacuti seu fustis) poenâ morietur.

Si aliquis juxta uxorem suam quempiam deprehenderit et ambos (sc. adulterum et adulteram) interfecerit: statim judicem et juratos vocabit et dictas personas interfectas ad terrorem aliorum pale seu fuste perforabit. Si vero virum interfecerit et uxor effugerit, vel e converso uxorem interfecerit et vir effugerit: tunc si interfector fugam et recessum unius mettertius probaverit, pro interfectione alterius nulli emendae seu satisfactioni subjacebit.

Et in casu eductionis uxoris vir non aget per procuratorem, sed propria in persona.

Si autem vir vulneratus vel uxor vulnerata effugerit et postea idem vir detentus vel mulier detenta fuerit: VII manuum testimonio convincetur et capitalem sententiam sustinebit.

Si aliquis ab uxore sua legitima recesserit et ea vivente aliam superduxerit et de hoc convictus fuerit: decollari debet. Qui alicui filiam suam deduxerit et cum ipsa detentus fuerit, judicio tali judicabitur in praesentia judicis et juratorum et aliorum proborum virorum ac parentum: Filia praedicta nec

minis perterrita, nec promissis demolita, in medio circuli ponetur, et si ad eductorem iverit, ipsam ducet iu uxorem, sed si parentes accesserit, decollabitur.

Et ad idem quaere in titulis praescriptis „De virginibus et mulieribus deductis".

Si mulier confessa fuerit, quod ante querimoniam in tertia septimana deflorata vel oppressa sit, ad ejus querimoniam reus non respondebit; si tamen ipsa mulier tempore praedicto causâ legitima non fuit impedita et propter quam forte non potuit querulari.

Si reus ad querimoniam super defloratione vel excessu consimili factam respondeat, quia confiteatur, quod virginem defloravit vel mulierem oppressit, et hoc de bona sua voluntate, cum ante suam deflorationem vel oppressionem pecuniam sibi pro eo dedit, quod vellet per testes idoneos demonstrare: ex tali responsione non absolvitur, nec ad hujusmodi testimonium aliqualiter est admittendus. Merito enim praesumitur, quod tales testes nec idonei sint nec justi; nam post factum praedictus excessus fortassis per bonos homines placitari possit, ad pactandum autem de ipso, quod fiat in futuro, non consueverunt se, nisi mali et nequam homines immiscere.

(Residuum quaere inferius „de stupro et raptu virginum".)

Qui clericum vel laicum ob hoc, quod mulierem vagam diei vel noctis tempore in quocumque loco cognoscit carnaliter, rebus vel vestibus suis privat vel denudat, poenam furti seu spolii sustinebit.

496., 497. De mulieribus et ipsorum puerorum interfectione. Mulier si de interfectione pueri sui absente marito conqueritur, reus debet ejus querimoniis, cum ipsa prius maritum sex septimanis hincinde quaesierit, nec sciatur ubi sit, secundum justitiam respondere, dictaeque mulieri est tam plena justitia, sicut marito suo, ac si personaliter compareret, secundum puncta juris singula facienda.

Quamvis mulier in absentia viri, qui personam et actoris et rei pro ipsa gerere potest, in causam ex consuetudine non

trahatur: tamen si praetextu praedictae absentiae ad judicium vocata se vult tueri, debet parti adversae requirenti de vita mariti, fidem et certitudinem facere; de homine enim extra sensum (sic!) existente dubium est, si vivat.

498. De mulierum debitis. Si mulier maritata pro debitis tempore viduitatis vel prioris mariti praemortui per eam contractis, in causam trahitur: non obstante, quod pro nunc allegat maritum vivum, sed absentem se habere, actoris querimoniis respondebit.

499. De mulierum juramento. Quamvis mulier jurare debens in juramento non cadit: tamen testes ejus, si in forma juramenti deviaverint, cadunt et in causa succumbunt.

500. De juramento mulieris viduae. Mulier vidua in causam tracta seu ad judicium citata pro debitis per maritum suum contractis, si jurare debuerit, jurando non cadit; in hoc enim casu gaudebit eo jure, quod sibi vivente marito competisset. Si autem vidua pro debitis tempore viduitatis suae de bonis ad ipsam proprie et personaliter pertinentibus, quorum per se est domina, contractis, alicui ipsam impetenti jurare debuerit: in hoc casu, si impetens contra ipsam hujusmodi allegat, jurando cadit et in causa succumbit. Si vero talía contra eam allegata non fuerint, et ex ejus parte jus muliernm sibi excipiatur, jurando non cadit. Et est ratio, cum vidua de bonis propriis, quorum per se est domina, facere possit et disponere quicquid placet, sicut vir, dignum censetur, quod etiam agendo vel respondendo super bonis talibus eidem juri subjacebit, quo vir subjacet, ipso jure.

501. De mulieribus et regimine eorum. Cum mulieres a domo parentum et per patrimonium emancipatae sui juris sint effectae, si sagaces sint et aetatis legitimae, et maritos habeant bonorum dissipatores: bona per se ipsas regere possunt, sicut viri.

502. Quod mulieres tutelam et curam pupillorum gerere non possunt. Matertera orphanorum, qui nullum alium consanguineum habent praeter eam, de ipsis et eorum bonis nomine provisoris intromittere se non debet, sed

potius jurati curam talis provisionis secundum eorum conscientiam debent committere probis viris. Mulieres tamen viduae curam filiorum et bonorum, quamdiu statum viduitatis non mutant, licite regunt. Dicunt enim Jura Originalia sic: „Statuimus insuper, quod quicumque civium moriatur, si uxorem habuerit vel liberos, judex vel jurati nequaquam intromittent se de bonis ipsorum, sed sint in potestate uxoris et liberorum.“

503. Quod mulieribus non sunt committenda arbitria. Secundum rigorem justitiae mulieribus non est arbitrium committendum; nam juxta regulam juris civilis feminae a publicis officiis sunt remotae.

504. De mulierum hereditaria portione. Si vidua res habens et pueros, maritum duxerit, et postquam ab eo carnaliter cognita fuerit, decesserit: portio bonorum, quae eam contingebat, ad maritum, etiam pueris reclamantibus, devolvetur. Vir enim non solum corporis, imo bonorum uxoris est dominus et rector. In bonis tamen maternis quandoque succedunt propinqui matris, et hoc lege superius in summis „de hereditatibus“ (prope finem).

505. De muliere capta pro maleficio et inpraegnata. Mulier inpraegnata, pro maleficio capta, propter foetum, quem habet in utero, morti non est tradenda, sed moderate flagellanda; et si verbis ejus non creditur, quod sit inpraegnata, tunc duae mulieres honestae in secretis eam examinent; quae si virtute juramenti sui inpraegnatam ipsam attestantur, eis est credendum.

506. In quibus casibus mulier testimonium ferre potest. Si mulier examinari debet, utrum virgo sit deflorata, vel utrum sit mulier inpraegnata, vel si in contractum matrimonii testimonium exigitur, vel si numerus annorum discretionis alicujus juvenis sit probandus, vel si aliquis claustrum intrans in dormitorio (monialium) vel alio loco, ubi mulieres tantum habitare consueverunt, unam ex eis defloret: in talibus casibus et eis consimilibus est recipiendum testimonium mulierum.

507. De mulierum testamento. Mulier, existens uxor, de dote, vestibus, peplis et consimilibus, quae apud juristas „para-

fernalia" dicuntur, seu clenodiis et rebus quibuscumque nihil legare, nullumque testamentum facere potest sine consensu mariti sui, qui sicut uxoris, sic et bonorum omnium dominus est et rector. Vidua vero de portione eam contingente disponere et testamentum potest facere, sicut placet.

508. Uxor quandoque testari potest marito suo. Si virgo vel mulier, res habens, maritum duxerit, cui certum promittat dotalitium, et tandem pueris secum non habitis moriatur: de rebus dotem excedentibus, reclamatione mariti cessante, sicut vult, disponere potest et legare.

509. (Br.) Quod uxor invito marito suo testari potest quandoque.

510. (Br.) De testamento mulieris.

511. (Br.) De mulieribus, quantum ad matrimonium et dotem correctionem et divortium.

512. (Br.) In quibus causis uxor regere potest bona loco mariti sui.

513. Statuta, quae possunt causa utilitatis reipublicae statui vel obmitti: Primo, quod quicumque homo de cetero inutilis alicui filiam, neptem et infra, ut superius et inferius continetur, virginem vel viduam, suam commensalem non emancipatam, vel per ipsum, si fortassis ut tutori vel sub alio quovis honesto modo et decenti conditione sibi commissam habet, eandem alias a pane suo proprio locatam, quod educatur et traditam praesumpserit educere: absque omni spe reversionis et gratia a die eductionis per annos L a civitate unacum educta debet absens esse; de bonis seu hereditaria portione, puellam seu viduam talem contingentibus, et eductor et ipsa infra annos praedictos nihil penitus percepturi. Ante finem autem dictorum annorum, si viro mortuo mulier redire voluerit, civitatis sibi introitus non est denegandus. Et si per consanguineos suos, vel eos, quorum interest, petita et obtenta licentiâ juratorum, aliquid sibi de gratia datum fuerit, hoc habebit, sed de jure nihil repetere poterit ab eisdem. Transactis autem annis L, si vir cum uxore reversus fuerit, pro nullis

bonis consanguineos mulieris, vel eos, ad quos pertinet, habet impetere, sed tantum propriis laboribus sibi ipsis et heredibus suis, si quos habent, de necessariis providebunt.

514. De eductione viduae emancipatae in speciali. Qui viduam, propriam mensam non habentem, educere praesumpserit, una cum ipsa per X annos continuos civitatem vitabit, et de bonis viduae ipsius consanguinei proximiores ut ad illos, ad quos spectat, se intromittant, nihil de eisdem penitus eis dando. Nisi fortassis mulier infra X annos viro defuncto vel post X annos ipso vivente, ambo simul redire voluerint, tunc enim non de jure, sed solum de gratia in hoc casu, sicut et in praescriptis a consilio civitatis nominatim obtenta, si quidquam eis datum fuerit, hoc habebunt.

515. De mulierum eductione et puellarum. Quicumque puellam, quae annos XII non complevit, in loco quocumque, vel puellam post annos XII vel viduam in domo, in ecclesia vel alio commodo, quod ostio claudi potest, raptam educere praesumpserit: absque omni gratia tamquam spoliator decollabitur, vel perpetuo, si evaserit, civitate carebit; ipsa vero puella vel vidua statutis gaudebit suprascriptis.

516. De mulierum astucia circa contractum. Cum non sit malicia super maliciam mulierum: si mulier vel adulta puella filium, fratrem, nepotem et infra, ut superius continetur, alicujus bonis hominis annos XVIII non habentem, dolose ad hoc induxerit, quod occulte, sine consanguineorum vel illorum, quorum interest, consilio eam duxerit, vel per verba, quae revocari non possunt, ducere praesumpserit, vel secum exiverit: hereditaria portione perdita, talis seductrix cum seducto annis L civitate carebit; servatis tamen conditionibus, infra vel post dictos annos, si fieret, inferius annotatis. Nisi fortassis talis juvenis cum bonis suis a consanguineis vel curatoribus divisus, propriae fuerit potestatis; tunc enim, si stulte et male egerit, imputet sibi ipsi.

517. De mulieribus et earum tardatione nuptiarum. Si orphani alicujus cujuscumque sexus, virgines vel puellae, res habentes,

alicui eorum consanguineo vel extraneo tamquam tutori et provisori fuerint (commissi), qui forsan ex eo, quod bonis eorum utitur, ipsos matrimonio tradere nimis tardat: (orphani) ad aliquos de consilio juratorum, seu ad plebanum vel confessorem ibunt, qui eorum voluntatem et intentionem de contrahendo matrimonio ad consilium civitatis deducent. Quo audito, consilium per se, contradictione tutoris non obstante, ut talium compleatur desiderium orphanorum, statim cum diligentia de contrahendis nuptiis providebit.

518. Hominem trigenarium non ligant statuta praedicta. Postquam vir et mulier ad annos XXX pervenerit, statutis praedictis non subjacebunt, nec poenis in eis contentis aliqualiter ligabuntur.

519. Poena procurantium eductionem vel raptum. Quicumque etiam, mulierum vel virorum, convictus fuerit, quod praedictam eductionem vel occultam copulam sine scitu et consilio parentum, seu illorum, quorum interest, viri et mulieris, ordinaverit et procuraverit, seu consilium et auxilium ad hoc dederit: sine spe redeundi per annos L carebit introitu civitatis.

520. Poena parentum contra statuta praescripta venientium. Quicumque etiam de numero parentum vel illorum, quorum interest, juvenis masculini, sive puellae, vel viduae praehabito modo statuta violare praesumpserit qualitercumque, absque remissione tantam summam pecuniae, quantum masculus, virgo vel mulier in sua habere debuerat portione, solvet pro emenda, in usum civitatis convertendam.

521. Recapitulatio statutorum jam dictorum, quod nec contrariantur privilegiis civitatis, nec per statuta praeacta Jura Originalia vel Sententiae juris civitatis cassantur. Cum dicitur, quod in arbitrio filiae alicujus vel viduae est nubere vel non nubere, cuicumque velit, hoc intelligendum est, quod puella vel mulier ad virum hunc vel illum ducendum non est cogenda; nam sicut ad fidem vel baptismum nullus compellitur nisi volens, sic nec ad conjugium est homo per violentiam compellendus. Et ex hoc patet, quod iste, qui

puellam vel viduam educit vel rapit, non potest se salvare per jus praescriptum, cum veniat contra ipsum; nam frustra invocat legem, qui peccat in legem. Per violentiam autem virginem vel viduam qui educit vel rapit, et ad matrimonium nititur coartare, quamvis etiam puella vel vidua componit occulte cum eductore, vel in raptum consentiat voluntarie: tamen non de secretis hujusmodi, sed magis de raptu et eductione manifestis habent homines judicare.

Illa etiam sententia, quae dicit, „quod filia educta cum eductore vel raptore sit in circulum statuenda“, debet intelligi de viro probo et honesto, qui bene se conservavit, semper ad hoc laborans, quod in bonis proficiat et honore, et qui secundum parentelam, vitam, statum, dignitatem, conditionem, res et honores correspondens est et similis mulieri vel virgini, quam eduxit. Et licet ad virum talem virgo vel mulier in circulo declinaverit, adhuc propter violentiam, quam in eductione vel raptu intulit civitati, nihil de portione dabitur hereditaria eidem mulieri vel virgini per parentes vel illos, quorum interest, nisi de gratia, si ipsam a consilio obtinuerit civitatis.

Capitulum XLV: De mortificatione.

522., 523., 524., 526. De mortificatione et ejus annexis, scilicet poenis et emendis. Mortificatio in hoc praecipue differt ab homicidio, quod annexum sibi habet spolium, vulgariter dictum „reraup“. Unde mortificator proprie dicitur, qui postquam alium occidit, res ab eo auffert. Qui vero sine occisione res tollit, spoliator dicitur. Sed homicida dicitur, qui ex ira ratione vindictae de vilipensione sumendae vel ex contentione in taberna vel alibi facta cum alio pugnans ipsum interficit. Mortificator etiam ex consequenti dicitur, qui dormientem, vel in loco quiescentem, vel in mensa comedentem, vel in balneo existentem interimit. Hospes etiam inquilinum et advenam; vel e converso inquilinus et advena hospitem, pro rebus auferendis jugulans, mortificator dicitur. Unde quicumque animo deliberato, positis insidiis, alium expectando captiose. ipsum interficit, mortificator dici potest. Et talis si effugerit, statim sepulto mortificato semel citatur et statim proscribitur ipso jure.

Homicida vel spoliator tribus judiciis infra IV septimanas citatus, si adhuc per duas septimanas IV° judicio non comparuerit, est proscribendus. Mortificator quidem equo alligatus per plateas est trahendus vel lapsandus et postea rotandus; sed homicida et spoliator poena gladii mori debent.

Sed qui consilio et pecuniâ aliquem occidi procuraverit, poenam non simplici homicidio, sed mortificationi debitam sustinebit.

Quamvis mortificator semel citetur et continuo proscribitur, tamen est hoc intelligendum: facta per actorem probatione legitima, vid. praemissis juramentis calumpniae et productis testibus, cum quibus sufficienter probet intentum; alias reus tribus edictis, sicut consuetum est, citatus, quia quarto judicio non comparuit, proscribitur.

Qui prius cum aliquo notorias habuit inimicitias, si eum occidit, mortificator dici meretur nequaquam; quilibet enim sibi cavere debet ab insidiis inimici. Unde proprissime nequam homines, qui ex intima cordis malitia, non ex ignorantia vel impotentia peccantes, mortem hominibus inferunt, mortificatores dicuntur.

527. *De mortificatione extra habitationem hominum facta.* Si mortificatio fiat extra habitationem hominum, sicut in campis, silvis vel aliis locis consimilibus, et actor conqueritur de aliquo: tunc videndum est, utrum talis reus prius laudabile nomen habuit, et si sic est, actor metsecundus jurabit de calumpnia; et si jurando deviaverit, reus se metseptimus excusabit. Hoc etiam considerato, si reus tempore mortificationis in alio loco tam remoto, quod hic esse non potuit, se fuisse probavit per litteras sub sigillis authenticis confectas, vel testimonio proborum virorum; tunc rationabiliter absolvetur, nisi probetur, absens id dolo fecisse vel fieri procurasse.

Si autem reus accusatus de mortificatione prius laesam habuit famam et nomen malum seu vitam culpatam: tunc temporis locus et aliae circumstantiae mortificationis considerari debent, et si ex ipsis considerari potest, quod veritati concordet et notabilem suspicionem facit de reo: tunc actoris testimonio convincetur ex praesumptione judicandus.

Si autem reus effugerit, una facta proclamatione continuo proscribetur. — Si tamen accusatus, qui prius semper nomen bonum habuit, effugerit et mandaverit vel rescripserit, quia paratus sit juri parere: induciandus est et non uno judicio proscribendus. Unde semper, cum reus in actu vel in fuga continuo facta mortificatione non captus abscesserit et mortificatio non est notoria et manifesta: antequam proscribatur, actor jurabit de calumpnia, jus suum demonstrando; quod si non fecerit, reus debitis edictis tribus est citandus, et postea quarto judicio, si non comparuerit, proscribendus.

Et nota, quod in mortificationibus, quia occulte consueverunt fieri, praesumptiones maxime locum habent.

(De hoc quaere infra circa finem libri in illa rubrica „De vulneribus, homicidiis et mortificationibus".)

Capitulum XLVI: De obligationibus.

De obligationibus. In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur (má se rozuměti a vztahovati k vezdajšímu dni. Brikcí). It. Alium daturum vel facturum qui promisit, non obligatur. It. Pupillus sine tutoris auctoritate obligari non potest, alium autem sibi obligare potest.

Capitulum XLVII: De officialibus.

De officialibus. Officialibus custodiarum nocturnarum, portulanorum, preconum et consimilium juratis non est opus ut accusent, sed ut solempniter coram judicio in reos agant et specialiter denuncient, dampnum dantes praesentent; nec de calumpnia jurent quia sacramento, quod pro exercendo officio suo praestiterunt, statur; nisi denuntiatus contrarium probet, quia ex talibus temporibus et locis inventio pro plena probatione habetur, sicut dicunt Leges.

Capitulum XLVIII: De officio pastoris.

528. *De officio pastoris.* Nullus rusticus sive quicumque alter pecora, quae gregem sequi possunt, domi fovere debet, praeter pecora, pecudes et specialiter scrofas, juvenes nutrientes. Nullus habeat proprium pastorem in praejudicium

pretii communis pastoris; exceptis aliquibus villis, in quibus homo adminus habens trium laneorum agros ex consuetudine propter pascuorum diversitatem opilionem habere potest pro ovibus specialem. — Si pastori communi solvitur pretium de laneis, tunc ne villa pastore careat, adhuc habens opilionem, ut praemissum est, de laneis suis pastori pretium solvet, sicut vicinus suus. — Pastor quicumque de pecoribus ante ipsum pulsis iterum in villam non impulerit, illa solvet; sed quae per praedonem vel lupum rapta fuerint, si super eo per unum testem clamorem se fecisse probaverit, illa non solvet. Et talis testis, quia pastor est in campis, puer vel mulier esse potest. — Si unum pecus laedit aliud, et pastor pro eo fuerit accusatus, si vult innocens fieri, sub juramento suo demonstrabit id, quod aliud laesit; quo facto laesum pecus per juratos taxatum dominus pecoris, quod laesuram fecit, ad suum stabulum recipiet, ipsum pascens et custodiens, quousque ad campum ire potens vero domino sanum restituat et assignet. Si vero in ejus potestate mortuum fuerit, taxam solvet. — Si pastor accusatur, quod pecus ad villam non impulerit, suo juramento se expurgabit; tamen si facta impulsione pecus domum non venerit, et dominus pecoris cum duobus probis viris pastorem accesserit et de pecore perdito impulsaverit: tunc pastor expurgatione cessante pecus solvet. — Si pastor dicat pecus ante se pulsum non fuisse, dominus pecoris cum duobus viris, qui viderunt, melius probabit, quod pecus ante pastorem depulerit, quam pastor possit suam innocentiam demonstrare.

Consuetudo tamen singularum villarum in praemissis omnibus pro lege est tenenda.

In aliis omnibus necessitatibus ruralium, quicquid magister rusticorum quantum ad villana, campestria et silvana pro utilitate villae cum consilio partis majoris communitatis statuerit et ordinaverit, hoc minor pars ratum habebit et non poterit reclamare. Si pecus ad pascendum alicubi missum fuerit et ibidem moriatur, deterioratur vel per praedones rapiatur: ille, cui missum fuit, ipsum non solvet; si tamen tale dampnum pecori non accedit sua negligentiâ faciente. Si

autem per furtum de aliis pecoribus raptum fuerit, ipsum solvet. Si ex pestilentia, quod vulgariter „schelm“ dicitur, moriatur, tunc cutem demonstrando liber erit. Si autem sine licentia domini, cujus est, ipsum alicui concesserit et ibidem moriatur, deterioretur vel alio modo perdatur: ipsum solvet.

Capitulum XLIX: De pace indicta.

529. De pace partibus indicta in genere. Si pace indicta pendente pars parti non assurgit, potum sibi porrectum non suscipit, eam non salutat, nec alia hujusmodi, quae animo duplici, seu bono et malo zelo, fieri possunt, facit: propter hoc non censetur pacem violasse; in talibus enim dubiis interpretatio benignior est adhibenda.

530. Quicumque pacem frangendo vulnerat, fustibus caedat, crinibus ad terram projiciat, pedibus conculcet, pugnis percutiat, vel alio modo contumeliose laedat, dato etiam, quod ex tali laesione mors non subsequatur: adhuc violator pacis, si capitur, capite truncatur. Si autem recedit, statim proscribitur et tertia pars bonorum, quae relinquit, ad judicem pertinet, ipso jure.

531. De pace indicta et coram juratis violata. Quicumque pacem a judice sibi indictam, videntibus juratis, infregerit et pro eo effugerit: statim primo judicio proscribetur.

532. Qui alium cum gladio agitando, post eum cultellum projecerit ad occidendum ipsum, quamvis favente fortunâ salva vitâ manus ejus evaserit, firmum tamen propositum et bonam habuit voluntatem, ex quibus cum totum, quod in se fuit, fecerit, in favorem[c] pacis et justitiae censendus est pacem factis merito violasse.

533.a) De pace quantum ad familiares. Cum alicui pax indicitur, non solum cum adversario, imo etiam cum familia, quae pane suo vescitur, pacem servare debet, et similiter adversarius e converso. Debet etiam pacem sibi indictam unus quisque suis commensalibus intimare. Si enim pace domus indicta famuli unus alium, pace durante, vulneraverit, dominus

famulorum eorundem, qui ex ejus mandato talem vulnerationem esset verisimile processisse, censetur pacem fregisse. Ac tamen, si famuli dictorum dominorum, pace pendente, eis absentibus nec praecipientibus, ad invicem se vulneraverint: pax non judicatur violata. Qui servum alterius, pendente edicto pacis inter se, vulnerat: tunc quia pacem factis fregit, est decollandus. Et propter hoc tam vulnerato, quam judici, est satisfactum; bona vero, quae dimittit, ejus heredibus relinquantur.

533.b) *De pacis violatione quantum ad emendas.* Pro emenda violationis pacis factae per verba, sive sint verba comminatoria sive turpia et inhonesta, dato etiam, quod sint levia, dummodo ad audiendum sint opprobriosa: solvenda sunt V talenta, de quibus duae partes cedent judici et tertia civitati. Et colligitur ista emenda ex Juribus Originalibus, ubi pro maximo excessu verborum, sicut est blasphemia vel falsum testimonium, pro redemptione linguae ponuntur quinque talenta.

533.c) *De pace indicta et violatione ejus negata.* Homo, negans violationem pacis, debet cum honestis viris in cruce mettertius se expurgare.

534. (*Br.*) *De pace quantum ad fidejussores.*

Capitulum L: De poenis.

535. *De poenis in genere.* Homines delinquunt aut proposito, aut impetu, aut casu. Proposito delinquunt latrones, qui societatem habent cum aliis in via; impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum veniunt; casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interficit. Facta puniuntur, ut latrocinia, furta et homicidia, aut dicta, ut convicia et perfidae advocationes, aut scripta, ut falsi et famosi libelli, aut consilia fraudulenta, ut conjurationes et latronum conscientia, et qui suadendo aliquos inducunt ad maleficia.

Et haec quatuor genera consideranda sunt septem modis, scilicet: Causâ, personâ, loco, tempore, qualitate, quantitate, eventu.

Causa, ut in verberibus, quae a magistro vel parente illata inpunita sunt, quia emendationis, non injuriae gratia

videntur adhiberi; puniuntur autem, cum quis per iram ab extraneo pulsatus est.

Persona dupliciter spectatur: Ejus, qui fecit, et ejus, qui passus est. Aliter enim puniuntur ex eisdem facinoribus servus quam liberi, et aliter, qui in dominum, parentem ausus est, quam qui in extraneum; in magistrum vel in privatum. Et in hujusmodi rei consideratione aetatis etiam ratio habetur.

Locus facit, ut idem vel furtum vel sacrilegium sit et capite puniendum vel minori supplicio.

Tempus discernit furem diurnum a nocturno.

Qualitas, cum factum atrocius vel levius est, ut furta manifesta a non manifestis discerni solent.

Quantitas discernit furem ab abigeo; nam qui unum porcum subripuit, ut fur coercebitur; qui gregem, ut abigeus.

Eventus spectatur, ut a clementissimo quoque facta, licet lex non minus eum, qui occidendi hominis causâ cum telo fuerit occisus, quam eum, qui occiderit, puniat. Et ideo apud Graecos exilio voluntario fortuiti casus puniebantur.

Si poena alicui irrogatur, in heredem non transit, quia poena constituitur in emendationem hominum, quae mortuo eo, in quem est constituta, desinit.

Evenit, ut eadem scelera in quibusdam provinciis gravius plectentur, ut in Africa messium incensores, in Mysia vitium, et ubi metalla sunt, adulteratores monetae.

Nonnunquam etiam evenit, ut aliquorum supplicia exacerbentur, quotiens multis personis ad malum nimium nitentibus exemplo opus sit. — Si mulier filium vel filiam occiderit, poena paricidii moriatur.

536. (Br.) De poena occisionis prolis.

537. (Br.) De poena mulieris proprium puerum Judaeis vendentis.

538. De poena quantum ad maritum. Si mulier mortem mariti procuret, poenâ paricidii moriatur. Si enim vir tam grande scelus perpetrat, primo equo in caudam ligatus, per vicos et plateas debet trahi, et tandem rotari; quia vero in

tractu tali pudenda deteguntur, honestati sexus muliebris hoc parcitur, atamen poenâ rotali punitur.

Si mulier ostendere poterit maritum ut adulterio delinquentem, ut veneficiis insistentem, aut seditionibus occupatum, ut latrocinium sectantem aut latronizantes suscipientem, aut si probet eum plagientem, aut luxuriose viventem, ut inspiciente uxore cum aliis corrumpatur (quod maxime mulieres exasperat, et praecipue castas), ut si insidias se passas ex viris probet circa ipsarum salutem, aut gladio aut veneno aut per aliquem alium modum (multae namque hominibus ad maliciam viae sunt) aut si flagellis super ea utatur: si igitur tale aliquid mulier ostendere poterit, licentiam dat ei lex repudio uti et nuptiis abstinere, dotemque percipere et antenuptialem donationem totam; et non solum si omnes probaverit causas, sed etiam si unam. Item lex licentiam dat viro mulierem abicere, si adulteram inveniet aut veneficam, ut supra.

539. *De poena ex proposito occidentis.* Quicumque ex proposito et animo deliberato alium invadit, licet etiam non occidat, tamen si solum vulneret secundum ejus malam voluntatem, quam habuit, et sic compertum fuerit: ut mortificator punitur. Debet ergo caudâ equi alligari et per diversas plateas hincinde trahi, et interim voce preconia debent excessus sui publicari. Et si ita gravis fit excessus, debet super fossam ad hoc factam poni et singula ejus membra cum rota concuti et tandem super rota in altum extendi, quod sic vidente populo moriatur.

Et quod dictum est in sententia de mortificatione et mente corrupta, ergo obtinet, quod secundum Leges in maleficiis potius voluntas et effectus inspicitur, quam defectus.

(Pro ista materia require supra titulos „De emendis" et infra „De vulneribus" et „De tormentis".)

540. *De poenis quantum ad interdictum civitatis.* Ab antiquo consuetum est, quod quicumque pro maleficiis flagellatur, membris mutilatur, vel aliter secundum justiciam corpore vitiatur: illi civitas est interdicta, nec de cetero est ejus sibi introitus concedendus.

541. (Br.) De poena illius qui minis praecedentibus occulte homicidium facere machinantur.

542. (Br.) De poena falsarii litterarum.

543. (Br.) De poena falsarii denariorum et monetae.

544. (Br.) De poena subtrahentis sacramentum eucharistiae.

545. (Br.) De poena sacrilegii.

546. (Br.) De poena falsorum taxillorum.

547. (Br.) De poena traditoris filii.

548. (Br.) De poena falsificationis claves.

549. (Br.) De poena furti apud aliquem inventi.

550. (Br.) De poena furtive mactantis pecora.

551. (Br.) De poena deficientis in testimonio furti.

552. (Br.) De poena vallationis arbitrii, cui cedat.

553. (Br.) De poena reatus capitalis in genere.

554. (Br.) De poena talionis et judici opponentis.

555. (Br.) De poena talionis, qualiter deficiens in actione criminali ad eam non teneatur.

556. (Br.) De poena hominis qui juratos coram judicio dicit mendaces etc.

557. (Br.) De poena servantis et colligentis proscriptum.

558. (Br.) De poena matrimonii contrahendi.

559. (Br.) De poena, quae dicitur „widerred“.

Capitulum LI: De pignoribus.

560. De pignoribus in genere. Persolutione pignoris obmissâ, debitores actione personali convenire creditor urgeri non potest. It. in summa debiti computabitur ad idem etiam id, quod propter possessiones pignori datas, ad collationem viarum muniendarum vel quod aliud obsequium praestitisset, creditorem constiterit.

561., 562. De pignoribus teloneatoribus datis. Res et bona ad locum telonei deducta, sunt teloneatori pro solutione tributi in pignore tacite obligata. Quicumque cum fisco contrahit seu officia suorum superiorum convenit: illius bona certum est in pignore obligari, quamvis hoc specialiter non exprimatur. Qui praedia, agros, vineas vel res consimiles dat pignori, fructus rerum talium obligari tacite reputantur. Cum justum

sit, voluntates contrahentium magis quam verborum conceptionem inspicere, quicumque res, quas alteri obligat in pignore: non solum, quas habet in praesenti, sed etiam quas habebit in futuro, quamvis nominatim hoc non exprimat, dinoscitur obligasse.

563. *De pignoribus secundo loco acceptis.* Qui pignus secundo loco accepit, ita jus suum confirmare potest, si priori debitori pecuniam solveret, aut cum obtulisset, isque accipere noluisset, eam obsignavit et deposuit, nec in usus suos convertit.

564. *Quae in pignora non sunt recipienda.* Bona et antiquitus approbata consuetudo causâ publicae honestatis introducta habet, quod lectisternia et vestes ad necessitatem unius hominis, si est solitarius, vel viri et mulieris, si sunt in matrimonio, pertinentia, non recipiuntur in pignore ratione debitorum judicialiter obtentorum. Tamen si creditor aeque miser est et pauper cum debitore vel indigentior eo: tunc super inpignoratione praedicta cum moderamine facienda, jurati diligenter cogitabunt.

565. *De pignore jam juramento obtento.* Possessor pignoris potest melius in cruce jurando super pignore debitum suum obtinere, quam pignus sibi possit per partem contrariam decertari.

566. *De pignuno obtento per hospitem.* Hospes dicitur is, qui non est terrigena, vel etiam, qui est sub dominio alterius principis; et si talis obtinet pecuniam super civem et judex providet sibi de pignore, illud non ducet extra civitatem, sed in judicio civitatis vendet, nec obligabit sub usura, nisi de licentia civis.

567. *De pignoribus ratione temporis.* Quicumque hereditatem vel pignus aliquod sibi probaverit prius esse obligatum: ille prius suum debitum percipiet pignore de eodem; dicit enim regula juris: Qui prior est tempore, potior est jure.

568. *De pignore ecclesiastico.* Nullus institor, mercator, caupo vel alius artifex ornamenta ecclesiastica pro pignore,

nisi sub certo testimonio, recipiat; contrarium vero faciens tantum solvet pro emenda, quantum res valuerit, quae sibi fuerit obligata.

569. De pignoribus coram judicio publicandis. Licet pignus pro fertone et supra per judicem actori datum coram tribus judiciis debeat publicari, tamen si pignus tale fuerit res, quae absque dampno ac sui ipsius destructione per tempus trium judiciorum, scilicet VI septimanas, servari non possunt (cujusmodi sunt carnes aestivali tempore mactatae, seu panis eodem tempore recenter pistatus, vel vinum ad summam maturitatem perventum, vel aliquid istis consimile): illud pignus per actorem eodem die, quo sibi per judicem assignatum fuerit, vendi seu aliter in denarios converti poterit, ipso iure. Majus enim lucrum hujusmodi subita venditio, quam ejus longa protractio domino pignoris generabit.

570. De pignorum obligatione sub certo termino. Quamvis debitor promisit creditori debitum certo termino solvere sub poena dampni, tamen si solutione neglecta agrum sibi obligat, cujus segetes metit, vel vineam, cujus vinum colligit, quamdiu creditor tale pignus vel aliud, cujus fructus percepit, tenet: non potest de jure debitori dampnum computare, nec ipsum ad dampnorum compellere recompensam.

571. De pignoribus dandis. Licet ex consuetudine servetur, quod quicquid creditor in potestate debitoris invenerit, hoc sibi, si petit, sit pignore per judicem assignandum; tamen hoc in rebus, quae non omni tempore sine dampno de loco ad locum transferri possunt, stricte servari non opportet. Debent ergo cauti creditores esse, quod pignora eis tradita apud se et in eorum retineant clausura. Alioquin si pignoribus eisdem debitoribus iterum assignatis, sub quacumque etiam specificatione, dummodo aliorum creditorum consensus non adveniat, hoc contingat: alii creditores, si petunt, eadem pignora in potestate debitorum inventa, recipient ipsis auctoritate judicis assignata. Nam creditores, qui pignora capta iterum debitoribus, non facta solutione, committunt, in fraudem aliorum creditorum hoc facere videntur; quare fraus non debet eis, quantum ad hoc, aliqualiter suffragari.

572.*a*) *De pignoribus regulae generales.* Si generaliter bona sicut obligata et postea res aliae specialiter pignori dantur, quando ex generali obligatione potior habetur creditor, qui ante contraxerit, si ab illo priore comparasti, non oportet ab eo, qui postea credidit, inquietari. Si respublicâ prior contraxit, fundusque est ei obligatus, tibi secundo creditori offerendi pecuniam potestas est, ut succedas etiam in jus reipublicae.

In causa judicati pignora ex auctoritate praesidis capta potius distrahi, quam jure dominii possideri consuevere. Si autem pro calliditate condempnati emptor inveniri non potest, tunc auctoritate principis dominium addici solet.

Eos, qui accipiunt pignora, dum in rem habeant actionem, privilegiis omnibus, quae personalibus actionibus competunt, praeferri constitit.

Res pignoris hypotecae vel jure creditoribus obnoxias circa consensum eorum debitores alienantes praecendentem non dissolvunt obligationem; nam obligatio pignoris consensu et contrahitur et dissolvitur.

Fundum pignori obligatum si debitor ex fructibus debitum prosecutus est, tum ipso jure pignus obligatione liberatum sic distrahere minime potest.

Hypotecis vel pignoribus a creditore venundatis in id, quod deest, adversus reum vel fideiussorem actio competit creditori.

Quamdiu non est integra pecunia creditori numerata, etiam si pro parte majori consecutus sit eam, distrahendi rem obligatam non ammittit facultatem.

Si cessante solutione creditori, non reluctante lege contractus, ea, quae sibi pignori nexa erant, distraxit, revocare venditionem iniquum est; cum, si quid in ea re fraudulenter fecit, non emptor a te, sed creditor conveniendus sit.

Si priusquam distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoque non accipiente, attestatione facta eam deposuisti, hodieque in eadem causa permanebit: pignoris distractio non valet; quodsi prius, quam offerres, legem venditionis exercuit. Quod jure subsistit, revocare non debes.

Unus ex multis debitoribus, qui pignora tradiderit heredibus, quod ab eo personali actione peti potuisset, solvendo res obligatas distrahendi creditori facultatem non ademit. Qui pro parte heres exstitit, nisi totum debitum exsolvat, suam portionem ex pignoribus recipere non potest.

Capitulum LII: De privilegiis.

573. *De privilegiis.* Per membranas et litteras non scriptas, quamvis habeant sigilla, non probatur intentum. Litterarum etiam scriptura non plus nec aliud probat, nisi quod cantat. Unde si debitum litteris inscriptum in parte solvatur et residua pendente solutione vel toto debito soluto, litteris non restitutis vel suffocatis novum, debitum contrahatur, hoc eisdem litteris non probatur.

574. *(Br.) De privilegiis et vivis testibus casus mixtus.*

575. *De privilegiis super jure emendarum ostensis.* Cum cives quidam Johanni de P., qui judicium a rege jure tenuerit feodali, in quarumdam emendis causarum de privilegiis regalibus suae civitatis confisi, respondere nollent, ipseque ratione aliorum privilegiorum regalium jus ad easdem emendas sibi competere diceret, et utraque pars cum eisdem privilegiis, quibus suam confirmare nitebatur intentionem, ad senatum venisset: jurati senatus, visis et auditis privilegiis et utriusque partis hincinde allegationibus, responderunt, quod ad eos tamquam ad inferiores privilegiorum regalium interpretatio non spectaret: „Cuius enim est concedere, est et interpretari.“ Unde dixerunt partibus, quod cum praedictis privilegiis super quaestionibus, quae inter eas verterent, indiscutiendis, esset ad dominum regem et sui consilii ad audientiam recurrendum.

576. *De privilegiis quantum ad testes.* Testimonium litterarum et privilegiorum est testibus praeferendum; illud enim, quod scriptum capit, firmum manet; quod memoriae testium imprimitur, per oblivionem tollitur. Scriptura privilegiorum non mutatur; testes vero, quandoque muneribus et quandoque modis aliis corrumpuntur. Testes moriuntur, privilegia autem sunt perpetua. Testes non recipiuntur, nisi vivant; in privi-

legiis vero testes inscripti, sive vivant sive sint mortui, semper eorum testimonium valet et recipitur ipso jure. (Unde ad cautelam privilegia et litterae im promptu haberi non possunt, quia aliis litteris sequentibus suffocantur.)

577. *De privilegiis gratiose concessis.* Privilegia concessa gratiose sunt stricti juris, nec ex eis argui potest per locum a simili ad alia in privilegiis non contenta. Secus autem est de jure communi; ibi enim ex una causa seu sententia casus unius ad alium sibi simile conveniens elicitur argumentum.

578., 579. *De privilegiis quantum ad pergamenum.* Si aliquis in judicio exhibet privilegium, cujus carta est vetus et scriptura apparet recens et nova, vel in quo evidenter duplex manus scripturae notatur: super tali privilegio jurati ex diversis interrogati, unde praedictae suspiciones veniant, prudenter deliberabunt, utrum fides sibi fuerit adhibenda. Si in privilègiis una littera vel syllaba in aliqua dictione sit obmissa, vel titellum non positum, vel tale modicum quid neglectum, propter hoc privilegium non est viciatum.

Licet non sit cautum in papiero privilegia scribere, tamen si scripta sint et nulla vicia in se contineant, sufficienter probant, quod testantur.

580. *De privilegio non restituto pro debitis.* Cum actor de reo conqueritur, quod instrumentum confectum super debitis, de quibus cum pagaverit, sibi reddere recusaret, et reus de solutione debitorum confessus responderet, quia filius actoris specialia quaedam apud eum contraxerit debita, quibus non solutis instrumentum restituere nollet: sententiatum est difinitive, quod nisi debita filii nominatim in instrumento sint expressa, reus tenetur ipsum actori reddere pleno jure.

581. *De privilegiorum probationibus.* Cum ex vetustate privilegium corrumpatur, cum etiam littera frequenter incipiat deleri ex vitio cartae vel incausti, quamvis instrumentum sit de novo factum, cum etiam judices et jurati cavere debeant, ne probationes rerum pereant, si offerruntur eorum oculis privilegia in nullo viciata, et petuntur, quod ea renovent et

sub sigillo suo conscribent: petitionem talem, ne homines ex causis praescriptis juribus suis fraudentur, debent effectum mancipare et per talia transscripta sigillis authenticis locorum ac personarum autenthicarum, quarum interest, roborata, si fortassis originalia sunt corrupta vel haberi non possunt, ad probandam intentionem hoc est rationabiliter admittendum.

582. De privilegiis quantum ad sigillo. In appensione sigillorum ordo praeposterus privilegium non viciat, licet scriptoris denotet ruditatem.

583. De privilegiis duplices articulos continentes. Si privilegium duos continens articulos, quorum primus est personalis quia super debito, secundus autem realis quia super hereditatem, utrum propter hoc sit vitiandum, quod primus sub sermone latino, secundus vero verbis vulgaribus sit conscriptus? Respondetur: Quod propter dictam idiomatis duplicitatem non est privilegium viciandum; cum enim privilegium non ad verba, sed ad verborum significata finaliter ordinetur, quocumque scribatur idiomate, cujus nihilominus significatum ab audientibus, coram quibus tempore probationis in palam deducitur, sit intelligibile, semper valet, nec propter hoc, si tamen aliud non obstat, est aliqualiter annullandum.

584.a) De privilegiorum distinctione. Privilegiorum quoddam est speciale, sicut quando uni loco vel uni personae unus articulus conceditur; quoddam autem est generale, sicut quod continent in se plures articulos, vel quando pluribus personis vel ratione plurium personarum vel rerum conceditur.

584.b) Privilegiorum quoddam est temporale, sicut est personale, et hoc extinguitur cum persona, nec ad successorem transfertur, nisi hoc exprimatur. Aliud autem est perpetuum, sicut reale, et illud cum rebus remanet, sicut est, quod civitati, dignitati vel alicui loco vel aliquibus personis vel etiam alicui personae occasione loci sive cujusqumque rei conceditur, et tale privilegium rei adhaeret et sic semper durat, nisi forte res perimantur vel destruantur vel nisi in partem detrahentur per aliquod sequens privilegium, vel in

toto revocetur ex causa, vel amittatur. Et si est dubium, utrum privilegium sit personale vel reale, plus est praesumendum, quod sit personale quam reale.

585. *De privilegiorum amissione.* Privilegium amittitur multis modis: Primo, per actum contrarium, per quem aliquis renuntiat juri suo. Secundo, spatio praescriptionis. Tertio, tempore limitationis elapso. Quarto, per sententiam, sicut quando aliquis alicujus ad preces suum sigillum appenderit, et idem sibi similiter teneatur, sicut etiam suis litteris possunt demonstrare; quia talis videtur privilegium per actum contrarium amisisse. Quinto, tollitur privilegium primum per secundum, faciens mentionem expressam de priore. Sexto, per concedentis revocationem, sicut si privilegium aliquas continet gratias, quas ille, qui concessit in praeterito, revocat in futuro. Septimo amittitur privilegium per renuntationem propriam et expressam. Saepe amittitur privilegium per abusum, quod exponi potest per non-usum vel per contrarium usum; puta: Aliquis exemptus est ab aliquo judice et convenitur saepe et saepius coram eodem judice, et ipse nec respondet nec allegat aliquid de privilegio exemptionis, vel allegat et non ostendit. Certe huic merito dici potest: Privilegium mereris amittere, quia permissa tibi abusus es potestate. Necesse est tamen, quod praescriptio contra privilegium sic amissum sit completa. Item potest dici, quod privilegiatus abutitur privilegio, quando eo male utitur; puta: Facit contra intentionem concedentis, vel quia vivit vita communi, relinquens vitam privatam, propter cujus observationem privilegium concessum erat; unde in hoc casu non potest aliquis privilegium allegare, vel qui privilegiatus est, non contentus terminis suis in privilegio expressis, imo contra tenorem privilegii excedit.

586. *De privilegiis quandoque vitiatis vel non.* Licet privilegia seu litterae authenticae super probandis causis et negotiis in testimonium productae nec cancellatae, nec rasae, nec perforatae, incisae, laniatae nec in aliqua sui parte esse debeant vitiatae (nisi foramen naturale, quod ante scripturam privilegii in pergameno constat fuisse, seu perforatio per sigilli

appensionem, dummodo privilegium omnia contineat sigilla, de quibus loquitur, facta), privilegio et ejus probatione non praejudicat ipsum, nec vitians, nec aliquod sibi obstaculum interponens.

587. *In privilegiis testes debent esse rogati.* Testes in instrumentis inscripti de jure debent esse rogati. Unde cum non-rogatus scabinus sigillum suum privilegio alicui apposuerit, merito debitor ab actione exhibentis privilegium tale debet esse absolutus et ad solutionem debiti in privilegio contenti nullatenus obligatur.

588. *De privilegii rasura.* Rasura in privilegio, si est in loco non suspecto, non praejudicat; si vero in loco suspecto, sicut circa datum, circa propria nomina, circa summam pecuniae vel circa aliqua talia, in quibus principialiter dependet materia: tunc praejudicat in locis, nisi talibus facilius consideratur falsitas instrumenti.

Capitulum LIII: De procuratoribus.

589. *De procuratoribus in genere.* Quilibet homo potest agere aut suo nomine, aut alieno, sicut procuratorio, tutoriove vel curatorio. Unde captivitas, morbus, aetas, necessaria peregrinatio et multae aliae justae causae saepe hominibus impedimenta sunt, quod per se ipsos causam suam exequi non possunt. It. Procurator non solum praesente adversario, imo etiam eo ignorante constituitur; unde quemcumque permiseris rem tuam agere aut defendere, ille procurator tuus intelligitur; tamen si pars corporale juramentum per se facere debeat quantum ad hoc, procuratorem sustinere non potest.

590. *De procuratorum potestate.* Si procuratori causa commissa fuerit, quod ipsam terminet, tantum rigore justitiae mediante, et ille diffinitiva sententia juris non expectata, in arbitros compromittit: talis compromissio per partem, cujus mandati fines procurator excessit, in irritum poterit revocari.

591. *De procuratoribus quantum ad advenas.* Dum civis quidam impeteretur pro debitis a quibusdam diversis advenis diversarum civitatum, sententiatum fuit in senatu: Si

hujusmodi cives ex eo, quia extra terram essent residentes et propterea censerentur hospites, procuratores seu certos suos nuntios cum litteris patentibus suarum civitatum, stylum et formam procuratorii quantum ad ratihabitionem continentibus, ad eorum consilium mitteretur, illis teneretur et eorum civis subscriptus, sicut ipsis actoribus, si personaliter comparent, de justitia respondere.

(Residuum de procuratoribus quaere supra „De actore et reo" per plures articulos.)

Nota, quod illi, qui agit pro deductione uxoris legitimae, procurator negatur, sicut superius invenitur sub titulis jam dictis.

Capitulum LIV: De promissis.

592. De promissis et pollicitationibus in genere. Circa promissa generaliter servandum est, quod pactum turpe vel rei turpis et impossibilis de jure vel de facto nullam obligationem inducit. Et dicitur pactum turpe, quod fit per usuram et dolum. Pactum rei turpis dicitur, ut si aliquis promittat se hominem velle interficere. Pactum rei impossibilis dicitur, ut si aliquis promittat se coelum velle ligare, quod non moveatur.

593. De promissis personalibus inter partes. Si inter partes litigantes et praesentes tantum personalia super aliqua quaestione promissa fiant et pacta: illa jura successorum dictarum partium non evacuant et extinguunt; pacta, inter alios acta, aliis obesse non possunt.

594. De promissis quantum ad disbrigationem. Heinricus conqueritur de Petro, quod equum, quem ab ipso emit, promiserit sibi in terra (tali) et provincia (tali) ab arrestationibus liberum facere, quod vulgariter „lantscherm" dicitur. Petrus vero, de promisso confessus, dicit, quod postea per aliquot dies percipiens equum se in (tali) loco, sc. in una civitatum in provincia Heinrici sitarum, si fortassis ibidem arrestatetur, disbrigare non posse. Henricum cum jurato accessit, sibi dicens, quod recepta pecunia venditionis, vel equum suum sibi restituet, vel ipsum in (talem) locum, ubi ipsum non disbri-

gare sibi posse diceret, tum ipsum disbrigare vellet Quaesierunt ergo, utrum Petrus de promisso per verba subsequentia, de quibus juratus testatur, absolvi potest? Super quo diffinitum fuit: Quod, cum promissum cadat in debitum et opere sit implendum, Petrus de promisso, de quo confitetur, secundum justitiam absolvi non potest.

595. *De promisso voluntarie facto.* Promissa, quae homo voluntarie facit, adimplere debet. Unde, qui promittit alteri se daturum aliquot sexagenas gr. Prag., tenetur sibi dare grossos argenteos; quia si cupreos sibi dabit, promissum non servavit. Unde cujuscumque monetae denarios homo alicui promittit, tales sibi debet dare bonos, cum quibus venditionis et emptionis contractus fieri potest; quia omne promissum est implendum per melius et non per pejus. Tamen homo, si injuste capitur et metu mortis in captivitate coactus quidquid promiserit vel se facere juraverit, ad tale servandum promissum seu juramentum, postquam carcerem evaserit, non obligatur nec compellitur ipso jure; promissum enim debet esse voluntarium, alioquin potius dicitur coactio quam promissum.

596. *De promissionibus inutilibus non servandis.* Ex stipulatione, in quâ impubes sine tutore spopondisti, non es obligatus. It. quae contra bonos mores vel in pacto vel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sunt. It. dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subita stipulatio fit; per doli tamen vel metus exceptionem submoveri debet.

597. *De promisso fraudulosó.* In villa hospes advenam hiemali tempore hora crepusculi cum duobus equis in domum suam colligens et recipiens, dixit eidem hospiti: „Spero, quamdiu homines intrant et exeunt, quod nihil oberit equis vestris.“ Advena vero cum per verba praedicta promissum securitatis sibi factum credidisset, expergefactus mane non reperit equos suos. Quaesitum est ergo, utrum per verba hospitis supradicta, advena sit de equis suis sufficienter assecuratus? Et responsum est diffinitive: Quod non; multum differunt „promitto“ et „spero“; „promitto“ enim ad unam eventus partem determinatur; illius autem, quod speratur evenire posse,

contrarium formidatur. Tempus etiam, quo homines intrare et exire dicuntur, non totam noctem quieti hominum deputatam, sed aliquam ejus partem secundum communem interpretationem videtur rationabiliter importare.

Capitulum LV: De proscriptione.

598. *De proscriptionibus in genere.* Secundum diversitatem causae et judicii citatio praecedit proscriptionem diversimode: In judiciis enim simplicibus in tribus quatuordecim diebus tribus citatur vicibus proscribendus; nisi fuerit causa mortificationis; tunc enim eodem tempore citatio per verba ter praemittitur et statim proscriptio subinfertur. In judiciis vero peremptoriis tribus diebus per ordinem continuis proscribendus citatur et die quarta in proscriptione dampnatur. Et si proscribendus post ternam proscriptionem judicio comparuerit sine ulterioribus terminis et judiciis, ad objecta per modum expurgationis, defensionis vel alium, qui sibi expedire videbitur, respondebit.

599. *De proscriptionis hora.* Illi, qui est proscribendus, cedit tantum hora, quâ judex tribunali praesidet quarto judicio, et non tota dies.

600. *De proscriptis in spem, utrum ubique sint proscripti.* Proscripti, potissime ratione causarum honestarum, non consueverunt ab antiquo tamquam proscripti et omnibus juribus privati jure civili condempnari, imo eis persona standi, agendi et defendendi in judiciis non negatur. Unde latores litterarum tales proscriptos impetentes in terris quibuscumque, de juramento calumpniae debent supportari. Et si proscriptus in alia terra hic pro homicidio simpliciter impeteretur, juramento simplici se in cruce personaliter expurget. Si autem cum testibus in eum ageret, oporteret, quod se cum testibus defenderet e converso; et si jurando caderet vel defendendo deficeret, capitali sententia plecteretur.

Cum ergo dicitur, quod jurati testari possunt extra judicium proprium per litteras de proscriptis, hoc intelligendum est praecipue de juratis et judiciis fruentibus eodem jure.

Licet etiam ad pacem firmandam et a maleficiis ac insolentiis incompositos retrahendum multae leges velint, quod proscriptus in uno loco seu judicio (si in) locum alium devenerit, habeatur pro proscripto: tamen ex mala (prevaricatrix legis existens suos nimis in amplum dilatavit palmites) consuetudine in locis paucissimis hoc servatur. Unde etiam ex antiqua (quae forte non est bona) civitatis consuetudine proscriptio judicii terminos judicii non excedit; sicut enim pax per judicem civitatis indicta extra metas judicii nullum ligat, sic nec proscriptio ultra limites judicii se extendit.

601. *De proscripti diversione.* Jurati de A. quaesierunt, utrum homo, qui est civis et residens in B., causâ fori veniat in A. et ibidem homicidium perpetrans, iterum fugiat in B., in judicio A. citari possit de jure et proscribi possit, vel si pro quaerenda justitia, vel si de dicto homine actor ad judicem de B. refugium habere debeat et recursum? Super qua quaestione responsum fuit: Quod licet talis homo ratione domicilii et habitationis sit de foro judicis de B., ratione tamen delicti factus est de foro judicis de A., unde per judicem de A. ad actoris instantiam ter citatus, nisi comparuerit, justitialiter potest proscribi.

602. *De proscripto quantum ad pacis violationem.* Homo in occisione sui proscripti, antequam judicium effugiat et impunitus evadat, pacem non violat. Sed quia justitia et judicium non sit cum impetu et violentia facienda, sed cum disciplina et mansuetudine petenda, homo volens sumere vindictam de proscripto suo, si tempus et horam, ut non effugiat, habere potest, debet judicem et juratos rogare, quod detineatur et quod ordine juris sibi justitia exhibeatur. Si vero proscriptus in fuga domum alicujus intraverit, ibidem per suum adversarium, ne invasionem domus per hospitem fecisse dicatur, non est excipiendus, sed caute custodiendus, donec vocato judicio capiatur.

603. *De proscriptorum tutoribus.* Qui in domo sua servaverit proscriptum pro vulnere vel excessu non capitali sententiâ plectendo, V talenta solvet pro emenda; quorum una pars

judici, altera actori et tertia civitati. Ipse autem proscriptus captus XX talenta solvet, vel manum amittet, ut in Juribus Originalibus scribitur.

(Qualiter autem emendetur colligens proscriptum pro capitali excessu, quaere supra titulo: „De poenis“.)

604. *De proscripti evasione.* Si homicidio facto reus evaserit, nec per se nec per responsalem idoneum pro se aliquid allegantem comparare curaverit: ad petitionem actoris non solum pro homicidio simplici, verum pro mortificatione et spolio dicto „reraub“ vel alio gravi excessu, citationibus praemissis, proscribetur.

(Et quod hic deficit de proscriptis, require supra „De homicidiis“, „De mortificatione“, „De poenis“ et „De vulneribus“.)

Capitulum LVI: De querimoniis.

605. *De querimoniis in genere.* Actor omnes querimonias, quas facit, revocare potest sine emenda, praeter illas, quas coram quatuor sedilibus et bancis judiciariis proponit; nisi fortassis querimonia actoris extra judicium facta, ex parte rei per juratos et judicem fuerit protestata. Actor deliberatione praehabita voluntarie ad hoc se obliget, quod ipsum postea non velit coram judicio revocare. In causa etiam pecuniali seu debitorum, actor de uno homine simul et semel in judicio tantum tres querimonias movere potest; pro vulneribus autem secundum numerum vulnerum potest querimonias multiplicare.

606. *De querimoniis in specie.* Licet actor in causa civili tres, in causa vero criminali plures quam tres possit simul in eodem judicio querimonias movere: tamen, si reus petit per advocatum suum, statim ad unam querimoniam est ejus responsio audienda. Quâ audita et finaliter discussa, proponatur secunda; quâ similiter expedita eodem modo fiat de aliis successive.

607. *De querimoniis juratorum.* Si reus querimoniam jurati seu scabini per expurgationem evadere debuerit, non

gravius se expurgabit, quam homo communis non juratus; in causa duntaxat aequali consimilem si moverit quaestionem.

608. De querimoniarum multiplicatione. Utrum homo impetitus pro debitis per tres possit querimonias unâ responsione generali sine praejudicio, ita quod causam non perdat, respondere? Ad quod dicendum: Quod si reus responsione exprimit verbum, quod includit universalem negationem, sicut v. gr. si dicit „nichil teneor“, bene respondet et causam non perdit; hoc non obstante, ut tribus querimoniis actor satisfaciat, per tria juramenta se expurgabit. Et hoc intellige, si actor petiverit; si tacendo hoc transiverit, reus juramento simplici absolvetur.

Capitulum LVII: De renuntiationibus.

609. De renuntiationibus in genere. Licet jure divino homo teneatur, humano jure possit injuriam et offensam alteri dimittere, cum cuilibet licitum sit cedere et renuntiari juri suo: tamen in causis criminalibus, sicut homicidia, vulnerationes, furta et crimina consimilia, quibus non solum persona laeditur, sed etiam judicium contempnitur et pax regia violatur, actor debet adminus querimoniam ad judicem deferre; hoc enim facto, salvo jure judicis, excessum reo indulgere potest.

610. De renuntiationibus in communi. Si aliquis civium sub privilegio se obligat vel renuntiat se futurum vel daturum hoc (tali) termino, et non fecerit, et si talis obligatio vel renuntiatio tangit communitatis honorem: ipse, licet de facto fecerit, ratam et gratam servare non compellitur ipso jure, nisi velit. Ex hiis sententiatum est: Quod non obstante privilegiati petitione, quae fundatur super praemisso privilegio et jure in favorem personae concesso, judicium civitatis et secundum formam juris et privilegii in favorem communitatis (quibus persona renuntiare non potuit) concessorum debet prohibere, ne taliter se obligans promissum obligationis compleat et refundat. Si autem voluntarie complere voluerit, admittatur; nisi enim jus et privilegium communitatis obstaret, ad servandum promissum litterarum suarum esset judicio compellendus. (Et est simile, cum jus habeat commune, quod nemo

pro debitis vitâ sit privandus, quamvis aliquis non solvat debitum, quod sub poena capitis se solvere velle promisit: tamen talis auxilio judicis, si super eo judicatum fuerit, mortis supplicio non est tradendus.)

Et pro ista materia nota bene: Quod vel jus est publicum auctoritate et utilitate, ut quia jus fisci vel quia publica vertitur ibi utilitas; et tunc renuntiari non potest; aut auctoritate tantum, non tamen utilitate vera, tunc aut est statutum tantum utilitate renuntiantis, aut communi. Primo casu potest renuntiari, sive sit privilegium sive jus ex aliquo contractu vel pacto. Si vero communi utilitate, i. e. publica et renuntiantis, tunc non licet. (Et hoc puto, quod hoc pactum non teneat, quod faciunt creditores, quod debitor non valeat probare solutionem nisi per scripturam, cum sit communis utilitatis testificatio, et non debet angustari copia probationum, sed juri, quod in favorem est inductum nec vertitur in eo publica utilitas, pronuntiari potest. Et hinc est, quod non valet pactum, ut dos ulteriori die reddatur, quia in dote est publica et communis utilitas, ut citeriori die reddatur et civitas sobole repleatur.)

It. Aut jus consistit in prohibitione vel praecepto, et tunc renuntiare non potest, aut in promissione, tunc potest.

It. Aliud jus est generale, et tunc non licet, aut speciale, et tunc si odio, non licet, si vero favore, licet.

It. Si jus est publicum auctoritate et utilitate privatum, tunc distingue, quia aut est solum in favorem inductum, et tunc potest sibi renuntiari, aut utilitate privatum, sed cum ratione inductum, ita videlicet, quod quasi communi utilitati non solum favore, verum tamen quod expediat rei publicae (sicut est illud: Ne quis re sua male utatur), tunc non potest pactis privatorum tolli.

Nec obstat de feriis, ubi pactum feriis renuntiat, et tamen feriae sunt indictae communi jure et quasi quadam communi utilitate, licet sint utilitatis privatae, quia lex ultra procedit et promittit renuntiationem, sicut alias dicimus: Si lex aliquid prohibet, cum ultra procedit permittendo, aliquando quod prohibet, in genere servatur, quod specialiter pro-

mittit. Qui juri suo renuntiare vult, debet illud scire; alias non videtur renuntiare.

611. *De renuntiatione testium.* Qui coram judicio solempniter renuntiat testibus, a productione testium in eadem duntaxat causa, nisi aliquid novi, quod indiget speciali probatione, interveniat, prohibetur.

Capitulum LVIII: De rescriptis et registris.

612. *De registris.* Dum capitulum cujusdam ecclesiae per registrum, in quo censum canonicorum notare consueverat, vellet probare super domo cujusdam civis, ibidem se habere (tot) sexagenas grossorum census, sententiatum fuit diffinitive: Quod per simplicia registra seu per scripta, nisi originalibus sigillis authenticis roboratis vel vivo testimonio rationabili confirmentur, nihil probari potest.

Capitulum LIX: De sententiis.

613. *De sententiis in genere.* Quamvis usus et consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati aut legi praejudicat, nisi sit consuetudo rationabilis et legitime praescripta; talis enim praejudicat legi. Et si ex hujusmodi consuetudine rationabili sententia lata fuerit, vigorem habet, nec poterit reclamari; si autem ex consuetudine irrationabili feratur, licite poterit reclamari.

614. *De modo et ordine proferendi sententias.* In sententiis proferendis non oportet, quod jurati omnia exprimant, quae eos movent, sed sufficit, quod talibus in eorum conscientia diligenter cribratis sententias pronuntient brevibus et planis verbis.

615. *De sententiarum deductione.* Si jurati super expensis partium sententias ad examen suorum superiorum inducent, virtute juramenti sui, si partes petunt, fatebuntur, quod solum hoc faciant propter informationem justitiae et non ab causam aliam qualemcumque.

616. *De modo scribendi sententias.* Licitum est juratis sententias apud se ipsos secrete scribere vel dictare, quia

pro omni justitia juraverunt. Cum enim frequenter auditis partium allegationibus in judicio ad locum secretum pro invenienda sententia declinent, partibus et judice coram judicio dimissis: quare non licet eis easdem allegationes etiam in absentia partium scribere, quando volunt? Tamen, quia semper jurati cavere debent, ne reddantur suspecti, si partes petunt, sententiae coram ipsis et eorum prolocutoribus sunt scribendae. Judex vero, nisi sententia per eum ratione jurium et emendarum suarum sit quaesita, ad scripturam praedictam admitti non debet, ut suspectus. Quando etiam judex sententiam et emendas ejus tangentes ad audientiam deduci petit majorem: tunc scriptori in salario et juratis, qui (rem) ad diffinitores litteras ducunt, de bursa propria satisfaciet in expensis. Sed de solutione expensarum aliarum sententiarum tenendum est, quod ipsas solvat in causa succumbens.

Capitulum LX: De servitutibus.

617. *De servitutibus urbanis.* Servitutes dicuntur, in quibus una domus alteri, ager unus alteri, campus unus alteri, et universaliter, in quibus una hereditas et unus fundus alteri obligatur, sicut v. gr., quod lumen unius vicini transeat in curiam alterius; quod unus duorum vicinorum inter eos canale ponat; quod stillicidia de vicino in curiam alterius vicini cadant, et sic de consimilibus. Et cum frequenter magnae lites de talibus inter partes oriantur, notanda sunt subscripta, ex quibus, si casus dubitabilis occurrerit, sententia juri et consuetudini civitatis cujuscumque consona faciliter poterit inveniri.

Aedificia urbana etiam praedia appellamus, et nemo servitutem acquirere potest vel urbani vel rustiti praedii, nisi qui habet praedium; nec quisquam potest habere servitutem, nisi habeat praedium. Caveri, ut ad certam altitudinem sepulcrum aedificetur, non potest, quia id, quod humani juris esse desiit, servitutem non recipit, sicut nec illa quidem servitus consistere potest, ut certus numerus hominum in uno loco sepeliatur.

It. Solum commune vendendo, ut mihi et socio serviat, efficere non possum, quia per unum socium communi solo

servitus acquiri non potest. Nemo alienis aedibus vel praediis acquirere servitutem vel interponere potest. Si quis aedium partem tradat vel partem fundi, servitutem non potest imponere, quia per partes servitus imponi non potest, sed nec acquiri. Sed si divisit fundum certis metis et si partem tradidit, pro diviso potest alteriutri imponere servitutem, quia jam non est pars fundi, sed fundus. Et hoc in aedibus potest dici, si una domus per parietem in medio factum dividatur; postea enim pro duabus domibus accipi debet. Si ei, cujus praedium mihi serviebat, heres exstiti, et eam hereditatem tibi vendidi, restitui tibi in pristinum statum servitus debet, quia id agitur, ut tu heres videaris exstitisse.

Quidquid venditor servitutis nomine sibi recipere vult, nominatim sibi recipere oportet; nam illa generalis receptio, quibus et servitus utique ad extraneos pertinet, nihil proficit ipsi venditori ad jura conservanda; nulla enim habuit, quia nemo ipsi servitutem deberet; quinimo, si debita fuerit servitus, et dominium deinde rei servientis pervenit ad me, communiter diceretur, extingui servitutem. Exhinc collige, quod in generali sermone persona loquentis non est intelligenda.

Refectionis gratia accedendi ad ea loca, quae non serviant, facultas tributa est illis, quibus servitus debetur; si tamen illa loca sint contigua servientium, nec oportet, quod de tali accessu aliquid serviatur.

It. Si per tuum fundum jus est mihi aquam ex rivo ducere, tacite haec jura sequuntur: ut reficere mihi rivum liceat, ut adire quam proximum possim ad reficiendum eum, ego, operariique mei, et ut spatium mihi relinquat dominus fundi, quo a parte dextra et sinistra ad rivum accedam, ut quo terram, lutum, lapides, arenam et calcem jacere possim.

Item, cum fundus fundo servit, venditoque fundo servitutes sequuntur. Aedificia quoque fundis et fundi aedificiis eademque conditione serviunt. Si constat in tuo agro lapidicina esse, invito te, nec privato nec publico nomine quisquam lapides caedere potest, cui id faciendi jus non est; nisi talis consuetudo in illis lapidicinis consistat. Quodsi quis ex eis velit caedere, non alter hoc faciat, nisi prius solitum salarium pro hoc

domino praestet; ita tamen lapides caedere debet, postquam satisfaciat domino, ut neque usus neccessarius lapidis intercludatur, neque commoditas rei jure adimatur. Quamvis mari, quod naturâ omnibus patet, servitus imponi privata lege non possit: quia tamen bona fides contractus legem venditionis servari exposcit, personae possidentium per stipulationis vel venditionis legem obligatur; et sic nota, quod piscatio maris, quae est libera, fit serva.

Qui certum locum, iter vel actum alicui concessit, potest pluribus per eundem locum vel iter, vel actum concedere; sicut et si quis vicino suo aedes servas fecit, nichilominus quibuscumque aliis, ut si vult, multis potest eas servas facere.

Potest etiam heredem suum quis dampnare, ne alterius aedes suas tollat, ne luminibus aedium vicinorum officiat, vel ut patiatur eum, tignum in parietem immittere, vel stillicidia adversus eum habere, et ut patiatur vicinum suum per fundum suum vel aedes ire, agere, aquamque ex eo ducere.

618. Qualiter servitutes amittantur. Servitutes praediorum confunduntur, si idem utriusque praedii dominus esse coeperit. Qui iter habet et actum, si statuto tempore tantum ierit, non periisse actum, multis placet; nam ire quoque per se eum posse, qui actum habet, placet. Jura praediorum morte et capitis diminutione non perire vulgo traditum est.

Item iter sepulcro debitum non-utendo non ammittitur, et similiter via publica non perit non-utendo, et hoc est speciale in istis. Servitus et per socium fructuarium et bonae fidei possessorem nobis retinetur. Si aliquis stillicidia habet aliquis immittendi eam in aream tuam, et permiserit tibi jus in ea area aedificandi, stillicidia immitendi jus amittit. Et similiter, si per fundum mihi via debeatur et promisero tibi in eo loco, per quem via debeatur, aliquid facere amitto jus viae. Si communem fundum ego et pupillus habemus, uterque, licet non uteretur, tamen propter pupillum et ego viam retineo.

Quotiens servitus confunditur, totiens uti ea ille, ad quem pertinet, non potest. Si is, qui haustum habet, per tempus,

quo servitus admittatur, non ad fontem ierit, nec aquam hauserit, iter amittit. Si quis eorum, quibus aquaeductus servitus debeatur, aquae ducendae non-utendo amiserit, nihil juris eo nomine caeteris, qui rivo utebantur, accrevit. Idque commodum ejus est, per cujus fundum aqua ducebatur; libertate enim hujus partis servitus fruitur. Si quis usus fuerit alia aqua, quam de qua in servitute imponenda actum est, servitus amittitur. Tempus, quo non est usus praecedens fundi dominus, cui servitus debetur, imputatur ei, qui in ejus loco successit. Si cum jus habes immittendi tignum, vicinus statuto tempore aedificatum non habuit, ideoque nec immittere poteris: non ideo magis servitutem amittes, quia non potest videri usucepisse vicinus suus libertatem aedium suarum, quia jus tuum non interpellavit, sc. aedificando. Et hoc est necessarie in urbanis servitutibus; sed secus in rusticis, ubi sufficit solum, quod non utatur.

Usu retinetur servitus, cum ipse, cui debetur, utitur, quive in possessione ejus nomine est, aut mercenarius, aut hospes, aut quicumque, licet malae fidei sit possessor, retinetur servitus; ad eam autem acquirendam bona fides est necessaria. Si partem fundi vendo, lege caverim, ut per eam partem et reliquum meum fundum aquam ducere possim, et statutum tempus intercesserit, antequam rivum facerem, nihil juris amitto, cum nullum iter aquae fuerit, sed manet mihi jus integrum. Quod si fecissem iter, neque usus essem, amittam.

Nota in summa, quod jura servitutis multis modis amittuntur; aliquando enim confusione praediorum, aliquando rei servientis defectu, aliquando permissione actus contrarii, aliquando per alienationem rei, item rei interitu, item non-utendo, et hoc multipliciter: Aut enim non-utendo simpliciter, aut enim non-utendo secundum tempus statutum, aut non-utendo secundum quantitatem, sed non per se, nisi cum prohibitione superveniente, aut non-utendo secundum rei existentiam, sed utendo una pro alia, aut non-utendo ignorantia superveniente. Et exempla istorum modorum in praescriptis legibus continentur.

Capitulum LXI: De stupro.

619., 620. De stupro et raptura mulierum. Si virgo in circulo, sicut moris est, voluntarie raptorem accesserit, sibi dabitur in uxorem; si autem ad parentes declinaverit, et raptor et socii sui capitali sententiae subjacebunt.

It. Si famulus vel alter quicumque se de muliere honesta jactaverit, sic eam infamando, et hoc talis mulier sive vidua querulando ad scabinos deduxerit, petens sibi sententiari non de violentia facta sibi in honore, sed solum de verbis per servum mendaciter prolatis: cum etiam potius sit credendum querimoniae mulieris famosae de verbis quam confessioni servi nequam de factis, et potissime, cum propter verba pretiosus sanguis humanus non sit effundendus et in poenis mitius sit agendum, sufficit, quod talis diffamator excisa lingua repellatur a civitate, numquam sub poena capitis reversurus.

(Residuum quaere supra „De mulieribus".)

Capitulum LXII: De successionibus.

621. De successionibus ab intestato. Si filius a domo patris per dotalitium vel portionem hereditariam emancipatus et tandem sine uxore et liberis moritur intestatus: bona, quae relinquit, si laboribus ea conquaesivit, ita quod a patre non processerunt, potius transeunt ad fratres et sorores ejusdem filii, quam ad patrem; paupere tamen existente patre et fratribus et sororibus minus indigentibus, pium est, ut aliqua talium bonorum portio ei detur. Secus autem est, quod eadem vel hujusmodi bona a patre provenerunt: tunc enim ad ipsum revertuntur iterum. Et possunt jurati sententias tales super successionibus hereditariis, si de testamentis mentionem non faciunt, quando jura civilia scripta seu consuetudinaria ipsas non declarant, secundum eorum conscientiam diffinire, prout colligitur ex legibus multis.

622. Ad idem. Quidam occisus filium reliquit et uxorem, quae alium superducens maritum, IV pueros genuit; quod videntes fratres occisi, filium ejus, eorum patruum, cum portione ad eum pertinente ab aliis quatuor pueris dividi et eis assi-

gnari, formâ judiciaria obtinuerunt. Et cum intra annum dictus filius de medio sublatus fuisset, dominus heres villae repetivit substantiam suam, allegans, quod ad se, cum sine herede decesserit, esset justitialiter devoluta. Mater autem ipsius filii dixit, eandem substantiam ad pueros quatuor, quos ex secundo peperit marito, justitialiter pertinere. Super quo responsum est diffinitive: Cum filius mortuus et quatuor viventes ex eodem processerint utero, nec alii supersint ex semine patris occisi, dicti bona filii, sc. mortui, ad uterinos superviventes hereditarie pertinebunt. Non enim solum heredes secundum descensum et infra, sicut dominus villae movebat, sunt recipiendi, sed etiam sursum et a latere. Unde coheredes pro heredibus sunt habendi.

623. *De successionibus regulae generales et speciales.* Quamvis secundum Jura Originalia marito intestato decedente tertia pars bonorum, quae reliquerit, ad uxorem, duae vero ad heredes, sive unus sive plures fuerint, pertinebunt: salvo tamen isto jure, si evenerit casus, qui nec secundum Jura Originalia diffiniri potest, retrahendum est ad leges communes, in quibus, qualiter hereditas deferatur jure agnationis vel cognationis, scribitur sic: „In successionibus ab intestato primo succedent descendentes, secundo ascendentes unacum fratribus intestati defuncti, tertio collaterales proximiores. Omnibus his deficientibus uxor succedit, postremo fiscus, nisi pactum vel consuetudo praejudicet.“ Et dicitur „pactum“, sicut est promissum factum per maritum et uxorem alteri personae, isto modo: „Post mortem nostram bona, quae dimiserimus, possidebis“; sic removetur fiscus. Et dicitur „consuetudo“, sicut: Alicubi bona talia dividuntur in duas partes, alicubi autem in tres, sicut consuetudo et jura municipalia civitatum debent habere.

624. *De successione quantum ad descendentes.* In successione ab intestato potior est causa descendentium, si supersint.

It. In primo gradu descendentium sunt liberi legitimi et naturales, vel etiam legitimi tantum, et postea aequales nepotes ejusdem gradus, et sic descendendo.

It. Liberi naturales in totum succedunt, si alii non supersunt; spurii autem numquam succedunt; et haec vera sunt

quoad lineam paternam. Sed si agatur de successione matris, ibi veniunt spurii cum legitimis, nisi mater illustris sit; et vocantur „spurii“, quorum vulgus pater est i. e. de quorum patre dubitatur.

It. Nepotes succedunt in stirpes, i. e. in eam partem, quam parentes eorum habituri erant, si viverent; unde, si quis ex uno filio unum puerum nepotem suscepit et ex altero decem vel plures, tantum capiet unus ex parte sua, quantum decem ex parte altera.

It. Mulier succedit ex parte altera sicut masculus; nam in eis unius sanguinis jura permanent.

It. Emancipatus succedit sicut suus i. e. emancipatus, qui est adhuc in pane parentum.

625. De linea ascendentium debentur regulae tales. Defunctis aliquo vel aliqua sine liberis, fratres et sorores ejusdem cum ascendentibus in proximo gradu succedunt in portiones aequales.

It. In ista linea, sicut in descendentibus succedit mulier sicut masculus, et emancipatus sicut non-emancipatus.

It. Inter ascendentes est servanda praerogativa gradus, ut sc. pater praeferatur avo, si uterque supersit, et avus proavo, et sic de singulis.

It. Si ascendentes pari gradu sint, sicut sunt parentes sc. pater et mater, pariter succedunt i. e. quilibet pro dimidia parte. Si autem tantum pater sit, vel mater tantum sit, quilibet succedit in totum.

It. Paternis semper debetur pars dimidia, quamvis dispar numerus sit ascendentium, v. gr. si ex una est tantum avus maternus et ex altera avus et ava paterni, licet duo sint, tantum capiet avus maternus, licet solus sit.

It. Cum parentibus intestati admittuntur fratres et sorores ex parte ejusdem patris et ejusdem matris, et in portiones aequales. Secus autem, si sit frater uterinus ex parte matris tantum, vel agnatus ex parte patris tantum, quia talis excluditur a parentibus; et est idem judicium de sorore.

It. Si supersint filii vel filiae fratrum ex utroque latere conjunctorum, admittentur una cum parentibus et sicut patres eorum, si viverent, admitterentur.

It. Si sunt fratres ex una parte, et avus et avia ex superiori linea, similiter succedunt, ita quod fratres non sint praeferendi; avus enim est in gradu proximo, deficiente patre, nam proximus est, cui nemo antecedit. (Volunt tamen quidam, quod frater excludat avum et intret locum patris; melius est tamen, dicere primo modo.)

It. Pater naturalis tantum succedit filio intestato eadem ratione, qua filius talis succedit patri; filio autem spurio pater non succedit, quia nec talis pater nec filius nominandus est.

It. Pater et mater succedunt filiis, sive contrahant secundas nuptias, sive non.

626. De collateralibus dantur regulae tales. Cessante successione lineae descendentis et ascendentis, primo succedunt fratres, et demum alii, ut fratrum filii, et sic de aliis descendendo.

It. Cum fratribus et eorum filiis succedunt parentes defuncti, de cujus hereditate agitur, si supersunt.

It. Si nec sunt fratres, nec parentes, nec alii descendentes, tunc filii fratrum totum percipiunt. Si autem supersunt aliqui de ascendentibus, illi succedunt cum filiis fratrum praemortuorum.

It. In tali successione potissime succedunt fratres, qui ex utroque parente contingunt defunctum intestatum; et similiter intelligatur de filiis eorumdem fratrum. Unde filius talis fratris defuncti, licet gradu tertio sit, tamen praefertur fratribus defuncti, qui ex uno tantum parente cognati erant.

It. Post fratres ex utroque parente et eorum filios succedunt ex uno latere fratres vel sorores; cum quibus et filii eorum, si qui eorumdem fratrum et sororum jam decesserint, similiter succedunt.

It. Filii fratrum, cum pares sunt fratribus defuncti, praeferuntur procul dubio ejusdem defuncti patruis et aliis similibus.

It. In hac successione succedit mulier sicut masculus et emancipatus, sicut servus, ut supra.

It. Filii fratrum praemortuorum quando succedunt cum patruis, avis vel proavis, vel caeteris ascendentibus, succedunt

tantum in stirpem h. e. solum in illam partem, quam patres habuissent, quando vixissent. Quando autem succedunt sine ascendentibus, semper succedunt in capita, quia, quot sunt capita seu personae tales, tot fiunt partes bonorum, in quibus succedunt.

It. In successione collateralium est iste ordo servandus, quod in rebus maternis, quae a genitoribus provenerunt, soli uterini succedant, licet consanguinei agnativi ex parte patris tantum supersint; in aliis vero communiter succedunt. Qui vero ex utroque parente sunt, cum utrisque admittuntur.

It. Cum filii fratrum praeferuntur patruis defuncti, tunc tertius gradus excludit tertium, quamvis alias regulare sit, quod pares gradu pariter admittantur.

It. Post fratres fratrumque filios succedunt quicunque sibi gradu proximiores in infinitum, dum tamen attinentia seu gradus attinentiae probetur.

627. *Ex praedictis omnibus eliciuntur regulae istae.* Quicumque in hereditate vult succedere, debet ad hoc gladio, h. e. ex parte patris, natus esse.

It. Si cognati patris et cognati matris pro hereditate contendunt, tum cognati patris jus obtinent, et non matris; tamen si bona a progenitoribus matris provenerunt, tunc etiam jus obtinent cognati matris.

It. Quicumque in cognatione uno gradu seu linea est propinquior, sive ex parte matris sive ex parte patris, ille bona praedecessorum secundum justitiam possidebit. (Et quod dicitur „ex parte matris“, intelligendum est tantum in rebus maternis, de quibus superius regula specialis habetur, qualiter ibi soli uterini succedunt.)

It. Quamdiu supersunt consanguinei in linea ascendentium et descendentium directe, tamdiu hereditas non devolvitur ad collaterales; fratres tamen defuncti cum parentibus ejus aequaliter admittuntur.

Capitulum LXIII: De theloneo.

628. *De theloneo quantum ad visitationem nundinarum.* Licet tempore libertatis nundinarum causâ emendi vel vendendi

civitates visitantes, de bonis et mercibus suis theloneum non solvant: tamen forum in civitatibus non quaerentes de bonis, quae transducunt, ad solvendum theloneum, sicut aliis temporibus, sunt astricti.

629. De thelonei deductione. Qui bona sua stulte ponderans, theloneum deducit, non potest alio tempore, si revertitur, per thelonearium ad solvendum theloneum deductum compelli; debet enim thelonearius vigilare super solutione thelonei et non dormire.

630. De theloneo vulgariter dicto „alffart“. De annonis, vinis, lectisterniis et singulis aliis rebus, quas extranei tempore discordiae seu guerrae ad civitates causa observationis sicut ad locum tutum ducunt et postea iterum deducunt, nullum de jure theloneum est solvendum. It. Res, de quibus theloneum de jure non datur, ex obmissione seu neglectione thelonei non perduntur. Cum autem aliae res theloneo subjectae cum dictis rebus occulte deducuntur, tunc caute videndum est, quid juris sit in talibus rebus utrisque.

Capitulum LXIV: De testamentis.

631. De testamentis in genere et quomodo ordinantur. Testamentum ex eo appellatur, quod testatio mentis est, et debet fieri coram testibus secundum consuetudinem civitatum, sive sint jurati sive non sint jurati; et debent tales esse vocati et instanter rogati per testatorem. Et sive tales testes sub sigillis testamentum conscribant, vel in memoria teneant, semper valet. Mortuo etiam testatore testamentum est pronuntiandum, ut illi, quibus sunt bona legata, a litibus et judicio liberentur.

Et leges volunt, quod testamenta coram septem testibus fieri debent; tamen hoc secundum jus civile non servatur, quia etiam unus scabinus, juratus vel alii duo fidedigni nonscabini, in testamento pro testibus admittuntur.

Sed non omnes homines possunt esse testes in hoc facto, quia neque mulier, neque impubes, neque servus, neque amicus, neque mutus, neque surdus, neque furiosus, neque improbus

seu detestabilis possunt in numerum testium adhiberi. (Et est intelligendum de muto et surdo, qui nihil loqui vel audire possunt. Est etiam intelligendum de furioso, qui non habet dilucida intervalla.) It., duo fratres, qui in potestate ejusdem patris sunt, utrique testes in uno testamento fieri possunt, quia nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi.

In testibus autem non debet esse, qui in potestate testatoris est. Sed etsi filius familias de castrensi peculio post remissionem faciat testamentum, nec pater ejus testis adhibetur, nec is, qui in potestate ejusdem patris est. Reprobandum enim est in ea re domesticum testimonium.

Legatariis autem et fidei commissariis, qui non juris successores sunt, et aliis personis eis conjunctis testimonium non denegamus; et multo magis his, qui in eorum potestate sunt, hujusmodi licentiam damus.

Nihil autem interest, utrum testamentum in tabulis, an in cartis vel in alia materia fiat. It. Si testator peritus litterarum testamentum manu sua propria scribat et ipsum signatum vel ligatum offerat testibus, qui ipsum sigillent: tunc sive testes fiant, sive non, de his, quae continentur in testamento, nihilominus testamentum tenet.

632. De his, qui testamentum facere non possunt. Qui alieno subjecti sunt juri, testamenti jus faciendi non habent, nisi quantum parentes eis permiserint; exceptis militibus, qui in potestate parentum sunt, quibus de eo, quod in castro acquisierunt, permissum est testamentum facere.

Praeterea testamentum impubes facere non possunt, quia nullum eorum animi judicium est. Unde masculus, qui annos aetatis quatuordecim complevit, testamentum facere potest; femina vero, quae complevit annos duodecim.

It. Nec furiosi, quia mente carent. Nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes factus, aut furiosus, postea mentis compos factus fuerit et decesserit. Furiosi autem, si per idem tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, jure testati esse videntur; certe etiam eo, quod ante furorem

fecerint, testamento valente; nam neque testamenta recte facta, neque aliud ullum negotium recte gestum postea furor interveniens perimit.

It. Prodigus, cui bonorum suorum administratio interdicta est, testamentum facere non potest; sed id, quod antea fecerit, quam interdictio bonorum suorum ei fiat, ratum est. (Et est prodigus ille, qui neque modum, neque finem habet in expensis et dat danda et non danda.)

It. Surdus et mutus non semper facere possunt testamentum. (Et loquimur de eo surdo, qui omnino non audit, et non, qui tarde exaudit; nam et mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. Saepe etiam literati et eruditi homines variis casibus et audiendi et loquendi facultatem ammittunt, et tamen ceteris casibus et modis testari possunt). Sed qui post testamentum factum surdus et mutus esse coeperit, ratum nihilominus permanet ejus testamentum. Unde surdus et mutus casu, vel mutus tantum, sive natura sive casu, si scribere noverit, sua manu scribere potest testamentum.

It. Dampnatus ad mortem civilem vel naturalem testari non potest. It. De crimine famoso dampnatus. It. De statu suo dubitantes.

It. Monachi et presbyteri de his, quae habent a beneficiis ecclesiasticis, testari non possunt. Presbyteri tamen ex hiis, quae habent ex patrimonio vel ratione personae, puta si jurista vel scriptor quis fuit vel aliud officium gessit, testari potest.

It. Testamenta quandoque fiunt pure, quandoque conditionaliter; et si impossibilis conditio testamentis, institutionibus et fidejussionibus interponatur, pro non scripta habeatur.

It. Si plures conditiones institutionibus vel legatis adscriptae sunt, siquidem conjunctim, utputa, si id et id factum sit, omnibus parendum est. Si separatim, veluti si id aut id factum erit, cuilibet obtemperare satis est.

It. Hi, quos numquam testator vidit, heredes institui possunt, velut si fratris filios peregrinantes, ignorans quod essent, heredes instituerit, ignorantia enim testantis inutilem

testationem non facit. Potest autem quis in testamento suo plures gradus heredum facere, utputa, si ille heres non erit, ille heres sit, et deinceps quantum velit testator, substituere potest, et in novissimo loco in subsidium etiam servum instituere potest in heredem.

It. Si filii ejusdem aetatis sunt, in qua sibi ipsi testamentum facere non possunt, parentes sibi facere possunt.

633. *Quibus modis testamentum infringatur.* Testamentum rumpitur vel irritum fit, cum in eodem statu manente testatore ipsius testamenti jus vitiatur. Item, si quis post factum testamentum adoptaverit sibi filium, testamentum ejus rumpitur. Item, posteriore testamento, quod jure perfectum est, superius rumpitur, nec interest, an extiterit aliquis heres ex eo, an non; hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere poterit. Ideoque si quis voluerit heres esse, aut vivo testatore, aut post mortem ejus, antequam hereditatem adiret, decesserit, aut conditio, qua heres institutus, defecerit: in his casibus paterfamilias intestatus moritur; nam et prius testamentum non valet ruptum a posteriore, et posterius factum aeque nullas vires habet, quum ex eo nemo heres extiterit.

634. *De testatis et legatis rebus.* Non solum testatoris vel heredis res, sed alienas res legari potest, ita ut heres cogatur redimere eam et praestare, et si non potest redimere, aestimationem ejus dare; sed si talis est res, cujus non est commercium, nec adipisci potest, aestimatio ejus non debetur, sicuti si basilicas vel templa vel quae publico usui destinata sunt, aliquis legaverit, nullius momenti legatum est.

It. Si rem obligatam creditori aliquis legaverit, necesse habet eam heres luere et redimere.

It. Si res aliena legata fuerit et ejus rei vivo testatore legatarius dominus factus fuerit: siquidem ex causa emptionis et testamenti actione, pretium consequi potest; si ex causa lucrativa, veluti ex donatione vel alia simili causa, agere non potest; nam traditum est, duas lucrativas causas in eundem hominem et in eandem rem concurrere non posse. Hac ratione, si ex duobus testamentis eadem res eidem debe-

atur, interest, utrum rem an aestimationem ex testamento consecutus est; nam si rem habet, agere non potest, quia eam habet ex causa lucrativa; si aestimationem ex testamento, agere potest.

It. Si eadem res duobus legata sit, sive conjunctim sive divisim, si ambo perveniant ad legatum, scinditur inter eos legatum; si autem alter deficiat, qui aut spreverit legatum, aut vivo testatore decesserit, aut alio quolibet modo defecerit, totum ad collegatarium pertinet. Conjunctim autem legatur, veluti si quis dicat: „Titio et Scio hominem Stichum do, lego"; disjunctim ita: „Titio hominem Stichum do, lego", et si expresserit „eundum hominem Stichum", aeque conjunctim legatum intelligitur.

It. Si rem legatarii aliquis sibi legaverit, inutile est legatum, quia quod proprium est ipsius, amplius ejus fieri non potest; et licet alienaverit eam, non debetur nec ipsa, nec aestimatio ejus.

It. Si quis rem suam quasi alienam legaverit, valet legatum; nam plus valet, quod in veritate est, quam quod in opinione. Sed et si legatarius putaverit valere, constat legatum, quia voluntas defuncti exitum potest habere. Si rem suam legaverit testator, posteaque eam alienaverit, si non adimendi animo vendidit, res debetur legatario.

It. Eum, qui post testamentum factum praedia vel quae legata erant, pignori dedit, ademisse non videtur legatum; et imo legatarius cum herede potest agere, ut praedia a creditore luantur. Si vero quis partem rei legatae alienaverit, pars, quae non est alienata, omni modo debetur, pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

It. Si quis debitori suo liberationem legaverit, legatum utile est, et neque ab ipso debitore, neque ab heredibus ejus, quos potest heres petere, neque ab alio, qui loco heredis est; sed possunt a debitore conveniri, ut liberent ipsum. Potest autem quis vel ad tempus jubere, ut heres petat. E contrario, debitor, si creditori suo, quid debet, legaverit, inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito, quia nihil plus habet per legatum.

It. Si uxori maritus dotem legaverit, valet legatum, quia plenius est legatum, quam actio de dote. Sed si et quam non acceperit dotem, legaverit, siquidem simpliciter legaverit, inutile est legatum. Si vero certa pecunia, vel certum corpus, aut instrumentum dotis in praelegando demonstrata sunt, valet legatum. (Et est instrumentum apparatus possessionis, ut currus, aratrum et consimilia.)

It. Si grex legatus fuerit, posteaque ad unam ovem pervenerit, quod superfuit, vendicari potest. Grege autem legato et eas oves, quae post testamentum factum gregi adjiciuntur, legato cedere Julianus ait (Est enim grex unum corpus ex distantibus capitibus, sicut aedium unum corpus est ex coherentibus lapidibus). Aedibus denique legatis columpna et marmora, quae post testamentum factum adjecta sunt, legato seu legatario cedunt (Sed columpna seu tignum domus partim legari non potest, ne urbs deformetur).

It. Tam corporales res, quam incorporales legari possunt; et ideo id, quod defuncto debetur, potest alicui legari, ut sc. actiones suas heres legatario praestet, nisi exegerit vivus testator pecuniam; nam hoc casu legatum extinguitur.

It. Si quis in nomine, agnomine, cognomine, praenomine legatarii erraverit testator, si de persona constet, nihilominus valet legatum. Idemque in heredibus servatur, et recte.

635. De hiis, qui intestati moriuntur. Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, quia morte praeventus est, aut qui noluit, aut non jure testamentum fecit, quia sc. caruit solempnitate testium, vel quia testator non habuit testamenti factionem, sicut furiosi et alii supradicti; aut id, quod fecerat, ruptum irritumve factum est (Ruptum sc. agnatione posthumi vel de causa; irritum autem fit, cum probatur officiosum et vero ex officio pietatis non factum). Intestatus etiam decedit, ex quo nemo heres exstiterit.

636., 637. Quomodo mortuo testatore testamentum impeditur. Accidit, cum quidam civium in ultima sua disposuisset voluntate domum vendi et tertiam partem uxori, duas vero partes duobus pueris, quos adhuc infantes reliquerat, quibusdam ejus

amicis, quos nominatim ad hoc constituit, pro utilitate puerorum impendendas per eosdem assignari. Accidit, quod uxor secundum maritum superduxit. Quo facto, amici testatoris domo vendita duas partes pecuniae cum infantibus eis petiverunt tradi, allegantes, quia testator hoc in extremis allegaverit in suo testamento; mater autem puerorum pro se sententiari petivit, cum ejus pueri adhuc essent infantes et subsidio materno plurimum indigentes, et ipsa naturali pietate ipsos vellet alere et in propriam custodiam recipere, pecunia puerorum apud amicos remanente, ita, quod cautionem de ea pro ipsorum usu laboranda dimissa facerent, utrum quiescente dispositione mariti praemortui ad gerendam curam de pueris suis ipsa non esset propinquior, quam amici? Super quo sententiatum fuit pro ipsa, amicorum allegatione non obstante, et sic testamentum testatoris hujus, quantum ad hoc, non processit. Nihilominus ex eo non fuit impeditum, sed potius salubrius interpretatum et pro bono puerorum in melius commutatum; volebant enim amici pro necessitate puerorum annuatim de eorum pecunia pensionem habere, de qua mater eos benivole supportavit.

Et nota, quod testamentum potest homo condere de bonis suis, in quocumque loco fuerit.

638., (Br.) De testamentis conditionatis.

639. (Br.) De testamentis per dubia verba factis.

640., 641, 642. De testamentis, quantum ad executores. Sciendum est, eos, qui fraudulenter tutelam vel curam administrant, etiam si satisdederint, removendos a tutela, quia satisdatio propositum tutoris malivolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem praestat. Suspectum eum putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit; sed tutor vel curator, quamvis pauper, si fidelis et diligens sit, non est removendus quasi suspectus grassandi, i. e. nitendi ad delinquendum (quia grassor, grassaris, i. e. nitor ad malum).

Si plures deputati sunt executores in testamento, uno mortuo vel in remotis partibus agente, vel exsequi nolente, alter poterit perficere, quicquid incumbit.

It. Si executores testamenti et viduarum ac pupillorum provisores negligentes fuerint et inutiles, jurati secundum eorum conscientiam in favorem testamenti, quod pium est negotium, ipsis cum verecundia remotis, curam testamenti et provisionis aliis, qui diligentes sint, possunt et debent committere, pleno jure.

643. De testamentis quantum ad cautionem bonorum et ejus debita. Rationes defuncti, quae in bonis ejus inveniuntur, ad probationem sibi debitae quantitatis sufficere solae non possunt. Ejusdem juris est, si in ultima voluntate defunctus certam pecuniae quantitatem, aut etiam certas res debere sibi significaverit.

644. Si duobus hereditas fuerit legata. Si per testatorem hereditas una duobus fuerit legata, ita quod unus ipsorum medietatem ejus, quae post obitum sui ad alium transeat, debeat possidere, nullus illorum sine consensu alterius partem suam alicui libere, conditione praedicta stante, poterit deputare; quamvis tamen ambo simul in dispositionem ejus placitam concedendi habeant potestatem.

645. De testamentis quantum ad electionem legati. Si testator alicui legaverit aut quartale vineae, aut sexagenam grossorum, et si testatore mortuo unum ex praedictis legatis legatarius eligere velit, et uxor vel heres consentire noluerit: talis electio legatarii residebit; sed potius optio talis in uxoris beneplacito vel heredis residebit. Debet ergo legatarius in hoc, quod uxor vel heres consentire sibi deputaverit, contentari, pleno jure.

646. Quod testamenta per commissarium fieri possunt. Qui extremam voluntatem in alterius dispositione committit, non videter decedere intestatus; potest enim idem commissarius decedentis testamentum juxta conscientiae arbitrium ordinare.

647. De testamentis in remedium animarum factis. Si pater plures habens filios vel heredes testamentum, quod pro animarum remedio disposuit, uni specialiter committit, hoc non obstante, si talis commissarius negligenter vel infideliter circa

testamentum agit, et illi, quibus testamentum debetur, sive spirituales sive seculares sint homines, haec dissimulant et emendari non curant: alter heredum quicumque potest commissarium super eo convenire ac suffragio juris compellere, quod de testamento ordinet, sicut receperit in commissis; prae aliis enim causis multus favor debetur testamentis defunctorum et dotibus mulierum.

648. De testamentis quando reclamantur et impediuntur. Quicumque testamento personaliter interest, ipsum audiens, et non reclamans, nec per ipsum praejudicium seu gravamen ac juris sui derogationem sibi fieri protestans, quicumque etiam absens de certa scientia instructus fuerit, testamentum sic et sic esse factum, et postea ipsum non contradixerit: tales mortuo testatore testamentum non possunt reclamare nec aliqualiter impedire.

It. Testamentum impedire volens, debet coram testatore (si tamen compos rationis fuerit et dolor aegritudinis fieri permittit) impedimentum hujusmodi proponere et de sua intentione ipsum lucide informare. Et si testibus impediens caruerit, testator negans statim in lecto infirmitatis, etiam absente judice, coram uno jurato vel coram testamentariis, si plura juramenta juxta numerum querimoniarum facere debet, uno solo facto de aliis per actorem rationabiliter absolvetur. (Merito enim creditur, quod infirmus morti vicinus spe salutis animae, pro quibuscumque jurare debuerit, bene juret.) Si autem jurare prae dolore non potuerit, possessores bonorum, eo defuncto, de qualibet querimonia uno juramento se expurgabunt.

649. De testamentis quando ultimum repellat primum. Ad hoc, quod ultimum testamentum repellat primum, necessarium est, quod habeat testimonium efficacius et credibilius, quam primum. It. Si testamentum secundum non cassat primum, sed tantum aliqua in primo obscura declarat et dilucidat, ad hoc sufficit testimonium aeque forte, sicut habuit primum. It. Si testamentum sequens non tollit primum nec ipsum specificat et exponit, sicut in praecedenti paragrapho immediate dictum est, sed tantum quaedam ad salutem animae pertinentia primo

testamento adjicit et adjungit: ad hoc sufficit testimonium virorum credibilium, dato etiam, quod sit ita sufficiens, sicut est testimonium testamenti primo facti. (Cum enim in testamentis faciendis principaliter sit saluti animae testatoris providendum, ad probandum talia debet admitti testimonium, cui fides adhiberi possit, quamvis non sit excellens.)

650. De testamentis manu propria per testatorem scriptis. Si testator testamentum per ipsum conscriptum ante mortem suam aliquibus fidedignis assignaverit et dederit, „et sic voluntatem meam in carta, quae in tali loco jacet, bene percipietis, quia in ipsam posui quicquid legare volui": tunc ipso defuncto tale testamentum, sicut compertum fuerit, debet processum habere, ipso jure.

651. Quo ordine testamentum per executores sit exequendum. Executores, mortuo testatore, primo solutis debitis, statim ante omnia alia ea, quae pro remedio et salute animae testatoris defuncti fieri debent certitudinaliter, ita quod firma et stabilia, sicut per testatorem ordinata fuerint, permaneant, expediant et procurent. (Dignum enim et justum esse credimus, quod ille, qui vivens dominus fuit bonorum, post mortem suam prius quam omnes alii de parte sua, vid. de testamento, quod pro remedio animae suae fieri debet, certus reddatur penitus et securus.)

652. Quamdiu testamentum stat et quando exspirat. Si homo coram probis viris vel per literas disponit et ordinat facta sua, et postea eandem ordinationem non revocans, intestatus repentine et improvise moriatur: talis ordinatio, quam fecit, cum usum rationis habuit, pro vero testamento firmiter est tenenda; per hoc enim heredibus defuncti tollitur materia litigandi.

653. Executores sine judicio se intromittere possunt de bonis et rebus testatis. Executores, provisores seu tutores testamenti, mortuo testatore, sine mandato et scitu consilii judicis et juratorum de bonis et heredibus mortui eo modo, sicut habent in commissis, licite se possunt intromittere, contradictione qualibet non obstante.

654. *Quod mariti filiarum intromittere se possunt de bonis eisdem filiabus legatis.* Si moriens reliquerit filias in matrimonio constitutas, de portione hereditaria talium filiarum, si qua tamen secundum justitiam eas contingit, potius earum mariti, quam ipsi executores se intromittent; nisi forte testator aliter ordinaverit, vel ipsi mariti inutiles, vani, lusores seu bonorum dissipatores fuerint. Tunc enim de tali portione, sicut et aliis bonis et pueris executores, pro usibus nihilominus et utilitatibus dictarum filiarum et puerorum eorundem, ea fideliter regendo, intromittere se possunt et debent merito, pleno jure.

655. *Quid faciendum sit, si aliqui testes testamenti sint mortui.* Si duorum testamentariorum unus decessit, tunc alter vivens tacta cruce jurabit, quod cum illo mortuo rogatus testamento, de quo agitur, interfuit; et quicquid postea ad interrogationem judicis in animam suam et socii sui defuncti coram judicio confessus fuerit, credi debet.

656. *De vigore testamentorum, quod ultimum procedit.* Si quaeritur, utrum primum vel ultimum testamentum stare debeat, sic erit respondendum: Aliud est legare, quam dare; datum enim revocari non potest, sed legatum potest. Unde si homo sanus vel infirmus de rebus suis testamentum faciens, hodie sic legat, cras autem vel postea hoc ipsum revocans aliter legat, ultimum testamentum vigorem habebit, et non primum. (Et est ratio, quia circa testamenta, quae tantum morte testatoris confirmantur, praecipue est ultima voluntas hominis attendenda.)

657. *De testamento deliri vel furiosi.* Homo compos rationis si quid legat vel testamentum facit, et posta idem ad aetatem decrepitam perveniens, testamentum illud mutare volens, quaeritur, utrum hoc sibi liceat facere ipso jure? Et respondetur, quod non; quia quicquid usum rationis habens voluntarie fecit, hoc deliratione superveniente non potuit revocare.

658. *Quod testator bona sua legare potest cognatis vel extraneis.* Cum homo ex rationis facultate liberi sit arbitrii, propter quod absolutus sibi debeatur stylus ejus ultimae voluntatis: quamdiu igitur rationis capax est et compos, res

suas, quas possidet immobiles et quas habet mobiles, ordinare, disponere, legare amicis vel extraneis poterit, prout placet. (Et fundatur haec sententia super illud, quod scribitur superius in Juribus Originalibus titulo „De testamento hospitum" sub his verbis: „Advena hospes in civitate moriens de rebus suis, quicquid ordinaverit, ratum et firmum volumus permanere", quod liceat et civi.)

659. De testamentis sine verbis, per signa tantum factis. Testamentum sola morte confirmatur, nec aliquis in testamento potest quicquam legitime disponere, a quo recedere non liceat, cum usque ad exitum vitae hominis ambulatoria sit voluntas. Nec potest aliquis decedere duobus testamentis relictis, ut teneat utrumque, licet dicti testes factionem testamenti simpliciter deponant, tamen quod decumbens usum loquendi, quo privatus fuerat, iterum reassumpsit, hoc tacta cruce confirmabunt.

660. De testamento quantum ad posthumos. Quamvis jus civile habet, quod pater de bonis suis legare, ordinare seu disponere potest, sicut placet et sibi visum fuerit expedire: tamen propter hoc heredes nondum nati, sed adhuc in utero clausi, et praecipue ignorante patre concepti, si viventes uterum maternum egressi fuerint, non exhereditantur; unde posthumi in bonis patris portionem debitam merito consequentur.

661. Utrum sacerdos possit testari de testamentis sibi factis. Si plebanus agit in parochianum laicum coram judicio saeculari de testamento sibi et suae ecclesiae in animae alicujus defuncti remedium deputato, intentum suum potest testimonio sacerdotum, posito etiam quod sint sui commensales et vicarii, dummodo non sint infames, rationabiliter obtinere; sicut enim in Jure canonico laici bonae famae recipiuntur in testimonium, sic in Jure seculari merito conceditur e converso.

662. De testamentis conditionatis. In testamentis plenius voluntates testantium interpretamur, quam in aliis contractibus. Unde si lego vina, et vasa videor legare, sine quibus vina

stare non possunt. Secus autem est in venditione, quia si vendam vinum in urna, urna non est vendita. It. Dominium rei legatae transit sine traditione, sed rei venditae non. It. Quae in testamento ita sunt scripta, ut intelligi non possint, perinde sunt, acsi scripta non essent. Ubi repugnantia inter se in testamento inveniuntur, neutrum ratum est. Tamen si in primo testamento inveniatur: „do, lego", et in secundo: „non do, non lego", non est repugnantia; unde primum non potest impugnare secundum, cum corrigatur a secundo. It. Cum ultimum testamentum sit, quod aliud non sequitur, patet, quodsi testamento rationabiliter facto decumbens convalescit, et postea successu temporis vel in loco moram trahens decesserit: ordinationem et dispositionem testamentalem aliam non faciens, non moritur intestatus. Fecit enim testamentum prius, quod postea non revocans, stabit et firmum tamquam ultimum perdurabit, nisi fortassis monitus de testamento ordinando coram testibus idoneis deliberare, usu rationis habito, sponte confiteatur, se nolle testari; tunc enim tamquam factioni testamenti renunciabit et de rebus, quae relinquit, pro heredibus et successoribus, sicut Jus civile exigit, disponetur.

(Et pro ista materia respice supra titulo „De hereditatibus".)

663. *Utrum bona legata possint per creditores interdici et qualiter sint dividenda.* Divisio legatorum et testatorum bonorum, nisi testator aliter disponat et distinguat, est potissime secundum capita per partes aequales facienda, nec talia legata per quempiam, antequam percipiantur, jure possunt aliquo interdici.

Capitulum LXV: De testibus.

664. *De testibus, qui non possunt esse testes, et de conditionibus observandis circa testes.* Edictum de testibus prohibitorium est; unde omnes admittuntur, qui a jure non prohibentur. Ad requisitionem ergo juratorum quorumdam sententiatum est: Quod testimonium mulieris, quia inconstans est,

rejicitur de jure, exceptis casibus, in quibus mulier testari potest (quos quaere superius titulo „De mulieribus".)

Et testimonium juvenis, annos discretionis non habentis, sicut masculus, qui annos quatuordecim (XVIII) et femella, quae annos duodecim (XVI) non complevit, et furiosi seu insensati, et coeci, ubi testandum est de visis, et surdi, ubi testandum est de auditis, et muti, ubi testimonium juramento vocali est firmandum, et maxime testimonium infidelium, sicut haeretici, saraceni, judaei, in omnibus casibus, cum finis testimonio sit fidem facere, et insuper testimonium perjuri, sicut v. gr. si aliquis prius coram judicio de falso testimonio fuit convictus per partem, contra quam producitur, et potissime in causa criminali, rejicitur ipso jure. In testibus ergo fides, dignitas, mos, gravitas examinanda est. Et imo testes, qui adversus fidem suae testationis vacillant, audiendi non sunt. Testium fides diligenter examinanda est, ideoque in persona eorum exploranda erit imprimis conditio cujusque, utrum quis decurio sit, an plebejus, aut an honestae et inculpatae vitae, an notatus quis et reprehensibilis sit, an locuples vel egenus sit, vel lucri causa facile quid admittat, vel an ejus inimicus sit, adversus quem testimonium fert, vel amicus ejus sit, pro quo testimonium dat; nam si careat suspicione, vel propter personam, a qua fertur, quia honesta sit, vel propter, causam quod neque lucri causa, neque inimicitiae causa, sic admittendus.

Circa testes etiam videndum est, utrum unum eundemque praemeditatum sermonem proferant, vel ad ea, de quibus interrogantur, ex tempore verisimilia respondeant; nam argumenta, ad quem modum probandae cujusque rei sufficiant, nullo certo modo satis diffiniri potest; quia, sicut non semper, ita saepe sine publicis monimentis cujusque rei veritas deprehenditur; alias numerus testium, alias dignitas et auctoritas, alias veluti consentiens fama confirmant rei, de qua quaeritur, fidem. Judex ergo non utique ad unam probationis speciem statim debet se convertere, sed ex pluribus probationibus animum suum dirigere.

It. Idonei non videntur testes, quibus imperari possunt, ut testes fiant; servi tantum testimonio tunc credendum est,

cum alia probatio ad inquirendam veritatem non est. Testis idoneus pater filio, aut filius patri non est, sed pater et filius, qui in ejus potestate est; item duo fratres, qui in potestate ejusdem patris sunt, testes utique in eodem testamento vel negotio eodem fieri possunt, quia nihil nocet, ex una eademque domo plures testes in alieno negotio adhiberi. Nullus idoneus testis in re sua intelligitur.

It. Ad fidem rei gestae faciendam etiam non rogatus testis intelligitur.

It. Ubi numerus testium non adjicitur, duo sufficiunt; pluralis enim locutio duorum numero contenta est.

Hermafroditus an ad testimonium admitti possit, qualitas sexus ostendit.

Si testes omnes ejusdem honestatis et aestimationis sint et negotii qualitas ac judicis motus cum his concurrit, sequenda sunt omnia testimonia. Si vero ex his quidam eorum aliud dixerint, licet impari numero, credendum est, quod naturae negotii convenit et quod inimicitiae aut gratiae suspicione caret, confirmabitque judex motum animi sui ex argumentis et testimoniis, quae rei aptiora et modo proximiora esse ceperit. (Non enim ad multitudinem respici oportet, sed ad sinceram testimoniorum fidem et ad testimonia, quibus lux potius veritatis assistit.)

Produci testis non potest, qui antea in eum reum testimonium dixit. Testes eos, quos accusator de domo sua produxerit, interrogari non placuit. Mandatis cavetur, ut praesides attendant, ne patroni, prolocutores vel advocati in causa, cui patrocinium praestiterint, testimonium dicant. Quod etiam in executoribus negotiorum observandum est.

It. Nota, quod omnes homines ad dicendum testimonium admittuntur, nisi qui legibus prohibentur, et illi continentur versibus: „Conditio, sexus, aetas, discretio, fama et fortuna, fides: in testibus ista requires; sed pueri, servi, mulieres, sive protervi, judaeus, fur, pauper non possunt esse licenter." Et expone: Conditio: ut servus, qui vilis conditionis est, eo, quod proprius est. Sexus:

ut mulier, quia levis animi est et inconstans. Aetas: ut impubes, qui sunt infra XIV. annum, si sunt masculi, foeminae vero infra XII. annum. Discretio: ut furiosus. Fama: ut infamis. Fortuna: ut pauper suspectus, quia facile corrumpitur. Fides: ut infidelis; dubius enim in fide infidelis est, ut sunt judaei, saraceni et haeretici et omnes fidem catholicam abnegantes.

It. Nullus testis in causa propria esse potest (Et palam est, illam causam esse propriam, cujus emolimentum ad illos pertinet suo nomine).

It. Judici committitur examinatio testium, quia notus debet esse testis, vel saltem tunc fieri notus.

It. Illi parti, contra quam producitur, debet esse notus, et hoc maxime in actione personali, qua quaeritur, an quis promiserit vel an hoc dixerit; nam testis, qui alium in aliquo modo obligasse se vel aliquid fecisse dicit, ipsum cognoscere debet. Ubi autem testis non dicit de obligatione personali vel de facto, tunc secus est.

It. Quaeritur, an impubes pubes factus testimonium reddere possit de his, quae vidit tempore impubertatis; et respondetur, quod sic; nam quod non prohibetur, ergo admittitur, et facultas probationum non debet angustari.

It. Quaeritur de eo, qui jam erraverit, et respondetur, quod debet removeri; quia qui semel malus fuit, semper praesumitur esse malus; et licet postea poenituerit et poenitentiam sibi injunctam peregerit, tamen adhuc non vibetur testari posse, quia infamia est remissa quoad Deum, non quoad mundum.

It. Quid est de homicida vel de aliis, qui sunt in mortali peccato constituti? Respondetur, quod non repelluntur jure nostro, ergo admittuntur, licet Jure canonico removentur.

It. Cum dicitur, quod idonei non sunt testes, quibus potest imperari, hoc intellige „a producente eos“, alioquin nullus testis idoneus esset, quia magistratus potest ei praecipere.

It. Intellige „imperari posse“ ratione patriae potestatis vel dominicae, vel ratione obedientiae, vel jurisdictionis, vel in causa propria imperantis; non sint testes, qui de jurisdictione vel de obedientia vel potestate cujus sunt, sed in causa universitatis possunt. Et hac ratione judex imperabit alicui de communitate, ut faceret testimonium pro communitate.

It Legatarius potest esse testis in causa testamenti, quia non est sua principaliter. Sed an venditor potest esse testis in causa evictionis pro emptore, quaeritur, et respondetur, quod non; cum ad eum commodum et incommodum pertinere possint, et sicut est sua causa, nisi tunc, qui non teneretur de evictione.

It. Nota de pari vel impari numero testium. Si ex una eademque parte duo testes dicunt unum, et tres vel quatuor dicunt aliud: tunc creditur dignioribus; sed secus est, si a diversis partibus, quia tunc creditur majori numero; vel etiam, si a diversis producantur testes, saepe creditur honestioribus. It. Nota, quod varietas locorum reprobat testes, ut patet in Daniele et Susanna. It. Varietas temporis, ut quando de certo tempore testis exigitur ad alicujus facti existentiam, ut si dicatur: „Uno contextu factum esse testamentum.“ Alias secus est, ut si fit quaestio de hoc: „an possederim“ et inducam testes plures, aliqui dicant: „Vidimus possidere eum per annum“ alii „per alium“ et sic de ceteris; testimonium eorum tenet. (Unde solum de eo, de quo est controversia, inducendi sunt testes.)

665. De testibus, quod quandoque recipinntur ante responsionem rei et ante litis contestationem. Licet regulariter observetur, quod ante responsionem ad querimoniam motam et factam testes non recipiantur, tamen ex causis hoc quandoque contingit, sicut vid. vel si probetur, quod citatio pervenit ad aliquem, vel si de morte testium timeatur vel de ipsorum absentia diuturna, vel si reus fuerit absens et in remotis partibus moram faciat, ita quod de facili vel in brevi citari non possit, vel si reus peremptoria citatione recepta,

venire contempnat, vel quia maliciose se ipsum occultat, vel quia impedit, ne possit ad ipsum citatio pervenire.

Item, in causa inquisitionis, quam jurati quandoque faciunt, ut veritatem alicujus rei cognoscant, frequenter in absentia rei in eorum colloquiis testes recipiuntur. It, actor, ubi non potest agere propter juramentum, sicut v. gr. si juraverit, non repetere usuras christianis datas, tunc ad investigandum usurarios judex et jurati recipere possunt testes. It., cum agitur de iniquitate judicis, tunc jurati in consilio testes recipere consueverunt. It., in causa haere-is post mortem haeretici etiam recipiuntur testes. It., ubi ostenditur publicum commodum et commune bonum, si vel testes sunt senes et valetudinarii, unde communiter testes, de quibus ex aliqua rationabili causa timetur, ante litis contestationem recipiuntur; et hoc pro tanto, ne veritas occultetur et ne probationis copia fortuitis casibus subtrahatur. Per dictam tamen testium receptionem parti postea tempestive comparenti praejudicium generari non debet, cum habeat forsan exceptiones legitimas ad intentionem contrariam elidendam.

666. *Testes jurabunt, si petitur, quod non sunt conducti.* Testes ignoti et quodammodo suspecti, ad petitionem partis, excepto juramento, quod pro depositione sua confirmanda facient, jurabunt specialiter, quod nec prece, nec pretio, nec privato odio, nec amicitia, nec commodo, quod habuerunt vel habent vel habituri sunt, sint conducti.

667. *Testes ad judicem venire non potentes jurati sunt mittendi.* Si testes sunt valetudinarii, vel senes, vel debilitate confecti, vel alia causa legitima impediti, quod ad judicium venire non possunt. Ad ipsos recipiendos mittendi sunt jurati idonei et discreti, qui eorum testimonia ad judicium deducant.

668. *De testibus propter crimina rejiciendis.* Testes ante productionem de criminibus nec convicti, nec confessi, si tempore depositionis, cum statuuntur, sufficienter de criminibus convincuntur, adhuc a testimonio repelluntur.

669. Post renuntiationem testium non recipiuntur testes. Qui coram judicio solempniter renuntiat testibus, a productione testium, in eadem duntaxat causa, nisi aliquid novi, quod indiget speciali probatione, interveniat, prohibetur.

670. Testes propter partis adversae fallaciam non sunt repellendi. Si pars adversario suo probationis copiam subtrahere volens astringat aliquos juramento, ne testimonium, consilium et auxilium sibi praebeant: tali juramento non obstante, si per adversarium producti fuerint, eorum est testimonium audiendum.

671. Accusatus de crimine ante accusationis expurgationem testari non potest. Si aliquis est accusatus de crimine, statim gravata est ejus opinio; unde non debet in criminibus ad testimonium adduci, nisi prius se probaverit innocentem, quia testes sine omni suspicione et infamia esse debent.

672., 673. De testimonio fratrum in causa criminali. Sciendum est, quod frater pro fratre in causa criminali, puta furto, spolio et hujusmodi, testari non potest. It. si reus ad expurgandum se de crimine sibi imposito statuat fratres suos pro testibus, et illi per exceptionem actoris repellantur: nisi reus prius de statuendis aliis testibus protestationem fecit, pro fratribus repulsis alios statuere non potest; est enim veritati consonum, quod propter carentiam testium fratres statuit prima vice.

Qui inter alios extra natale solum habitantes longo tempore manifeste omnibus audientibus confessi sunt, se fratres carnales esse, unus illorum ingruente necessitate non potest alium pro teste statuere, quamvis juramento dictam manifestam confessionem nitatur infirmare; et hoc petente adversario, et in causis, pro quibus frater pro fratre testari non potest.

674. Qui bina vice de furto se expurgabit, testimonium facere non potest. Bina vice pro furto accusatus, quamvis furtum apud ipsum inventum non fuerit, quamvis etiam se expurgaverit, adhuc postea semper a testimonio rejicitur ut infamis.

675. De testamento juratorum in factis, quae per se sciunt, vel quae a suis conjuratis audiunt. Jurati, qui contractibus

aliquibus personaliter non interfuerunt et adhuc, quae a suis, coram quibus causae ventilatae seu promissa facta sunt, audiunt conjuratis, testimonium ferre possunt.

676. *De testimonio juratorum, utrum possint testari per litteras extra judicium proprium de infamia.* Jurati de A. in B. venientes, petiverunt duos, qui ibidem in B. per annum cum dimidio residentiam fecerant et honeste se conservaverant, capi; dicentes, quod per litteras oppidi de A. ipsos convincere vellent, quod essent fautores et socii maleficorum, qui oppidum in A. pluries cremassent et adhuc cottidie cremarent. Illi vero negantes petiverunt pro se sententiari, utrum fide digno testimonio tot proborum virorum, sicut jus requirit, non debeant et possint potius corpus et famam suam bonam defendere, quam infames probari per litteras qualescumque. Super quo diffinitum est, quod ad plus per septem testes idoneos duo possint famam et honorem suum obtinere, non obstantibus litteris quibuscumque. Unde, cum praestantior sit bona fama quam mala, potius admittitur aliquis ad defendendum suam bonam famam, quam quod probetur infamis.

677. *De indeterminato juratorum testimonio.* Actor volens vincere reum pro debitis, in testem produxit juratum, qui deposuit sic: „Bene recordor, reum confessum esse coram me, quod actori in pecunia teneatur, quantitatem autem pecuniae, quia oblitus sum, determinate scire non possum.“ Quo audito reus respondit: „Confiteor, me sibi teneri in media sexagena, et quaero, utrum ipsa soluta secundum depositionem jurati, qui nullum determinatum pecuniae numerum exprimit, non sim ab ejus querimoniis absolutus?“ Super quo diffinitum fuit: Si ultra solutionem mediae sexagenae actor reum de pluribus impetierit, pro illis sibi, non obstante confusa depositione jurati, secundum justitiam respondebit; vaga enim et incerta depositio jurati, sicut actori non prodesse, sic reo non obesse rationabiliter judicatur.

678. *Quod testimonium juratorum ad monitionem partis, pro qua fertur, corrigi potest.* Licet juratus coram judicio in testimonium productus ad monitionem partis, pro qua testari

debet, si fortassis per ipsam aliqua, de quibus oblitus fuerat, publice sibi ad memorium revocantur, depositionem, quam prius fecit, addendo vel minuendo corrigat: tamen propter hoc parti tali nullum praejudicium generatur.

679. *Quod testes jurati et scabini non nominantur.* Antiqua consuetudo juris civilis habet, quod si pars obligat se ad probandam causam suam per scabinum, non oportet, quod eum nominet proprio nomine, sicut alii testes in causis quibusdam, antequam statuantur, nominari consueverunt.

680. *Quod testimonium juratorum per alios juratos repellatur.* Virgo quaedam quaestionem movit uxori fratris sui pro quinque sexagenis debiti, dicens, quod eandem quaestionem verificare vellet testimonio juratorum. Rea vero negationem praetendens respondit, quod similiter testimonio juratorum innocentiam suam demonstrare vellet, petens pro se diffiniri, utrum per juratos non possit melius bona sua defendere, quam per juratos vinci? Super quo sententiatum fuit pro virgine, quod potius suam affirmationem probare deberet per scabinos, quam rea suam negationem, quae directe probari non potest. — Secus autem esset, si negatio affirmationem haberet inclusam, sicut v. gr. si rea dixisset: „Quinque sexagenas tenebar, quas modo non teneor, quia persolvi, quod probare volo testimonio juratorum.“ Tunc enim ejus allegatio, quam pro defensione bonorum interposuit, admittenda fuisset, nec tamen propter hoc primi scabini repulsi fuissent per secundos; ita sc., quod primorum testimonium fuisset falsum judicatum; nam sic est difficile juratos repellere. Unde et primi et secundi pro diversis temporibus vera testari possunt.

Et similiter in causis vulnerum. Si plures scabini seditionibus et pugnis interessent, quorum aliqui dicerent, se vidisse talem a tali vulneratum esse; alii autem dicerent, se non vidisse, potius statur testimonio eorum, qui affirmando dicunt, se vidisse, quam eorum, qui negant, se non vidisse. Secus autem est, si allegaretur defensio „notwer“ vulgo dicta. Et quando talis casus occurit, in quo pro intentione actoris et rei diversi allegantur scabini, tunc si dubitabilis est casus,

utriusque partis scabini sunt audiendi, ut veritas clarius innotescat. Quibus auditis si fortassis ex simplicitate in agendo et respondendo aliquid necessarium est obmittendum, per juratos judicio praesidentes inveniri poterit sententia consonans aequitati. Et secundum hoc est restringenda ista generalis regula, quae dicit, quod homo melius potest defendere res et personam, quam sibi possint per alium decertari.

681. Quod jurati possint divisim et secrete testes examinare. Dum jurati in principio electionis jurent, quod deficiente jure scripto seu consueto debeant unicuique secundum eorum conscientiam de justitia providere: licitum est eis testes in causis arduis et dubiis, ut plene lucideque veritatem cognoscant, ad invicem dividere ac occulte de singulis causae circumstantiis, praecipue tamen de tempore et loco, ab unoquoque diligenter inquirere, necnon secundum hoc ad sententiam diffinitivam procedere, reclamatione partis, per quam testes producti fuerint, non obstante.

682. Utrum omnes testes jurare debent. Cum omnium litium finis est juramentum, cum etiam nemo nisi causa movente legitima ad jurandum debeat esse pronus: ex bona consuetudine servatur in judicio civili, quod omnes testes ad requisitionem partis adversae, quod fides de illo, quod deponunt, sibi fiat, jurare tenentur. Exceptis duntaxat scabinis seu juratis, qui in principio electionis sui officii juraverint. Exceptis etiam testibus, qui vicem in causis quibusdam specialibus supplent juratorum, cujusmodi sunt arbitri, et consiliarii, et testes nuptiales, qui ad contractionem matrimoniorum vocantur, et testes legatarii seu testamentarii, qui testamentorum dispositionibus et ordinationibus decedentium rogati et electi intersunt, et etiam consimiles. Ad tales namque contractus et causas consueverunt vocari credibiles et fide digni viri, quibus sine juramento corporali, tacta cruce, facto, quicquid ad interrogationem judicis ad fidem, animam et in eorum conscientiam deposuerint et testati fuerint, credi debet; nisi enim hoc concederetur, ad dictas causas viri probabiles ratione metus levis juramenti difficulter pro testimonio inducerentur.

683. *Quod testes vicem juratorum supplentes ad minus sint duo.* Licet testimonium unius jurati sit efficax, tamen testes vicem juratorum supplentes, cujusmodi sunt arbitri, nuptiales, legatarii et consimiles, in omni causa ad minus debent esse duo, ut per hoc designetur, quod in toto non sint aequalis virtutis sicut jurati.

684. *De testibus supplentibus vicem juratorum.* Testes, qui ad juramentum non coguntur, cujusmodi sunt jurati, arbitri et consimiles, sicut ad confirmandum juramento corporali, quod deponendo dicunt, compelli per partes non possunt, sic nec in depositione, quam faciunt, cadunt. Unde ex transpositione vel correctione verborum suorum nec ipsi ad emendam obligantur, nec pars causam perdit, pro qua testantur. Dictus enim rigor mutationis, obmissionis, additionis vel minutionis verborum est tantum in juramentis et non in dictis depositionibus observandus.

685. *Utrum in omni causa testes sint nominandi propriis nominibus.* Pars in causa reali vel pecuniali testes producere debens in judicio futuro, ad petitionem partis adversae nominabit unum ex eis judicio praesenti; sed in causa criminali vel vulnerum hoc fieri non consuevit.

686. *Utrum ad nominandum testes sit parti deliberatio concedenda.* Quamvis testes per partem producentem sciri debeant, tamen cum deliberatio et interlocutoria in omni parte litis sit petenti concedenda: si pars debens testes statuere petit, ad eos nominandum est sibi deliberatio non neganda. Est enim necessarium partibus, quod coram judicio prudenter loquantur, ad quod praemeditatio est plurimum opportuna.

687. *De testibus nominatis, qui moriuntur, antequam statuantur.* Si testis nominatus, antequam instet terminus, quo statui debuit, moriatur: concedendum est parti, quod alium tantae credibilitatis et idoneitatis statuat pro eodem. Si etiam jurati ad preces partis testem aegrotantem visitent et verba ejus audiant, de hiis in illo judicio, in quo testari debuit, si decesserit, testimonium ferre possunt.

688. Quod ex stulta nominatione actor et reus condempnatur. Accidit, quod vitricus orphanorum quorumdam, postquam tres juratos pro intentione sua probanda, sicut ex sententia pro se lata obtinuerat, coram judicio statuisset, nesciebatur quo raptus spiritu, non coactus, subjunxit: „Domine judex et jurati, ad testimonium istorum juratorum, quos statui, adducam mox et statuam vobis adhuc tribunali praesidentibus et actum judiciarium continuantibus, plures alios probos viros, per quos sicut per testes una cum juratis ipsis intentum meum probabo, et in causa juste me procedere demonstrabo“. Quod tamen non fecit. Bene quidem unum nominavit, sed tamen nec eundem, nec aliquem alium statuit vel adduxit. Finito itaque judicio orphani pro sua parte sententiari petiverunt, cum vitricus eorum non coactus, testimonium per sententiam diffinitivam tamquam sufficiens sibi concessum voluntarie augmentasset, nec ad quod se obligaverat, ad effectum produxisset, utrum in causa non succubuit et ipsi suam justitiam sint executi?

Super quo diffinitum est: Ex quo vitricus orphanorum, non coactus, ad probandam causam suam per plures testes quam per juratos, quos statuerat, se voluntarie obligavit et in tali probatione defecit, jus suum perdidit et orphani eorum jus sunt executi. Nam in proverbio dicitur communi: „De quo quis lucrum et emolumentum quaerit, de illo, si in contrariam relabitur partem, dampnum merito reportabit“. Frequenter etiam accidit, quod ex stulta actoris quaestione et insufficienti rei responsione coram judicio justus sit culpabilis et injustus innocens redditur et immunis; nec oportet vitricum ipsum de judice causari aliquid vel juratis. Vigilantibus enim, et non dormientibus jura subveniunt. Unde dampnum, quod sua culpa in provisione quis sentit, sibi debet, non aliis imputare.

(Ad idem respice infra in illa rubrica: „Causa nominis proprii“. Art. 716.)

689. Utrum socius possit esse testis. Quidam scripserunt senatui sic: Sex socii fabri frequenter tabernas simul visitantes et in ludis taxillorum, quibus continue insistunt, perditionem

et lucrum inter se dividentes, moverunt insolentiam, et unus eorum cuidam pistori manum amputavit. Idem ergo volens se expurgare per alios quinque socios suos, quaerit pistor, cum omnes sex inordinatam et dissolutam vitam ducant et quasi conspiratores mutuo ergo sibi adhaereant, utrum tamquam infames et suspectos dictos quinque non possit a testimonio repellere ipso jure? Quibus rescriptum fuit, quod si dicti socii conspiraverunt. h. e. ad invicem juraverunt vel promissis se astrinxerunt, quod ex assidua eorum unione colligi potest, merito a testimonio repelluntur.

Unde socii honestorum, cujusmodi sunt mercatores, institores et alii consimiles, dummodo causa, de qua agitur, ad eos communiter non pertineat, ita, quod lucrum unum vel perditio alium respiciat, et sic tam actor quam testis in propria causa laboret, quod per prudentem judicem et juratos, per causae circumstantias et alia diversa caute considerandum est, sunt pro testibus recipiendi; sed socii inhonesti sunt refutandi.

In criminibus vero socii non recipiuntur ad plenam probationem, sed ad praesumptionem, ita quod cum aliis possunt adminiculum generare.

690. *Utrum advocatus possit esse testis.* Advocatus pretio conductus in causa, quam fovet, et pro parte, cujus causam fovet, testimonium ferre non potest.

691. *Utrum preco et tortor possunt esse testes.* Quidam proposuerunt hunc casum: Quidam accusatus de homicidio defensionem praetendens statuit septem testes, qui dicebant vidisse, quod vim vi repellendo dictum homicidium perpetrasset. Inter quos testes unus fuit preco, alter tortor sive suspensor. Quaeritur ergo ex parte actoris, utrum isti non sint merito tamquam infames a testimonio repellendi, et maxime tortor, qui homines pro pecunia jugulat et occidit? Ex parte autem rei allegatur: Cum tortor faciat actum juri et judicio necessarium, et sine quo justitia finem debitum sortiri non possit, utrum, actu tali non obstante, non sit pro teste idoneo recipiendus? Super quo diffinitum fuit, quod preco sine dubio

testari potest; tortor autem, quia ratione avaritiae et lucri temporalis pretio conductus voluntarie tamquam desperatus homicidam se facit et constituit, a testimonio digne rejicitur ut infamis. Nec tamen propter hoc judex, si per se ipsum maleficos torquet, a ferendo testimonio debet prohiberi; facit enim hoc zelo justitiae ac ex officii debito, tortor autem solum spe pecuniae actum suum exercet.

Considerandum est etiam, quod, cum pro homicidio vel alio casu criminali reus defensionem allegat, talis allegatio duo includit: Unum est, quod est contra ipsum, sicut factum, aliud, quod est pro ipso, sicut defensio. Et licet ex confessione rei probetur factum, quod est contra ipsum, tamen defensio, quae est pro ipso, fortius et validius testimonium requirit. Unde cum in simplici expurgatione homicidii tortor testari non possit, multo minus in allegatione defensionis testari potest

692. De testibus non lucide testantibus. Testes confuse et non ita lucide deponentes, quod eorum dictis possit varitas declarari, non sufficiunt ad probandum intentum partis, per quam sunt producti.

693. Quod testimonium factorum praefertur testimonio verborum. Cum sartor quidam ex quatuor cum dimidia ulnis panni brevis de Brusello pallium ac tunicam sarsisset, objectum est sibi per illum, cujus pannus fuit, quia mediam ulnam pro suis usibus accepisset. Quod cum sartor negaret, vocati sunt magistri sartorum et renovatorum vestium et sub juramenti virtute praestiti interrogati, si pallium et tunica quintam mediam ulnam continerent? Qui vestes diligenter perspicientes concorditer responderunt: quod non. Et ad eorum negationem confirmandam actor adjecit, quod pannum, antequam sartori traderet, coram testibus ad hoc assumptis in libra ponderasset; quare pro se sententiari petivit, utrum per libram de falsitate sartorem vincere merito non deberet, cum pulvis, quem in sarciendo pannus cepisset, et fila, quae essent addita, primam panni ponderationem redderent graviorem. Contra quod sartor replicavit, quia de libra nichil sibi constaret, sed vestes vellet

dissolvere in pezias et in conspectu juratorum componere et ad oculum ostendere, quod habuerunt quatuor cum dimidia ulnas, per actorem sibi traditas.

Quaesitum est ergo, cujus testimonium sit alteri praeferendum. Et respondetur diffinitive, quod sartoris; est enim consuetum, quod pannus mensuratur et non ponderatur. Pondus etiam in panno propter madidationem, pulverem, fila et parvas peziunculas (i. e. ossretilem); quae deficiunt, plus fallit quam mensura, et praecipue, quando fines et extremitates panni in vestibus adhuc apparent, quae sartor iste tamquam cautus non absciderat, sicut visibiliter in pallio ostendit et tunica supradictis. Ex ista sententia colligitur, quod testimonium factorum praefertur testimonio verborum.

694. *De testibus rogandis.* Si actor in quaestione testes nominat, et reus in responsione in eosdem testes consentit: ambo rogabunt eosdem ad judicium venire et veritati testimonium perhibere.

695. *De testibus quaedam cautela exceptionem removens.* Si pars debens testes producere, hanc praemittit protestationem, si per exceptionem vel modum quemcumque aliquis de suis testibus rejiciatur, velit et paratus sit alium instituere: potest pro teste repulso alium locare, contradictione partis adversae non obstante.

696. *Quod testes ad requisitionem partis debent in faciem et digito demonstrari.* Ad requisitionem partis testes contra ipsam producti sibi sunt in faciem statuendi et digito demonstrandi. Quo facto si contra nullum eorum exceperit, oportet, quod ipsorum testimonium patiatur. Praedicta autem demonstratione non facta, quamvis testes quatuor scampna intraverint, dummodo crucem non tetigerint nec ex judicis licentia ad ipsam in propinquo accesserint, adhuc exceptio contra eos interposita est per judicem audienda.

697. *De proscripto quantum ad pacis violationem.* Si in probationibus exceptionum contra testes propositarum pars deficiens novam nititur proponere exceptionem, juramentum

praestabit corporale, quod illam tempore primarum exceptionum ignoraverit vel in memoria non habuerit quoquam modo.

698. *De exceptione criminis contra testem.* Si contra testem excipiatur, quod quandoque propter crimen sibi objectum a testimonio sit repulsus: ex tali exceptionis probatione iterum a testimonio removeatur.

699. *Quod quandoque facta depositione contra testes potest excipi* Si testes more solito interrogati, facta depositione non subjungunt in fine: „De hoc sumus testes pro ista parte" — propter hoc non est eorum testimonium repellendum. Defectum enim talis subjunctionis supplet requisitio judicis antecedens.

700. *Quod contra testes repellendos excipitur vel in personas vel in verba.* Qui producit testes, contra personas eorum dicere non potest nec in sua causa, nec in alia, nisi ex nova causa, sed in dicta eorum bene potest dicere. Et est ratio, quia cum producto teste personam ejus approbo et ideo contra personam ejus dicere non possum; et ideo si approbo illum, pro me teneor recipere illum contra me. Sed quia ignoro, quid testis sit dicturus, ideo in verba ejus dicere possum, vid. quia contradicit sibi ipsi vel etiam aliis testibus meis, vel si facit pro adversario meo. Et de talibus exceptionibus faciendis debet per excipientem, autequam fiat protestatio publica, interponi, ïsto modo: „Domine judex, si aliquis testium meorum a proposito meo deviaverit, paratus sum alium statuere loco sui". Contra quem autem producuntur testes, antequam deponant, potest contra personas ipsorum excipere, vid. quia sunt infames, perjuri, conspiratores, inimici sui, servi, vel quia sunt nimia familiaritate vel cognatione parti adversae conjuncti, et sic de consimilibus. Contra verba vero eorum potest excipere, postquam depositio jam est facta, nisi fortassis ex auditione depositionis sumat materiam excipiendi contra personam. Et si testes sunt approbatae vitae et fidelis conservationis, ad eorum petitionem vel partis, per quam producuntur, excipiens affirmabit juramento suo, quod exceptionem contra eos causa justitiae et non ex malitia interponat.

701. *Quod testimonium longioris temporis est efficacius.* Jus antiquum habet, quod cum agitur de metis et limitibus agrorum seu causis consimilibus, potissime — ex consequenti vero cum agitur de possessionibus, arrestationibus vel quibuscumque contractibus, tunc validissimum est testimonium, cujuscumque partis fuerit, quod antiquioris temporis memoratur.

702., 703. *De testibus quantum ad tempus et locum.* Si actor impetit reum, quod die tali vel hora tali positis insidiis in tali loco ipsum vita sua privasse voluerit, de quo eum testimonio velit vincere fide digno; reus vero respondeat, quod die et hora praedicta non in loco, quem actor nominavit, sed in alio, puta in aliqua civitate vel in aliqua alia villa fuerit, quod velit ostendere testimonio sufficienti illius loci: in tali casu est testimonium rei actoris testimonio praeferendum. Et similiter intelligatur de causis aliis suo modo.

Si testes deposuerint, quod divisim temporibus et locis diversis de causa, quae inter partes ventilantur, eis constet, dummodo in deponendo concordent: ipsorum testimonium est tamquam efficax admittendum.

704. *Quod testibus ex causa legitima est terminus prolongandus.* Testibus ex impedimento legitimo seu necessitate inevitabili die praefixo comparere non valentibus, sine praejudicio partis est terminus prolixior assignandus.

705. *Quod testes per judicem sunt compellendi.* Testes nominati et statuendi, si gratia, odio, timore vel alia de causa se absentaverint seu comparere noluerint, ad preces partis sunt per judicem, quod veritati testimonium perhibeant, compellendi.

706. *Quod testes per judicem non sunt repellendi.* Testes debent esse idonei h. e. tales, quod per exceptionem non possint a testimonio repelli. Quilibet autem reputatur idoneus, de quo non probatur contrarium. Unde edictum de testibus est prohibitorium, ita quod quilibet admittitur, qui non prohibetur seu repellitur. Sed talis repulsio est per partem, et non per judicem facienda.

707. *De testimonio subemptoris.* Cum advena quidam de A. conquereretur, quod cuidam civi de B. duo vasa vini gallici pro XXXVII sexagenis gr. Prag. vendidisset, civis vero respondit, quod tantum pro XXVII sex. ipsa emisset, et uterque subemptoris testimonium allegaret, sententiatum et ordinatum fuit in senatus consilio, quod nec advena contra civem, nec civis contra advenam inducere debet testimonium subemptorum, qui vulgariter dicuntur „undirkeufel", nisi viros honestos habeat cum eisdem.

708. *De testibus pro deductione uxoris et bonorum.* Hospes domus conquestus est de inquilino, quod noctis tempore uxorem in curru et bona sua, quae ad XX sex. taxabat, sibi deduxisset. Et cum reus tamquam homo bonae famae expurgationem obtinuisset, quaesitum est de numero testium, et responsum est, quod talis reus metseptimus testium idoneorum potest suam innocentiam demonstrare.

Item, dictus hospes conquestus est de vectore, quod suis equis et curru uxorem et bona sua sibi fuerint deducta; pro quo cum sententiatum fuisset, quod se testibus debet expurgare, diffinitum fuit, quod mettertius proborum virorum testimonio se mundare deberet.

709. *De testibus homicidiorum et vulnerum.* Testes, quos primo statuit accusatus pro homicidio, eosdem statuere potest accusatus pro operâ, quod vulgariter „volleist" dicitur; non est enim alienum juri, quod eisdem testibus sit fides super facto principali et ejus accessoriis adhibenda.

710. *De testibus, qui sunt inimici, et quando sunt a testimonio repellendi.* Subscripti judicantur inimici capitales et possunt a testimonio repelli:

Primo, qui accusavit alium de crimine capitali; licet accusatus evadat, tamen accusator postea semper ejus judicabitur inimicus. It. qui accusat alium de crimine, propter quod civitatem potuit amisisse vel in exilium relegatus fuisse, judicatur ejus inimicus It. qui movit quaestionem alicui status et honoris sui. It. si nomen alicujus quis detulit, ex cujus delatione poena aliqua potuisset imponi, licet accusationem

ejus non peregerit. It. si aliquis movit alteri quaestionem bonorum suorum. It., si aliqui adjuncti sunt adinvicem propter aliquod factum vel dictum, licet accusatio non subsequatur, adhuc judicantur inimici. It. si quis in causa criminali tulit testimonium contra aliquem, praesumitur postea ejus inimicus. It. cohabitantes cum inimicis et conversantes cum hostibus nostris nostri judicantur hostes et inimici; et similiter, qui multum est amicus inimici nostri, judicatur etiam noster inimicus.

Et nota, quamvis praedicti sortiantur nomen inimici, tamen quando a testimonio sint repellendi, relinquitur arbitrio et conscientiae judicantium, sc. judicis et juratorum. Nota etiam, licet dicti prohibeantur a testimonio, tamen admittantur ad accusandum, si injuriam suam vel suorum prosequantur.

711. Quod minor numerus testium non semper repellitur per majorem. Quidam villanus impetivit quandam viduam, quod maritus ejus in VI sex. gr. sibi fuit obligatus, quod vellet per duos testes idoneos demonstrare. Vidua vero negante et viceversa per duos testes innocentiam suam demonstrare volente, villanus dicebat: „Domine judex, contra duos testes, quos vidua vult statuere, alios quatuor me obligo statuturum, et quaero, utrum major numerus testium sit minori secundum justitiam praeferendus?“

Super quo diffinitum est: Licet in pluribus admittatur juribus, quod testes plures repellant pauciores, tamen hoc in jure civili ab antiquo servari in causis omnibus non consuevit. Unde vidua per testes sufficientes res et bona sua defendendo melius potest actorem evadere, quam ipse per testes aequales, quos prius in querimonia asseruit se velle statuere, eam possit convincere, pleno jure. Nec per hoc jura civilia aliis, nec ipsis alia contrariantur: cum enim jura talia quodammodo sint consuetudinaria, et non in toto legalia, unumquodque pro loco, in quo usitatur, valere potest. Est enim consuetudo secundum leges jus moribus utentium approbatum.

712. De testimonio per privilegium facto. Quidam proposuerunt hunc casum: Quidam de A. conqueritur super duos

nostros concives, quod pater eorum obligaverit sibi hereditates suas pro XXX sex., dans sibi super eo privilegium sigillo civitatis nostrae communitum. Et quia idem privilegium, ut dicit, per ignem est consumptum, quaeritur, si judicem et juratos nostros possit statuere, qui testabuntur de dicto privilegio sibi dato, utrum per hoc praefatas XXX. sex. non obtineat ipso jure? Dicti autem nostri concives respondent, quod easdem XXX sex. pater eorum, dum viveret, persolverit et privilegium laniaverit, deciderit et suffocaverit, ita, ut ejus copiam ostendere non possit, et hoc per testes idoneos se obligant probaturos; quaerentes, utrum testes eorum non sint testibus actoris praeferendi? Super quo diffinitum fuit: Cum privilegium super facienda solutione finaliter datum fuerit, si hujusmodi solutio per cives antedictos fide digno testimonio sufficienter probabitur esse facta, actor, ejus allegatione non obstante, in probatione tali debet merito contentari.

713. De testibus in genere, quantum ad numerum. Cum quaestio sit de numero testium, sciendum est, quod in omni negotio principalis persona dicens veritatem de re sibi nota rectissime habenda est pro teste; cui adhibito uno efficiuntur duo testes; adhibitis duobus efficiuntur tres, quod patenter ostendit Dominus, cum dicit: „Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum; quodsi te non audierit, adhibe tecum unum vel duos testes, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum“.

(De testibus quaere infra „De vulneribus“ et supra „De testamentis“ et „hereditatibus“, de „privilegiis“ et „homicidiis“ et in multis aliis titulis.)

Utrum autem per communitatem et per litteras ferri possit testimonium, et de testibus, quibus vincitur incendiarius vel criminosus, et quod in gravibus delictis, non obstantibus litteris, etiam jurati sunt testes personaliter de circumstantiis interrogandi; et quod numerus septenarius testium est quasi de substantia juris, et quod testimonium multitudinis maxime habetur per auditum, et quod credibilius est testimonium juratorum unius loci pro aliquo singulari actu, quam testimonium

juratorum plurium civitatum pro eodem actu, et quod testimonium multitudinis saepius est suspectum —: omnes istos articulos quaere supra in titulis „De actionibus“.

714. *Ad testes testibus praeferendos utriusque partis testes quandoque sunt audiendi.* Si tam actor quam reus jus suum per protestationem, quae dicitur „urkund“, vel probationes et testes se dicat ostensurum, et dubium oriatur, cujus partis testes sint aliis praeferendi, sicut ex. gr. si unus allegat pro intento suo testamentarios et alter testes nuptiales vel consimiles: tunc utriusque partis probationes et testes cum circumstantiis necessariis diligenter exquisitis, protestatione de „urkund“ vel priore vel posteriore, cum nec jus det nec jus tollat, obmissa recipiantur; quia sic inveniri potest, qui testes sint aliis potiores et qualiter diffinitiva sententia sit proferenda.

715. *De testimonio communium hominum.* Interdum in criminibus et in insolentiis testimonium vulgarium et communium fidedignorum hominum, si necessariis juvatur praesumptionibus, in disciplinae, pacis et commodi favorem admittitur et auditur.

(Et de hoc legas in illa rubrica „De vulneribus“, „homicidiis“, „mortificationibus“.)

716. *Causâ nominis proprii non est indifferenter quilibet ad testimonium admittendus.* Propter nomen proprium, sub quo testis in futuro nominatur producendus, non admittitur ad testimonium, qui legaliter prohibetur, sicut pater, filius vel alia minus idonea persona. Unde testis nominatio referri debet ad testem, qui a ferendo testimonio non prohibetur ipso jure. Plus enim in testibus respicienda personarum idoneitas, quam nominum seu vocum proprietas.

Capitulum LXVI: De tormentis.

717. *De tormentis.* Quidam jurati scripserunt sic: De oppido A. litteras recipimus in haec verba: „Cum rustici cujusdam filio in A. de pera duo grossi essent subtracti, rusticus ipse

famulum, commensalem suum, quem ejusdem furti reum suspicabatur, capiens temerarie, auctoritate judicis et juratorum nec petita nec quaesita, manibus cum pollicibus tergotenus colligatis in eculeo suspendens, per funem supra et infra trahens, ut de furto praescripto quicquid sibi constaret, confiteretur, per incendium fumo sub ejus pedibus facto, tormentavit; idem autem famulus, eadem durante poena, clamore terrifico, vulgariter dicto „waffengeschrey" vicinos ad accurendum commovit. Qui cum venissent et per fenestras ac rimas domus introspicientes, famulum tormentari vidissent, hoc ipsum judici celeriter intimarunt, qui servum suum illuc mittens, cum domum clausam intrare non posset, ostio fracto domum introiens, famulum in eculeo pendentem invenit, quem potenter eripiens ad judicis praesentiam duxit, qui casu coram juratis ad hoc vocatis cognito, partibus terminum judiciarium assignavit. In quo cum famulus per omnia, sicut praescribitur, de domino suo conquereretur, ipseque dominus responderet affirmando, quia furtum filio suo in duobus grossis factum de pera per poenas tormentorum a famulo suo extorsisset, famulus replicavit, quod licet de furto simpliciter innocens esset, tamen ad vitandam mortem et salvandam vitam, sicut natura postulat, de furto fuit confessatus. Super qua replicatione cum dominus, secundum consilium juratorum interlocutoria, habita deliberatione respondere deberet, in causa juris reiterationibus, quae vulgariter „holung" dicuntur, perditis succubuerit, quaerimus, quibus emendis obnoxius teneatur?"

Super quo casu, qui et rarus est, diffinitive responsum est: Ex quo ille, qui famulum, commensalem suum, tormentis ut praemittitur, ad confitendum de furto, de quo fortassis innocens fuit, arctavit, cum in hoc auctoritatem judiciariam, quod sua non interfuerit, judicis et juratorum potestate spreta, frivole ac contumaciter sibi usurpavit, famulum cum pollicibus utriusque manus ligatum tergotenus suspenderit, sursum traxerit et deorsum miserit, et in eadem causa judicialiter ventilatus succubuit, ambobus est suis pollicibus detruncandus, et per hoc famulo tormentato et judici plenarie est satisfactum. Si autem eandem amputationem pecunia redimere voluerit, pro

quolibet pollice solvet pro emenda quinque sex. gr. Pr., h. e. in toto X sex. gr., de quibus famulo per suspendium et incendium laeso cedent quinque et judici tres et juratis duae.

Et hic collige, quod per quaestiones et tormenta veritatem a maleficis inquirere solum interest judicis et juratorum.

Et non sunt omnes homines tormentandi, sed solum qui accusati pro reis habentur suspecti. Et non est incipiendum a tormentis, ut malefici ad confitendum sic cogantur; imo primo aliis argumentis et subtilibus inquisitionibus de loco, tempore et aliis circumstantiis facti sunt commonendi, si saltem sic veritas ab ipsis poterit extorqueri. Est incipiendum a suspectissimo et a quo facillime judex crediderit posse verum sciri.

Et nota, quod confessiones reorum pro exploratis criminibus haberi non oportet, si nulla alia probatio judicem et juratos et illos, quorum interest causam cognoscere, instruat et moveat.

Sciendum etiam, quod tormentis non est semper, nec etiam unquam fides adhibenda; nam probatio tormentorum res est fragilis et periculosa, veritatem fallens. Multi enim patientia et duritia tormentorum ita tormenta contempnunt, ut exprimi ab eis veritas nullo modo possit; alii vero tanta impatientia vincuntur, ut in quovis facto mentiri magis quam tormenta pati velint; et ita fit, ut etiam vario modo fateantur, ut non tantum se, sed etiam alios criminentur.

It. inimicorum confessioni fides non est adhibenda, quia faciliter mentiuntur; non tamen sub praetextu inimicitiarum erit fides detrahenda, sed causa cognita fides est habenda vel non habenda. It. Latronibus inpunitatem sibi capientibus et ex hoc proditores suos indicantibus, non facile creditur, et etiam non communiter impunitas ejus per hujusmodi proditores concedenda est. It. Si quis sponte de maleficio fateatur a se commisso, non semper ei fides adhibenda est; nonnumquam enim aut metu vel alia de causa in se confitentur quidam.

Sciendum est etiam, quod judex et jurati diligenter considerare debent modum tormentandi, ut sc. talis modus in

tormentando servetur, quod tormentatus vel innocentia vel supplicio salvus sit. Non debet etiam in re faciliter pecuniaria haberi tormentatio, sicut praescriptus rusticus, de quo in sententia habita est mentio facta, nisi fortassis aliter veritas inveniri non possit, quam per tormenta; tunc enim licebit.

Tormenta habenda sunt, non quanta accusator postulat, sed ut moderatae temperamenta rationis desiderant. Judex et jurati advertere debent, qua constantia vel qua trepidatione tormentatus confiteatur. Debent etiam videre, cujus existimationis, utrum bonae famae vel suspectus fuerit ille, qui tormentatur. Insuper de minore XIV annis in caput alterius non est habenda tormentatio; et hoc maxime, cum nullis extrinsecus argumentis accusatio impletur; nec tamen consequens est, ut sine tormentis eidem credatur juveni; nam aetas, quae adversus asperitatem tormentorum juvenes interim tueri videtur, suspectiores quoque eosdem facit ad mentiendi facilitatem. Unius criminis plurimi rei ita audiendi sunt, ut ab illo primum incipiatur, qui timidior est vel tenerae aetatis videtur. Reus evidentioribus argumentis oppresus repeti in tormenta potest, maxime si in eis animus corpusque duraverint. In illa causa, qua reus nullis argumentis urgetur, non sunt tormenta faciliter adhibenda, sed dicendum est accusatori, quod illud comprobet, quod intendit. Non est credendum confessioni, quam facit aliquis durantibus tormentis, nisi eis cessantibus in eadem confessione perseveret.

(Quaere supra de titulis in capitulo „De confessionibus“ et „poenis“.)

Capitulum LXVII: De vulneribus.

718. *De vulneribus et vulneratis quantum ad accusationem, quantum ad tempus accusandi, quantum ad distinctionem, quantum ad mutilationem dictam „leem“ et de diversis in genere.* Quemcumque vulneratus, compos rationis et loqui potens, non accusat, illum amici vulnerati accusare non possunt. It. Si vulneratus infra triduum neminem accusaverit, accusatio, quam postea fecerit, vigore carebit. It. In uno membro tantum unus defectus, vulgariter dictus „leem“, accusari potest, quamvis

idem membrum pluribus vulneribus sit vulneratum. Unde vulneratus in pede, si vulnus in „leem“ convertatur, non potest ratione quinque pedicarum vulnerantem de quinque „leem“ accusare. Secus autem esset, si quaelibet pedica vulnus haberet, quod in idem converteretur.

It. Si dubium est de vulnere, utrum transactis VI hebdomadis conversum sit in „leem“ vel non, si petit vulneratus, vulnus est induciandum per annum; quo finito, si in „leem“ non est conversum, reus pro ipso sicut pro vulnere simplici respondebit.

It. Sicut quaedam vulnera sunt in membris nobilioribus et majoribus, sicut manu, pede et consimilibus, ita etiam defectus, qui dicitur „leem“, eodem jure, quo praedicta gaudent membra, quantum ad expurgationem, emendas et alia, judicari debet.

(Et de hoc quaere in Juribus Originalibus, in illo paragrapho: „Nunc de vulneribus duximus annectendum etc.“)

719., *720. De vulneribus quantum ad accusationem.* Si vulneratus vocatis ad vulnera perspicienda et reum accusandum juratis, antequam veniant, moriatur, quemcumque coram fide dignis viris et credibilibus prius accusavit, ille ad propinquorum mortui querimonias respondebit.

It. vulnerato mortuo, ejus propinqui, quorum interest accusare, absentes si fuerint, non currit eis tempus tridui, in quo accusatio fieri debet a die mortis vulnerati, sed solum a die notitiae, quo vulneratum mortuum cognoverunt, et adhuc illud tempus, quod incipit a die notitiae, secundum distantiam, in qua sunt absentes a loco, in quo propinquus eorum vulneratus fuit et secundum hoc, quod commode judicem accedere poterint, est mensurandum.

721. De vulnere, quod in „leem“ convertitur. Quibusdam ad eorum requisitionem sententiatum est: Accusatus pro vulnere, de quo vulnerato digitus inhabilis factus est, quod vulgariter dicendo „leem“ dicitur, et affirmans tale vulnus se percusisse vim vi repellendo et vitam defendendo, metquintus probabilium vivorum hoc debet ostendere et in cruce demonstrare.

722. *De vulneribus et amputationibus membrorum utrum accusatus possit ostendere innocentiam suam per juratum.* Si reus secundum jus civile impetitus fuerit per actorem de vulneribus vel membrorum amputationibus, non potest se expurgare per solum juratum, nisi alios testes habeat secum, sicut Jura Originalia dicunt; si autem actor per juratum vincere vult reum, tunc reus melius expurgabit se per juratum.

723. *De vulneribus dictis „schamwunden".* Pro vulnere pudoroso, vulgariter dicto „schamwunden", post cujus sanationem in facie hominis apparet macula indelebilis vel cicatrix, quae crinibus non tegitur, accusatus expurgabit se metquintus probabilium virorum; habet enim tale vulnus illud jus, quod scribitur in Juribus Originalibus: „Item, quicumque alteri amputaverit digitum unum" etc.

724. *Vulneratus ambulans et tandem moriens non emendatur ut occisus.* Consuetudo civilis servat pro jure: Si vulneratus per plateas et ecclesias more sani hominis sine baculo per scabinum visus fuerit ambulare, tandemque ante querimoniam ejusdem vulnerationis justitialiter discussam moriatur: reus non pro homicidio, sed tantum pro vulnere respondebit.

725. *De volleist, quod fit per opus seu consilium.* „Volleist", quod est operam dare vel consilium praebere, non sequitur omnia vulnera, sed tantum homicidia vel invasiones domus, furta et spolia et mortificationes, et alia delicta gravia istis consimilia. Et debet reus pro volleist infra triduum accusari, nisi impedimentum legitimum (sicut loquendi impotentia vel consimile) intervenerit, seu protestatio tam rationabilis interposita fuerit, propter quam terminus dicti tridui merito debeat prolongari. It. Quidam quaesiverunt, utrum reus pro vollaist, quod imponitur sibi pro homicidio in persona cujusdam hospitis in domo sua propria, noctis tempore, familia sua dormiente et igne concluso, perpetrato, gravius et per plures debeat evadere, quam pro opera homicidii in foro vel platea, tempore diei commissi? Qui sic sunt informati, quod non obstantibus praedictis circumstantiis, quae fortassis factum principale h. e. ipsum homicidium, si in querimonia invasio domus i. e. „haymsuchung",

implicaretur, plus gravarent, accusatus in tali vollaist non debet gravius evadere, nisi pro alio vollaist, quod imponitur homini in homicidii perpetratione, quia mettertius virorum fidelium poterit se expurgare.

726. *De vulneribus inter laicum et ordinatum.* In judicio civitatis quidam diaconus conquestus est de laico, quod eum noctis tempore vulnerasset; laicus autem, cum juramento eum evasisset, petivit pro se sententiari, utrum non deberet etiam suae querimoniae viceversa respondere? Super quo sententiatum fuit: Cum actor forum rei sequi debeat, laicus debet de diacono vel alio ordinato coram judice conqueri canonico; ordinatus autem de laico conqueri debet in consilio seculari.

727. *De vulneribus et violentiis in sacris locis factis.* Dum in monasterio quodam laicus laicum vulnerasset et pro eo tantum in judicio spirituali satisfacere vellet, ad petitionem juratorum ibidem sententiatum est sic: Licet uni delicto correspondeat una poena, tamen si laicus laicum vel ordinatum, si in judicio seculari conqueritur, vulnerat vel violentiam in ecclesia, in cimiterio, vel alio loco cultui divino consecrato sibi infert, tripliciter emendabit. Ratione namque loci laicus satisfaciat judici canonico, sed ratione vulnerum et violentiae judici seculari emendam solvet, et laeso dampnum componet.

728. *Utrum juratus promissor accusatus pro emendis vel vulneribus possit se defendere per notwer.* Quidam proposuerunt hunc casum: Postquam A. amputasset B. manum sinistram, et ad proborum intercessionem virorum gratiam obtinuisset suam, homagium sibi fecisset, sibique jurasset, numquam de cetero contra ipsum facere, sed pro viribus ubique locorum consiliis et auxiliis sibi fideliter debere assistere: accidit, quod iterum secundam manum sibi amputavit. Quaeritur ergo B., utrum A. perjurus et fidefragus in eo factus non debeat sibi etiam, verbo ipsius non audito, statim tamquam convictus adjudicari? A. vero dicit, quia vim vi repellendo a B. insultibus se defenderit, et quaerit, utrum testimonium pro-

borum virorum, quod pro ostensione „notwer“ velit statuere, pro sua parte non debeat audiri?

Super quo diffinitum fuit, quod testimonium A. est audiendum. Juramentum enim primum tantum ad haec astrinxit, quod B. non offenderet; ipso tamen non obstante, ab ejus se potuit impugnationibus defendere pleno jure.

Praeterea, quia per vulnera fiunt homicidia, membrorum mutilationes et alii defectus diversi: ideo de vulnerante et mutilante se ipsum, de illo, qui alium vulnerare voluit, sed non vulneravit, de vulneribus factis non voluntarie, de vulneribus factis per morsum canis, dentibus excussis et aliis diversis, sicut sunt depilationes, plagae fustium et „plabslaeg“ et excessus consimiles — quaere supra in titulis „De testibus“, „de poenis“, „de mortificationibus“, „de homicidiis“, „de emendis“, „de actionibus“. De vulneribus autem et maleficiis respicientibus mulieres, quaere supra sub titulis: „De poenis“, „de mulieribus“, „de emendis“, „de accusationibus“.

729. De vulneribus dictis „leem“ et utrum medico in accusationibus vulnerum sit credendum? Accidit, quod cum quidam scriptor Martinum in manum dextram et Fridericum in manum sinistram graviter vulnerasset, vocatus est medicus et interrogatus, qualiter eadem vulnera sint accusanda; qui respondit, quod ad faciendam accusationem vulnerum civibus non jurasset, tamen sibi videretur, quod in qualibet manu XV defectus, qui dicuntur „leem“, accusari possent ex eo, quod in tota manu unum et in pollice duo et in quolibet quatuor digitorum tria membra arefacta in „leem“ convertentur. Advocatusque scriptoris petivit pro eo sententiam juris inveniri, utrum verbis medici, qui in duabus manibus XXX „leem“ esse dicebat, credi deberet, cum homicidia et vulnera essent juratis perspicienda, quorum verbis tantum, et non medici, fides adhiberi consuevit?

Super quo quaesito discutiendo jurati in consilio vocaverunt Martinum et Fridlinum; quorum manus cum vidissent et digitorum defectus considerassent, judicaverunt, in una tantum manu unum defectum, dictum „leem“, secundum unum

vulnus, quod manus habuit, accusandum; et sicut manus est unum de majoribus membris, sic talis defectus dictus est „major leem"; in secunda vero manu inventum est vulnus minus, de quo tantum duo digiti „in leem" fuerunt conversi; alii vero tres actum eorum debitum poterant exercere. Et sic in eadem manu ratione duorum digitorum, qui de membris sunt minoribus, duo „minora leem" sunt accusanda.

Et sic cribratum est per juratos, quod verbis medicorum in accusandis vulneribus non est simpliciter standum et credendum, imo jurati ratione juramenti, quod pro omni justitia cujuscumque facti praestiterunt, debent etiam oculata fide vulnera et defectus, ea consequentes, perspicere et diligenter pensare, quod nec gravius nec levius, quam jus exigit, accusentur. Et licet supra in prima sententia de vulneribus scribatur, quod in uno membro tantum unus defectus, dictus „leem" accusari potest, quamvis idem membrum pluribus sit vulneribus vulneratum, tamen quandoque etiam viceversa ex uno vulnere plura „leem" in membris pluribus rationabiliter accusantur, sicut in proposito, ubi ex uno vulnere manus duo digiti sunt in „leem" conversi.

730. Quod in vulneribus, homicidiis, mortificationibus, furtis et spoliationibus, pacis violationibus, domorum invasionibus, virginum eductionibus et aliis causis criminalibus ex praesumptione quandoque judicatur et diffinitivae sententiae proferuntur. Dum civis quidam in extremis suis bona sua cum duabus filiabus, quas reliquit, coram testamentariis, probis viris, aliquem executorem testamenti et filiarum tutorem constituit, sub hac expressa conditione, quod filiae sine consilii sui beneplacito nihil, quantum ad status earum mutationem deberent agere, commisisset: accidit, quod senior filiarum, quae partem eam contingentem sibi per patrem specialiter habebat deputatam, non quaesito dicto tutoris consilio, maritum sibi nexu conjugii sociavit. Qui cum de bonis dictae filiae se intromisisset, A. tutor praedictus ad praesentiam judicis et juratorum ipsum vocans, protestabatur in illos, qui testamento interfuerant, qualiter executor et tutor positus fuerit, et quod hujusmodi conjugium sine suo consilio esset penitus procu-

ratum; admittens tamen benivole, quod dictus maritus portionem praescriptae filiae, uxoris ejus, suae subdidit potestati; petens pro se per juratos sententiari, quale jus ad minorem filiam et ejus bona secundum curam executoriam et tutoriam sibi competeret in futuro?

Qui pronuntiaverunt, quod omne jus per testatorem sibi datum habere deberet integrum et illaesum.

Postea vero eadem filia viam sororis sequens, cum uno quodam M. nomine, in moribus monstruoso et satis distorto, non audito tutoris consilio, ab alia sorore et tutore recessit aliunde. Qui de vinea quadam per testatorem relicta frivole quodammodo se intromittens. reversus est, tutorem judicialiter in causam trahens pro omnibus bonis, per testatorem praemortuum, socerum suum, dimissis, quae allegabat vice et nomine uxoris suae, sicut ad tutorem legitimum ad se potius, quam ad tutorem primum debere perfinere. Qua allegatione tamquam invalida non pensata, jurati secundario M. silentium perpetuum imponentes, sententiaverunt pro A., tutore, sicut superius continetur.

Quod maritus praedictus parvipendens contra sententiam praedictam per juratos latam, praescriptam vineam ausu tenuit temerario, donec dominium civitatis de A. ibidem veniens illuc et juratos de lite praemissa interrogans, ab ipsis didicisset, quia M. velut contumax eorum judicium et sententias non curaret. Vocatus est ergo ad praesentiam dominii, quod causa pacis et commodi ambas ad hoc induxit partes, quod in juratos, tam novos, quam antiquos, ut in arbitratores, ordinatores, diffinitores, amicabiles compositores et universorum et singulorum, quae inter eas hincinde vertebantur, expeditores de alto et basso simpliciter consenserunt.

Qui postquam laudum et arbitrium ipsorum coram dominio promulgassent et poena statuta vallassent, M. tamen, licet omnibus arbitrium audientibus bene placeret, cum ipsum reclamaret et ratum tenere vilipenderet, per dominum judicem et juratos sibi et tutori, indicta consueto more pace, mandatum fuit, quod a civitate alteri dominio se non subjicerent, quousque causa praetacta finem inter eos debitum sortiretur. Quo facto

cum tutor per fidedignos homines saepius praemoneretur, quia M. cum suis complicibus malum suum quaerens vitae suae insidias in latibulis poneret et secretis, denuo judicem et juratos accedens quasi flebiliter rogavit, quod a M. et suorum complicium et eorum insidiis sibi pacem et securitatem ordinarent.

Vocaverunt ergo M. et ejus fautores ad plenum eorum consilium, iterato pacem firmiter servandam ipsis indicentes, sicut rerum et personarum periculum vellent evitare. Ad quod tutor respondens, quod paratus esset pacem servare, dummodo cautio fidejussoria per M. et suos complices sibi fieret, quod in malum suum non machinantes cautus ab eorum insidiis esse posset. Quibus fidejussoribus per M. indignanter datis post breve tempus, die quodam festivo, quo plus solito homines ecclesiae limina frequentare consueverunt, M. quodam de angulo cum nequam suis sociis, ubi latuerat, exiliens, tutorem in via eundo cum aliis fidelibus ad ecclesiam quasi mortificator occidens abiit et abcessit.

Primo itaque judicio uxor, propinqui et amici tutoris de M. sicut de occisore seu mortificatore conquerentes ejus absentiam tamquam contumacis cum instanter accusarent, nec aliquis pro parte aliquid allegaret, causa usque sequens judicium stetit in suspenso; quo veniente praehabiti uxor, pueri, propinqui et amici tutoris pro occisione, mortificatione et pacis violatione in fidejussores M. egerunt.

Quo audito, M. personaliter comparuit, et eo viso uxor, pueri et amici praescripti querimoniam suam replicantes, ut praemittitur, petiverunt pro se sententiam juris dari. Cum M. arbitrium et consilium juratorum non tenuerit, pacem sibi pluries indictam violaverit, cum sententias et mandatum juratorum et judicis temerarie spreverit, et sicut mortificator in tenebrosis et occultis latitans locis et inde exiliens, die festo, in via, qua itur ad ecclesiam, praesentibus multis fidedignis communibus hominibus tutorem vita privaret et pro eo tamquam reus fugiens factus fuerit, et fidejussores ejus ipsum primo judicio non statuerint: utrum aliquam praetendere possit negationem, excusationem vel innocentiae demonstrationem?

Quaesitum est ergo, quid sit juris in hoc casu, et responsum est primo sic: Ut possitis de jure informari, quod quaeritis de M., qui sub pace indicta dicitur tutorem occisisse, rescribatis nobis, habito diligenti scrutinio inter juratos et scabinos, quibus nota est vita et conversatio M., qualiter ipse se prioribus temporibus conservaverit, utrum de aliquo malo facto sit accusatus. Et secundo, utrum in praesentia hominum factum sit, quod tutorem dicitur occisisse, quia scripsistis nobis, quod tempore, quo itur ad ecclesiam, in via eadem, per quam tamen frequenter homines transire solent, sit occisus, et si videtur vobis, quod aliqui homines interfuerint occisioni, illos diligenter audiatis secrete, et quicquid vobis dixerint, bene considerantes, nobis clausis litteris rescribatis. Tertio etiam informetis nos, utrum M. tempore, quo judex pacem sibi praecipiens et fidejussores de pace servanda ab ipso petens, statim benivole fidejussores posuerit, dicens: „libenter pace servabo", vel si contradixerit, et per captivitatem vel alium modum difficilem ad eandem fidejussionem sit inductus. Et statim, ut de praedictis tribus nos informaveritis, vos expediemus de sententia, quam quaesistis.

Ad quod illi jurati responderunt, quod M. transactis aliquot annis in campo cum sua mala societate bonum hominem occiderunt animo deliberato, et aliqui ejusdem malae societatis dicuntur occisioni tutoris interfuisse. Secundo, quod honesti homines, quibus merito credendum est, in eorem fidem et conscientiam testantur, se vidisse, quod M. cum suis in via ecclesiae, ut praemittitur, tutorem de insidiis super eum irruens interemit. Tertio, quod non voluntarie pacem servare promisit, imo per minas captivitatis ad ponendum fidejussores de pace servanda difficulter est coactus.

Ex quibus omnibus senatus juratorum tamquam ex praesumptionibus necessariis moti diffinitive pronuntiaverunt, quod M. expurgationem homicidii habere non potest sibi impositi de jure, h. e. vulgariter dicendo „M. mak keyn berednuezz habin".

Et hic nota: Praesumptiones saltem necessariae, non solum una, imo plures et multae vel pluribus vicibus iteratae, ut in casum praescripto factum est, merito moverint animum

judicantis. Unde etiam cum in civitate P. orta in quadam stuba seditione hospes domus tamquam sequester litem intercipere volens se interposuisset, et dextra sibi fuisset manus amputata, ipseque stubam exiens eam clausisset, et judex et jurati ad ejus clamorem in stubam venissent, et nullo ibidem, hospite duntaxat excepto, invento vulnerato, cum tantum unius gladium novo cruore maculatum reperissent, aliis liberis demissis, illum solum (Brunensis) senatus (ad quem pro consilio, quis de numero inventorum in stuba tamquam reus amputationis manus hospitis esset potius accusandus, recursum fuit), sententiaverunt ex praesumptionibus praescriptis accusari debere. Tamen cum reus de carcere judicio praesentatus truncationem manus hospitis audiret sibi imponi, petivit pro se sententiam dari, cum jurati solum de gladio cruentato apud eum reperto testarentur, et non, quod plagam abscissionis manus per ipsum factam oculis vidissent, utrum sibi non esset expurgatio juridica concedenda? Sententiatum fuit pro eo, quod sic.

Et nota, quod aliud est reum cum gladio cruentato in ipso actu vel non in actu, et aliud cum gladio nudo vel non nudo, et aliud in fuga vel non in fuga deprehendi; quia si in fuga cum gladio nudo, infecto novo cruore, quispiam per juratum inventus fuerit, cum fuga tamquam actui continua non judicatur quodammodo ab actu distingui, judicatur ex praesumptione tamquam reus, et jurati super diffinitiva ferenda sententia mature deliberabunt. Et hoc lege in Juribus Originalibus in illo paragrapho: „Si autem homicida deprehensus fuerit in ipso actu cruentato gladio etc.“

Circa praesumptiones subtiliter considerandum est, quae, in quo casu, quo loco vel tempore, quo animo vel qua intentione fuerint necessariae, quia tales quodammodo animum judicantis movere possunt, et quae sint temerariae, quae animum ejus ad plenam faciendam probationem movere non debent. — Est enim praesumptio alicujus dubii aliquotiens semiplena et aliquotiens plena investigatio; unde saepissime praesumptio semiplenis probationibus praestat adminiculum.

Et notandum, quod in omni causa, quae vertitur inter pauperes et potentes, regulariter est merito pro pauperibus,

quod justam causam foveant, praesumendum, quia non est verisimile, pauperes contra suos potentiores litem instituere, nisi necessitate compulsi.

Sunt ergo ex sententiis a locis diversis nunc per scripta et nunc per verba quaesitis collecta, quae sequuntur:

Et primo, quae praesumptionem mali generant in genere, et sunt ista:

Si accusatus fuerit prius infamis; dicit enim regula juris: „Qui semel est malus, semper praesumitur esse malus.“

It. Distortio morum, vita vaga, circuitio nocturna sine causa rationabili, frequentia tabernarum et ludi taxillorum, paupertas, otium, delicias quaerens et in expensis modum excedens, mutatio vel negatio proprii nominis in locis ejusdem vel diversis, portatio experimentorum, vulgariter dicendo „sigstain, holer, wegwart“, membranulae ad modum retis dispositae, in quibus quandoque nascuntur pueri et vocantur in vulgari „geserb“, et caracteres ac alia multa consimilia. Herbis tamen, radicibus, verbis et lapidibus seu gemmis sine dubio insunt virtutes naturales. De membranis vero famant vetulae: Si recipiantur IX vel ad minus V et habeantur cum filo aureo et sericeo in ecclesia per IX dies, illo tempore, quo horae canonicae dicuntur per nonam, et postea ferantur per aliquem ad judicem vel ad judicium, ille obtinet causam suam. Advocati etiam consueverunt se munire sambuco et plantagine, ut vincant in causis.

It. In specie praesumptiones generantur istae: Si soli duo pugnant et uno vulnerato, alter rapiatur cum gladio nudo cruentato, in actu vel in fuga, per judicem et juratum; ex hac praesumptione cuidam incusato de homicidio fuit expurgatio adjudicata.

It. Mutatio habitus virilis in muliebrem, vel e converso, vel habitus laicalis in monachalem, vel illa consimilia. Et si solus rapiatur cum sola, et nudus cum nuda, ista faciunt praesumptionem in adulterio vel in stupro.

It. Si manipuli diversorum granorum, ut siliginis et tritici vel ejusdem grani accidentaliter in colore differentis, ut patet

in tritico albo et nigro et ruffo, ad unum cumulum seu capete compositi fuerint, praesumptionem furti apud agricolas generant.

Diversae vero claves et instrumenta, quibus utuntur fures, sicut sunt unci, pedes caprini, terebella magna, forcipes et consimilia, si in domibus et commodis aliquorum inveniuntur, praesumptionem faciunt in communi.

Ad idem pertinet auris abscissio, faciei cum ignito ferro signatio, membri mutilatio et cetera alia.

It. In testibus praesumptionem faciunt depositionis timor et trepidatio, verborum cespitatio, dictorum contradictio, loci vel temporis mutatio et aliarum diversarum circumstantiarum, super quibus per prudentem inquisitorem testis interrogetur, variatio.

Et sic in diversis maleficiis per interrogatoria eorum inquisitioni proprie deservientia, per sagacem judicem facti veritas poterit indagari.

Capitulum LXVIII: De usuris.

731. De usuris quando excedant sortem et quando non, et utrum judaeus sorte et usura receptis pignora sine contradictione restituere teneatur. Quidam interrogantes duos de usuris et pignoribus judaeis obligatis scripserunt casus, quorum primus est iste: Quidam de nostris concivibus accedens judaeum petivit sibi concedi quinque fertones gross.; quos cum judaeus sibi mutuasset, christianus usque in tertium annum solutionem protrahens, sortem principalem, cui quinque fertones alios pro usura superaddidit, judaeo numeravit. Modo judaeus sorte et usura receptis petit pro se sententialiter dictari, utrum in dicta usura debeat integraliter contentari, cum annus et secundus et insuper plus temporis transiverit a die concessionis capitalis pecuniae supradictae. Christianus autem in contrarium allegat, cum illud pactum inter ipsum et judaeum primo tempore concessionis de usura solvenda sit interpositum, cum etiam postea debito pendente numquam per judaeum sit monitus, nec aliqua ratio inter ipsos sit habita: utrum usura, quae excrevit, summam excedere debeat principalem?

Secundus casus talis est: Quidam de nostris cuidam judaeo duo obligavit pignora; quae cum postea redimere vellet, nominatam cum ipso de usura fecit rationem, quam una cum sorte judaeo expediens, cum judaeus pecuniam in sinum suum recepisset et christianus pignora sibi restituere peteret, unum pignus eidem obtulit, dicens, quod secundum pignus tempore, quo auctoritate imperatoria captus fuerit, perdidisset. Quaerit ergo christianus, cum judaeus totam sortem et usuram receperit et nec ante, nec post, nec illo tempore, quo pro usura secum pactaverit, de pignoris amissione mentionem fecerit, utrum pignus suum perdere debeat ipso jure?

Super quorum primo sententiatum fuit: Ex quo pacta per conventionem legem accipiunt et primo inter christianum et judaeum nulla nominata facta est mentio de usura nec postea debito stante inter judaeum et christianum aliqua ratio est habita, ratione cujus usura tunc accessa aliam super se recepisset usuram, sufficit, quod tantum accreverit in usura, quantum fuit de debito principali. Et est ista sententia non nova, sed ab antiquo usitata. Et quicquid judaeis in usurarum voragine per istum modum deficit, hoc ex eo, quod in pactando debitores non monendo nec rationem cum eis habendo, defides sunt et remissi, propriae debent negligentiae imputare.

Et nota, quod redempto pignore a judaeo pro sorte, si usuras statim (debitor) non solverit, ipsas infra mensem sine alia usura (judaeus) recipere non tenetur. Et similiter facta ratione inter christianum et judaeum, si judaeus infra mensem pagatus non fuerit, super primam usuram crescet alia usura. Et probatur ex Privilegio judaeorum, ubi scribitur sic: „Item, si a judaeo christianus pignus suum absolverit, ita quod usuras non persolverit, easdem usuras si infra mensem non dederit, illis usuris accrescant usurae“. Decipiunt ergo christianos judaei in hoc, quod redemptis pignoribus vel habitis cum ipsis rationibus pro debitis, statim per dies XIV super primas usuras alias computant usuras.

Super secundo vero diffinitum fuit pro christiano; judaeus enim amissionem pignoris publicare debuit statim, ut de ea

certus fuit, vel saltem illo tempore, quando cum christiano habuit rationem pro usura. Valorem autem pignoris amissi christianus, si de hoc testes habere non potest, suo juramento confirmabit. Et trahitur ista sententia ex Privilegio judaeorum, ubi scribitur sic: „Item, si aut per casum incendii, aut per furtum, aut per vim res suas cum obligatis sibi pignoribus amiserit et hoc constiterit, et christianus, qui hoc obligaverit, nichilominus eum impetit: judaeus juramento proprio se absolvet". Ecce per hoc, quod dicítur „constiterit", patet, quod amissio pignoris debet publicari et non sub silentio tueri. Unde notandum est, quod in talibus magnam vim habet illa publicatio, quae vulgariter dicitur „vrkund", quia suspicionem tollit.

732. *Utrum solutio in parte facta judaeo sit in sorte vel in usura defalcanda.* Si christianus in debitis partem judaeo dederit, et postea inter eos fiat quaestio, christiano dicente, quod in sorte illam partem solverit, judaeo vero asserente, quod in usuris eam receperit: tunc sententiandum est pro christiano; cum enim sors debeatur de jure, usura vero sit accessoria, et quodammodo minus debite petatur, potius est favendum sorti quam usurae, quia etiam jure divino prohibitae sunt usurae.

Et tamen ista sententia concordat, quod scribitur superius in rubrica „De debitis solutis".

Addenda e codice Kuttenbergensi.

Post art. 54.

1. De accusatione judicis. Si autem hora procedente adhuc judicare noluerit, a juratis moneatur, ut judicet et satisfaciat conquerentibus, ne facilitas veniae pareat intentum delinquenti. Iterum tertia vice moneatur judex a juratis; si tunc judicare noluerit et causa ad superiorem judicem, ut ad camerarium vel ad regem voluvetur, et judex pro negligentia accusatus fuerit, sive parva vel magna causa fuerit, pro reo punietur.

2. De accusatione in maniloquio. Si quis accusatus fuerit in maniloquio, judex diligenter causam experiatur, et si talis fuerit, quod accusatus puniri meruerit in pecuniam, sic intituletur. Si in manu puniri meruit, sic inscribatur. Si in collo puniri meruit, sic inscribatur secundum excessus sui enormitatem.

Post art. 55.

3. Quod homo communis nullum accusare potest. Nullus homo communis aliquem accusare potest nisi tunc a judice et juratis eligantur duo vel tres vel quatuor in aliquo vico civitatis, quorum fidei committatur, ut quaelibet civitatis nociva compescant. Illi quoslibet excessus accusare possunt, sed eorum potestas accusandi nisi sex durabit ebdomadas, et hoc ideo, ne loco juratorum tales habeantur. Sex autem ebdomadis finitis tales judici et juratis suum resignent officium et si necesse fuerit, alii vel iterum illi pristino officio instaurentur. Et si in officio suo ab aliquo indecenter redarguti fuerint, qualemcumque poenam dicti electi statuerint, hanc ab eis accusatus patiatur.

Ante art. 59.

4. De advocatis capitulum. Advocationis officium non est respuendum, cum etiam imperiales constitutiones huic officio laudem attribuant, dicentes: Militant namque patroni causarum, qui gloriosis vocibus confisi laborantium spem et vitam defendunt. Nec minus dicuntur rei publicae et singulari utilitati singulariter providere, quam si pro utilitatibus singulorum clypeis, thoracibus et gladiis uterentur, parentes ac patriam conservando. Unde experientia rei docet, ipsum advocationis officium esse in omnibus judiciis opportunum. Tamen si partes principales tantae fuerint discretionis et eloquentiae, poterunt per se personaliter advocare, venia tamen prius a judice impetrata.

Post art. 66.

5. Mulieres licet discretae sint et facundae, tamen advocandae non admittuntur. Reprobi etiam et praevaricatores ab officio advocationis sunt exclusi, ne boni consortio malorum inquinentur. Etiam advocati non sunt compellendi inviti, contra suos consanguineos usque ad V. consanguinitatis lineam advocare; neque contra compatres neque contra patronos, sc. nec contra illos, quibus ratione vendendi vel emendi omagium fecerint, nec contra naturales dominos suos, quia naturali displicet rationi, has personas adinvicem aliquibus displicentiis provocare.

Post art. 67.

6. De pretio preconum. Si quis preconi praesentatus fuerit et apud ipsum pernoctaverit, dabit preconi XIV denarios parvos et nihil de suis rebus amplius accipiat preco. Si autem non pernoctaverit, dabit ei sex denarios et liber exibit, nullam in rebus suis sustinens laesionem.

7. De causidicis. It. sententiatum est hic in Iglavia pro homicidio Waltheri de Loboten, quod nullus causidicus pro homicidio et arduis causis, corpus, res et honores tangentibus plurimorum verbum loqui poterit, quam unius. (Igl. 126.)

Cap. IV.: De appellationibus.

Ante art. 68.

8. Quum de appellatione cognoscitur, secundum illas leges judicari debet, quae tempore datae finem obtineant, non secundum illas, quae postea promulgatae sunt. Et haec lex ad alia plura consequenter trahi potest, nisi specialiter caveatur.

Post art. 108.

9. De arrestatione equorum, quod babata debent restitui. Das ist hie geteilt: Wer dem andern ein ros, das er im vorfangen hat, anbehabt, der mag di eysen u. den czawm czu demselben ros nicht behaben, sunder iagt es jener hernkegen, man sol ym den czawm wider geben und auch di eysen von deme ros prechen u. im dy auch wider geben. (Igl. 92)

10. De venditione equorum. Wer dem andern irkennet, das er ym ein ros hab vorkauft, der mus ym dasselbe ros freyen, als land recht ist.

It. Was rosse geraubet werden auf der veint gut, wo der kunig ader sein gewalt mit ofner panyr czu velt leyt, der mag man nicht czu recht angevahen. (93, 94.)

11. De equorum arrestatione. Sententiatum est hic: Si homini arrestatur equus aliquis per alium et talis dicat se equum illum in publico foro emisse, obligans se probaturum per testes honestos dictos in vulgari „leytkawflewte“ emptionem eandem: per testimonium tale tantum vitam conservat et notam furti vel spolii evadit, equum tamen obtinere non potest, sed praesentabitur arrestatori. Quicumque enim equus alicui arrestatur, si ipsum obtinere debet, oportet de rigore juris, quod eum ad alium, qui vulgariter dicitur „schub“, deducat, alioquin equum perdet. (120.)

12. De arrestatione equorum et aliarum rerum. Si quis equum suum apud alium detinuerit cum jure, quod dicitur „anvank“, judici cedunt triginta denarii, scriptori duo. Si autem ille dixerit se equum apud illum emisse et ad illum vult deducere, quod dicitur in vulgari „schibung“: sic de uno

ad alium deducetur, donec verus venditor inveniatur, et tunc cum justitia equus obtinebitur. Et si quis in aliquo loco equum suum obtinere voluerit, ipsemet cum duobus vicinis suis juramento super equo praestito obtinebit. Si autem aliquis civis equum suum obtinere voluerit cum solo concive suo et alio probo uno, mettertius obtinebit juramento.

Post art. 112.

13. De arrestatione tunicae, pallii etc. It. sententiatum est, quod pro arrestatione tunicae, pallii, gladii vel alterius rei valoris medii fertonis et infra solvet judici unum gr. (132.)

14. De arrestatione rerum fabrorum. Sententiatum est hic: Nicolaus scriptor post mortem filii sui instrumenta fabricae cum nuntio judicis arrestavit in domo aliena, dicendo sua esse, quod probare vellet cum scabino. Ad hoc Fridlinus sutor et alii arrestantes dicta instrumenta dixerunt: Nisi juratus comprehenderet juramento, credere nollent.

Super quo sententiatum fuit, quod testimonium scabini unius admitteretur pro tempore, cum instrumenta filio praesentasset, sed quod pro nunc per ipsum in aliena habitatione et etiam per alios et non in propria essent arrestata, si adversa pars carere nollet, oporteret ipsum juramento comprehendere, quantum ipsum stetissent. (168.)

15. De arrestatione quorundam bonorum. Cives Colonienses scripserunt in hunc modum: „Sciatis, quod duarum germanarum una, puta Aluska, super aliam Elyzabeth, super domo et super braseatorio deposuit sub querela, quod parentibus utrisque earum decedentibus intestatis, ipsa Aluscha non separata nec divisa a dicta parentum hereditate existente, nichil adhuc percepit de parte hereditaria ipsam per obitum parentum contingente hereditarie; et subdidit, quod bona hucusque annuerit voluntate, quod dicta soror ejus Elyzabeth maneret in dicto domo et quantum posset de braseatorio frueretur. Ad quod Elyzabeth respondit, dicens dictam domum esse suam et braseatorium similiter; ad quod probandum se obtulit prout jurati dictarent et ipsam dicerent probaturam; et

subdidit, quod dictam hereditatem in quieta possessione annis jam pluribus possedisset, nulla sibi per quempiam submota super hujusmodi quaestione, et de praedictis singula jura civitatis cum quibuscumque accessoriis persolvisset. Petivit itaque sibi inveniri sententiam et dictari, an non ipsa potius sua posset et debeat justicialiter obtinere, quam sibi possent per alium justicialiter decertari."

Quibus rescriptum fuit: Diffinitivam vobis sententiam super dictis placitatis transcribimus in hunc modum: Quodsi Elyzabeth dictas hereditates, sc. domum et braseatorium, sibi coram judice et juratis, prout qualitas juris postulat, resignatas esse et post resignationem eandem hereditates hujusmodi, anno et die, prout tempus praescriptionis petit, absque impetitione quiete se possedisse probaverit, utatur. Si vero in probatione hujusmodi defecerit, Aluscha, soror ejus, de dictis domo et braseatorio hereditariam se contingentem percipiet portionem. (60.)

16. De arrestatione boum et vaccarum. Si quis alterius bovem aut vaccam aut taurum magnum impetierit jure, quod dicitur „anvank", judici dabit XII denarios; item de quolibet parvo alio quatuor denarios. It. si quis aliquod animalium, parvum seu magnum, furtim mactaverit et deprehensus datorem suum ostendere nequiverit, mettertius in cruce se expurgabit, et si ceciderit, pro qualitate culpae judicio puniatur. Quicumque carnes ad forum duxerit aut portaverit, ejusdem carnis cutem secum recipiet; quod si non fecerit, judici in XII denariis respondebit.

17. Quomodo equi pro sufferatione arrestari debent. Sententiatum est hic fratribus Praedicatoribus et fabro dicto Segensmit: Quia antiqua consuetudo fabrorum fuerit, quod equos hominum frequenter, quum ad sufferandum eis ducuntur, pro pretio suo, quod forte a multis temporibus deservierint, detinent in suis fabricis et arrestant, quae tamquam corruptela et juri contraria est delenda: posset tamen faber equum pro majori debito detinere, quam deservisset vel quam dominus equi sibi teneatur vel etiam faber mali-

ciose agere volens posset equum hominis in sua potestate vel habitatione servare, qui sibi in nullis debitis esset obligatus. Unde faber quilibet equum pro sola sufferatione vel alio labore, quem pro illo tempore circa ipsum fecerit, et non pro debitis prioribus, licet irrequisitis judice et juratis, in sua fabrica et habitatione poterit conservare; pro residuis autem debitis, alio tempore in mercede deservitis, dominum equi debet impetere via juris. Praedicta tamen consuetudo circa equos, qui fabris in mansionibus eorum ad pabulandum et curandum seu medendum assignantur, juxta pactum, quod pro equis hujusmodi inter fabros et dominos equorum ordinatur et intercessit, poterit observari. Eodem modo fiat circa sutores, sartores et mercedem artificum aliorum. (121.)

Post art. 124.

18. De censu inquilini sententia. Das ist auch getailt: Hat ein man gut erstanden auf einen ynman, der czu einem andern ynne ist vnd selber haws nicht enhat, vnd der richter kumpt fur das haws, vnd wil denselben ynman pfenden, wil der wirt des hawss dasselbe pfenden weren vnd spricht: „Was mein ynman hat, das ist mein pfant fur meinen czins“: des hat er nicht recht, denn sunder fur also vil czins, sam der ynman czu derselben czeit vorsessen hat, vnd dennoch, wil sein iener nicht gelauben, der wirt mus es begreiffen mit dem ayd, das der ynman also vil des czinses vorsessen vnd im den noch nicht vorrichtet habe. (55.)

19. De impignorationibus pro censu. Das ist auch hie getailt: Ein itzlich man, der pfendet wol in seynem haws ader in andern seinem erbe umb seinen czins von ym selber. (53.)

20. De resignatione purkrecht et censu hereditario, quod census coram scabinis debent resignari. Das ist auch das getailt: Purkrecht ader erbczinsgelt, wann das auch erb recht hat, sol man fur rychter u. scheppen aufgeben u. empfaen, u. nicht heymelich vor den czinsherren. (50.)

21. De jure resignationis hereditatum sive domorum. Si aliquis alteri coram judicio hereditatem suam

rite resignaverit, receptor tenetur dare judici XII denarios, juratis totidem, scriptori duos.

Si quis querimoniam suam ad juratos deduxerit et sibi coram judice vel juratis alii astiterint, querimonia sua praevalebit, sic vid., si fuerit de actibus enormibus vel de promissis factis coram juratis a judice missis vel precibus obtentis, sed non de quibuslibet verbis otiosis in foro vel in tabernis casualiter ventilatis.

It. si respondens carere noluerit, oportebit juratos obtinere juramento, quod testantur.

It. si quis juratorum interrogatus pro sua sententia illam induciare ad maniloquium velit, juramento obtineat, quod illa vice talem sententiam nequeat invenire, et ad hoc a juratis vel a movente querimoniam vel a judice compellatur.

22. De impignoratione hereditarii census. Quilibet homo sine judice et juratis in sua hereditate pignora recipiat, non autem tributarius redimere voluerit, dominus judici et uni juratorum significet, se pro tali censu tale vadium recepisse, et extunc libere vendet vel ad usus suos commitat. Et hoc ea de causa, ut si post elapsum temporis spatium pro majore pignore aut valore dominus impetere voluerit, per judicem et juratum causam suam possit annichilare. It. si tributarius tres census dare neglexerit de hereditate sua, dominus se libere intromittat; si vero legitima terrae necessitas tributarium fugaverit, dominus secundum gratiam et necessitatem de proborum virorum consilio cum tributario conplanabit.

Post art. 127.

23. De citationibus ad judicium. Si homo qui pro aliqua causa trina vice ad tria ordinaria judicia citari debetur, prima citatione domi praeoccupatur et inveniatur, licet sequentibus duabus citationibus se absentet et domi non inveniatur: citationes tunc hujusmodi robur obtinent firmitatis et pars adversa super ipsum judicio tertio obtinet et assequitur, quod intendit. Si vero prima citatione domi non invenitur, ita quod per campos tam longe declinavit, quod die

judicii, antequam judicio praesideatur, ad civitatem non revertitur: eadem citatio sicut aliae duae sequentes, dato etiam quod fiant ordinarie, inanes sunt et viribus non subsistunt. (118.)

24. De citatione in domo propria. Ad judicium citatus in domo propria coram familia sua, licet per preconem citationis tempore domi non inveniatur, tunc si die judicii ante horam judicii per preconem vel juratos in civitate videatur, absentiam non poterit allegare. Si vero judice actu jam praesidente judicio, civitatem visus fuerit subintrare, absens fuisse reputatur et citatio facta ipsum ad astandum judicio non asstrinxit. (119.)

25. Das man einen fur dem gericht an furgebot mag ansprechen umb gelt. Hin czu den Chutten ist das getailt: Wen ein man den andern fur den vier penken begreift, so mag er yn wol ansprechen umb gelt ader umb vnczucht, und er sol ym antworten, er sey gesessen ader nicht, ab er ym halt des obendes nicht hat lassen furpiten. Aber umb grosse sach, umb erb, ader umb eygen, ader umb sach, di einen man an sein hochstes recht geet, das ist an sein leben: do darff er ym nicht so czuhant umb antworten, denn sunder er sol ym darumb noch der stat furpiten, ader der richter sol ym aus dem gericht in ein anders uber XIV tag beschaiden. Aber dem richter, scheppen, schreyber und putel, di von not mussen des gerichtes warten, den sol man furpiten noch der stat recht. (85.)

26. It. de citationibus. Das ist hie getailt: Hat ein man vor, das sein gelter, er sey gesessen ader nicht, der des gerichtes nicht in der stat erpayt: so mag er ym in der wochen acht tag ader czehen ader wan er wil, vor dem gericht wol lassen furpiten (86.)

27. De citationibus. Umb welche sach ein man dem andern drey stund sol furpiten, gepewt er ym sam hewt czu dem ersten fur, und peytet darnoch sechs wochen ader lenger, wan jener man leicht aus ist geczogen, und pewt ym denn zu dem ander mal fur: das ist nicht recht, wann sunder noch einander an unterlos sol er ym drey gericht noch einander furpiten. (87.)

28. De citatione hereditatis. Eines mannes erb pewt man drey stund fur; kumpt iener nicht vnd vorantwort das erb czu dem dritten mal, man derstet awf dasselbe erb, umb was man ym fur gepoten hat. (88.)

29. Ad idem. Das ist kegen den Chutten getailt: Wer eines mannes erb, der nicht in der stat ist, fur will piten umb also vil geldes, als man czu einem gericht erstën mag: der sol ym fur dem gericht in der wochen also enczeit furpiten, das ienem, der das erb vorantworten sol, das furgepot kund und czu wissen mag werden getan; und geschicht das nicht, so hat das furpot nicht kraft. (89.)

Post art. 138.

30. De rebus alienis inventis. Chavrenses scripserunt sic: „Wir tun euch kunt, das ein man ist in seiner stuben aufgestanden vnd hat in einem seckel phenning lassen ligen und hat der do vorgessen. Des ist do ynne ein hoffraw gewesen, di hatt gehabt ein wincziges kindel und das hett di phening aufgehebt vnd seiner muter di pfening gegeben. Des ist geschehen, das ein man darnoch an dem vierden tag czu markt ist gegangen und hat das seckel am weg funden und hat das demselben man wider gegeben. Und hat do derselbe man sein hoffrawn angriffen, und do man si wold in di gefenknuss furen, do sprach si: Nicht furet mich in das gefenknuss, ich wil di pfennig wider geben, und der ist nur anderthalb schok gewesen. Do iach der man: ir were an czweniczig gros drey schok gewesen. Des sprach furpas diselbe fraw, do man ir mit martern drawt: Was er torft czu seinem ayd sprechen, des wold si ym ires gutes geben und wider keren. — Und das kunne wir nicht daheym vinden, ab der man das mit seinem rechten sull behalden, ader di fraw kein recht sol haben ader darumb icht sol leyden, wenn si nur anderthalb schok hat bekant, und ab si icht sull leyden kegen der herschaft?"

Super quo fuit sententiatum taliter: Sint di fraw darczu gewilkurt hat, tar der man das begreiffen mit seynem

ayd, das der phenninge also vil gewesen sein als er geret hat, si mus ym si wider keren. Ist des nicht, und tar si das beweysen mit einem rechten, si genewst sein und di fraw sol kegen dem gericht nichtes nicht leyden. (221.)

31. De rebus ad servandum datis. Soror Pesoldi Salomonis conquerebatur super Jeklinum lanificem, quod sibi unam pannum in suam habitationem dedisset ad servandum, quem amisisset. Petivit sibi sententiari, utrum sibi solvere non debeat, cum in alienam posuisset habitationem et non in propriam, vel quid sit juris? Ad quod Jeclinus respondit, quod in tam bonam sicut in suam, posuit habitationem viri idonei, in cujus cum aliis rebus suis dictum pannum perdidit habitatione, quod probare vellet juxta formam juris.

Super quo sententiatum fuit: Quod suas res cum dicto panno perdidisset, probare debet; alioquin actori pannum solvat, sicut ipse actor juramento suo valorem panni comprobavit. (166.)

32. De dampnis in balneo perceptis. Wer sein gewant czum pade vorlewst auserthalb der stuben, der spricht mit recht den pader, der der stuben meyster ist, darumb an, und mag bewaysen selbdritt, das er sein lon geben hat und nicht umb-sust gepadet; der meyster sol das gewant gelden. Und in sulchen sachen, wann frawen besunder paden, nicht mit den mannen, mugen czwu frawen der dritten wol gesteen und sullen sweren, das si gesehen haben, das das lon der meysterynn gegeben sey. Das di pader aber sprechen, man sull den abcziher ader di huterin darumb ansprechen, das get ab, wenn der meyster sol sulliche amptleut in der padstube haben, den er getraw, und di den leuten selber nicht schaden tun, und yn auch ir dink bewaren und behuten. Ydoch diselben amptleut di sullen dem meyster noch recht helfen czu gelten, als verr sam si vormugen; sint si halt scathaft, si sullen dem meyster allein gelten denselben schaden. (200.)

Post art. 148.

33. De procuratoribus in genere. Quilibet homo potest agere aut suo nomine aut alieno, sicut procuratorio,

tutoriove, quum captivitas, morbus, aetas, necessaria peregrinatio et multae aliae justae causae saepe hominibus impedimenta sunt, quod per se ipsos causam suam exequi non possint. It. procurator non praesumpto adversario, imo etiam eo ignorante instituitur, quemcumque permiseris rem tuam agere aut defendere, ille procurator tuus intelligitur. Tamen si pars corporale juramentum per se facere debeat, quantum ad hoc, procuratorem sustinere non potest. It. Si procuratori causa commissa fuerit, quod ipsam terminet cum rigore justitiae mediante, et ille diffinitiva sententia juris non exspectata in arbitros compromittit: talis compromissio per partem, cujus mandati fines procurator excessit, in irritum poterit revocari.

34. De procuratoribus quantum ad advenas. Cum civis quidam impeteretur pro debitis a quibusdam diversis advenis diversarum civitatum, sententiatum fuit in senatu: Si hujusmodi cives ex eo, qui extra terram essent residentes et propterea censentur hospites, procuratores seu ceteros suos nuntios cum literis patentibus suarum civitatum saltem formam procuratorii, praecipue quantum ad ratihabitionem continentibus, ad eorum consilium mitterent, illis tenetur et eorum civis subscriptus, sicut ipsis actoribus, si personaliter compareant, de justitia respondere.

(Residuum de procuratoribus quaere „de Actore et reo" per plures titulos. It. Nota quod illi, qui agit pro deductione uxoris legitimae, procurator negatur, sicut superius invenitur sub titulis jam dictis.)

Post art. 161.

35. Ad idem de debitis obtentis. Umb gelt, das ein man auf den andern mit notrecht hat erstanden, vorpewt er ym wol sein berait pfenning, wo er ir ynne wirt, das czu einem andern manne, der ir icht yn hat, in welcherley weis das sey. (97.)

36. De obtentis debitis. Kegen dem Reychenstein ist das getailt: Was geldes ein man in der burger tauel ader in irem puch geschriben hat, es sey erstanden mit notrecht,

ader sey gelobt fur scheppen, ader in welcherley weis es derein komen sey: wen di tage vorgeen, do es aufgeschriben ist, so hilft der richter wol darumb phandes, es sey denn sunder punt mit wilkur do von geschriben, wen noch demselben sullen richter und scheppen richten. (98.)

37. De debitis persolutis. Ayn man beweist pas vorgolden schult selbdritte, den ym ein ander man uberwinden mag halt mit scheppen, das er ym schuldig sey; er hab denn gelobt, das er yn nyndert sull weren denn vor scheppen. (99.)

38. De debitis persolutis. Was erstandens geldes in der schoppen tauel stet, das mag kein man beweysen, das er es hab vorgolden, denn nur mit scheppen alleine. (100.)

39. De debitis. Was man schult erstët in dem pantayding, das sol man gelden in dreyn tagen u. an dem vierden tage so sol der richter phandes darumb helfen. (101.)

40. Ad idem. Derstet ein man auf den andern mit notrecht icht, was im darawf geit von des gerichtes wegen, das sol er czu dem erstanden gut rayten, und dasselbe sol ym iener, auf den er erstanden hat, von recht wider keren; ader keinen schaden, den er sein genomen habe, mag er darczu nicht gerayten, wann kein man dem andern schaden richten darff; und das kumpt davon, das nymand seines schadens ader seines gewynnes gewis mag gesein. (102.)

Post art. 165.

41. De debitis obtentis super juratum. Di purger von Czasslabs schriben her, was rechtens dorumb wer: „Ein armer man hett auf einen schepfen gelt erstanden und do der richter fur des scheppen haws quam und wold ym phandes helfen, do sprach er: Her richter, sintemal und ich phenning hab erstanden, pit ich durch eines rechtens willen, das ir in des scheppen gewalt bereyt phenning suchet. Wen ich yn des nicht wil vorwissen, er mag mir mein gelt, das ich auf yn hab erstanden, mit bereiten phenningen bezalen.“ — Daruber wart getailt: Wold sem der armer man nicht enpern, richter und schephen sulden in des scheppen

gewalt bereit phenninge suchen; funden si phenning, si sulden dem armen man sein gelt geben; funden si nicht phenning, si sulden ym ein phant geben, vnd das suld er nemen. (105.)

42. Ad idem de obtentis. Wenn man gelt auf einen sneyder ader auf einen mentler ader auf einen andern man, der semlicher arbeyt phleget, derstet, und sol yn darumb phenden: so mag ym ander leut gut nicht genemen, sunder umb als vil als er seines lones dennoch auf demselben gut hat. (106.)

43. De impignoratione. Wann der richter ymand phandes hilft ader halt ein man dem andern von im selben phant vorseczt: derselbe sol dasselb phant in seiner ynnung halden; wen let er es czu ienem, der ym es vorsatzt hat, der nehest gelter, der mit dem richter dar kumet, dem sol es der richter antworten, und keynerley gelub ader wilkur, di czwischen dem ersten ist gemacht, di kan dem leczten nicht geschaden; es sey denne ein semlich phant, daș man an schaden von einer stat in di ander noch getragen noch geczihen mag, als ein vas weines, das auf dem leger leyt, ader etwas anders, das dem gleich ist; wan ein semlich phant sol der richter vorslissen und den slüssel dem gelter geben. (107.)

44. De impignoratione. Hyn czu dem Czasslabs ist auch das getailt: Hat ein prewer ader ein pader ein phann ynne von einem manne, do er ym von czinset alle iar einen czins ader alle wochen, diselbe phann mag ym der richter nicht czu phant genemen und seinen geltern antworten. Gevellet ader icht nucz uber denselben czins von der phannen, den mag der richter wol den geltern bescheiden. Und wil der gelter einen, der sich der phann anczewht, des nicht uberheben, er mus begreiffen mit seinem ayt, das di phann sein sey. (108.)

45. Eyn essendes phand sol man drey tag halden; lóst man es denn nicht, so mag man es an dem vierden tag vorkauffen. (109.)

46. Ad idem de impignoratione quantum ad hospites. Hilft der richter einem gast von einem purger eines phandes, dasselbe phant tar der gast aus der stat nicht furen non tragen noch senden, er mag es aber in der stat wol vorkauffen einem andern purger ader einem andern gast mit gewissen, und der es denne von ym kawft, der mag es tragen, furen ader senden wo er hin wil. Und das kumpt dovon, ab es der erst aus der stat sendet ader furet ader trüge, so kund der purger nicht gewissen, ab er sein tewer ader nohent anderswo an wurde. (110.)

47. De impignoratione et obtento. Wer trinkgelt auf den andern erstet, dem sol man es gelden in dreyn tagen, wenn an dem vierden tag hilft der richter wol phandes darumb.

Man mag nymant fur den andern getwyngen czu antworten, er wolle es denn tun von freier wilkür. (103, 104.)

Post art. 174.

48. Von einem gedinkten diner. Das ist ein aldes recht: Ein gedingter prot-ess beheldet mit seinem ayt seines lones an ein quentein einen vierdung (das sein XIV gros); beweist aber der herre selb-dritt, das er ym sein lidlon gegolden hat, er genewst sein. Und wen der prot-ess sein lidlon derstet ader mit seinem ayd beheldet, so sol ym es der herre pey sunnenschein desselben tages geben. Seczet er ym aber ein phant do fur, das gibt der prot-ess an dem andern tage mit recht hin an aufpot. Und wil der herre dem prot-ess des nicht uberheben, er mus beweisen, das er sein gedingt prot-es sey gewesen. (199.)

Post art. 180.

49. De vigore litterarum et testimonio juratorum pro debitis. Czasslauienses scripserunt: „Es hat sich gefuget, das ein purger ist czu uns und hat erbe gelassen und hat das mit der statprief czu Prage und anderswo vorkumert an unsern wissen, wenn er unser ingesigel hat gehabt, und daruber andern leuten in unser stat gelobt fur

scheppen; di sint peyderseit czu uns komen und czihen sich di einen an ir brieff und di andern an di scheppen. Nu pitt wir euch, das ir uns leret, welch di pest kraft haben und di ersten sein, wenn wir sein selb nicht vinden kunen.“ Do wart geteilt czu einem rechten, das di mit der statprieff di ersten sein und darnoch di mit scheppen ir schult beweysen, di genysen des auch. (235.)

Post art. 207.

50. Von ansprach umb erbteil etc. Albertus Boni-Ortwini quaestionem movit socrui suae Dymudi, relictae Martini de Polna, pro partibus hereditariis suae uxoris, deducens suam querimoniam ad juratos duos, quia ipsa d. Dymudis partes easdem uxori suae ab impetitionibus, quas aliae sorores ejus sibi fecerant, coram judicio obtinuerit actuato, prout per eosdem duos juratos se obtulit probaturum. Ipsa vero domina Dymudis respondit, quod Martinus maritus ejus in suis extremis omnia bona, quae reliquerat, sibi absolute per hunc modum deputaverit, quod in voluntate et arbitrio ejus posuit, quid et quantum unicuique puero dare vellet, adjiciens, quod hoc testimonio proborum virorum, qui testamento ipsius interfuerint, sufficienter vellet ostendere et probare.

Super quo sententiatum fuit: Quod testimonium juratorum tamquam efficacius quam testamentariorum pro parte Alberti potius debet recipi et admitti.

Praedictus Albertus, postquam Annam, puellam annos nubiles jam habentem, filiam dominae Dymudis, relictae Martini de Polna, matre inscia et ejus consensu ac voluntate non obtenta, occulte in uxorem duxisset legitimam, socrum suam praedictam, sc. dominam Dymudem, pro parte hereditaria uxorem suam Annam praefatam ex obitu patris sui Martini in bonis per eum relictis contingentem, in causam traxit et judicio convenit. Ipsa quoque d. Dymudis pro se in contrarium allegante, quod filia sua Anna contra voluntatem ejus, nec petito nec obtento ejus consensu, domum suam exiens occulte Alberto se promiserit matrimonialiter copulari et ex hoc partibus suis hereditariis debeat merito privari.

Sententiatum est diffinitive: Quod non obstantibus allegationibus d. Dymudis filia sua Anna ex dicto matrimonio secrete contracto partem bonorum patris sui eam hereditarie contingentem nullatenus perdidisset, sicut Originaria Jura civitatis dicunt: „Matrimonia debent esse voluntaria, non coacta; in voluntate enim cujusvis mulieris est nubere, cui placet.“ (78, 79.)

Post art. 218 et 219.

51. De emenda homicidii. Emenda homicidii ex diversorum locorum consuetudine sunt XXX sexagenae vel marcae; ergo pro nobili membro tamquam pro tertia parte corporis X sex. in emendam debite persolvantur.

52. It. de emenda homicidii. Sententiatum est Chutnensibus anno Domini MCCCLI pro homicidio septem marcae, quarum judici quinque et juratis duae cedent. It. pro vulnere duelli tres marcae; judici duae marcae et una juratis.

Post art. 264.

53. Pro percussione baculorum. Si quis alium baculis aut fustibus percusserit vel crinibus ad terram projecerit vel pedibus conculcaverit, victus duobus testibus manu punietur vel ipsam redimet X marcis.

54. De emendis alaparum. Si quis alteri alapam indignanter dederit vel ad dentes percusserit, actori dabit marcam, judici et juratis mediam marcam.

55. Emenda de evaginatione gladii. Qui gladium coram juratis evaginaverit super aliquem, convictus actori cedet una marca. Ad idem: Si quis alium vulneraverit et idem satisfacere non poterit, pro vulnere duelli amputetur sibi manus.

56. De pace indicta. Qui pacem sibi a judice indictam negligens violaverit, actori in LX solidis respondebit.

57. Umb ein fridprech. Umb ein fridprech mit worten, dem richter LX schiling und ydem scheppen XXX schiling der kurzen; also vorstet es, das wir nur

XII scheppen teilen. Aber ein fridprech mit den werken, das ist nur der hals, wird er uberwunden als ein recht ist. (181.)

58. Umb ein frevel puz. Das ist auch ein aldes recht: Einen kleinen frevel vorpust man mit LXXII hallern, aber einen grossen frevel vorpust man mit LX schilingen und iczlichem scheppen mit XXX schilingen der kurzen. (197.)

59. Von ubel handlung. Wer wunt ader ubel gehandelt wird, der sol das dem gericht clagen; wenn tut er es nicht und vorsmeht das gericht domit und wil leicht ym selber richten, der richter mag es hin czu ym clagen und pessern. (116.)

60. Wer fur den vir penken frevelt. Ein man hyess den andern fur den vir penken, das es scheppen horen, vol und trunken und drewt ym darczu; darumb wart er auch geteilt dem richter mit LX schilingen und iczlichen scheppen mit XXX der kurzen. (139.)

61. Ad idem. Der richter hies einen man sitczen in di vier penk; do wold er nicht tun; do stund der richter auf und nam yn bey seinem mantel und wold yn in di vier penk haben geczogen; des slug er dem richter den mantel aus der hant, das es di scheppen sahen. Dorum wart er auch dem richter getailt mit LX schilingen u. ickleichem scheppen mit XXX. (140.)

62. Ad idem. Das ist kegen Telcz getailt: Als oft der richter einen man selb fur den vier penken heisset sweygen und er daruber redet, als oft sol er vorpussen mit LXXII hallern ader mit einem halben vierdung. (141.)

63. Ad idem. Das ist getailt kegen Coln: Antwort ein man fur gehegtem gericht ee man auf yn claget, er tut es czu unrecht und sol es vorpussen mit XII hallern. (142.)

64. Emenda proscripti post mortem. Das ist getailt kegen Coln.: Wir tun kunt, das ein iczlicher vorczalter umb ein toten an alle widerrede jar u. tag den Perg sol meyden u. darnoch wen er denne seiner widersacher hulde hat, ee er in Perg get, so sol er den scheppen eine mark geben und dem richter eine halbe mark.

65. Pro interfecto. Es ist auch pilleich, das kein vorczalter an des richters lawbe in den Perg icht gee, wen es stet geschriben: „proscriptus pro quacumque causa qui fuerit, semper caret jure suo. It. quidquid de proscriptis ad gratiam venientibus derivabit, duae partes ad judicem et tertia pars ad juratos pertinebit.“ (257.)

66. Umb todslege. Umb todslege gevallen dem richter V mark u. den scheppen czwen. (181, 257.)

67. Emenda pro claudicatione. It. Umb ein leem (also vorstecz ein abgeslagen glid ader ein aufgeworfen glid) gevallen XIV mark: Czehen deme selbscholden, drey dem richter u. eine den scheppen. (181, 257.)

68.a) Emenda pro vulnere duelli. It. Umb ein kampwunde, douon gevallen czehen mark: Siben mark dem selbscholden, czwen mark dem richter und eine den scheppen. (257.)

It. Si propter vulnus duelli coram iuratis reo amputatur manus, per hoc satisfactum est judici et actori. (4.)

68.b) Cum juratus aliquis debet causam aliquam comprehendere juramento suo, non imponit manum super crucem, sed pollicem manu includit, alios sequentes duos digitos erigendo. Et si petit, per alios suos conjuratos debet de forma juramenti informari et vulgariter dicendo „holung“ habet, sicut alius jurans. (2.)

69. Emenda pro vulnere duelli. Pro vulnere duelli judici cedet media marca; si autem vulneratus duellum coram judicio indixerit et adversarius eidem componere voluerit, cedet marca. Si vero circulum intraverint et ad sedes venerint et adhuc componere voluerint, cedent judici duae marcae. Si vero super falangas venerint, adhuc componere volentes, judex tres marcas habebit. Si autem falangis extractis pugnantes congressi fuerint, adhuc componere volentes, judici in tribus marcis reus respondebit. (XLVI.)

70. Umb plutrunst. It. Umb ein plutrunst gevellet dem selbscholden ein halbe mark, dem richter XVI gros und den scheppen acht gros. (257.)

71. It. Umb heimsuchen wirt er uberwunden als ein recht ist, das ist der hals. (181, 257.)

72. Umb rerawben. Umb reraub wirt er uberwunden als ein recht ist, das ist der hals. Kumpt es ym aber darczu, das er der dreyer sachen mit dem richter ablegen sol, das mus er tun, wy er genade an ym vindet, und auch an den scheppen mit der selbscholde willen.

73. Umb plabslege. It. Umb plabslege, do geuellet dem selbscholden ein vierdung, dem richter u. den scheppen $1/2$ vierdung. (181, 267.)

74. Umb volleist. It. um ein volleist an einem toten geuellet dem selbscholden eine mark, dem richter und scheppen I mark. (181, 257.)

75. Umb ein urhab. Umb ein urhab an einem toten, wer domit voruellet, als ein recht ist. Umb ein weglage, das ist ein kleiner frevel, eyn grosser phennik dem richter. (181, 257.)

76. Von fursprechen. Umb die fursprechen, wen ir merket, das di fursprechen den leuten czu swer sein, so muget ir yn selber ir lon setczen, wy euch gut dunket. (257.)

77. Was rechtens der richter hat umb ein kampwunde. Cives Czasslavienses scripserunt sic: Praemissis servitiis. Ir heren! Wir pitten ewer bescheidenhait, das ir uns des weyser macht, was di puss sey kegen den richter und den scheppen umb ein kampwunden, di bewart wirt als ein recht ist und geclagt und darnoch bericht wirt mit des richters gunst, also das es ym nich schad an seinen rechten. Sententia: Dem richter II mark und den scheppen $1/2$. (170.)

78. Emenda umb ein plabslag. Pro percussione dicta plabslag solvitur judici talentum et percusso duo, et quot sunt plagae numero, totiens solvitur emenda praedicta.

Post art. 272.

79. De judicis emenda. Ubicumque judici cedit emenda, sive magna sive parva fuerit, induciare debet reum XIV diebus; quibus finitis aliquo juratorum praesente accipiat emendam suam.

Quod si neglexerit, illi emendae non tenebitur aliam accumulare. Et semper coram aliquo juratorum accipiat emendam suam. (IX.)

80. Emenda de injusta mensura. It. volumus, ut quicumque hominum, virorum vel mulierum, cum injusta mensura inventus fuerit, vel mensuram statutam (sic!) aridorum vel humidorum, vel cum injusta ulna, pondere vel libra, unam marcam dabit juratis. Si secundario inventus fuerit, dabit duas marcas; si tertio, manu carebit, vel eam si voluerit redimere, det decem marcas, de quibus duae partes cedent judici, tertia juratis, si non reus veniam consequetur. (V.)

81. Quod emendae non sunt majores camerario praesidente. Item quaesitum est a Coloniensibus, utrum emendae sint majores, camerario praesidente judicio, quam judice civitatis; quibus responsum fuit, quod non est licitum juratis majores poenas delinquentibus imponere, quam quae in privilegiis jurium sunt conscriptae. (11.)

82. Emenda pro minori culpa. It. Quaesitum fuit ab eisdem, quid camerario sententiari debeant pro minori culpa, sc. pro cespitatione unius verbi; quibus responsum fuit, quod unus grossus vel XII parvi. (12.)

83. Emenda pro vulnere duelli. It. eisdem, cum quaererent de jure camerarii, sententiatum fuit, quia tamen unus judex in civitate esse debeat, cui pro emenda vulneris duelli quantum ad compositionem tres marcae solvi deberent, quarum tertia pars esset juratorum. (13.)

84. Emenda pro minori culpa. It. sententiatum fuit hic: Cum Martinus de Polna et Heinricus Stelin coram d. Heinrico, capitaneo regis Bohemiae, qui nomine regis judicio praesidebat, placitarent, quod secundum jus civitatis pro minori culpa unus solidus parvulorum vel unus grossus solvi deberet. (14.)

85. De emenda eadem. It. sententiatum fuit eidem domino de Lippa, cum pro minori culpa et emenda decem marcas peteret, allegans quod jus regis hoc postularet, si ipse dominus rex personaliter in civitate secundum jus civile judicio praesideret, in emendis, quae de ejus gratia et favore

in privilegiis jurium civitatis conscripta super excessibus quibuslibet essent, de his etiam ipse contentari deberet. (15.)

86. De emenda regis. It. interrogante eodem domino, cum jus regis majus esset quam jus civile, utrum non secundum hoc emendae juris regii emendas juris civilis in magnitudine excedere non deberent? Sententiatum fuit, quod juratis civitatis tamquam subditis dom. regis non esset licitum aliquas novas emendas majores illis, quas in privilegiis jurium civitatis de gratia regis sibi indultas conscriptas haberent, dictare vel invenire; cum inferior in superiorem imperium non habeat nec subditorum esset suis majoribus legem imponere, sed e converso. (16.)

87. De eodem. It. quaesitum fuit a dicto domino de Lippa: Ex quo Chuttnenses sententias et jura sua in Iglavia quaererent, et ipsi dom. regi vel ejus vicario pro emenda minori X marcas sententiarent, utrum non idem in Iglavia fieri debeat? Super quo sententiatum fuit, quod Chuttnenses, si hoc facerent, non jus, sed malam consuetudinem in hoc servarent; unde cum mala consuetudo non pro lege sit tenenda, sed tamquam corruptela exstirpanda, dom. rex vel ejus vicarius quicumque secundum jus civitatis judicio praesidens, in emendis quibuslibet, quae in privilegiis jurium civitatis notantur, contentari tenentur. (17.)

88. De intimatione adventus camerarii. It. sent. est eidem domino de Lippa, quod vicarius d. regis nomine regis in civitate judicio praesidere volens ad minus judici et juratis et illis, contra quos habet placitare, terminum unius quindenae, hoc est duarum hebdomadarum, praefigere debet et suis litteris intimare et juratos aliarum civitatum, si causa gravis fuerit, et praecipue illarum, quae eodem quo utitur civitas, in qua vult placitare, utuntur jure, sibi assumere, nisi forte ex causis arduis negotiorum regis vicarium quindenam oporteret praevenire. (18.)

89. Ein urtail umb ein volleist an einem toten. Di von Eylaw schriben also: Ein man quam fur vns und clagt auf einen andern man umb ein volleist an einem toten seines kindes. Des sprach ein ander gemeiner man, der do pey stund: „Du tust ym gar recht; er ist di weil daheim gewesen

und hat geslafen.“ Des fragt der richter, ab er es nicht vorpussen sulde und ab auch iener czu seinem rechten komen mochte, den man der volleist czeiht. Wir tun auch euch kunt czu dem andern mal, das derselbe man clagt umb ein urhab an einem toden. Do nam der, dem man schult gab, einen fursprecher und derselbe fursprech, der viel an der antwort, do es suld geantwort haben. Do fragt der richter, mit wë er vorvallen were. — Do uber wart geteilt also: Uber das erst, das der gemein man gesprochen hett, „er tet ym gar recht, er wer di weil doheym gelegen und hett geslafen“, diselbe red sol er mit XII hallern vorpussen ader mit einem grosen phenning. Czu dem andern mal teil wir euch, das der, den man einer volleist czeiht an dem toten, wol zu seinem rechten mag komen und umb die volleist sol antworten.

Czu dem dritten mal tail wir euch: Sintdemmaln und ir uns geschriben habt, „do der fursprech sold antworten, do vil er an der antwort“, und habt uns nicht geschriben, wye er gevallen sey, do fragt wir di scheppen, di ir uns gesandt hattet, wie er gevallen wer; di underweysten uns, er hett nur nicht gesprochen ader wy er mit Cristen namen genant ist, doch hett er yn mit rechten namen genant. Daruber teil wir euch czu einem rechten: Ist das, das er yn mit rechten namen hat genant und halt nicht darczu gesprechen hat, ader wy er etc: er hat dennoch wol geantwort und ist mit keiner puz vorvallen. (164, Roeszler p. 58).

Post art. 284.

90. De emptionis et venditionis coactione. Quaeritur, an judex possit compellere quemlibet ad vendendum res suas. Solutio: Si aliquis habet res venales expositas ad vendendum, recte compellitur vendere, et si mihi non vult vendere, tenetur mihi actione nundinarum. Si autem non habet expositas ad vendendum, et tunc distinquitur: Aut est tempore necessitatis, et tunc compellitur, aut non tempore necessitatis, tunc non compellitur; quia nemo cogitur invitus vendere rem suam. Et est dicta necessitas potissime ad victualia referenda et non, quod qui rem vendendam suscepit, ut pretio utetur, periculo suo rem habebit.

Post art. 289.

91. Das ist hye getailt: Porget ein purger einem gast icht, das er gelobt hye czu gelden auf einen tag, und tut er des nicht, nach demselben tag begreiffet er seines gutes icht hie in der stat: er helt es mit dem rechten auf.

Post art. 298.

92. De exceptione testium. Si quis hominum de aliqua causa vel culpa cum testibus se expurgare debuerit et si adversarius ejus contra aliquem testium excipere habuerit vel aliquem eorum rejicere: hoc faciat, antequam manum cruci imponat; quodsi non fecerit, juramentum ejus stabit.

Post art. 299.

93. Kein man mag purgen recht haben umb gelt. Das ist auch gemacht, das umb gelt kein man purgen recht mag fursetzen, sunder er sol so czuhant antworten als iener tet, fur den er purg ist worden, und sol auch in XIV tagen vorrichten, was man auf in erstët. Aber umb wunden und unczucht hat ein man wol purgenrecht drey XIV tag. (184.)

94. Von einer toten purgschaft ein urtail. Cives Colonienses super Albea scripserunt: Es ist gescheen, das unser purger und mitpurger umb einen, der verderbt ist, mit den beschuldigten umb den toten sein vorpurgt worden u. vorvestet mit uberwet uncz auf ein recht, als di purgen mit den beschuldigten all miteynander mit gesampter hant gelobt haben czu rechten steen fur den camerer, wenn er gepewt. Des hatt er prief gesant fur seiner czukunft etlich tag czu uns, das alle di icht czu clagen ader czu schaffen haben fur ym, sich darczu berayten sullen. Des ist es gescheen, das der camerer quam und hegt ein gericht. Noch der hegung des gerichtes quamen, di den toten vorterbten, und warten des rechtens, das yn beschayden was, und lavtmerten sich do als oft als si sem bedorften czu einem rechten. Nach sulchem lautmeren quamen di beschuldigten ein teil und nicht alczumal u. begerten purgen recht. Des kunden wir nicht finden darumb das der camerer selber das gerichte zass u. haben das vorschoben

uncz an ewer weisheit u. pitten uns sein ynnern durch unsers dinstes willen. Darnoch traten di vorgenanten purger dar u. iagten an einen rechten urtail czu dervaren, sint si der beschuldigten nicht gehaben mochten, wen si vorfluchtig weren worden, ab si sich nu nicht pillicher czu irem gut halden sullen denn ymand anders, wenn si mit yn mit gesampter hant gelobt hetten. Des wart yn getailt, das si des neher weren, den ymand anders.

Des traten di vorderer an tem toten dar u. fragten, was nu di beschuldigten bestanden weren, wenn si dem rechten nicht getrawet hetten u. si an demselbem tag u. offenlich u. frevelich czu kirchen u. czu strasse gegangen weren, wissentlich scheppen u. andern erbern lewten. Darumb wir si vorczalt haben.

Noch dem do di vorczelung geschah, des traten aber di purgen dar u. liessen yn eruaren an eynem urtail, sintemal u. man czu dem selbschol ein recht hett getan, ab si nu nicht ledig sulden sein, ader was darumb ein recht wer. Des haben wir auch darumb, das si sich des gutes ee vorvangen haben, ee si sich aus der purgschaft geczogen haben, vorschoben uncz an euch u. pitten fleissichlich das ir uns der czweyer sach weyser machet durch unser dinstes willen: Der ersten, ab si purgenrecht mugen gehaben, der andern, ab si der purgschaft ledig mugen sein noch allen den teydingen u. reden, als si vor geschriben steen, ader was darumb ein recht sey.

It. interrogabant nomine domini camerarii et ipsorum, utrum aliqua protractio judicii, cui camerarius praesidet, fieri posset. Quibus responsum fuit, quod ita fieri posset.

It. sententiatum fuit quoad primum: Noch der vorgeschriben red tail wir euch czu einem rechten, das di purgen wol purgenrecht mugen haben. Quoad secundum: Noch der andern sach tail wir euch, das di purgen der purkschaft nicht ledig mugen sein. (249.)

Post art. 318.

95. De furto minorum annis. Sciendum est: Quaesitum est, an impubes rem alienam amovendo furtum faciat.

Et placet, quod furtum ex affectu consistit; tamen propter hujusmodi furtum non est sententiandus criminose, sed corrigendus ut supra.

96. Qui bina vice de furto est accusatus. Bina vice accusatus pro furto, quamvis furtum apud ipsum inventum non fuerit, quivis etiam se expurgaverit: adhuc postea semper a testimonio rejicitur ut infamis.

97. De fugiente pro incusatione spolii. Di von Malein frageten also: Czwen man sassen in einem leythaus, ein Behem u. ein Deweczer. Do sprach der Deweczer u. czeigt mit dem finger auf den Behem: „Der hat mich newlich gephandhaucht u. geraub meines gewandes in dem wald.“ Do sprach der wirt czu dem Behem: „Der czeihet dich, du hast yn gerawt in dem wald.“ Do sprach der Behem: „Des hab ich nicht getan.“ Do sprach der Deweczer: „Er hat es getan; ich kenn yn wol.“ Bey der rede sassen schoppen; di namen den Deweczen u. den Behem, u. furten si fur den richter u. sandten noch mehr scheppen u. legten yn die rede fur. Do hies man den Behem purgen seczen. Der sait, er wold gern purgen seczen, er wer unschuldig. Und diweil er also fur dem richter u. den scheppen stund, u. sein nachgebawer wolden fur in gesprochen haben, da ruckt er ein messer aus dem mantel u. stach umb sich u. wart fluchtig. Da lif im das gericht nach, da kert er sich umb u. weret sich, ydoch ward er geweldigt u. gevangen. — Daruber wart getailt: Wen er auf fluchtigem fuz gevangen wer umb rawb, man sol czu ym richten des czu einem rawber. (163.)

Post art. 329.

98. De hereditatis praescriptione quando sit inchoanda. Praescriptio a die traditionis et resignationis hereditatis coram judice facta initium capit et non a die venditionis et emptionis. Et ex hiis sententiandum est: Si occurrerit casus pro pueris fratris, si per eorum possidendo legitime praescripsit, cum testamentum ejus, si quod fecerit, sufficienter probatum stabit. Sicut in tali casu: Fratribus tribus legata sunt bona per patrem eorum relicta aequaliter dividenda;

senior frater de bonis hujusmodi se intromittens mediocri fratri suo partem mediam eorum dedit, junior autem ad partes remotas declinans et cum post octo annos tempore pestilentiae reversus fuisset, fratrem seniorem, qui uxorem et pueros reliquerat, intestatum decessisse inveniens, petivit a fratre mediocri partem suam. Qui respondit, quod fratris esset secum dividere ea quae habet. Isto modo a consobrina sua, sc. ab uxore fratris sui senioris, cum similiter portionem suam repeteret, respondit, quod nihil de suo haberet nisi bona per maritum suum sibi dimissa cum ejus potius possideret; petens insuper pro se sententialiter inveniri, cum et maritus ipsius et ipsa cum pueris suis pluribus annis sine impetitione bona talia tenuissent, utrum eis per aliquem possent decertari?

Responsum, quod petitio talis mulieris et puerorum ejus non est admittenda, sed juniori filio debet pars sua tertia ab utrisque partibus assignari, et sic vidua relicta super parte tertia fratris senioris una cum pueris suis praescripserunt, fratri vero juniori super parte sua talis praescriptio, si tamen aliud non obstat, nullum praejudicium generavit.

Post art. 333.

99. De resignatione et solutione hereditatis. Sententiatum est Czaslaviensibus, quod hereditate vendita prius debet fieri pecuniae pagatio per ementem, quam hereditatis resignatio per vendentem. (45.)

100. De eodem. It. sententiatum est eisdem: Si homo vult alteri coram judicio aliquam hereditatem resignare et alter impetit eandem: non debet admitti resignatio, nisi prius in eodem vel saltem in proximo sequenti judicio fiat impetitionis dissolutio; per hoc enim breviatur et praeciditur materia litigandi. (46.)

101. De impetitione hereditatis. Das ist auch kegen Czasslavs getailt: Wer dem andern ein erb ansprach macht und noch der ansprach still sweyget jar u. tag, das er mit ym umb dasselbe erb nicht taydinget, der mag im hin noch dasselbe erbe nicht abgewinnen. (47.)

102. De impetitione hereditatis. Si heredes petunt, induciari debent per judicem et juratos a primo ad secundum, a secundo ad tertium, ut inquirant, quos pro occupatione bonorum ad ipsos hereditarie devolutorum habeant et debeant impetere via juris.

103. De non-impetitione hereditatis. Des ist auch do hin getailt: Wer erb u. eygen, nochdem und es ym fur richter u. fur scheppen wirt aufgegeben, jar u. tag an ansprach hat gessessen, den mag man furpas von recht nicht ansprechen. (49.)

Post art. 336.

104. Item de obligatione. Wenn manch man ist schadhaft worden von erb setczen, wenn das oft ist gescheen, das einer fur einen scheppen heymelich sein erb einem setczet, u. darnoch aber fur einem andern scheppen dasselbe erb einem andern man setczet u. wen dovon groser krig ist oft czwischen leuten gescheen: habent di scheppen das gemacht, das man kein erb heymelich einem man fur einen ader fur czweyen scheppen sol lassen vorsetczen, diselben scheppen sein denn des gewiss, das dasselbe erbe ee nymant vorsatczt sey. Sunder wer sein erb vorsetczen wil mit willen, juden ader cristen, der sol das in einer morgensprach ader in einem gericht fur den scheppen tun u. do sol man es denn vorprifen u. vorschreiben als czwischen yn gerett wirt.

Das ist auch gemacht: Pittet ein man den richter, das er ym seinen gesworen poten leihe, er wolle in eines purger haws eines gastes gut vorpiten; wen derselbe gesworn pot in desselben purger haws komet, so sol er benennen, fur wy vil ader fur wen er desselben gastes gut vorpewt u. von wer wegen er es vorpiet, u. sweygt der wirt darczu stille ader spricht also: „Ich hor es wol, ader ich wil das gut nicht aus lassen“, ader spricht ettwas anders, das dem gleich ist, u. let des gastes gut doruber aus: er mus das gelten, da fur das gut vorpoten was, ab der pütel des vorpitens gestët u. der rede, di hy vor von dem wirt geschriben ist. Spricht aber der wirt also czu dem pütel: „Desselben gastes gut ist nichtes

nicht in meiner ynunge", wil ym des iener gelauben, der das gut hiess vorpiten, der wirt mus es begreiffen. Spricht er aber also: „Ich nem mich umb des gastes gut nicht an u. wil sein nicht warten", so mag der pütel dasselbe gut in des richters gewalt furen, czihen ader tragen u. do pleibet es also lang, uncz das er es von ienem entwirret, der es hiess vorpiten.

105. De hereditatis obligatione et venditione. Omnes hereditates obligatae et conscriptae in libro civitatis venditae si fuerint, emptor earum creditoribus solvere tamdiu oportebit, donec ipse vel creditor forum, pro quo dictae hereditates emptae dinoscuntur, tenere reclamabit, et quicumque ex hiis eas tenebit, habita interrogatione ad illum derivabunt. (83.)

Post art. 364.

106. De hereditatibus quantum ad vrkund. Quamvis heredes viventibus parentibus super bona ipsorum, quod eis morientibus ad ipsos devolvantur, nec jus, quod vulgariter vrkund dicitur, dent, nec exactionem seu contributionem de bonis hujusmodi solvant: tamen adhuc bona repetere possunt talia pleno jure.

107. De obligatione domorum. Vorseczt ein man dem andern sein haws fur gelt u. iener, dem das vorseczt wird, nimpt nicht aus den prant: vorprinnet denn dasselbe haus, es ist dem vorbrunen, dem es ist vorsatczt, und derselbe mus sich furpas an der hofstat lassen genugen. Nympt er aber den prant aus, so prinnet es ienem, des erb es ist gewesen. (63.)

108. De hereditatis obligatione. Das ist hye getailt czwischen dem Mertem von Poln u. Cunraden dem Walch: Setczt ein man sein erb czweyen, einem ee, dem andern hernoch, mit gutem willen u. an notrecht u. nicht umb gut, das in der tauel erstanden ist, ee das di satczung geschach, und kumpt der ander czu dem richter und leet ym dasselbe erbe eygen ee der erste: der dem es ee gesetczt was, der wirt der ander; u. das ist douon, wen eygenschaft pesser recht hat wen satzunge. (56.)

109. De eodem. Das ist auch hie getailt: Wirt ein haws ader ein ander erb vorseteczt u. geeigent czweyen, einem vor und dem andern noch, der erste gibt dem wirt einen tag, der in dem haws wonet, das er in dem haus pleibe, u. darnoch kumpt der ander czu dem richter und iaget noch einem rechten, sintemal und er alle recht mit dem haus also wol hab getan sam der erste, ab er das haus nicht mit recht muge vorkauffen u. ab man ym es nicht sol rawmen. Daruber ist geteilt: Man sulle dasselbe haws dem andern von recht rawmen u. er es auch wol vorkauffen, des erst aber sol vor dem vorkauffen ee sein werung genczlich nemen u. der ander darnoch. (57.)

110. De hereditatibus plura. De hereditatibus quantum ad eorum possessionem et hereditariam successionem, arrestationem, venditionem, emptionem, obligationem, resignationem, appropriationem et omnem alium modum circa ipsas contingentem, et jure emphiteotico et feudali et privilegiis sententiae, sicut in theutunico vel latino aliis civitatibus sunt transmissae vel in futurum transmittentur, sicut in sequentibus sunt notatae.

111. De appropriatione hereditatis. Cristans des platners protpank wart Gedrutten geeignet fur ein tail, u. noch der aygnung nam si czins von derselben protpank; und quamen darnoch fur gericht und fragt an einem urtail, ab si diselbe protpank nicht mit recht mocht vorkauffen. Da wider sagt Cristan: Sintemal und si der protpank genusse u. czins dovon nem, ab si nicht diselbe protpank also lang suld halden, uncz das er si gelosen mocht, ader was ein recht wer?

Do wart getailt: Sint si den czins vou der protpank nem u. ir genuss, si must si also lang von recht halden, uncz das si Cristan von ir geledigen mocht. (58.)

112. Alia sententia pro agro Dasselbe wart auch getailt umb ein acker, den hat Peterman Hilbrant der Rudolfin vorsaczt: Sintemal und si den acker geseet hett u. sein genossen hat, si suld yn noch recht so lang czu phant halden, das si yn nicht vorkauffen macht, uncz das yn der Petrman

von ir gelosen mocht. Und auch also den nucz von dem acker, si darff nicht noch der statrecht abslahen an dem gelt, si wold es denn noch gotlichem rechten tun u. wold ir sele ansehen. (59.)

113. De non-habente jura post resignationem hereditatis. Das ist vnsern purgern hie zu der Ygla getailt: Nochdem das ymand einen hoff, einen acker ader welcherley das erb sey, zu geeignet wird, so hat iener furpas keinen gewalt darauf czu seen, czu meen, czu ackern, czu sneyden, ader ackerteil czu nemen, ader keinen nucz dauon emphahen, denn sunder also uerre als ym sein iener gan, dem es ist geaygnet. (52.)

114. De amissione hereditatis propter non-solutionem census. Das ist auch hie geteilt: Findet ein man drey iar nocheinander umb czins, der ym in dreyn jaren von seinem purkrecht suld sein geuallen, nicht phandes: jener vorlewst das purkrecht u. der her unterwindit sich sein czu einem erbe. (54.)

115. De heredibus adoptivis. Heredibus carens potest sibi puerum vel pueros virilis vel muliebris sexus in heredes adoptare et ipsos bonorum suorum successores et possessores constituere, et eodem modo heredes hujus possunt ipsis alios pueros adjungere et pares facere conditione consanguineorum suorum, qualibet contradictione quiescente.

Post art. 369.

116. De homicida hospite fugitivo. Hospes si homicidium facit et in claustrum causa pacis effugerit, tunc si res quae ducit vel habet, alterius sint civis, ipse fugitivus fortassis extitit vel conductus ut ipsas res ad talem locum duceret vel portaret: de rebus hujusmodi non judex nec jurati nec uxor vel amici occisi se intromittent (res ejusdem obtinebunt), sed ille, cujus fugitivus vel conductus dinoscitur esse; secus autem fortassis esset, si civis ex eo res sibi usurparet, quia hospitem haberet sibi in debitis obligatum.

117. Nota de homicidio. Die von Patlawn fragten uns, was rechtens daruber wer: Ein man wart begriffen auf

fluchtigem fuz und ein ploses plutiges swert in seiner hant, nochdem u. man yn umb einen totslag hett beczigen. Daruber wart getailt: Wurd er des uberwunden mit scheppen, sam ein recht ist, er suld die geczewgen leyden und mocht seyn lawken nicht fur geczihen. (162.)

Post art. 382.

118. De juramento homicidii. Quicumque pro homicidio accusatus fuerit per simplicem querimoniam, in cruce se solus expurgabit. Et quicumque civium habet intra muros civitatis de hereditate ad XXX marcas, pro homicidio potest fidejubere. Si quis pro homicidio incusatus fuerit, volens se expurgare, metseptimus in cruce suam innocentiam comprobabit cum viris fidedignis, tamen in hunc modum: Accusatus primo jurabit, se esse innocentem, alii tres jurabunt, se vidisse innocentiam suam, ultimi tres jurabunt, illos quatuor juste jurasse. Similiter jurabunt, qui defendendo vitam propriam aliquem occidunt et si accusatus fugam dederit, nolens comparere. De praedictis XXX marcis cedent actori XXIII, judici quinque, juratis vero duae. (XLIV.)

119. De homicidii proscriptione. Pro homicidio si quis proscriptus fuerit, sine omni contradictione civitatem anno et die evitabit. Si autem transactae anno gratiam inimicorum habuerit, antequam civitatem intret, juratis marcam dabit, judici mediam marcam. Quicumque in una civitate domini regis proscriptus fuerit vel in alio aliquo loco, in omnibus civitatibus et in locis regni et terminis proscriptus habeatur et nullus baro vel nobilis vel miles vel provincialis regni ipsum tueri vel defendere praesumat. Et si quis proscriptus fuerit et postea detentus, judicio condempnabitur. (XLV.)

120. De homicidio duelli. Pro homicidio duelli antequam duellum indictum fuerit, judici cedet marca; si autem indictum fuerit, judex II marcas habebit; si circulum ingressi ad sedes venerint componentes adhuc, judici cedent tres marcae, Si ad falangas venerint et adhuc componentes, judex quatuor marcas habebit. Si falangis extractis pugnando congressi

fuerint, compositionem adhuc admittentes, judici cedent quinque marcae. (XLVI.)

Et postquam vulnus aut homicidium a juratis rationabiliter accusatum fuerit, duellum sic est indicendum: Causidicus actoris sic dicat: „Conqueror Deo et dom. regi et vobis, dom. judex et juratis civibus universis tam pauperibus quam divitibus omnibus, qui pace et gratia uti desiderant, quod (talis) venit ad locum (illum), ubi meus amicus (talis) pacem et gratiam habere debuit et in eo violavit pacem Dei, regis et terrae, et percussit ei manifestum vulnus duelli, quod jurati perviderunt et pro vulnere duelli accusarunt". Si autem fuerit pro homicidio, sic est dicendum: „Percussit ei manifestum vulnus, per quod de vita migravit ad mortem, quod jurati perviderunt et pro vulnere duelli accusarunt; quod si profiteri voluerit, a vobis judicium super eo requiritur, sed si negaverit, ipsum profiteri compellet cum suo corpore contra corpus ejus, cum suo propugnatore contra suum, cum omnibus attinentiis, quae de jure ad duellum pertinent, ipsum profiteri compellet hodie, die et judicio, secundum quod jurati dictaverint vel consules consenserint. Et requirit a vobis, d. judex, justam sententiam sibi ferri, si duello taliter ipsum salutaverit, quod duello sibi respondere teneatur." (XLVI.)

121. W y m a n e i n e n t o t e n b e s a g e n s o l. Das ist kegen Ronaw getailt: An einem toten mag man nicht mer kampwunden besagen denn eyne; was der andern wunden sein, das sint alles plutrunst. (144.)

122. W y m a n k a m p w u n d e n s o l b e s a g e n Das ist auch hie getailt: Wurden einem man drei, vier oder mer kampwunden geslagen, czeiht er diselben wunden als manichen man: als vil er wunden hat, also das er iglichen einer czeiht: ein iczlicher mus ym umb ein kampwunden antworten. Czeiht er aber der wunden aller einen man, der antwortet nur umb ein kampwunden u. di andern wunden, wi vil ir sein, weren czu plutrunst. Noch einem toten mag man aber nur ein kampwunden gelegen, wy man sy legt auf den, der den totslag getan hat ader auf einen andern; wy vil der ander wunden sein, di werden alle czu plutrunst geachtet. (146.)

Post art. 389.

123. De incendio si quis captus fuerit. Pro incendio si quis captus fuerit, igne peribit. Si vero incendium fecerit et effugerit et postea deprehendatur, et si minas incendii ante fecerit, cum septem viris convincetur. Si autem in fuga detentus fuerit, iterum cum septem viris convincetur. In incendio si quis furtum fecerit valoris XL denariorum, suspendatur. Et si quis facto incendio aliquem vulneraverit, victus tribus testibus decolletur. Si quis vero evaginato gladio in incendio aliquem vulnerare voluerit, victus duobus testibus manu privetur. Et si aliquis alteri minatur incendium coram honestis viris, qui audiverint: ille cui minas incussit, si vult, potest eum convincere mettertius; si autem non vult, quod non audivit, per alios tres viros, qui audiverunt, potest cum convincere. (XXXI.)

Post art. 394.

124. De rebus furatis. De furto omnes res quae impetitae fuerint et inventae, reddi debent invaso et residuae, de quibus est suspicio, quod sint subtractae, judex mediam partem et jurati medietatem aliam tollent.

Post art. 400—402.

125. Von hawssuchung. Di purger von Czasslabs fragten uns, was rechtens darumb wer: Einem purger wart gewant u. ander sein hab gestolen. Der pat den richter, das er haussuchung in eines andern purgers haws tet u. do er yn hin weiset. Und do der richter dar quam u. fleisiclichen suchet, do vant er nicht. Darnoch wol uber acht tage quam er wider czu dem richter u. pat den durch eines rechten willen, das man ym den vorgenanten man, do er sein gut gesucht hett, vorpurget auf ein recht, wann er wold yn nicht vorwissen, er wer an seinem gut schuldig u. wold yn halt uberwinden, das er ym sein gut vorstolen hett ader er wold nit puss bestanden sein. Do diser man fur den richter quam, do mocht er nich purgen gehaben, do legt man yn gefangen in eysereme pant u. do das gericht darnoch war, do furt man yn aber fur, jener aber, der yn sold uberwunden haben, der entwaich und quam nicht fur.

Daruber wart getailt: Sintemal und er sich bey der puss vorwilkurt hett u. er sich an dem ersten hawssuchen nicht genugen lassen hett u. yn in eysernem pant pracht hett: er sold das vorpussen mit der hochsten puss, di an einen totslag allein in der hantuest stet geschrieben, das sein XIIII mark, dem selben schollen czehen u. richter u. scheppen vir. Hett er sich aber nicht vorwilkurt, noch ienen in eysereme pant pracht: so dorft er nicht haben vorpusset, sunder jener hett genug eren daran gehabt, das er mit eynem rechten ledig wer worden. (160)

126. Von heymsuchen. Omnes unanimiter ratum habere volumus, ut omnis invasor domus capite puniatur. Tali autem modo vincetur: Domesticus, qui invasus est, ex utraque parte domus suae duos vicinos suos habeat testes; quos si habere non potest, unum habeat trans viam, alium vero vicinum suum et alios probos viros. Et si eundem invasorem vivum aut mortuum in domo sua hospes detinuerit: praedictis testibus convictus vel uno jurato, sibi inferat sententiam capitalem. Si autem invasor quocumque modo effugerit et post hoc innocens esse voluerit, cum probis viris se metseptimus in cruce expurgabit vel uno jurato. Si vero simplex querimonia de aliquo invasore proposita fuerit, solus se in cruce expurgabit. (XLIII.)

127. Quum unus invadit alium violenter vel arroganter. Si quis alium praesumptuose vel arroganter invaserit et laeserit vel vulneraverit vel alio modo male tractaverit, et si invasus se et sua defendens invasorem interfecerit in domo vel extra: veritatem invasionis et defensionis metseptimus approbabit. De omni mutilatione et laesione, de quibuscumque jurati super fidem suam dixerint, quod sit leme, ratum habeatur; si autem percussor se excusare voluerit, mettertius in cruce poterit se excusare. (XLIX §§ 3, 4.)

Post art. 424.

128. De judice et judicio (in civitatibus). Nobis civibus expedire videtur, ne in aliqua civitate regni plures sint judices quam unus, propter concordiam et pacem; et quamdiu

aliquis judicio utitur, si ante juratus fuerit, loco jurati nullum poterit accusare. It. statim sumpto judicio juramentum in sanctuario praestabit, quod justum judicium nec propter personas nec propter munera corrumpat, sed pauperi sicut diviti judicet secundum legis formam institutam. It. si jurati in matutino colloquio aliquem accusaverint et si judex in judicando negligens exstiterit, jurati innocentes erunt et judex in culpa remanebit. (VIII.)

129. Quomodo se judex habere debet de querimoniis contra eum factis. Si contingat aliquem de aliquo judice querimoniam in judicio movere, judex aliquem ex juratis ponat loco sui et de omni querimonia respondeat sicut alter homo. Si autem respondere noluerit, jurati dicant sibi, quod ipsum super hiis coram majori judicio velint accusare, secundum verbum legis: Tu legem patere quam ipse tuleris. (X. §. 1.)

130. De losunga judicis. Einem richter sol man ein haws von dreissig marken in der stat-losung frey lassen; hat er aber ander gut, dörffer, mayerhoff, mül, czinsgelt ader varendes gut, do sol er vorlosungen sam ein ander purger; ydoch sehen di scheppen, das er wol furderlich ist, das di losung schir geuall, u. sich darumb müet mit reyten u. mit geen fleisicleich, so sullen si ym von gnaden ettlich erung tun von der losung. (257.)

131. Di scheppen ader di losunger, ab yms di scheppen derlowben, haben ganczen gewalt czu haysen, czu phenden, czu fahen u. twingen, di ir losung beczeit nicht vorrichten, u. mugen auch puss darauf gesetczen, sam si czu rat werden; ydoch was puss davon gefellet, di sol man mit sam der losung der stat czu pesserung anlegen. (191.)

132. Wer ein gesessen purger in der stat ist u. auf dem lande dörffer, mayerhoff ader lehen ader ander erb u. aygen hat, do ym czinsgelt von gefellet: der sol czu allen czeiten sam ander purger in der stat von irem gut losungen geben von demselben czinsgelt. Und das ist darumb gemachet, wenn armen leuten in der stat ein grosse stewer an der losung abging, suld dasselbe czinsgelt losung frey sein. Und auch

darumb, das diselben purger von demselben czinsgelt noch pern dem kunig geben, noch in dy herfart reyten, wy wol ir holden pern geben, ydoch an irem czins get yn nichtes nicht ab. Das diselben purger aber sprechen, man sol yn dasselb czinsgeld befriden von der stat, ab si losung do von geben sullen: das ist ein kranke befridung, wann mayerhoff, di nahen pey der stat sein gelegen, und ander erb mugen di purger nicht befriden, sam si gerne teten u. doch darumb so mugen si nicht losung frey gesein. Darumb auch von recht diselben purger sullen dasselbe czinsgelt vorlosungen, das si das gut, do si es umb gekauft haben, in der stat u. bey der stat derarbeyt haben. Und ob si es halt nicht in der stat derarbeyt hetten, ydoch so kauffen si u. vorkauffen mit dem gut, das yn von dem czinsgelt gevellet in der stat, u. der arbeyten u. schaffen iren nütcz u. iren frumen, do mit sam si allerpest mugen. Und dennoch mër, das das grossist doran ist, sulden si von demselben czinsgelt nicht losung geben, wenn si dovon nicht pern geben, sam di pawern tun, noch es kegen hof verreyten, sam edel leute tun: so wer es aller dinge ein freyes gut u. weren diselben purger irselbs heren in dem lande, wenn si von dem selben gut noch pawernrecht noch edler leut recht noch purger recht hetten. (192.)

133. Von des richters gewalt. Der richter hat auch gewalt, lewt czu beclagen, czu einheyschen u. czu vorczeln umb unczucht, ader umb wunden, ader umb ander semelich sach, dy czwischen yn gescheen ist, heymelich ader offenbar, in der stat gericht. Und ab semlich sach sam czuhant vorricht werden czwischen lewten, domit vorlewst der richter seines rechten dennoch nicht, wenn czu allen sulhen sachen wirt missepart nicht allein wider ienen, der do wirt ubel gehandelt, sunder auch kegen dem gericht u. kegen des kuniges u. kegen des landes frid, der an allen ubelhandeln czubrochen wirt, u. darumb ab semlich sach wol heymlich vorricht wirt, das kan dem richter nicht schaden an seinen rechten. (115.)

134. Wer sich mit dem andern vorricht an des richters wort. Prengt ein man den andern umb ayd, von

geltes wegen, in di tauel fur gericht u. vorricht sich darnoch heymelich, an des richters wort, mit derselben payder: ein iglich sol er vorpussen mit einem halben vierdung. (143.)

135. De concordia in fraudem judicis. Sententiatum est civibus in Eylow: Si judici est suspicio, quod actor et reus, ut ipsum in emendis fraudent, occulte inter se super causis, de quibus quaestionem habent, composuerint et ordinaverint, compellere potest eosdem ad jurandum, quod inter ipsos compositio non sit facta. (8.)

136. De arguitione judicis et juratorum. Volumus, ut quicunque judicem vel aliquem juratum coram judicio arguerit, stabit in poena judici in LX solidis, cuilibet jurato in XXX, tribus testibus convictus vel solo jurato. Si autem judicem vel juratum aliquem praesumptuose vituperaverit, dicendo eum vilissimum vel traditorem vel haereticum, tunc tribus diebus dominicis ibit ad parrochiam in publica stans statione in alto, coram omnibus dicet: „Si talia dixi de judice vel jurato, mentitus sum sicut vilissimus“. percutiendo se manu propria in os suum. Si talem satisfactionem contempserit, si judici et juratis placuerit, super collum suum proscribatur. Si autem aliquis alicui sibi pari vel suo concivi fecerit, poenae solidorum subjacebit, convictus sicut ante dictum est Si autem scurra vel lotarius alicui fecerit, ad statuam flagelletur et de civitate et terminis ejus pellatur. (XXIX.)

137. De termino peremptorio a judice assignato. Cuicumque dies peremptoria pro aliqua causa fuerit assignata coram judicio comparendi, si non comparuerit, testante judice et juratis, adversarius ejus jus suum obtinebit. Si autem absentiam suam legitima necessitate praepeditam probare voluerit, hoc modo procedat: Si fuerit residens infra terminos terrae, in primo suo adventu judicem et juratos adeat, causam absentiae suae ipsis lucidius declarando. Cui judex diem proximam judicii statuet et suo adversario, in quo judicio causam absentiae suae per evidens testimonium tenetur probare. Si vero testimonium, quo procedere nititur, propter vias remotas

illo die habere non potuerit, iterum ad proximum diem judicii induciabitur et ibi finaliter causam suae absentiae tenebitur comprobare. Si autem residens fuerit extra terminos terrae, infra sex septimanas protestabitur legitimam causam absentiae suae, vel jus suum perdet, omni dubio procul moto. Haec autem sunt causae, quibus necessitas legitima probari potest: Primo, princeps terrae et potestas ejus, camerarius, impedit; secundo ignis vel diluvium; tertio generalis guerra; quarto captivitas; vel spolium infra viam procedendi factum; quinto infirmitas non ficta; sexto mors uxoris legitimae, vel patris. (LXI.)

Post art. 427.

138. De non-compositione coram judicio. Das ist hie getailt: Wenn vrtail czwischen den leuten in di morgensprach von den scheppen wird geschoben u. der richter den leuten, das si der urtail darnoch czu dem nehesten gericht warten, bescheydet: welcher denn under yn czu demselben gericht nicht enkimmet u. vorsawmet es, sey ym halt das urtail czu gewinn getailt: er vorlewset dennoch u. uellet mit der sache, er beweise denne, das yn ehafte sache habe gehindert. (36.)

139. De proscripto in judicio bannito. In einem pantayding heischet man einen man czu einem mal ein u. vorteelt so czuhant, den man czu ander czeit drey gericht mus ein heyschen u. alleserst vorczelen. (38.)

140. De prorogatione sententiae in judicio bannito ad aliud judicium. Wenn dy scheppen von ir selbes wegen in einem panteyding urtail schiben u. taylen darnoch in einem andern gericht diselben urtail in demselben gericht: so sol di sach, darumb das urtail geschoben wart, werden geteydinget in allem dem rechten, als man si in dem panteyding sold geteydinget haben. (39.)

141. De arguitione sententiae coram judicio. Omnes decrevimus unanimiter et volumus, ut quilibet sententiam arguens coram judicio proprio ore in instanti arguat et emendet, excepto linguae impeditae et facundia sermonis privato. (44.)

142.a) Volumus, ut quicumque judiciaria frui desiderat dignitate in civitate Iglauiensi, quod sit civis civitatis habens hereditates; et hoc ideo, ut profectum civitatis eo melius prosequatur et propter unum annum vel duos non corrodat cives et pauperes civitatis. (LX.)

142.b) Wer das recht vorsaumet umb wunden. Das ist hie getailt: Claget ein man uf dem andern umb unczucht ader umb wunden u. vorpurget fur dem richter, das er sein clag volfure u. kumpt darnoch nicht fur gericht, u. jener auf den er hat geclagt, der kumpt: der do kumpt, der entledigt sich, der aber nicht kumpt, der ist dem richter bestanden mit der puss als hoch sam man di unczucht ader die wunden, do er umb geclagt hat auf den andern, noch den und dieselben wunden di scheppen besagen, von recht vor pussen sol. (145.)

143. Quod juratus pro se testari non potest. Cives de Kotbors scripserunt sic: Quidam servus messivit gramina domini sui; tunc venientes duae vaccae cujusdam jurati coeperunt gramina vorare et pratum conculcare; tunc praedictus servus pepulit vaccas extra pratum verberibus; tunc juratus, cujus vaccae erant, videns dixit: „Noli verberare, quum pro dampnis domino tuo satisfaciam.“ Servus vero pluries verberando eundem juratum maledicebat, sic quod vaccae moriebantur. Juratus praedicta coram nobis in maniloquio est protestatus omnia; et e converso servus negavit. Quare petimus nos informare, utrum servus possit in jure suo procedere vel protestatio scabini admitti debeat? Super quo sent. est, quod dictus servus in suo jure potest procedere, protestatione jurati non obstante.

144. De maletractatione jurati. „Ad vestram discretionem deferre cogimur per praesentes, quum quod quidam nobis conjuratus agros suos et segetes conspicere cupiens equitabat per plateam nostrae civitatis, quidam nobis concivis de domo propria exiliens, manu armata, deliberato animo, ipsum vita voluit spoliare, ut dicti jurati didicimus depositis sub querimonia coram nobis. Quem quidem juratum subito aversum et

ab eo recedentem clamore magno multis verbis turpibus pertractavit, dicens ipsum esse defraudatorem et hominem infidelem; quod totum dicto jurato didicimus referente. Et haec omnia protestatus est in quendam conjuratum dictae nostrae civitatis, qui accurrerat ad factum, motus clamore. Qui quidem juratus de hujusmodi facto requisitus dixit per juramentum suum, saepedictum civem exiliisse e domo sua usque ad medium plateae, qua transiturus erat juratus praescriptus, et vidisse eum ibidem stantem armata manu, gladio non exempto, cum magno clamore, cujus clamoris interpretationem, ut asseruit, minime intellexit. Et quum haec diffinire ignoramus, igitur confidentius supplicamus informari, quae sibi infligi debeat?"

Super quo sententiatum fuit, quod omnia arma per scabinum accurrentem in manibus stantis visa sunt amissa, et idem majori poenae subjacebit patiendae. (239.)

145. Juratus de objectis respondeat sicut homo simplex. Si quis juratorum in aliquo deliquerit vel excesserit, coram judice et judicio sicut alter homo respondeat nec amplius quam suum delictum requisierit, cum justitia puniatur. It. nullus juratorum interrogatus per suum juramentum vel per fidem suam alicui alteri respondere tenetur nisi soli domino regi, sc. in causis judiciariis a suo judice requisitus testimonium compellitur perhibere. It. si quis juratorum pro quacumque causa coram judicio astare non poterit (noluerit) cum suo juramento, apponantur ei duo jurati custodes, qui verba sua et formam verborum audiant et dijudicent, et secundum eorum confirmationem verba sua rata habeantur. (XVII.)

146. Von verpundung der rete und anspruche. Mit was gutes ein rat wirt gepunden u. wirt er czubrochen, desselben gutes ein dritteil geuellet den ratleuten, das ander teil geuellet dem waltsachen u. das dritt drittel geuellet richter u. scheppen. Und das sullen si der stat czu pesserung anlegen, es sey denn, das der rat von richter u. scheppen von puss wegen sey gemacht, wann wer yn der prech, davon nemen rechter u. scheppen pilleich ir dritteil u. legten das an iren eygen nucz. (187.)

147. Richter u. scheppen sullen aus den vier penken an keines mannes gespıech gën, sunder si sullen sitczen v. klag u. antwort horen u. recht vrteil do czwischen teyln; es gescheh denn, das der richter ader purgermeyster von der stat wegen, ader von des kuniges wegen, ader von der gerichts wegen, ader ein scheppe, ader ein gesworner richtschreyber, ader ein gesworner püttel umb unczucht, di ym von seines amptes wegen erpoten ist, kegen ymand czu teydingen hat, ader das der richter eines ellenden mannes wort spricht. An semlichen sachen u. an andern, di darczu czihen, gën di scheppen wol an gesprech. (188.)

148. Unum tantum consilium in civitate fiat. Es sol nur ein rat in der stat sein; den sullen richter u. scheppen di darczu gesworn haben, czu handen haben. In demselben rat sol ein vater u. sein son nicht mit einander sein, noch ein pruder mit dem andern. Allweg sol der richter uber vier wochen einen andern purgermeyster setczen, u. den man absetczet, der sol demselben in die tauel geben, wy vil er der purger phenning aufgehaben hab u. wo si hin geuallen sein. Den dritten phenning von der puss, die in den vier wochen geuallen ist u. das dritt swert sol derselbe purgermeister fur dy scheppen legen; do nymet ein iczlicher sein teil von u. tut das, wo yn hin vorlustet. Und haben di scheppen icht czu reden, das den richter antritt, do sol er von geen. Also sol auch ein iczlich scheppe tun, wenn man von ym hat icht czu reden ader urteil czu teylen, di yn ader sein neheste freunt antreten, do sol er von geen. Wen man auch dem richter umb sein puss urteil sol teylen, do sol er auch von geen.

Nota: Und habent ander leut, di nicht scheppen sein, keinerley heymelich gesprech u. besunder rat, do di scheppen war czu haben, das si trachten, das der stat nicht fuglich sey; u. begreiffen si di scheppen doran, das si si leicht etczwo beslossen vinden pey einander, si sullen es vorpussen mit also vil gutes sam man dasselb iar von dem gericht gibt. Horen aber diselben scheppen nicht von denselben lewten, das si trachten, das der stat schedlich sey, denn sunder das si leicht reden von ir selbs gescheft, von heyrat ader von kawffen, das ist yn wol der-

lauplich; ydoch sehen di scheppen, das vervorren u. krigisch leute der heymelichen gesprech vil machen, si mugen sy betwingen, das si ir recht darumb tun, das si an den gesprechen nymandes schaden suchen, u. dennoch, wen si das getun, so sullen yn di scheppen vorpiten diselben gesprech, das si ir abgeen. Werden si noch dem vorpiten doran von scheppen begriffen, si sullen es vorpussen also als hy vor geschriben stet. (189.)

149. Scabini terrae sententiam protulerunt. Scabini terrae pro jure protulerunt, quod quumcumque uni licentia recipitur, statim et in instanti causae sibi contrariantes debent obici et proponi. (128.)

150. Sententiatum est in Wesuncz, quod judex in praesentia scabinorum filium (servum) suum pro vulnere duelli jussus fuit per dominum suum et per actorem sub fidejussoria cautione astringere, quod minime fecit; domino tres marcas in poena et actori in septem ipsum judicem incidisse. (129.)

151. Quando unus juratus percussit alium. Das ist kegen Koln an der Elbe getailt: Ein richter in einem dorff slug einen scheppen, das es ander scheppen sahen, mit einem plosen swert seinen hut von seinem haupt, u. wunt sein doch nicht. Dem wart geteilt, das er das suld vorpussen mit czehen marken. (136.)

152. De loquente ante prolocutorem. Wer fur seinen fursprechen redet fur den vir penken, des sol dem richter vorpussen mit XII hallern. (137.)

153. De insolentiis jurati. De Patlawn quaesitum fuit, qualiter querimonia de insolentiis mota super unum de juratis fuit, et cum judex et caeteri jurati peterent cautionem fidejussoriam ab illo jurato, cui insolentiae imponebantur, ipse contumaciter ab eis recedens per fidejussores certificari contradixit, qua emenda puniri debet? Sent. fuit, quod judici obligaretur in LX solidis et cuilibet jurato in triginta. (156.)

154. Ein urteil von scheppen bekentnusse. Chutnenses scripserunt sic: Testimonium pro debitis ad unum

scabinum fuit deductum in extremis jacentem, et idem fuit fassus et dicebat, alios suos conjuratos etiam scire, qui negabant. Super quo sent. fuit: Ex quo fassionem personaliter non confirmavit, sed ad alios deduxit, ergo cassum est et vanum.

Post art. 462.

155. De supportatione a juramento. In Eylow: Quod actor reum a juramentis sibi praestandis absolvere non potest, nisi consensus judicis accedat. (7.)

156. De idiomate juramenti faciendi. Wer mer sprach kan denne eyne, und sol einen ayd sweren: der sol in der sprach sweren, di er allerpest kan und in der er pest geczunget ist. (22.)

157. Quando juratum oportet jurare. Sententiatum est hic: Quod juratum non oportet comprehendere juramento hoc, quod testatur et recognoscit ad requisitionem partis, pro qua testatur et quae per ipsum aliquid nititur probare; sed si adversa pars, contra quam testatur, juratus postulat, oportet juratum fassionem suam comprehendere juramento. (23.)

158. De juramento super furem sive spoliatorem. Forma jurandi pro spolio: Spoliatore in medio bancorum judicialium ligatis manibus posito actor sc. spoliatus jurabit super caput et comam ejus, quod in vulg. dicitur „auf seinen koph und auf seinen schoph", quod in strata publica spoliavit eum rebus suis: „Sic me Deus adjuvet et omnes sancti!"; alii autem sex testes ejus jurabunt in cruce, quod viderint, quia eum spoliavit rebus suis. (27.)

159. Communis forma pro vulneribus et insolentiis jurandi. In omni tali juramento vulnus vel insolentia, si ipsum habet nomen, sub eodem nomine debet exprimi, verbi gratia: Pro vulnere duelli vulgariter sic jurari debet: „Der kampp-wunden, der mir Cunrad schult geyt an dem toten, der pin ich unschuldig, das mir Got also helff und das crucz und alle gotes crewcz!" Und also sol er ein plutrunst, ein volleist, einen plabslag und ein iczlich anders, das czu unczucht czeucht, mit namen benennen. (28.)

160. De informatione juramenti. It. sententiatum est hic, quod juratus debens aliquid comprehendere juramento, non solum trina vice, sed vigesies vel tricesies, imo tot vicibus, quousque juramentum bene didicerit, de forma jurandi informari debet. (29.)

161. Quae jurato juranti objectiones fieri possunt. Item sententiatum est hic: Quod sicut alteri testi objectiones, antequam cruci manum imponat, moveri poterint, sic et jurato, antequam digitos stans inter quatuor sedilia erigat ad jurandum. Postquam vero concessa sibi per judicem licentia et suos conjuratos, digitos erexerit, objectiones sibi fieri non possunt. (30.)

162. Forma jurandi pro uxore, servo, protesse vel pro alio, quam pro se ipso: „Wes Cunrad meiner haussfrawen, (meinem knecht), ader (meiner gewalt) schult gibt, des ist si, ader er, unschuldig; das mir Got so helff und das kreucz und alle kreucz!“ (31.)

163.a) Forma juramenti jurati: „Ego cum juramento comprehendo, quod feci D. Deo, et domino nostro regi, vobis, domine judex et meis conjuratis, quod verba illa justa sunt et vera.“ (XIII.)

163.b) De omni juramento, quod coram judicio fieri debet et de gratia dimittitur, judici cedent XII hall., scriptori duo, ab eo, qui jurare tenebatur. (XIV.)

164. De juramento spolii aut furti. Si quis pro spolio vel furto incusatus fuerit et nichil apud ipsum inventum fuerit, simplici juramento expurgabitur. Si autem secundo, mettertius; si autem tertio, metquartus; si quarto, octorum testimonio subjacebit. (XXX.)

Post art. 485.

165. Inhibitio ludi taxillorum. Chundlinus de Broda Theutunicali pro tunc judex, Frenczlinus caeterique jurati ludum inhibemus omnibus nostram civitatem inhabitantibus, inquilinis et advenis quibuscumque supervenientibus, tam taxillorum quam fustium, qui vulgariter kegel dicuntur, sub poena unius fertonis primo, secundo mediae marcae, tertio unius marcae, judici per hospitem dandae.

166. Numerator lusorum. Et sic quilibet lusoris numerator, scriptor, aspiciens seu aspicientes, se sciant dictam poenam incurrisse, pro qua vel pro quibus nullus scabinorum prout in juramento devoverunt, rogare praesumat. Et si hospes ludum inhibet, lusoribus vero non assentientibus, et nuntiabit judici, a sua absolvetur poena, quam lusores cum suis, ut praemittitur, poenis solvere tenebuntur. Et in hac parte tamquam scabini accusandi plenam habent potestatem. It. Quarta vice perpetrans seu perpetrantes dictum mandatum, die et anno exibit vel exient civitatem. Nos vero Haymannus de Broda Theutonicali, judex, Henslinus Grefel, Magrlinus caeteriquae jurati Iglavienses dictum mandatum et statutum per discretos viros, praedecessores nostros supranominatos, laudamus, ratificamus et confirmamus et addimus poenas infrascriptas, quod quidquid unus ab altero lucratus fuerit, judex et jurati irremissibiliter recipiant et convertant in usus civitatis. Et potus super ludum datus hospiti non solvatur, sed penitus amittatur. (Actum anno D. 1348 in maniloquio post epiphaniam, feria secunda proxima et confirmatum die Ypoliti anno eodem.)

167. Volumus unanimiter pleno consilio statuentes, quod nullus licentiatus de civitate, cui electio datur, vulgariter kür, (sc. vel emendare, vel extra civitatem eundi, vel cyppum intrandi) elegerit, poenam aliquam seu emendam judici solvat, sed solummodo componat pro delectione cum scriptore, receptus ad gratiam per juratos. (209.)

168. Umb spilgelt. Was clag fur den richter kumpt umb spilgelt, do hat er von recht ein dritteil an; und clagt halt ein man umb trinkgelt ader umb czappengelt, wil yn sein richter nicht vorwissen, do sey spilgelt pey: jener mus es begreiffen mit seinem ayd, das sein nicht do bey sey u. das er halt nicht darczu das sein hab geslagen; umb dasselb spilgelt uberwindet man einen man mit dem czeler und mit dem czuseher; di czwey sullen ane sweren, das si si payde derkoren haben czu czeln u. czuczusehen. (198.)

169. De ludo domesticorum. Nullius hominis filius, servus aut amicus, qui suo pane vescitur, plus detesserare

potest quam sub suo cingulo continetur, et qui plus in ipso in aliquo ludo lucrabitur, nichil habebit. Et si aliquis cum falsis tesseribus vel alio falso ludo lucratus fuerit apud aliquem ab alio, convictus duobus testibus, is qui perdit, in nullo sibi respondebit, sed pro deceptore amplius habebitur et judici in decem solidis respondebit. (XLI.)

Post art. 515.

170. De deductione uxoris legitimae. Si quis alteri uxorem suam legitimam deduxerit et si cum septem testibus convictus fuerit, sententiae pali subjacebit. It. si quis alium juxta uxorem suam legitimam deprehenderit, si utrumque interfecerit, vocato judice et juratis ambo sic mortui palo trucidantur. Si autem una personarum interfecta fuerit, altera effugiente, interfector hoc mettertius in cruce probabit et nulli exinde poenae subjacebit. Si vero aliqua personarum cum vulnere effugerit et postea detenta fuerit, septem testibus convicta sententiae capitali subjacebit. It. si quis legitimam habuerit et ea vivente in alio loco aliam superduxerit, convictus justa sententia decolletur. It. si quis suam legitimam sine justo judicio interfecerit, spirituali judicio respondebit. (XXXVI.)

171. De abductione filiarum. Si quis alteri filiam suam deduxerit et cum ipsa detentus fuerit, tali modo judicetur: Judex vocatis juratis, civibus et amicis, filia in medio statuetur libera, nullis sibi minis impositis, viro tamen praesente, et propria voluntate vadat ad quem voluerit, si ad virum ierit, nullum sequetur judicium; si ad amicos ierit, vir decollabitur. (XXXVIII.)

Post art. 518.

172. De muliere laesa vulnerata. Mulier laesa, vulnerata vel maletractata, non obstante mariti absentia, in causa hujusmodi, cum talia in proprio corpore passa sit, agere potest in reum vel ream, qui vel quae suis tenetur querimoniis respondere. (112.)

173. Stet ein richter ader ein ander man an der forderung von eines andern mannes wegen: man mag yn darumb

nicht betwingen, das er antwort, wes man denselben man wil czeyhen, sunder jener mus selber antworten. (113.)

174. Der richter hat gewalt, eines iczlichen elenden mannes sach czu vordern mit einem rechten. (114.)

175. De stupro sententia. Das ist auch geteilt hin czun Chutten, das ein man den andern, ader ein fraw einen man umb notczog, das in einer stat gescheen ist, mit weyben nicht uberczeugen noch uberwinden mag, wann notczogen einem manne an sein hochstes recht geet, das ist an seinen hals, u. wen man auch umb sach, di in einer stat gescheen, wol mannes geczeuknuss gehaben mag. (154.)

176. Ad idem. Weliche fraw notczucht drey tag vorsweyget, das si ir nicht claget: di mag ir hernoch mit recht nicht geclagen. Das ist auch hie zu der Igla getailt. (155.)

177. De stupro. Di purger von den Chutten schriben her also: Fridel claget auf Heinreich, das er ym sein tochter freuelich gemeyliget hatt an irem magtum u. das wold er beweren mit erbern leuten, di di warczeychen an seyner tochter befunden hetten, das si ires magtums an derselben stat u. czu derselben czeit berawt wer, und fragt an einem rechten urteil; gestunden ym des erber leut, was seynes rechtens wer u. seiner tochter hin czu Heinrichen dorum wer. Daruber antwort Heinreich u. sprach: „Des wer er unschuldig u. sein unschuld wold er beweysen mit als vil erber leuten, sam ym di scheppen erteilten, u. lies ym ein urteil werden, ab er sein recht u. ere nicht pas geweren mocht, denn yn ymand uberwinden mocht.“ Daruber wart geteilt: Volfur der Fridel mit erbern leuten, di di warczeychen an seiner tochter funden hetten, sam er sich vormessen hett, u. gestunden yn sam ein recht wer, Heinrich must die geczeugen leyden. (153.)

Post art. 533.

178. Qui pacem a judice indictam frangit. Si quis pacem sibi indictam a judice frangit in dictis operibus sicut vulnere aut verberibus, protestantibus probis viris vel uno jurato, capitalem subibit sententiam, si hanc praesumpserit

violare. Si verbis eandem violaverit inhonestis, pecunia punietur, vid. judici LX sol. et cuilibet jurato XXX, qui sint breves. Eidem poenae subjacebit, quicumque concivem suum verbis offenderit vituperosis, laeso autem satisfaciat dupplici poena solidorum, judici persolvendorum. (L.)

179. Qui pacem frangunt in die forensi. Quicumque pacem in die forensi vulneribus infregerit aut vulnere, victus tribus testibus manu privetur vel eam redimet cum X marcis. Et si quis eodem die gladium evaginaverit ad malum alterius, sed tamen non laedat, victus tribus testibus poenae unius marcae subjacebit, judici in media marca et juratis in media marca. Si autem unus juratorum viderit, convincetur et gratiam ejus, quem laedere voluit, inveniet sicut potest. It. si quis gladium suum coram juratis vel aliquo juratorum evaginaverit, solvet mediam marcam; judici cedent duae partes, tertia juratis. Si quis cum interdicto praeacuto gladio detentus fuerit, in marca punietur et gladius judici remanebit; si vero fuerint tres gladii, duo cedent judici, tertius juratis. Si autem communis gladius post interdictum apud aliquem detentus fuerit, hic in fertone respondebit; si praeacutus cultellus fuerit, in medio fertone respondebit. (LI.)

Post art. 575.

180. De privilegio sententia. Sententiatum est civibus de Colonia, quod rasura in loco notabili, sc. si verbum affirmativum mutetur in negativum vel e converso, vel si nomen proprium alicujus loci vel personae, in qua vis consistit, mutatur vel si numerus summae alicujus pecuniae augetur vel minuitur, vel aliquid talium, quod materiam variat, in privilegio committitur: per hoc privilegium viciatur et vigorem perdit. (74.)

181. It. sententiatum est eisdem, quod patentes litterae a tergo sigillatae et privilegia appensione sigillorum firmata aequalis sint vigoris. (75.)

182. It. Das war geteilt czwischen Frenczel dem Kusatel und dem Spitaler hye: Czeucht sich ein man an ein hantvest, di ym nicht geschriben ist u. di yn nicht an erbet, ader di ym fur einem gericht ader fur scheppen nicht aufgegeben

ist: mit derselben hantvest mag er nichtes nicht behalden noch beczeugen. (67.)

183. Das ist auch hie geteilt: Wer ein hantvest weist, do gebrechen ynn ist von der schrift wegen, das si leicht nicht das hat beschriben, das (er) mit ir beweist wold haben: der vorleust darumb nicht anders, den das er mit der hantvest wold gewunnen haben. (68.)

184. Den purgern hin czu Chutten ist geteilt, das hantvest besser kraft haben den lebendige geczeugen, ab si halt scheppen sein. (64.)

185. Chutnenses scripserunt, quod unus civis de Egra Pirknerus aliquos cum litteris suorum parentum et propriis sigillatis pro debitis impetivit sigillis. Qui responderunt, quod bona parentum non possederint, tamen propria sigilla negare non possent. Super quo sententiatum est: perlecto privilegio, ex quo idem litteram patrum et heredum sigillis roboratam ostendere se adstrinxit, et non potuit propter carentiam heredum sigillorum, ergo heredes soluti sunt, quia cum quo homo lucrari voluit, cum eodem amittere debebit, quod vigorem literae personaliter abstulit, quem ei tribuit et non habuit. (255.)

Post art. 588.

186. De sigillis: Das ist auch hin czum Chutten geteilt, das kein man, der eygen ingsigel hatt, seines insigels gelauken mag, sunder er mus leyden, was dar under geschriben ist. (65.)

187. Das ist auch dar geteilt: Hantuest ader brieff, der man laukent, ader di man vorlorn hat, ader der man czu eczlicher czeit nicht gehaben mag, di töt man wol mit andern prifen ader hantuesten, das si hin noch kein krafft haben. (66.)

188. De sigillo sententia. It. sententiatum est civibus de Colonia, quod in karacteribus et subscriptione circumferentiae sigilli major jus consistit quam in signo et figura in medio sigillo posita. Signo enim interiori mutato secundum voluntatem domini sigilli, sigilli circumscriptio mutari non potest. (77.)

189. De pastore et ejus testimonio et dampno pecorum. Das ist hie geteilt den purgern und auch dem herrn von Ranaw: Ein hirt, dem leut ir vich lassen u. enphelen uf sein trew, der mac wol gestën umb all den brechen, der an dem vich geschit, ab ein ku die ander stöst ader ein ross das ander sleht ader peiset, ader was semelichs czwischen dem vich geschicht; ader ab demselben vich auf dem feld ader auf dem weg, di weil er ės aus ader ein treibet, under yn selber ader von andern sach wegen, von leuten, von wegen, ader von anderm vich icht geschicht und wenn er ymand gesaget, das sein vich ein ander vich hab geleydiget ader dertött ader derstossen: der sol czu hant dem ader ienem czu haus u. czu hoff tragen. Tut er des nicht, jener wirt von im ledig u. wes der hirt gestet, des sol er auf seinem stab einen ayt sweren: Das ym Got so helff u. alle heiligen; ader ym selber mag er nicht gesteen. Vorlewst auch der hirt von seinselbs wegen icht, er sol es gelden. (42)

Post art. 604.

190. De proscriptione et conspectione vulnerum. Wirt ein man wunt als hewt und darnoch sam morgen der richter panteyding sitczet: den man derselben wunden czeiht, den mag man darumb dennoch nicht vorczelen, wenn di scheppen di wunden noch nicht beschawt haben. Es sey denn ein totslag ader ein plutrunst ader ein plabslag ader ein semlich wunden, do man nicht mit darff peyten uncz an den dritten tage, das man si beschawe. (40.)

191. De proscriptis. Proscriptus pro quacumque causa fuerit proscriptus, semper caret suo jure. It. Ubicumque judex pro justitia impignoraverit, poenam obtinebit. It. de gladiis, panceris, cyrothecis judex duas partes et jurati unam obtinebunt.

192. De emendis proscriptorum. Quidquid de proscriptis ad gratiam venientibus derivaverit, duae partes ad judicem et tertia ad juratos pertinebit. (257.)

193. It. de proscripto sententia. Seydlino calvo sententiatum est: Cum propinquus suus Cuncz Schitniker domum

suam in foro sitam judicio convenisset, quod non obstante civitatis inhibitione, cum pro maleficio non sit proscriptus, in judicio se statuendum ad defendendum suam hereditatem, et placitandum pro ea terminus de jure sibi debeat dari, finito judicio indelate exiturus. (175.)

194. De defensione in die forensi. Sententiatum est communi de consilio juratorum et universitatis anno Domini 1361, quod quilibet homo melius tam in die forensi quam in aliis diebus se possit defendere, quam ab aliquo possit vinci. (176.)

195. Wer einen vorczalten aufhelt. Das ist auch hie getailt: Wer einen vorczalten aufhelt u. hawset, dem selbscholdigen, des vorczalter er ist, dem ist er darumb mit nichte bestanden mer denn dem gericht; ist er aber bestanden, mit aller der schult, do jener umb vorczalt ist. (134.)

196. De proscripto alicujus villae. Proscriptus in judicio alicujus villae et notatus inter proscriptos civitatis, postquam cum judice villae, ubi proscriptus fuerit, composuerit, judici civitatis in nulla emenda obligabitur, sed solum scriptoris expeditio de suo pretio deleatur. (133.)

Post art. 608.

197. Qualiter querimonia revocari possit. Omnes querimoniae, quae fuerint ubicumque, revocari possunt, praeter illas, quae coram quatuor sedilibus vel bancis judiciariis proponuntur. Ibi omnis querimonia rata habebitur. Et quicumque super aliquem querimoniam fecerit pro media marca vel infra, et si citatus fuerit semel et si negabit: ab illo die per XIV dies juramento confirmabit negationem suam. Si autem fassus fuerit, per XIV dies creditori solvet; quodsi non fecerit, gravius punietur, vid. judici in medio fertone. Et si aliqua querimonia pro debitis super aliquem proposita fuerit, respondens se melius in cruce expurgare poterit, quam actor possit eum convenire juramento. Et idem fiat de omni simplici querimonia. (X §§ 2, 3, 4, 5.)

198. Quando duo simul conqueruntur coram judice. Duo conquerentes simul currunt ad judicem et nemo

scit, quis illorum primus fuerit; unde cuicunque judex astiterit, illius querimonia praevalebit. It. si judicem domi non invenerit, sed uxorem suam, per ejus testimonium primam querimoniam obtinebit. (Ib.)

199. De querimonia hospitum. Si aliquis homo extraneus in aliqua civitate querimoniam fecerit pro hereditate aliqua, pro tribus marcis fidejussores ponat, ut querimoniam exsequatur. Et si defecerit in sua causa vel non exsequendo querimoniam, culpabilis in tribus marcis erit. (Ib.)

200. De querimonia illorum, qui extra terram resident. Si aliquis extra terminos regales residens in civitate nostra pro debitis super aliquem querimoniam moverit, infra triduum sibi fiat justitiae complementum. It. nullus hereditatem aliquam obligare alteri vel resignare tenetur, nisi coram judicio et juratis. Si vero judex obierit, alio succedente, per juratos illos nichilominus, qui obligationem recipit, suam justitiam obtinebit. (Ib.)

Post art. 616.

201. De reclamatione sententiae. Quicumque coram juratis et judicio sententiam latam reclamaverit, dicens se velle meliorem invenire vel inducere, et si non fecerit in instanti: qualescunque expensae excrescent super hoc negotio, ipse solvet et praeterea stabit suo judici in poena LX sol. et cuilibet jurato in XXX (et hii solidi sunt breves). (XVIII.)

202. De testibus supplentibus vices juratorum. Das ist kegen dem Czasslavs geteilt: Wer den andern anspricht mit leytkauffleuten, mit totpetleuten, mit heyratleuten, mit ratleuten, der sol czu dem mynsten czwen haben derselben leut; wenn spricht man einen man mit einem an, derselbe man erwert seinen leip und sein gut pas, wenn man yn ichtes uberczeugen mag mit einem leytkauffman, ader mit einem totpetman, ader mit einem heyratman-ader ratman. (32.)

Post art. 630.

203. De theloneariis. Quicumque thelonneariorum injustum accepit theloneum, duobus honestis viris convictus judici LX solidos et cuilibet jurato XXX solvet, et pecuniam contra

jus acceptam restituat possessori. Secunda vice convictus judici et juratis X talenta solvet, et illi personaliter deducet pecuniam, cui accepit, ubicumque terrarum terminis commoratur. Tertio vero convictus, se et sua redimet, secundum quod gratiam a judice et juratis inveniat, et ab eo, quem contra justitiam condempnavit. (LVI.)

Post art. 631.

204. De testamentis sententia. Das ist hie geteilt an einem rechten noch dem, das der Rot Vragner gehes todes starb u. sein hausfraw u. sein kinder untereynander umb das gut krigten: Bescheidet ein man mit vornunft u. mit wiczen sein gut fur erbern leuten, er sey sieh ader gesunt, dasselbe gescheft hat krafft jar u. tag, es sey denne, das er es widerrufe. Das wart auch geteilt, do Heinrich der Payer starb gehling u. hett sein gescheft nicht widerruft, das er mit gesundem leib hett getan, do er auff den Gots weg czoch etc. (62.)

205. De testamentis. Cives de Czasslavia scripserunt in hunc modum: Ein man lag an seinem totpet u. beschid ein haus czu einem ewigen selgeret u. beual das einem manne, das er sein gewaldig were u. was dovon nucz quem, das er das gebe durch seiner sele willen. Das vorkauft er desselben mannes aydem czwayn umb hundert schok grosser, also, das yeder man alle jar drey schok gr. geb czu selgeret. Di weil si des geldes nicht geben, do fuget es sich, das der man, dem es beuolen war, quam fur uns in das gerichte u. clagt, das der ein eydem geb seines selgeretes nicht u. gab das auff einen geistlichem manne czu einem closter u. sprach „alles, das man schuldig ist u. das noch geuallen sol ewiclich, das gib ich ym auff czu rechten selgeret ewiclich auf das closter, als es mir beuolen ist". Darnoch clagt der geistlich man umb dasselbe selgeret czu demselben eydem. Der antwort u. sprach: er wer anlauken, er suld alle drey jar drey schok geben czu selgeret, aber er wolde es nicht czu erbe geben u. lies yn ein urteil werden, ab derselbe man das selgeret möcht erben ader ymand geben an der nehesten frunde rat u. willen, wann es yn nicht beuolen wer, das er es ymand suld vorerben.

Daruber wart geteilt: Sintemal und der man, der von dem toten ganczen gewalt hett uber das selgeret, dem geistlichen man u. dem closter von dem einem eidem di drey schok, di er alle jar geben sol ... so teil wir euch czu einem rechten, das er dem closter diselben drey schok alle jar geben sol als lang, uncz das er ym als vil geldes miteinander vorrichtet, sam ym von den hundert schoken angepuret. (81.)

Post art. 635.

206. Item de testamentis. Statuimus etiam, quod nullum testamentum in bonis civium vel civitatis ultra annum duret, sed vendatur et vitricis parochiae et domorum s. Crucis et b. Virginis pecunia, pro qua venditum fuit, praesentetur, qui in usus dictarum domorum, ubi visum fuerit necesse, erogabunt. Si autem aliquis perpetuum habere voluerit testamentum, de bonis dominorum secularium seu religiosorum comparabit. (210.)

Post art. 658.

207. De illis qui intestati moriuntur ut hospites. Si autem aliquis alienus homo moritur intestatus et de rebus suis nichil ordinavit, jurati res suas et bona sua sub sigillo civitatis per anni spatium observari facient, et si medio tempore aliquis amicorum vel sociorum suorum cum certis indiciis venerit, bona illius jure civitatis obtinebit. Si autem nullus infra anni spatium venerit et ultra, tunc bona sua in tria dividantur et fiat cum eis, sicut dictum est ante. It. omnis homo hospes et advena cujuscumque generis liberum arbitrium habeat, ubicumque voluerit sepeliri. (I. § 7.)

Post art. 663.

208. De consensu uxoris in testamentum viri. Sententiatum est illis de Chotbors, qui sic scripserunt huc: „Praemissa salutatione amicali et sincera. Vestrae discretioni innotescimus, ut intentius et perfectuis vestra prudentia nostrum possit capere et intelligere propositum, pro quodam negotio nobis accidente. Quia contigit, quod unus nostrorum concivium existens in articulo mortis, volens disponere domui suae salubriter, vocavit quosdam juratos civitatis ad se, nomine

Mathiam et Michaelem, innotescens eis, si Dominus me per gratiam suam percusserit plaga mortis, distinxit in animo suo distribuendi res suas, tunc uxori commendavit domum suam et filio nepotique agros, et placuit ex utraque parte. Praefata mulier duxit alium maritum et nunc vult se imbrigare de praedictis agris, trahens se super illos homines, qui eam primo marito tradiderunt, quod ita fuerit praelibatum in prima conditione dotalitii, „quod si vir prius fuisset mortuus, quod praedictae relictae omnia bona cessissent". Cum hiis verbis procedit mulier. Quapropter obnixius vestram flagitamus prudentiam etc." Super quo sententiatum fuit: Quod si praedicti scabini fassi fuerint, quod interfuerint testamento et quod praedicta mulier consensit, debet cessare ab impetitione agri, ex eo, quod consensit testamento viri, sibi nullum jus agro in eodem vendicando. (220.)

209. De testamentis. Noch Cunrad des Schramen tod clagt Heinczman des Schramen stifsun u. sprach sein fursprech also: „Her richter! Heniczman spricht, das sein vater Ulreich an seinem totpet mit guter vornunft beschid seiner swester, einem meydlein, eynen halben mayerhoff zu Pyestow u. XVII schock g. Prager phenning, also bescheidenlich, das noch desselben meydleins tot dasselbe gut auf seine geswistheit u. auf andern erben suld gevallen u. erben. Des czeuht er sich an erber totpetleut u. lat ym ein recht urteil werden, ab ym des totpetleut gesteen als vil als er ir darff czu seinem rechten, ab ym der Ottel, der des Schramen gut vorantwort, desselben halben hofs und des gutes, wenn das maeydel lang tot ist, nicht sull abtreten u. sullen sich sein unterwinden, ader was ein recht sey?" — Do wider sprach des Ottleins fursprech: „Her richter! Ottel u. ander freunt, den der Schram hat das gut beschiden, die fragen noch einem rechten fur antwort u. pitten, das man yn recht urteil tail: Sintemal und Cunrad der Schram alles sein gut, erb und varendes, ein iar, czwey, vier, sechs, acht, czehen u. dennoch lenger an alle ansprach hat ynne gehabt u. redlich u. recht besessen, sam erbes recht ist u. es vorwacht, vor cirkelt, gen hoff an scheppen stat vortreten hat, mit seinem eyd oft vorlosung hat u. allen recht,

di ein iczlich man von seinem gut leyden sol, geliden hat u. Heinczman u. sein geswistheyt u. ander erben mit ym in der stat gesessen u. gewesen u. geschwigen u. yn umb nichte angesprochen haben, ab si nicht furpas sullen sweygen u. der Ottel darff yn kein antwort geben, ader was ein recht sey?"

Daruber wart geteilt: Sintemal und Cunrad der Schram alles sein erbe u. ander gut an ansprach czu gewer u. czu gewalt mannich iar hat gehabt u. fridleich hatt besessen u. alle stat recht geliden hat dovon u. getan u. Heniczman u. sein geswistereit in der stat gewesen u. gesessen sein u. geswigen haben u. noch pey Cunrad leben, di weil er gesund ist gewesen, noch di weil er sieh ist gelegen, noch an seinem totpett, noch gelautmert noch gekundet umb keinerlay sach haben umb erb u. umb gelt mit einer clag geteydingt haben u. das gelt, das varende habe ist, nicht von dem erbe befunden haben: so teylt man euch czu einem rechten, das der Ottel u. di andern, von der wegen er teydingt, kegen Heniczman clag kein antwurt durffen geben derf, sunder si sein ledig von ym. (82.)

210. De testamento medietatis cujusdam domi. Judicissa de Prato in extremis suis obligavit mediam domum apud portam Bohemicalem, quam Elblinus frater ejus inhabitavit, Fridlino Koler coram scabino, qui foliis civium fecit imponi. Post mortem dictae mulieris Elblinus frater ejus volens dictam domum mediam cum juramento tanquam suum pignus obtinere et Fridel testimonium foliorum producens ... Super quo sent. est: Ex quo Elblinus nullum de juratis nec authenticum quam se solum habet et quum dictum pignus pelli non possit nec portari, Fridlinus melius pignus cum testimonio foliorum obtinebit quam Elblinus. (174.)

211. De intestatis. Si maritus intestatus decesserit, uxorem relinquens et (ea) heredibus carens etiam intestata moriatur, bona talia potius ad matrem vel patrem relictae quam ad fratrem mariti justitialiter devolvantur. Si autem is, qui moritur, nullum habeat et sine testamento et ordinatione rerum suarum decedit, bona, quae reliquit, proximo heredi suo cedant, ergo per contrarium, si uxorem habuerit vel liberos,

illis tamquam heredi primo bona cedent. Notandum: Sicut maritus res legare potest, cum vivit, sic et uxor; dominium rerum ad eam transit, res disponere potest sicut placet.

212. De intestatis. Vir intestatus moriens et pueros ex pluribus uxoribus relinquens per ipsum gnatos, si ultima uxor supervivens cum pueris suis a bonis sequestrata fuerit, quamdiu in sede viduitatis sedens, propriis cum eorum bonis pueros reget. Qui si annos discretionis nondum habitis, Domino vocante, ab hac luce transierint, bona ipsorum ad matrem spectabunt, sicut e converso matre eorum vidua mortua ejus bona ad ipsos devolventur. Transactis autem annis discretionis pueri cum bonis eorum disponendi liberam habent voluntatem. It. si mulier maritum duxerit, bona puerorum quocumque tempore decesserint, non ad ipsam, sed ad pueros, quos pater de prioribus uxoribus generavit, hereditarie pertinebunt. Omnes enim hujusmodi pueri unum habuerunt patrem, a quo dicta bona justicialiter processerunt.

213. De legatione in extremis. De gloriosorum principum gratia et benivolentia, dominorum nostrorum, vid. regis Bohemiae et marchionis Moraviae, nos jurati Iglavienses statuimus, ut quicumque nostrorum moriretur et uxorem reliquerit et heredes, judex sive advocatus nec aliquis alius se de bonis suis aliquatenus intromittat, sed sint in potestate uxoris et heredum. Si autem uxor statum ejus mutare voluerit, de consilio faciat amicorum; quod si non fecerit, de bonis tantum quartam partem obtinebit, cum de jure tertiam deberet obtinere. Et in arbitrio sit uniuscuique mulieris vel virginis nubere vel continere, quia coacta conjugia raro placent. Si autem aliquis moritur sine uxore et liberis et testamentum non fecerit, omnia bona sua proximo cedent heredi. Et si heredem non habuerit, fiat de rebus et bonis suis in hunc modum: Dividantur in tres partes, quarum prima cedet pro anima sua, alia vero ad vias et pontes instaurandos, tertia ad negotia civitatis; et hoc fiat aliquibus mediantibus juratis. Item, ubicumque locorum aliquis moritur compos rationis, quidquid de rebus suis ordinaverit coram viris idoneis et fidedignis, vel juratis, vel suo plebano, ratum erit. (I.)

214. De legatione mulieris. Quaevis mulier suam ferialem vestem et nihil aliud, cuicumque voluerit vel ad quem gratiam habebit, legare potest, contradictione mariti non obstante. Et illud sententiatum est Schonfeldero, nisi propria habuerit bona marito non data. (123.)

215. Ad idem. Mulier virum habens proscriptum bona sua repetere potest, proscriptione non obstante. (Hoc enim sent. est in Iglavia Schrimphissae, cujus maritus fuit proscriptus.) (124.)

216. Quod quilibet homo bona sua ad libitum suum legare potest. Quilibet homo rationis capax cum bonis suis juxta libitum facere poterit, et licet uxor reclamet et pueri contradicant, tamen dominium in suo stabit arbitrio. (IV. § 1.)

Post art. 678.

217. Ubi testimonium juratorum ad alia loca valet. Testimonium juratorum extra terminos loci judicii illius, ubi sunt jurati, minime se extendit; attamen jurati unius civitatis ad civitatem aliam de proscriptionibus, furtis, rapinis, dissensionibus, diffinitionibus causarum coram eorum judicio expeditarum, et consimilibus causis literis suis testimonium ferre possunt. (20.)

218. De numero juratorum in testamento faciendo. Sententiatum est ibidem (in Iglavia): Si homo aliquam causam obligat se probaturum testimonio juratorum, nullum numerum exprimens determinatum, ex quo in causa quantumcumque magna testimonium unius jurati, cum per alios juratos non repellitur, est efficax et vigorosum: homo talis causam eandem per unum juratum sufficienter probare potest. Si vero in probatione sua certum ponit numerum, sc. si dicit, quia per tres, sex vel octo juratos causam suam probare velit, per tot, et non per pauciores, cum voluntarie ad hoc se obligaverit, causam eandem probare tenetur. (21.)

219. Homo potest se melius defendere testimonio jurati, quam ab alio vinci possit. It. sententiatum est hic in Iglavia: Quod homo quantum ad personam

et res suas melius potest se defendere testimonio juratorum, quam ab aliquo possit vinci testimonio eorundem. (19.)

220. De testimonio juratorum villarum. Jurati villarum spectantium ad judicium civitatis, de omnibus causis, quae in limitibus eorundem contigerint villarum, coram judicio testari possunt sicut principales jurati civitatis. (24.)

221. De nominatione testium. Den von Reychenstein is das geteilt: Czewht sich ein man fur einem gehegten gericht an scheppen, er darff ir keinen nennen; czewht er sich aber an ander czeugen, er sol ir namen nennen. (25.)

222. De prolocutione et testimonio jurati. Juratus loquens verbum alicujus coram judicio, pro illo pro quo loquitur, testimonium ferre in causa hujusmodi non potest. (26.)

Post art. 708.

223. De testimonio arbitrorum mercipotalium. Das ist auch kegen Czasslabs geteilt: Spricht ein man den andern an u. czeucht sich nur an sein leytkaufflewt, ader an sein ratleut, u. der ander antwort u. czeucht sich an ir peyder, leytkauffleut ader ratleut: das hat pesser krafft, denn das erst. Und also auch herwider: Ein man uberwundet pas den andern mit ir payder leytkaufleuten ader ratleuten, denen sich jener mug geweren mit seinen leytkaufleuten ader mit seinen ratleuten allein. (33.)

224. De testamento et juramento nuptialium. Kegen den Chutten u. kegen dem Trysch u. auch hy zu der Igla: Do Peter der Pawr Mertein Ferheym, seinen sweher, umb morgengab ansprach, ist geteilt: Czug sich ein man an heyratlewt, diselben heyratlewt, welch si sein jener, dem si czu schaden sulden gesteen u. er si des nicht uberheben wolde, si musten das begreifen mit irem eyd auf dem krewz, das si der sach, darumb si wolden gesteen, heyratleut weren gewesen. Und darnoch und si das begreiffen, so sulden si pey iren trewen u. pey irer sel sagen, was yn umb diselbe sach kund u. gewissen wer. Also mussen auch behalden leytkauflewt, totpetleut u. anderley geczeugen, di den gleich sein, sam

ratleut u. schidleut, das si solch geczewgen sein gewesen, ab si des jener, den di sach antrift, nicht wil uberheben. (34.)

Post art. 716.

225. Quod quis impetitur, sic debet se defendere. Czaslavienses scripserunt sic: „Es fuget sich, das ein jungeling quam fur uns u. clagt czu einer frawn, einer witben, das ir elicher man hett seiner swester czu seinem sun XXVI schok gr. pfenninge gelobt czu rechter morgengab. Da starb derselbe sein swager u. darnoch sein swester an erben. Wöld man ym das gelauben, das seiner swester das vorgenant gelt gelobt wer, er pittet gerichtes; wil man nicht, er czewht sich des czu heyratleuten als vil als er czu seinem rechten darff, u. let ym ein recht urteil werden. Do antwort di fraw wider u. sprach: Do sich das fuget, das ir sun am totpett lag, da pat er noch scheppen czu senden, wenn er wold sein sach vorrichten. Do quamen czu vir; fur den bekant er, das di morgengab, di ym sein vater u. seinem weib gelobt hett, di hab ich vortan mit sampt meinem weibe u. darczu czwir ader drey stund als vil meynes vaters u. meiner mutter gut. Wold man ir des gelauben, es war ir lip; wold man des nicht, si czüge sich der rede an totpetleute, di scheppen waren u. noch sein, u. lies ir ein urteil werden. Gestunden ir des di totpetleut, di scheppen sein, ab si ir leib u. ir gut icht pas geweren mocht mit totpetleuten, denn ir es ymand mit heyratleuten mocht abgeczewgen. Daruber uberhort wir di geczewgen peyderseit; do gestunden iczlichem sein geczewgen, als si sich vormessen hetten. Nu sey wir so weys nicht etc." Daruber wart geteilt: Als wir clag u. antwort vornummen haben, so hat di fraw nicht also geantwort, das si sein genissen mug, sunder si ist genallen mit der sach, wenne wy man einen man anspricht, also sol er antworten. (234.)

226. De protestatione testimonii. Volumus etiam, ne aliquis homo extraneus contra aliquem civem vel civis contra ipsum cum trucellariis vel truffatoribus testimonium producat, sed cum viris idoneis et fidedignis, duobus vel tribus. It. nullus cum viro extraneo super aliquem civem pro

debitis inducat testimonium, nisi adminus unum probum virum hujus civitatis secum habeat pro suo testamento confirmando. (II.)

227. De testimonio notarii civitatis. Quilibet juratus notarius civitatis, quidquid in tabulis suis collegerit, sive sit juramentum vel proscriptio alicujus, vel aliquos incusatos pro vulneribus vel aliis causis, interrogatus de hiis testimonium perhibere poterit sicut alter juratus, nisi tunc ab aliquo juratorum suum testimonium cassum et vanum comprobetur. (XXV.)

Post art. 726.

228. De volleist interfecti. Si quis pro volleist alicujus interfecti incusatus fuerit: solus in cruce se poterit excusare; et si ceciderit, conquerenti marcam dabit, judici et juratis mediam marcam. Si quis vulneratus vel alio modo laesus fuerit et infra triduum neminem nec pro vulnere nec pro volleist accusaverit: postmodum pro tali facto neminem poterit incusare. (XLIX.)

229. De jure membrorum principalium. Quicumque alteri aliquid membrum nobile deciderit vel amputaverit vel ejecerit, vid. oculum, nasum, linguam, manum, pedem vel aliquid membrum occultum: si incusatus fuerit, met-quartus cum viris idoneis se in cruce expurgabit. Si autem jurando defecerit, poenae XIV marc. subjacebit, quarum X cedent laeso, judici tres et juratis una marca. Et si quis alteri membrum aliquod nobile laederit, quod leem dicitur, gladio vel cultello vel fuste vel lapide vel aliquo alio instrumento et si se expurgare voluerit, met tertius jurabit. Et si pro volleist accusatus fuerit, in cruce se solus expurgabit. Si quis super alium vulnus, quod dicitur plutrunst, in judicio obtinuerit: laeso in media marca respondebit, judici et juratis in media marca. (XLVII et XLVIII)

230. Si pauper divitem vulneraverit. Si aliquis pauper aliquem violaverit, aut laeserit, cui satisfacere non poterit, septem septimanis in trunco punietur.

231. Qui vagabundus in nocte invenitur. Si quis tempore nocturno in civitate vel extra vagabundus inventus

fuerit: judici praesentetur et si justam causam non habuerit, consilio juratorum puniatur.

232. De perspectione vulnerum. Sententiatum est Smydlino pistori filio Goblini, quod scabini sine jussu judicis ac missione vulnera pervidere non debent. (125.)

Post art. 731.

233. Von wunden under den augen. Das ist geteilt kegen Czasslabs: Umb ein plutrunst ader einen plabslag under den augen, do ein schrame ader ein mayl noch pleibet, des man sich schamen mus: do sol ein man sich umb enprechen sam umb ein kampwunden, ader umb ein kracz, ader umb einen riss, ader umb einen plabslag, der do vorget und do nicht mayl noch pleibet: do enpricht ein man slechticlich mit seines selbs hant. (147.)

234. Wer sweren sol umb wunden. Wenn ein man sol sweren umb wunden ader umb ander sach, do er czu nochuolger bedarff, so sol sein fursprech ym und seinen nochuolgern dy ayd noch einander rayten u. sol si denn miteynander ausfuren u. so sol denn der waltsach czu dem ersten volvarn u. di nochvolger darnoch, u. sullen der waltsach u. nochuolger als lang in den vir penken steen u. di sheppen geteylen, ab si sem voluarn (oder nicht). (148.)

235. Wy man geczewgen umb wunden nennen sol. Wen ein man umb wunden ader umb einen toten sein geczewgen nennet, so sol er alweg eynen gesessen nennen; ader nennet er einen ungesessen, er vorlewst. (149.)

236. De eodem. Ein man, der erb u. eygen hat, welcherley das sey, es sey frey ader er hab purkrecht, ader ein man, der czinsgelt hat auf erb u. auf aygen, er sey in der stat gesessen ader ausserhalb der stat, doch in der stat gericht: der mag wol gestën an wunden ader an eynem toten, sam ein gesessener man. (150.)

237. Von sweren der kamppwunden. Ein man suld fur gericht sweren umb ein kamppwunden u. sprach czu

drein maln noch einander: „Der kamppwunden, der mir Cunrad schult gibt", daruber wart geteilt: er wer mit den wunden bestanden. (151.)

238. Wy einer uoruallen ist. Kegen dem Trisch wart geteilt: Ein man sprach den andern an umb ein kamppwunden; do antwort diser u. sprach: „ya czeih mich sein"; do kegen iagt jener u. sprach herwider: „Ab er ym nicht mit den wunden bestanden wer?" Daruber wart geteilt: Wenn er ya hett gesprochen, er wer mit den wunden bestanden. (152.)

In fine codicis:

239. De devolutione bonorum. Ulricus, Johannes et Friczko de Mezericz citantes simul ad judicium dominam Dymudem, relictam Martini de Polna et duos filios ejus, Nicolaum et Petrum, pro partibus hereditariis, quas ad uxores eorum, filias dicti Martini, ex obitu ipsius devolutas esse dicebant . . .

Diffinitive pro domina sententiatum fuit: Quamvis Ulricus et Friczko super partes suas hereditarias plenarie et totaliter pecuniam, ad quam ipsas partes taxabant, absolute et sine omni contradictione, voluntarie et animo deliberato obtinuissent et in actis scribi fecissent, tamen domina ipsa et tertia pars bonorum ad eam spectans sicut ad viduam, ab ipsis et eorum querimoniis esset omnimode absoluta. Qui enim egit, amplius in eadem causa agere non potest et per contrarium factum renuntiat quis juri suo. (80.)

240. Summa de eodem. Sententiatum est hic in Iglavia inter relictam Seydlini Hertwici et filiam ejus parte ex una et Nicolaum, filium dictae dominae, parte ex altera . . . Quod dicti arbitri testamentatores non ita fassionem produxissent, de qua dictae dominae frui possent pro suae causae obtentione. (84.)

241. Creditor est primus heres. Heredes et creditores contendebant pro hereditate Ulmanni Eylawer cum litteris et testibus, quaelibet pars volens suum testimonium confirmare. Super quo taliter est sententiatum: Noch aller der rede vorgeschriben tailen wir euch czu einem rechten,

welch man beweisen mag unter des Perges hantuesten ader mit des Perges puch, das er der erste sey, er sey erbe ader schuldiger, den sol man czum ersten weren und also einen noch dem andern noch hantuesten und noch des Pergs puch lawt, als verr als das gut gereychen mag. Darnoch pleibt icht gutes uber, welch schuldiger denn icht mit des Ulmans hantuesten beweysen mag, der geet auch fur di erben und fur das selgeraet. (253.)

242. Wy ein man sein weib und sein gewalt vortreten sol. Ain iczlich man vortritt wol sein eliche hausfraw und sein kind, und sein protessen, ab er wil, mit clag und mit antwort. Also vortritt er auch wol seinen gewalt. das ist seinen hunt, sein ross, ader ander sein vich, das er czu gewalt hat und des er herr ist. (111.)

243. Notabile subtile. Cives Colonienses scripserunt sic: „Ad trinas quaestiones pro debitis coram nobis alteri submotas . . . (122.)

244. Wy tewer ein swert czu gelden sey. Das ist auch von alder gemacht: Spricht ein man den andern an umb eyn swert, und jener antwort und spricht, er hab es vorlorn: er dorff es nicht tewer gelden den fur eynen halben vierdung (das sein sechs gros ader LXXII haller). Wil sein aber jener enperen, des das swert ist gewesen, er mus es behaben auf dem kreuz, das es er vorlorn hab. (196.)

245. Von den lerknechten. Das ist hie getailt: Eynen lerknecht, den ein man ein hantwerk lert, den mag er wol mit einem pesem und mit einem andern, das einem pesem gleich ist, slahen und czuchtigen messlich. Aber einen gedingten knecht, den sol man nicht slahen; wann vorwarlost derselbe knecht seinem heren icht, das sol er im gelden. (157.)

246. Teyding von einer mul. Die fraw von der Leyppen, witteb, entpot her also: Ir richter von Winaw wer czu ir komen und hett ir gesagt, das der richter czu den Stocken hett ein mul manich iar ynne gehabt wider ein recht, und diselbe mul geken Schrittis auf das haws. Do sprach die

frau czu ym: „Richter, weistu das fur warheit nicht, so gesweyg der red.“ Do antwort er und sprach: „Fraw, ich weis is fur war wol und manchen man ist es wissentlich.“ Darnoch beschid di fraw dem richter von Stocken einen tag, das er beweist, mit welchem rechten er di mul ynne hett. Czu dem selben tag beweist der richter mit seiner hantuest, das er recht czu derselben mul hett. Darnoch fragt di fraw an einen rechten urteil, waran der richter von Wunaw bestanden wer darumb, das er den richter von Stocken kegen ir vorraten hett. Do wart geteilt: Man sulde dem richter von Wunaw di czungen an eynem eyseren haken hahen, der hoch im ein sewl wer geslagen, und suld yn do so lang lassen hangen, uncz er dy czungen selber aus dem halz riss; ym wolde denne fraw genad doran tun. (158.)

247. Wer dem andern drewt czu slahen und wirt des uberwunden, der ist dem richter bestanden mit LXXII hall.; aber umb drew von prandes wegen ist ein recht als in der handuesten stet geschriben. (159.)

248. Quomodo unus probare debet suam probitatem. Fynko cultellator post responsionem omnium causarum sibi impositarum per Fridlinum cultellificem et fratrem suum, qui loquebatur, quod nunquam aliquem, verbo nec facto, omnibus meis scientibus vicinis, perturbavi et Deo teste; quod audiens causidicus, dictus Fridel Trutter, nomine ipsius sententiari petivit, qualiter dictum sermonem scabinis audientibus prolatum, verum esse, probare deberet. Super quo sententiatum fuit dicto Hynkoni: Cum duobus ex utraque parte vicinis residentibus et uno ex opposito. (165.)

249. Umb notwer des leibes, vim vi repellendo. Cives Czasslavienses scripserunt in hunc modum: Quidam accusavit unum pro homicidio fratris sui... Super quo sententiatum fuit: Cum antedicta causa coram judice et juratis ad placita pervenisset civitatis, camerarius nichil agere nec disponere habet cum eadem, sed pertinet cum emendis ad judicem et juratos civitatis. (167.)

250. De testimonio jurati et judicio peremptorio. Hasso movit querimoniam, qualiter Nicolaus sibi in tribus lotis auri teneatur, proferens suam justitiam per scabinum velle confirmare. Ad hoc Nicolaus respondit debita negando, sed testimonium scabini pati oportet. Peremptorio judicio veniente Hasso non statuit scabinum, sed suum exitum judici et juratis in tribunali sedentibus per dictos scabinos alium scabinum indicens se in arduis negotiis equitantem. Et cum homo suum testem non pro se cogere, sed judicium perhibere testimonium veritati, dictus Hasso petivit sibi sententiari, utrum aliquod nocumentum sibi posset inducere an non vel quicquid juris esset? — Super quo sententiatum fuit: Ex quo Hasso de vespere seu alio die scabinum citare seu vocare ad judicium non procuravit, ideo dictus Nicolaus esset ab eo absolutus, quia peremptorium judicium nullam habet propagationem.

251. Haec sunt jura staterae plumbi etc. Haec sunt jura staterae plumbi conscripta, prout ea jurati viderunt justitiae magis competere, pensatis diversis modis circa ipsam stateram habitis et usitatis, testimonio seniorum: Alienigena dare debet de pondere centenario plumbi vel alterius rei sex grossos, civis vero quatuor gr. tantum. It. quilibe· civis potest vendere plumbum suum per octavam vel sedet cimam partem, sicut ponderatur. It. de sectione plumbi, quod dicitur schroten, de centenario debent dari duo parvi hallenses, de medio centenario unus parvus et non infra, computando unum ad aliud. It. civis de lagena olei dabit duas parvos et non infra, et hospes quatuor. It. Civis de centenario sepi dabit unum parvum et hospes duos parvos. It. de secundaria ponderatione centenarius quivis solvat quatuor grossos et insuper de vectione centenarii supra currum quatuor gr., quos etiam solvet quilibet de ipsa vectione supra currum. (179.)

252. Kein man mag purgeurecht haben umb gelt. Das ist auch gemacht, das umb gelt kein man purgen recht mag fursetczen, sunder er sol czuhant antworten als jener tet, fur den er ist purg worden, und sol auch in

XIV tagen vorrichten, was man auf yn erstët. Aber umb wunden und umb unczucht hat ein man wol purgen recht drey XIV tag. (184.)

253. Inhibitum est, ne aliquis in villis, ubi sunt allodia civium vel extra muros civitatis, potum aliquem propinet; alioquin vas cum potu perdet et judici pro emenda solvet fertonem. (182.)

254. Item ordinatum est, quod preco cuilibet homini pro XVIII hall. justitiam potest facere et de pignore providere; pro quo sibi a reo tamen duo parvi denarii solvi debent. (183.)

255. Das ist auch geteilt: Wo richter und scheppen durch frides willen czu einem geuecht komen, tages ader des nachtes, u. durch frides willen auf der stras gēn und an demselben geen czu einem geuecht komen: wer sich an demselben geuecht wider si setczet und ir nicht schonet und ir eynen wundet, ab si dann ir aynen ader mer an derselben stat richter und scheppen czu tod slahen, dennoch sol der richter mitsampt den scheppen so czuhant, es sey pey tag ader bey nacht, ein gericht hegen u. sol auf denselben clagen als auf einen rechten fridprecher; u. uberwindet er yn mit einem scheppen ader mit czwain erbarn mannen, er sol czuhant czu seinem hals richten und sol ym halt also toten dennoch sein hewpt heissen abslahen. (185.)

256. De annuali foro et ejus libertatibus. An des heyligen krewczes abent, der in dem herbst etc. (Tomaschek 186.)

257. Von purgerrecht zu gewinnen. Welch man sich in di stat czewht und sich nicht czuhant beerbet in der stat und wil wein schenken: der sol ein halbes schok czu der stat geben. Und es sey fraw ader man, die ungesessen sein, und wollen pir schenken, di sullen czu aller ersten einen halben fierdung geben, das sein sechs groschen. (202.)

258. Ad idem. Wer purgerrecht wil gewynnen, der sol dem richter einen gr. geben czu urkund und sol purgen setczen, das er iar und tag ubel und gut mit der gemein leyde. (195.)

259. De licentia subditi. Und welchem manne man czu dem hern urlauben sol, der sol von aller erst einen vierdung geben; und vert er wider aus der stat in iares frist, so sol er aber einen vierdung auf die stat geben

260. De proficiscentibus ad limina sanctorum. Si quis hominum voluerit proficisci ad limina sanctorum, vid. sti Petri et Pauli, Jacobi, vel alias: uxor sua, si voluerit, iter suum impedire poterit, voto Iherosolimitano excepto. (IV. § 4.)

261. De falsis denariis. Decrevimus etiam, ne aliquis magistrorum monetae vel aliquis hominum in domo alicujus civis aliquid quaerat vel quaeri faciat nec etiam falsarios vel falsos denarios, nec etiam pro hujusmodi causis domum alicujus intret, nisi mediante judice et aliquo juratorum; potest tamen, si aliquid talium fuerit, adhibere custodiam, donec judex veniat et jurati. (VI. § 1, 2.)

262. Item de eodem. Si autem magister monetae vel aliquis suorum contra formam praescriptam aliquid in domo alicujus invenerit talium vel servi sui, nec filius nec hospes suus in aliquo respondebit. Si autem in foro quemquam deprehenderit et juratos habere non poterit, unum probum hominem assumat vel duos, per eos custodiam adhibendo, ne quid de se projiciat suspectus vel aliquid sibi adjiciatur per alios, donec judex et jurati advocentur. Si autem in campis vel in silvis magister monetae quemquam deprehenderit, de quo habuerit mali suspicionem, et juratos habere non poterit, sed aliquem alium probum virum, unum vel duos, cum hiis sibi custodiam adhibeat, sicut dictum est ante. Si vero tantum familiam suam circa se habuerit, illum quem impetere nititur, ad civitatem duci faciat et a judice sibi postulet duos concedi juratos, qui verba illius argute examinent et quidquid coram illis juratis idem deprehensus professus fuerit, in irritum non poterit revocari. Et sic fiat de qualibet causa, cum jurati per preces alicujus inducuntur vel a judice mittuntur ad audiendum aliqua promissa vel verba alicujus; quidquid se audivisse protestantur, revocari non poterit. Si vero non vocati nec postulati in foro seu

23*

taberna quidquam audierint, accusatus ab eis dicta sua coram judicio poterit revocare. (VI § 3—6.)

263. Item de falsis denariis Si falsi denarii apud aliquem honestum virum inventi fuerint et si idem dixerit sibi tales denarios esse datos ab alio viro illaesae famae, respondens metseptimus se melius expurgare poterit quam actor eum possit vincere metseptimus. Si autem professus fuerit se a monetario tales recepisse denarios, extunc metseptimus monetarium convincere melius poterit quam monetarius se possit metseptimus expurgare. (VII.)

264. Von der holung. In omnibus causis, quae coram judiciis tractantur a festo Nativitatis Domini usque post octavas Pascae, proxima feria sexta, qua die judicio peremptorio praesidendum est, quisque homo iterationem suae causae, quod vulgo erholung dicitur, habere poterit, quam in die judicii peremptorii nullus habere poterit. Quatuor autem causas excipimus ad hoc rigore juris, vid. homicidium, stuprum sive violationem virginum, vitium falsitatis denariorum vel argenti, invasionem domus. quod vulgariter heymsuch dicitur. Pro quarum qualibet causas si homo convictus fuerit, in vita dampnatur. Si aliquarum harum causarum in diem judicii peremptorii judicanda ceciderit, reus causam suam induciare poterit usque in diem proximam sequentem; iterum ab illo die in diem tertiam, in qua nullo ulteriori termino obtento oportet vel gratia compositionis vel juris vigore eam terminari. Omnes causas hiis similes eodem jure volumus terminari. (XV.)

265.a) De appellationibus. Cuicumque coram judicio et juratis habundans justitia facta fuerit et illam contempnens appellat indebite ad dominum regem: stabit in poena X talentorum. Si autem judex et jurati sibi non satisfecerint, extunc libere ad aliud judicium appellabit, postquam fuerit justitia denegata. De praedicta autem pecunia duae partes cedent judici, tertia juratis. (XX.)

265.b) Volumus etiam, quod nullus coram aliquo judicio de pluribus causis incusari possit quam de tribus. (XIX.)

266.a) Quo captivus pro debitis debeat teneri. Si quis alium pro debitis suis in judicio detinuerit, non

habentem unde solvat, si creditor carere noluerit: judex debitorem manu propria creditori tradat, quem nec in frigore nec in calore distemperato tenebit, sed ferro manuali, et pascet eum quarta parte panis empti pro uno denario et cipho aquae. Si vero furtim effugerit, extunc creditor ubicumque ipsum rapuerit, cum scitu judicis captivum detinebit. (XXI.)

266.b) Si aliquis conquestus fuerit coram judicio non sub recto nomine responentis, respondens propterea liberari non poterit, sed prolocutor poenae minori subjacebit, vid. XII denariorum. (XXIII.)

267. Si debitor captus pro debitis ex captivitate evaserit. Si quis pro aliqua causa preconi praesentatus fuerit vel suo debitori, nemini medio tempore pro aliqua causa respondebit; et si illos effugerit, quicunque actorum ipsum primus deprehenderit, illi utique respondebit. Item quilibet preco testimonium perhibere poterit, si aliquem pro debitis vel res alicujus in domo alterius interdixerit; item s aliquem citaverit, interrogatus a judice de hoc testimonium perhibebit. (XXIV.)

268. De falsis clavibus etc. Expedit etiam, ut quicumque fabrorum alicui viro vel mulieri falsas claves vel uncos fecerit, si cum tribus testibus victus fuerit, manu privetur; sed si se expurgare voluerit, mettertius in cruce probabit juramentum. De ista poena cedet tertia pars judici, tertia actori et tertia juratis. (XXVI.)

269. De illis qui Deum et beatem Virginem maledicunt. Omnes decrevimus unanimiter et devote, ut quicumque Deum vel beatam Mariam vel Sanctos Dei vel sacramenta ecclesiae blasphemaverit, statuto papali septem diebus dominicis cum corrigia circa collum, nudipes trahatur durante processione circa ecclesiam parrochialem, et hiis septem diebus jejunet in pane et aqua, nullam ecclesium medio tempore ingressurus. Si ante hanc poenam contempnens moriatur, sepultura carebit. Si vero pecunia satisfacere voluerit, det ad opus ecclesiae XL solidos vel XXX vel secundum posse suum. (XXVIII.)

270. De illis qui nocivos tenent homines. Si quis infamatus fuerit, quod nocivos teneat homines, fures, latrones et alios quoscumque, prima vice ammonitus solus expurgabitur, secunda mettertius, tertia metquartus; quarta si inventus fuerit, consimili poena puniatur. (XXXVII.)

271. Quod rex vel vicarius ejus de jure non potest privare juratos causas judicandi. Quaesitum fuit a civibus de Chutna, si dominus rex vel ejus vicarius judicem civitatis et juratos privare posset potestate super homicidiis vel causis majoribus vel minoribus judicandi, cum in privilegiis jurium suorum eandem ipsis dederit potestatem? Quibus responsum fuit, quia nisi demerita judicis et juratorum hoc exigerent, de jure non potest, licet de facto hoc fieri posset; privilegium enim meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate. (9.)

272. In quibus causis camerarius habet judicare. Quaesitum est ab eisdem, utrum per aliquem modum camerarius vel alter regis officialis aliquas causas sibi reservare posset, inhibendo judici et juratis, ne ad decisionem causarum procederent earundem. Super quo sententiatum fuit: Quia camerarius de jure nullas causas judici et juratis diffiniendas inhibere posset, nisi specialiter, de quibus coram eo querimonia moveretur, vel pro quibus expediendis ad civitatem venire rogaretur, vel pro quibus a sententiis per juratos latis ad ipsum fuerit appellatum, vel quibus actor contra judicem et juratos sententialiter tamquam contra reos placitare haberet. (10.)

273. Von spiczigen swerten. Ain man wart besagt von einem scheppen, das yn der richter begrayff in einem leythaws mit einem gespiczten swert; dasselbe swert fordert der richter an yn, das er ym es aufgeb auf ein recht; des widert er sich u. wold sein nicht tun. Do vil yn der richter an; do wold er sein dennoch nicht lassen. Darumb wart er geteilt dem richter mit LX schilingen und eczlichen scheppen mit dreysig der kurzen. (138.)

274. De mensura et pondere. De mensura et pondere judex et jurati (ut supra) obtinebunt. De resignatione, judex

medietatem et jurati medietatem. De ludo quidquid placitum fuerit, judex etiam unam partem et lucrans duas partes obtinebit.

275. De optione, quod in vulgari „eyn geteylts“ dicitur. Sententiatum est: Si alicui indisciplinato datur optio istorum trium: Pro excessu naturali coram juratis facto vel pro insolentiis gravibus, quod civitatem anno et die vitet, vel novem marcas emendales [pro XLVIII gr. marcam computando] solvat, vel in cippo vel in alio loco clauso novem dies propria in persona continuet —: talis in eodem instanti et statim habita deliberatione eligere debet; quidquid praedictorum eligerit, hoc eodem die ante occasum solis complere et facere tenetur, et specialiter, si dationem denariorum elegit. Denarii tales in emendationem civitatis sunt convertendi. (180.)

276. De assessoribus in judiciis villanorum peremptoriis. Assessores, qui in villis in judiciis peremptoriis vel causis magnis judicandis juratis pro fortificatione juris apponuntur, nisi pro illo tempore jurent sicut jurati electionis suae tempore juraverunt, in accusationibus et testimoniis non habent virtutem juratorum; non enim actum proprium exercent, sed actum juratorum illius temporis, qui forte pauci sunt numero, adjuvant et confirmant.

277. Von unterscheid der wende czwischen hewser. Welche lewt erb (ader hewser) neben eynander haben, do sol iczleich seyn want besunder haben u. auch seyn besunder rynnen; sy wollen dann peyderseit mit gutem willen ein want u. ein rynn haben. (69.)

278. Ad idem. Eyn iczleih man sol seyn wasser von seynem erb aufvahen, das es eynem nachbawr nicht schade. (70.)

279. Ad idem. Melczer, pader, ader semelich lewt, dy so vil wasser bedurffen, das es andern lewten czu schaden mocht komen, die sullen ir wasser an irer nachpawern schaden, das noch weg, noch steg, noch strass, noch gasse von dannen verderbe, layten u. furen. (71.)

280. Von wasser trieffen. Wy lang ein man dem andern gan, das sein wasser auf yn gee, u. das mit pete

verhangen ist, domit vorlewst er seines rechten nicht, sunder wenn er sein nicht empern wil, vber ein iar, vber czehne, vber dreyssig, er mus sein wasser an schaden von ym layten und furen. (73.)

281. Von reyen des ackers. Das ist getailt in dorffer: Wo krig wirt czwischen lewten umb acker, umb reyen, umb marscheid, umb reichen czwischen hewsern und hofen, do den scheppen nicht umme gewissen ist: do sol man altsessen lewt auf furen, und was di doran irscheiden noch irer sel gewarheit ader gewissen, das hat krafft. (72.)

282. Item de metis et greniciis agri. Wer einen rayn pricht und auseret czwischen eckern und wirt des uberwunden mit einem rechten: der ist dem gericht bestanden mit einer mark goldes ader mit czehen mark silbers, dem selbschodigen (ist er) aber mit nicht anders bestanden, denn das er ym den rayn wider gancz sol machen in dreyn tagen, ab di sach in panteyding ist geteidingt, ader in XIV tagen, ab er es ander czeit in dem iar ist geteydingt. (135.)

283. De mechanicis. Statutum etiam, quod quilibet faber, sellator, currifex, calcariator et loricator magisterium cupiens obtinere, d. magistris duas libras cerae ad czecham, judici duos grossos et notario unum dare sit astrictus et cautionem facere satis bonam, per annum manere in civitate. Et quicumque in czecha excesserit, stabit in uno talento cerae, secundo in duobus et sic deinceps augmentando. (211.)

284. De eodem. Statutum, quod omnes mechanici civitatem intrantes dabunt judici II gr., notario I, magistris libram cerae, ut supra. Et idem captum est specialiter de sutoribus, hoc addito, quod sutoribus magistris dare debet X grossos, II libras cerae et cautionem ponet. It. Omnis alienigena sutor etc. trahens, de civitate vel loco, ubi mansionem habuit, afferat, qualiter ibi se rexerit. (212.)

285. Quod nullus annonas in civitatem ducat. Statutum et ratum habere volumus, quod nullus annonas, cujuscumque grani fuerint, ad civitatem de campis, domibus

suis seu horreis imponendo praesumat inducere, poena sub majori, pro eo, ut dampnum irrecupabile evitetur (quod anno Domini LIII dominica, qua cantatur Respice, civitati obviavit). (213.)

286. Aynes purgers knecht von Chutten sprach dem wechselmeyster in dem wechsel poze wort vnd ruckt sein swert auf yn und (wart) des uberwunden mit gesworn leuten. Daruber wart geteilt czu eynem rechten, das er di posen wort drey suntag auf dem predigstul, als in der hantvest geschriben stet, sol in den mund slahen und umb das swert, das er gerukt hett, sol man ym dy hant abeslahen ader er sold si losen mit czehen marken.

287. Von munczschreybers bekentnusse. Das ist auch geteilt kegen den Chutten: Das ein man den andern anspricht umb munczgelt mit einem gesworn schreyber, der der munczschreiber ist und der muncz gesworn hat, der mag wol uberczewgen und uberwinden.

288. Statuta mechanicorum et primo sartorum. Welich man sneyder meyster wil werden in der stat, der sol dem richter vier gros phenning geben czu an weysen, dem schreyber eynen, und sol purgen setczen, und den meystern eyn phunt wachs in ir czeche. Lanificum: Statuta lanificum anno Dm. Millesimo CCCXLIX edicta per judicem et juratos propter commune bonum civitatis. Quilibet fraternitatem et magisterium intrare cupiens, jus civitatis, ut modus est, acquirat, et judici cum duobus grossis et notario cum uno dandis se manifestet (hoc non tenetur). It. volumus, quod nullus magistrorum nisi in foro in die forensi in loco debito et deputato et non alias lanam emere praesumat; praeterea quicquid magistri statuerunt, nulli infringere liceat, sed ratum et gratum habeatur. Qui autem contrariaverit, primario et secundario in uno fertone puniatur et tertiario carebit anno et die laborem. Volumus etiam quod nullus simul sit famulus et magister.

289. Piscatorum statuta. Statuimus unanimiter propter commune bonum civitatis, quod nullus piscator pisces

ad forum prolem, id est pisces qui prut dicuntur, portare praesumat; et quicumque dictum mandatum violaverit, omnes pisces cum praedictis judex vel juratus, qui primo supervenerit, eidem recipiat, quos in foro habuerit; et si bina vice perpetraverit (sic), tertia vice ad pragnerum ponatur per diem, qua finita exibit civitatem per annum et diem. Item omnes effusores aquarum praedictae correctioni et poenae subjacebunt, victi uno probo viro. It. omnibus emptoribus extra vel intra muros civitatis pisces emere ad vendendum in foro seu domibus poenâ praedictâ inhibemus. It. unicuique nobiscum manenti et pisces ementi et ad alias civitates seu oppida portanti civitatem nostram inhibemus; arreptus si fuerit, poenis puniatur praenotatis. (203.)

290. De strichonibus. Statutum est, quod hii, qui fructum strichonum tam aestivalium quam hyemalium ab annonis percipiunt, singulis quatuor temporibus duos scabinos recipiant pro examinatione dictorum strichonum atque petant, ut diviti tam pauperi justitia mensurando fiat aequalis. (204.)

291. It. Volumus, quod unusquisque braxator suum strichonem ad illum, qui czeyteycher dicitur, portet, dictis scabinis praesentibus examinet, et quicumque neglexerit vel violaverit, poenae unius fertonis judici solvendo subjacebit. (205.)

292. Decrevimus, quod nullus creditor vel hospes marito recedente seu moriente lectisternia et ea quae ad mensam pertinent, mulieri impignorare valeat. (206.)

293. Jurati cujuscumque civitatis teneantur de mercato, mercibus et mensuris et aliis quibuscumque negotiis, quae ad commune bonum pertinent et pacem, fideliter ordinare cum judicis adjutorio. Quidquid autem ordinaverint praedicto modo, nulli alii se aliquatenus intromittant immutando vel contradicendo. Et quamcumque poenam super hiis statuerint, haec a statutorum transgressoribus persolvatur. (III.)

294. Statuta braxatorum. Statuimus, quod nullus braxatorum interim, quum unam braxat cerevisiam, alias bra-

xare debeat, nisi dicta braxatura totaliter perficiatur in uno braxatorio, ut ignis custodiatur et dampna braxantibus non inferantur. (218.)

295. De theloneo. Statuimus etiam, quod nullus theloneum deducere potest, manens intra muros civitatis, nisi exeat civitatem. Et si hospes aliquem salvare nititur, dicendo sibi dedisse, hoc suo comprehendat juramento. (207.)

III.

Hic notantur diffinitivae sententiae, quae super causis dubiis diversis civitatibus et oppidis hic in Yglavia jura requirentibus in scriptis sunt transmissae et in futurum processu temporis transmittentur, et praecipue super talibus causis, quarum declaratio in privilegiis jurium civitatis nostrae Iglaviensis non exprimitur evidenter.

1. De juratorum testimonio. Juratus in causa propria sibi ipsi contra nullum hominem testimonium poterit perhibere.

2. = 68.b)

3. Pater non potest testimonium ferre pro filio. Sententiatum fuit rusticis in Eberhartsdorff: Pater existens juratus filio suo uterino pro vulneribus, quae idem filius sibi inflicta fuisse per quendam alium dicebat et hoc patrem suum vidisse, testari non potest.

4. = 68.a)

5. De testimonii suspicatione. Sententiatum est civibus Chutnensibus: Quando juratis vel judici specialiter, vel parti, contra quam ferri debet testimonium, suspicio est, quod testes sinistre testari et deponere velint ex favore, odio vel timore, aliter quam veritas se habet: iidem testes ab invicem separari et dividi possunt et singillatim super causa, de qua testari debent, de loco, tempore et aliis singulis circumstantiis a juratis inquiri et peraudiri, et secundum hoc postea possunt ad sententiam procedere diffinitivam. Hoc tamen fieri debet, antequam testes manum imponant cruci.

6. Si jurati divisionem testium faciunt, hoc non debet fieri ex odio alicui parti. Sententiatum est eisdem: Si judex et jurati proprio motu talem divisionem

(testium) faciunt, si pars, pro qua debent testari, hoc agitat et petit: oportet juratos comprehendere juramento, quod non sibi in odium et praejudicium, sed tantum zelo justitiae ad inquisitionem veritatis divisionem hujusmodi faciant et praetendant.

7. = 155.	*16.* = 86.	*26.* = 222.
8. = 135.	*17.* = 87.	*27.* = 158.
9. = 271.	*18.* = 88.	*28.* = 159.
10. = 272.	*19.* = 219.	*29.* = 160.
11. = 81.	*20.* = 217.	*30.* = 161.
12. = 82.	*21.* = 218.	*31.* = 162.
13. = 83.	*22.* = 156.	*32.* = 202.
14. = 84.	*23.* = 157.	*33.* = 223.
15. = 85.	*24.* = 220.	*34.* = 224.
	25. = 221.	

35. De variatione testium. Das ist auch gegen dem Triesch getailt: Was geczugen eynes mannes vorsprech vor eynem gerichte nennet, mit demselben mus her voluaren, her widerruff es danne saczehant und (allczu) sprech: „Was meyn vorsprech hat geredet, das ist meyn wort nicht“. Wanne spricht her das, so vorpust er es mit eynem grossen pfennig, und nennet danne ander geczugen wol mit recht.

36. = 139.

37. De compulsione testium. Sententiatum est hic: Quod omnes testes, qui gratia, timore vel odio vel favore a ferendo testimonio se absentaverint, per judicem, si petit pars, pro qua testari debent, compellendi sunt ad perhibendum testimonium veritati.

38. = 139.
39. = 140.
40. = 190

41. Utrum servus possit testari. Das ist hye getailt, das eyn knecht u. eyn prot-ess, der sich wol enthalten hat u. seynes heren eygen nicht ist, seynem heren wol mag gestën.

42. = 189

43. Duo generi testari non possunt contra socrum suam. Qunlinus et Jacobus Planer, generi Heynlynissae, loco nuptialium contra Petrum Rotin Melczer pro hereditaria portione, pro qua dictam socrum suam judicio convenit, testimonium perhibere non poterant, quia prius hereditariam portionem suam impetiverant, sibi in profectum.

44. = 142.a)

De possessione et venditione hereditatum, de hereditatibus quantum ad earum possessionem hereditariam, arrestationem, venditionem, emptionem, obligationem, resignationem, appropriationem et omnem alium modum circa ipsas contingentem, et jure emphiteotico et feodali, et privilegiis — sententiae sicut in theutonico vel latino diversis civitatibus sunt transmissae vel in futuro transmittentur, sicut in sequentibus subnotatur.

45. = 99.

46. = 100.

47. = 101.

48. De bonis falsarii et traditoris, ad quem spectent. Quaesitum fuit a Czaslauiensibus de praecepto camerarii, qui judicio ibidem praesederat, de homine necante se ipsum, et de falsario et traditore domini sui, ad quem hereditates et bona talium de jure debeant pertinere? Super quo taliter fuit sententiatum: Quodsi aliquis civis pro aliquo istorum casuum abjudicatur, de bonis illius, mobilibus et immobilibus, nullus tenetur se intromittere, sed uxor et heredes ipsius debent ea quiete et pacifice possidere.

49. = 103.

50. = 20.

51. De silvis in agrum conversis. Von den Potschaken ward her also geschriben: Eyn gepawer ward uberwunden, das her seynem herren vor seynem walde hette holcz u. stockech ausgerawtet u. hette das zu eckern gemachet u. hette dy in gewer u. in gewalt, und darnach lyes ym der

herre eyn vrteil vinden, weder her ym das nach dem stamme oder noch dem acker schold vorpuessen? Darvber wort getailt: Sinddenmalen und her in awf dem holcze nicht hette begriffen, u. auch in darauf nicht hette gephendet, her schold er ym vorpusen nach dem acker mit czehen marken (51.)

52. = 113.	*55.* = 18.	*58.* = 111.
53. = 19.	*56.* = 108.	*59.* = 112.
54. = 114.	*57.* = 109.	*60.* = 15.

61. Vsgesaczte u. bestatte kinder haben mit den andern nicht teil. Das ist kegen den Wylancz getailt: Bestatet eyn man kynder bey lebentyngem leybe mit genanter morgengabe, wanne derselbe man hernach stirbet, ob er halt an gescheft vurschaydet: dy bestatten kynder haben mit den unbestatten nicht erbteil.

62. = 204.	*67.* = 182.	*72.* = 281.
63. = 107.	*68.* = 183.	*73.* = 280.
64. = 184	*69.* = 277.	*74.* = 180.
65. = 186.	*70.* = 278.	*75.* = 181.
66. = 187.	*71.* = 279.	

76. Sententiatum est eisdem (civibus de Colonia), quod litterae seu privilegia sub secreto, minori sigillo vel sub majori, sigillatae vel sigillata cum testium appositione, ejusdem et aequalis sunt vigoris.

77. = 188.	*81.* = 205.	*86.* = 26.
78. = 50.	*82.* = 209.	*87.* = 27.
79. = 50.	*83.* = 105.	*88.* = 28.
80. = 239.	*84.* = 240.	*89.* = 29.
	85. = 25.	

90. De arrestatione personae. Das ist here Heynrich von der Leyppen, der czu den czeyten hauptman des landes was, getailt: Eyn man helt seynen selbscholdigen wol auf, in wellichem gericht her yn begreyfet, und daselbst schol her ym von recht antwurten, was her in czeihet; aber eynen fur eyn andern mag her nicht awthalden, ym sey dan recht versagt.

91. Ad idem. Das ist im auch getailt: Haldet ayn man den andern awf um erb, das in eynem andern lande oder in ayner andern stat ist gelegen, man schal sye payde in dy selb stat beschayden, da das erb gelegen ist, das sy darum eyn recht suchen.

92. = 9.
93. = 10.
94. = 10.

95. De interdictione pecuniae promptae. Hye czu Telcsch ist getailt: Des gutes, das da heyset „pesserung“, des mag eyn man dem andern nicht verpieten, an alayn um erstandnes gutt, das her in der purger tauel hat geschriben.

96. = 91.	*103.* = 47.	*110.* = 46.
97. = 35.	*104.* = 47.	*111.* = 242.
98. = 36.	*105.* = 41.	*112.* = 172.
99. = 37.	*106.* = 42.	*113.* = 173.
100. = 38.	*107.* = 43.	*114.* = 174.
101. = 39.	*108.* = 44.	*115.* = 133.
102. = 40.	*109.* = 45.	*116.* = 59.

117. Wer mit dem andern czu taydingen hat um weyn, pyer, gepackens prot, geslagens vleysch, sumerczeyt, oder ander semleych dinck, das uber drey gericht nicht mag geligen, oder es verdurbe: der darf ym dorum nur aynes vurgebyten, wy tewr das selbe gut halt sey; es sey danne, das her nicht in der stat gesessen sey, wanne so schol man ym eynen so geraumen tag geben.

118. = 23.	*121.* = 17.	*124.* = 215.
119. = 24.	*122.* = 243.	*125.* = 232.
120. = 11.	*123.* = 214.	*126.* = 7.

127. Sententiatum est inter Walter Czererum et Elbel Aquampanis, quod nullus in dampnum alterius in judaea vel alias recipere debeat, quamvis de fure facere possit, nisi de scitu adminus unius scabini.

128. = 149.
129. = 150.

130. Juratus, qui resignavit juramentum, ulterius non potest testari sicut juratus. Sententiatum est hic in Iglavia, quod nullus juratus antiquus post resignationem sui juramenti nulli astare potest cum suo juramento, nisi sicut alter homo et testis communis, quia unusquisque corpus et res suas melius contra ipsum antiquum juratum defendere potest, quam ipsum potest vincere cum suo juramento.

131. De emenda mutantis verba. Si reus in judicio vel extra judicium coram judice et juratis de aliquo debito negat et postea affirmat, vel e converso primo affirmat et postea negat: pro hujusmodi varietate verborum respondebit medio fertone vel in LXXII hallensibus judici.

132. = (13.)	*142.* = (63.)	*152.* = (238.)
133. = (196.)	*143.* = (134.)	*153.* = (177.)
134. = (195.)	*144.* = (121.)	*154.* = (175.)
135. = (282.)	*145.* = (142.b)	*155.* = (176.)
136. = (151.)	*146.* = (122.)	*156.* = (153.)
137. = (152.)	*147.* = (233.)	*157.* = (245.)
138. = (273.)	*148.* = (234.)	*158.* = (246.)
139. = (60.)	*149.* = (235.)	*159.* = (247.)
140. = (61.)	*150.* = (236.)	*160.* = (125.)
141. = (62.)	*151.* = (237.)	

161. Hyn kegen Elow ist geteilt: Vm eyn lëm geuallen czu puess vyerczen marck, dem selbschol czehen, dem richter drey, v. den scheppên eyne. (161.)

162. = (117.)	*164.* = (89.)	*167.* = (249.)
163. = (97.)	*165.* = (248.)	*168.* = (14.)
	166. = (31.)	

169. Halpurger petunt sibi sententiari, utrum unus scabinus posset revidere seu perspicere vulnus, duellum seu mortale, et si tempore debito querimonia dicti vulneris esset proposita. Ad hoc respondit Stephlinus: Ex quo omnia jura durante tempore judicii sine omni contradictione usque ad humationem funeris perfecisset, utrum aliquid imponere posset, vel quid juris esset. Super quo sent. fuit: Ex quo dicta causa prius mota in judicio fuit actitata sine contra-

dictione usque ad humationem funeris, Stephlinus posset adhuc mortuum repetere suo jure vel sicut jura requirunt.

170.	(77.)	*173.*	(Tom.)	*176.*	(194.)
171.	(Tom.)	*174.*	(210.)	*177.*	(Tom.)
172.	„	*175.*	(193.)	*178.*	„

Sequuntur statuta communia per juratos Iglavienses pro utilitate communis status civitatis ordinata et in futurum in melius ordinanda, ad supplendum defectus articulorum in privilegiis jurium civitatis scriptorum.

179.	= (251.)	*205.*	= (281.)	*233.*	= (Tom.)
180.	= (275.)	*206.*	= (281.)	*234.*	= (225.)
181.	= (Tom.)	*207.*	= (284.)	*235.*	= (49.)
182.	= (253.)	*208.*	= (Tom.)	*236.*	= (Tom.)
183.	= (254.)	*209.*	= (167.)	*237.*	= „
184.	= (93, 252.)	*210.*	= (206.)	*238.*	= (Tom.)
185.	= (255.)	*211.*	= (283.)	*239.*	= (144.)
186.	= (256.)	*212.*	= (284.)	*240.*	= (Tom.)
187.	= (146.)	*213.*	= (285.)	*241.*	= „
188.	= (147.)	*214.*	= (Tom.)	*242.*	= „
189.	= (148.)	*215., 216.*	= (Tom.)	*243.*	= „
190.	= (Tom.)	*217.*	= (Tom.)	*244.*	= „
191.	= (131.)	*218., 219.*	= (183.)	*245.*	= „
192.	= (132.)	*220.*	= (208.)	*246.*	= „
193.	= (104.)	*221.*	= (30.)	*247.*	= „
194.	= (104.)	*222.*	= (Tom.)	*248.*	= „
195.	= (258.)	*223.*	= „	*249.*	= (94.)
196.	= (244.)	*224.*	= „	*250.*	= (Tom.)
197.	= (58.)	*225.*	= „	*251.*	= „
198.	= (168.)	*226.*	= „	*252.*	= „
199.	= (48.)	*227.*	= „	*253.*	= (241.)
200.	= (32.)	*228.*	= „	*254.*	= (Tom.)
201.	= (Tom.)	*229.*	= „	*255.*	= (185.)
202.	= (257.)	*230.*	= „	*256.*	= (Tom.)
203.	= (278.)	*231.*	= „	*257.*	= (64, 65, 130, 192.)
204.	= (279.)	*232.*	= „		

258. = (Tom.)	*260.* = (Tom.)	*263.* = (Tom.)
259. = „	*261.* = „	*264.* = „
	262. = „	

(Sequitur indicatio aliquorum articulorum, quorum contextus in Codice desideratur.)

De pignore. — De pignoribus furti. — De pignoribus amissis. — De judicio Judaeorum. — De vulneribus. — De homicidio. — De percussione. — De theolonio. — De judaeis mortuis. — De cimiterio judaeorum. — De scolis judaeorum. — De emendis communibus. — De citatione. — De emendis vulnerum. — De juramentis.

Articuli Privilegio civitatis Iglaviensis, recensionis B., deprompti.

I. § 7.	207, 213.	XVIII.	201.
II.	226.	XIX.	265.b)
III.	293.	XX.	265.a)
IV. § 1. — 216, § 4.	260.	XXI.	266.a)
V.	80.	XXII.	0.
VI. § 1., 2.	261.	XXIII.	266.b)
§ 3.—6.	262.	XXIV.	267.
VII.	263.	XXV.	227.
VIII. § 1., 2.	128.	XXVI.	268.
§ 4., 5.	1.	XXVII.	0.
§ 6	2.	XXVIII.	269.
IX.	79.	XXIX.	136.
X. § 1., — 129, § 2., 3., 4. — 197,		XXX.	164.
§ 5., 6., 7.	198.	XXXI.	123.
XI.	21.	XXXII.	0.
XII. § 1.	21.	XXXIII.	0.
XIII. § 1., 2.	21.	XXXIV.	0.
XIV. § 3.	163a) 163b).	XXXV.	0.
XV.	264.	XXXVI.	170.
XVI.	92.	XXXVII.	270.
XVII.	145.	XXXVIII.	171.

IV.

Sententiae secundum jus Magdeburgensium per Boemiam latae.

1. Viris providis et honestis, judici, juratis in **Grecz**, judex, jurati civesque universi de **Crudyn** servitii et honoris, quantum possunt.

Es wurden eynem czewgen geteilit scephin in dem gerichte und in dem gehegten dinge; der liz ym eyn recht werden, mit wy manchen schephyn her sold volvaren czu dem richter? Do liz ym der antworter eyn urteil werden dokegen, wen her sich an dy schephin und an gerichte und an eyn gehegtiz dynk het geczogen an alle underscheyde, ab her sy nich alle haben sulle, ader nich, ader waz eyn recht sey? Nu bitte wir euch, daz ir uns des machet weysir, ab her dy schepphin alle haben sulle, ader nich, mit wy manchen her volvaren sulle?

Wir teyn czu eynem rechtin: „Ist, daz der klager volvert alz her sich vormessyn hat, mit zweyn schepphyn und mit dem richter und mit gehegtem dinge: her genawsit seyn billich.“

2. Distinctis viris et honestis, juratis, ceterisque consulibus et civibus in **Grecz**, jurati in **Luthomusl**, quidquid potuerint servitii et honoris.

Eyn man hot den andern beclayt um vierundczwenczik schok grosz pfenninge rechtyz erbgeldes czu den tagen, alz mir unvorgolden. Wil her myr dez bekennen und gelaubin, daz ist mir lip; wil her dez nich, szo clag ych noch meyner clage, mag ychz beweisen mit der burger brif und yrm ingesygil, e her keyn rede brengen muge, domit her sich

derweren muge, ader nich, ader waz dorum eyn recht sey. Do sprach der antworter: „Her richter, ich habe widir den man nich gekauft und stë auch ym brif nich, und habe daz erbe jar unde tage in gehab, und ist meyn; wil her mir des bekennen und gelaubyn, daz ist mir lip; wil her dez nich, szo clag ichz noch meyner clage, will ich beweisen mit meynen czwen fingern, ader mit meynem lantrecht, ader wy eyn dem lant eyn recht sey. Nu lat eyn recht werden, ab ich billicher und czeitlicher meyn erbe czu weren sei ader nich, ader waz dor umme recht sey?“

Wir teilen daz czu eynem recht: „Daz man der stat brief lesen schal umme dy schache czwissen yn, unde ist daz, daz der antworter in demselbin bryve mit namen gescreben stet, daz her dazselbe gelt dem clager gelobt habe czu gebin, szo mack der antworter nich ledick geseyn, her musze iz geldyn. Ist abir daz, daz des in dem bryve nich enstet, so genawssit her seyn billichin.“

3. Prudentibus viris ac honestis, magistro civium et juratis in **Grecz**, judex, jurati in **Crudyn** servitium semper promptum.

Iz quam eyn man vor dy vier benke und sprach: „Her richter, heyst den man czu horen, her richter, wolt ir horen meyn wort. Czu eyner czeit sprach ich dem manne czu vor gehegtem ding um eyn schult, do ych uber hab prief mit der stat ingesegil, um alzo vil schult alz meyn pryf spricht, und vor mas mich geczawgen hire dez selbyn bryves mit der stat ingesigil und schepphyn mit gehegtem dyng, alzo vil sam ich czu meynem rechte bedorfte. Der selbe geczwk wart mir teilt. Dez wart wir becheiden, ubir virczën tage gezwgen czu vuren und jen czu hoern vor gehegtir bank. Dez quam ich vor daz gehegte dink myt meynym geczauge, alz mir erteilt wart. Do quam her nich. Wil her dez gelaubyn, daz ist mir lip; wil her dez nich, so clage ich hire czu ym noch meyner clage, czhyhe ich mich hire an schepphin und an eyn gehegt dynk, alzo vil sam ich czu meinem rechte bedarf. Hyire czu dem andern dinge do quam ich aber mit meynen geczauge,

alz mir schepphin und daz recht erteilt mit meinen brifen; heire do quam her aber nich und brocht keine helfrede, dy ym und andern leuten geteilt wart. Wil her mir dez gelawbyn, daz ist mir liep; wil her dez nich, so czhy ych mich an scheppin und an geheget ding, alzo vil mir eyn recht erteilt."

Do trat der antworter dar und sprach: „Her richter, wolt ir hoern meyn wort. Ich bekenn hire dez selbyn bryffes und des selbin gutes, do im geczugen um orteilt ist, unde bekenne hire der czwayr clage, dy her geclaget hat. Dor noch quam ich hire czu ym unde vor rychte mit ym, und vorgalt ym heyre dy schult biz an drey und drisik gros, dy stet der bryf noch. Will her mir dez gelaubyn, daz ist mir liep; wil her dez nich, so wil ich daz beweysen mit geczauge, ader mit meyn eynes hant, ader mit allem rechte, wy mir daz recht und schepphyn erteilen, alz man vorgolden schult mit rechte beweisen schol."

Do sprach der clager: „Hire alz her do vur czuht, daz her mir vorgolden hab biz an drey und dreysik gros, dez hot her nich ou nich getan; daz wil ich beweisyn mit meynem unvorscrickclichen pryeff und mit beyderben leuten, unde bit euch der varen an eynem rechten urteil, ab ich meyn gut mit meynem brife, den ich under stat ingesigil hab unvorbrochyn unde mit byderben leuten ich czu halden sey, den hir mirz mit keynerley vorgolden schult en czyhen muge, oder waz eyn recht sey."

Nu bit wir euch, daz ir uns des weyser machet.

Wir teilen czu eynem rechten, alz unz dy von ***Luthmericz*** *gelart haben: „Beczowget daz der clager, des her sich vormessyn hat, her genawset syn billich."*

4. Prudentibus viris et honestis, judici ac juratis in **Grecz**, magister civium, consules ac scabini in **Lutmericz** multum servicii et honoris.

Noch alle der rede, alz ir uns geschribyn habt in ewren bryfen under der stat ingesegil, under dem grossen und dem cleynen, so teil wir in eym rechtyn urteil, alz unz das recht weysyt und lert:

„Daz der czu seynen jarn kummen ist, seyn gelt, daz ym vorburgit ist, mak gebin, wem her wil“

(Daz ist um Hertels sun kegen Hannus von der Dobruch, der daz gelt inne hat, vormundschaft.)

5. Praemissis servitii et fidei puritate.

Der vorderer trat dar und clagete czw clagen umme hyndirnusse; do liz im der antworter eyn recht werden, ap her ym daz ich benennen scholde. Daz wart ym geteilt, her schold iz benennen. Do liz ym der vordere eyn recht werden, ap her ym ich antworten scholde; do trat der antworter dar und wider clagitte daz und sprach, daz ym das phant nicht gesaczczet were, dovon her das hyndernisse hette, und czeyt sych dez czu eyme vollen gehectin dinge. Und liz ym dor umme eyn recht werden, ap man dy ich billicher manen schulle, den her ym keyne antworte schuldik were, ader waz eyn recht sey dor umme? — Do trat aber der vorderer dar und clagitte, daz her ym mit dem gehegten dinge wolde seine teydinge underbrechyn, dez her sich chyen und losen wolde an daz keygenwordige gehegt dink, und liz ym eyn recht werden, ap her ym ich billicher antworten scholde, wen her ym domite sein recht enczyhen mochte, ader waz dor umme eyn recht were? — Weir ym vor antworte geteilt waz, daz lert uns.

„Wir teilen czu rechte, das der antworter nicht verborik geseyn mack, her muze dem vorderere antworten, wen ym antworte vor geteylit ist.“

6. Daz ist daz ander: Czwene hattyn alzo lange getedinget, daz dem eyn wart geteylt eyn hehegt ding. Vurte her, daz alz eyn recht were, her genusse sein. Do liz her ym eyn recht werden: Wen ir stat alle recht hette, dy ander stete dez kuniges hetten in dem lande czu Bemen, ir recht buechir und ir ingesegele, ap her nu ich mit bryven daz gehecgte dink under stat ingesigele furen moechte, den yn ymant daz an gehindirn mochte, ader waz dor umme eyn recht were? — Do liz ym jenir eyn recht werden, wen her sich scheppin und gehegtiz dink vormessyn hotte, ap her daz ich

mit lewten tun scholde, ader waz dor umme eyn recht were. Dez macht uns weysir.

„Wir teilen czu rechte, daz der, dem do geteilt ist eyn gehegt ding czu vuren, eyn gehegt ding mit lauten furen schal billichir, den in ymant czu keynen bryven getwingen muge.“ (De Glacz.)

7. Prudentibus viris, amicis nostris carissimis, consulibus et juratis civibus in **Glacz** Busko judex et jurati cives de **Grecz** merae amicitiae puritate.

Noch alle der rede, alz ir uns geschrebin hat an ewrem bryve under ewer stat ingesigil, so teil wir ewch, daz in eynem rechten urteil alzo uns recht weyset und leret:

„Daz der antworter dem clager um dy sache nicht antworten darf, und auch nichte antworte schuldik ist, wen iz um spil ist und um weyn, der mit topil spil gewunnen ist, alzo der clager gesprochen hat, und um gelubde, dy von spil her kummen ist, do darf der antworter dem clager nicht um antworten, alz wenik umme daz eyne alz um daz ander.“

8. Distinctis viris ac honestis, judici et juratis civibus in **Grecz**, advocatus et jurati cives in **Luthmericz** sincerum affectum in omnibus complacendi.

Ez schold eyn man eyn erbe mit erbessen behalden und quam mit seinen eyden vur eyn recht. Do wart der czwessen geret, daz se yz domit guten lauten willen czu geczawgen lisen, dy dor umme wosten, und wolden dy geczaugen bekant haben. Do wolden dy dorczu horen scholden, dor czu nicht horen. Do sprach der, der daz erbe behalden wolde: „Nu lat eyn recht werden, wen wir czu den geczwge gekorn haben und vorburgt ist, und dorczu nicht horen wil, wez ich nu warten schulle, daz mir eyn recht geschehe.“ Do sprachen sy herwydir: „Nu lat eyn recht werden, wen dy schagen eyn der stat betedinget seyn und yn der stat vorburgit ist, ab her nu icht dy geczaugen vur eyn recht in der stat gestellen schulle, und daz sy do bekennen, ader nich, ader waz dor umme eyn recht sey?“ Dez macht uns weysir.

Wir teylin czu rechte: „Wen der apt der obirste herre ist, und dink legen mak, wo her hyn will, daz dy vrowe czu den geczawgen horen schol, dy sullen bekennen vor dem apte und vor den scheppin, vor den dy teydinge geschën seyn.“

9. Salutatione praemissa condigna distinctis viris judici et juratis civibus in **Grecz.**

Es quam eyn vrowe vor uns vor eyn gehegt ding und sprach: „Es geburte sich, daz Johannes, der do stet, nam meyne swester czu rechter ë; dy brochte czu ym czwenczig schok grosir phenninge; do noch quam her mit meiner swestir, seyner hawsvrawen, vor eyn gehegt ding und vorrichte ir do vor gerichte czewenczik schok grosir uf seyn haus, mit sulchin underscheide: Were, daz sy eher abegynge den her, an erbin, so scholden czehyn schok bei ym blîben, und czën schok scholdin widir uf ir newendigsten vruende (vallin). Dy selbin czehin schok uf dem hawse sein mich anerstorbin mit rechte, wen ich bin ir recht elich swestir. Wil her mir dez bekennen, daz ist mir lip; wil her dez nicht, so clag ich czu ym noch meiner clage icht beweisin mit scheppin und gehegtem dinge, alz wil ich ir bedarf czu meynem rechte. Lat mir eyn urteil werdin, ab ich neher sey czu beweisen mit scheppin und gehegtem dinge, den her do vur gelauken muge, ader nicht?

Do sprach der antworter: „Aller der rede, dy dy vrowe hyredit und geclait hot, der bekenne ich, das daz allis gescheyn ist; dez hab ich mich mit ir und mit den newendigsten frûndin, dy doczu gehoren, vruntlich und gutlicht bericht. Wil sy mir beweisen mit meinem lantrechte ader mit getrewen lewten, ab ichz ich neher sey czu beweisen mit meynem lantrechte ader mit getrewen bederben leutin, ader wy man eyn recht teilit, den ich keinen geczauk vor ir leydin sulle, ader nich, ader waz eyn recht?“

Wir teilin in eynem rechte: „Beweyset daz der antworter alz eyn recht ist, dez her sich vormessyn hot, her genawssyn billichin.“

10. Wir scheppin der stat czu **Meydeburck** bekennen offentlichen in desem kegenwortigen

bryfe, das czu uns ist kummin und bey uns ist gewest der hobische man, Hennil voyt von **Brawnau**, und hat uns gevragit um recht:

„Ir sullit wissen an desin nachgescriben worten, daz ich Hennil voyt nam eynis bydermanniz tochtir und kint czu der ee, und czilten kynder mit eyn andir, dy uns Got gab. Dez starb meyne vrowen eygen und erbe an von irn eldirn, den Got alle genedichk sey. Dez erbes irwante sich meyne vrowe unde undirwant sich des naches rechte. Do noch starb meyne vrowe, den lep lebityn unse kynt. Nu sint dy kynt, dy ich von der vrowen hatte, auch alle apgegangen, daz yn alle der hemeliche Got genedick. Nu komen meyner vrowen bruder und swestirn unde sprechin uf daz erbe und eygen, daz meyne vrowen angewallin ist unde angestorbin. Dez bete ich und vrage um eyn recht, ab daz erbe gut, daz meyner vrowen anirstorbin und angewallen was, ich gevalle uf ir kynt, do dy starb, und nu dy kynt, dy sy mir liz, ouch tot synt, ab daz (dy) kint angestorben waz, ich uff mich gevallen sulle, adir was dor umme eyn recht sey?“

Hy uf spreche wir schepphin czu ***Meydeburk*** *eyn recht: „Erbe und eygen, daz hennils votis vrawe angewallen waz von irn eldirn, daz erbe gut gevil, do dy starp, an ire kyndir, und nu dy kyndir tot seynt, so ist daz erbe gut gevallen uf hennil voyt, irn elichen vatir, und der vrowen bruder unde swester mugyn do czu nicht kommen, von rechtes wegyn.“*

Daz dicz eyn recht sey, daz beczuge wyr schepphin der stat czu Meydeburk mit unsirm ingesegil, daz wir czu rukke an dysen bryf habin lasin drucken nach Gotis geburt dryczen hundert jar in dem sechczigisten jar, dez vrîtagis nach sancte Niclas tage. (= 1360, 11. Dec.)

11. Sinceram in omnibus complacendi voluntatem honestati vestrae significamus, proponentes dubiam quaestionis summam distinctioni vestrae decidendam, quae talis est:

Es quam eyn man vor eyn gehegte dink und sprach: „Her richter, hor und heyst horn eyn hauus czu meyner clage.“ Dez trat eyn ander dar und sprach: „Her richter, horet dys guten mannes wort: daz haus, daz her do ansprechen wil, do

habe ich bessir recht czu, wen her, unde habe dez der stat bryf und ger dez, daz man den leze, und dornoch hort meyn rede; unde wen man den bryf gelezęn hot und gehort, dor noch lat ym eyn recht orteil verden, alzo der bryf spricht, und ab der vrowen bruder czeitlichir und billichir czu der vordirunge dez hawz recht solle haben, wen her, adir waz dorumme eyn recht sey.“ Und der bryf der ist alzo gegebyn.

Nos Petrus Plaschan judex, Petrus murator etc., jurati et scabini in Althamuta. etc. A. D. 1354.

Dez antwortet der erste alzo: „Alzo der frawen der bryf gescrebin ist, dez se gewalt hatte czu tun und czu lassen mit dem hause alzo mit yrm rechtin erb, und sy dobey mit lebyndin leybe dazselbe haus nu vorgebyn hat, unde noch leyt yn demselbyn reyen, alzo yn an herre e gehabit unde gelassen hat, lazt eyn recht urteil werden, ap daz enickel, daz hy kekynwortic styt, bessyr recht haben sulle czu dem hause, ader der vrowen bruder mit dem bryfe, ader waz dor umme eyn recht sey?

Petimus praemissa honestatem vestram nos informare. (De Lautmericz.)

Obsequiorum praemissa promtitudine cum felicitatis augmento: „Noch alle der rede, alz ir uns gescrebin hobit yn eurem brywe under der stat ingesigil, so teil wir yn eyme rechtin orteil, alz uns daz recht weysit und leret: Iz daz, daz enyckil nich der vrowen enyckil ist, zo velt daz haus billiche an der vrowen bruder.“

12. Distinctis viris et honestis judici et juratis in **Grecz**, jurati in **Luttomisl** servicii quantum possunt et honoris.

Iz wart eyn man hy of gehalden und yn unser gevenckniz brugt, und eyn ander man, der gab ym schult, her hette ym seyn rechtin bruder gestrozraubit und dermort uf der vryen strosse, do hette her yn gecycht mit allem rechte vor gehegtim dinge. Do rettyn seyn wront dir-czwichyn vor gehegtem dynge und burgityn aus of eyn genanten tac wedir czu stellyn yn daz selbe gevengniz; ab se yn nicht gesteltin,

so weren se scholdick und bestanden voinczik schok grosir phennynge czu leysten of den selbyn tak, wor schepphin in eym gehegtin dinge eyn dy vir beenke, der wart eyn tak eyn gevorcht ubyr vyrczen tage mit yr beydir wilhor. Do dy virczen tage quamyn, do totyn dy schepphin den vordyn kunt, daz nicht dingez wurde. Obir daz quam der vorderre unde sucht eyn recht; do wart ym nich gestatt noch geleyzt, alzo gelobit wart yn eyme gehegtin dinge. Das besaczit der vordirer mit den schepphin.

Dor noch czu dem nestyn dinge quam der vordirer vor eyn gehegt ding, und sprach den burgen czu, daz ym nich geleyst were alz se ym gelobit hetten vor gehegtim dinge, und lawport sich kegyn iren helf rede. Do antworttyn dy burgyn und bekantyn, daz ze burgyn weren worden, und sprochen yz iz synt keyn ding nich gewesyn und wellen yn hy gestellyn und leysten, daz wyr gebobit han. Wyl man uns dez bekennen und gelaubyn, daz iz uns lip; wil man dez nich, zo clage wyrz noch unser clage, wel wirz beweysin mit dem yrbirn richter unde mit den schepphin us gehegtim dinge, alz vil vir bedorffyn ew unsirm rechtin. Lat eyn recht urteil werden, ab wyr daz ich billicher seynt czu beweisyn, den den wir keyn notrede leyden, ader nich, adir waz eyn recht sey?

Do sprach der clager: „Her richter, mir wart meyn bruder berawit und dyrmort uf der freyn strosse; denselbin rawber und denselbin morder hab ych geladyn und gecycht mit allem rechte in dez konigez stat czu der Mawte; denselbin rawber und denselbyn morder brocht ich hy czu gevenkniz und wol den haben an gesprochen alhy vor gehegtim dinge. Do quom seyn vront, do dy styn und borgytyn auz, daz se yn suldyn gestellyn of eyn endelichen tak ubir virczën tage in daz selbe gevenkenisz; wo se yn nich gestellityn, daz se bestandyn weren L schokin grosyr phennynge yn eyn gehegte ding in dy vyr benck. Daz vorwilkorten se sich beyde. Wellen se mir dez bekennen und gelawbyn, daz ist mir lip; wellen se daz nich, zo clag ich czu denselbyn burgyn, wy se alle mit yrin Crystin-namen genant seyn, noch meynir clage,

mack ichz gehabin schepphin us eynim gehegten dinge, alz vil alz ich czu eynim rechtin bedarf. Nu lot eyn orteil werden, wen is allz vor gehecgtem dinge ist geschën, ab ich daz billichir sey czu beweysen mit scheppin us eynym gehegtem dinge, den se mir mit keynir rede mogyn encÿn, adir nich, adir waz dor umme eyn recht sey?“

Dez maght uns weysir..

Wyr teylen an eynem rechtin orteyl, alz uns das rechte urteil weysit und leret: „Beweisyt daz der vorderre, dez her sich vormessyn hot, her genawssin bylichin.“

13. Distinctis viris et honestis, magistro civium et juratis in **Grecz**, jurati in **Lutmychil** servitii, quantum possunt, et honoris.

Es quam eyn man vor eyn geheget dynk und hyz eynen dyep czu seyner rede horen, wy her mit seynyn dawczen namen genant wer. „Iz gewgit czu eyner czeyt, daz derselbe dyp stal mir meynen mantel und ander meyne habe an der stat, do ych billichen solde vride und gnad haben gehabit. Wil her mir dez bekennyn und gelaubyn, daz ist mir lip; wil her dez nich, zo clage ichz noch meyner clage. Lat mir eyn recht werden, wy ich mich czu meynyn dybe nehen scholle, daz mir unde dem lande eyn recht geschën.“ Do wart dem antworter alzo seyn recht gedinget und geteylit und sprach: „Der mantyl ist meyn und habe yn gekawft of dem vryen markte bey lichtem tage um meyn vol gewonnyn habe und stë ungebundyn und ungevangyn alz eyn getruyr man czu recht stën sulde, und ist mir mein recht ny gehoyt noch vorbruchen an keyner stat. Wyl her mir dez bekennen und gelauben, daz ist mir lip; wil her dez nich, zo clage ichz noch meyner clage, mak ichz beweysyn mit getruwen lynkauf und mit dem wyrt. Nu lat eyn recht werden, ab ich icht billichir und czeitlicher meynen getreuen halz und meyn habe icht czu behalden sey, ader nich, ader waz eyn recht sey?“

Auch tut man euch kont, daz uz demselbyn dorffe, do dy lewte uz sein, dy daz tedink sweren, daz dy schepphin vor unz bekant haben, daz her den mantil of yn geworffyn

hat und wol do-mitte ym seyn lebyn benomyn han. Dez makgyt uns weysir.

„Beweysit daz der antworter, dez her sich vormessyn hat, her genawssyn billichen.“

14. Iz qwam eyn man vor eyn gehegyt ding und beclayt eyn' um eyn offyn wonde, dy dy schepphin besën hattyn unde yn eyn gehegtym dyng vor eyn offyne wonde besayt hatten. Do sprach der vater, of den dy wonde geleyt wart: „Her rychter! Alzo meyn son meyn brotesse izt und von mir ungesundert ist: nu frogit yn eyme rechten, ab ich yn nu ich hynder mich czyen solle unde yn vortreten sulle, ader waz dorumme eyn recht sey?“ Daz wart ym geteyllit, daz her yn hindyr sych czyën mochte. Do sprach der vordere: „Her richter! Alzo alz seyn vater nu her tryt yn czu vor-antworten und her sich vor-molyz selbyr vorantwort hot in eyme gehegtin dinge, wissentlich schepphin auz gehegtyr bank, dy czu den selbin czeytin schepphin woren und noch bedyrwen lewte seyn. Nu lat eyn recht werden, ap her sych nu ich aber vorantwort solle, wen yn seyn vatyr hindyr sych geczyën moge, ader waz dor umme eyn recht sey?“ Do sprach der antworter: „Her richter! Alzo alz her spricht, daz ich mich selbyr vorantwort habe, und daz habe ich an keyner stat ny geton. Wil her mir dez gelaubin, daz ist mir lip; wil her dez nich, zo macg ychz haben schepphin aus gehegtir bank, alz vil alz ich der bedarf czu meynem rechte, und bit auch czu erwaren an eynym rechten, wen ich werer bin, ab ich yz nu ich billichyr sey czu beczaugyn, wen mich ymant ych ober vynden moge, ader waz dor um eyn recht sey?“

Do teyltyn dy schepphin, daz her billicher wer czu beczaugyn, wen der vordyrer.

Do bekanten dy schepphin dem antworter, daz her se ny vorantwort hette. Do sprache der vordirer: „Her richter! Alzo alz her sich geczogyn hatte an schepphin, ab her obir czeugyn moge, ader waz dor um eyn recht sey?“ Do sprache der antworter: „Her richter! Alzo alz ich mich vermessyn habe schepphin awz gehegtir bank, dy no schepphin seyn

und dy mir recht und orteil geteylt hatte wyssynlichen schepphin in gehegtir bank, lot mir eyn recht werden, wen ich werer byn, ab ych nu icht byllichir obyr-czaugyn solle mit schepphin, dy mir recht urteyl geteylt hatte, wen her mich ychtyz oberwindyn moge, ader waz dorumme eyn recht?"

Daz wart geteyllit, daz her yn billicher ubercyeugyn sollde mit schepphyn, wen her yn obyrwindin mochte.

INDEX.

I. König Ottacar'sches Recht.

II. Cursus seu Registrum civilium sententiarum. Sententiae Brunenses.

Addenda e Codice Kuttenbergensi.
(Sententiae Iglavienses.)

III. Sentententiae Iglavienses.

Pag. 364—372.

IV. Sententiae secundum Jus Magdeburgensium per Boemiam latae.

Pag. 373—384.

Addenda et corrigenda.

Sententiae Brunenses (p. 26—257).

9 & 10. Si praemunitur testibus ... recte: semper utitur testibus.

38: quae XXX marcas faciunt. In Cod. Kuttenbergensi: quae XXX sexagenas faciunt.

105 Unde cum dicitur ... Cod. Kuttenberg: Unde cum dicitur, quod actor forum rei sequi debet, ibi „rei" potest etiam exponi pro causa, quae sit genitivus de „res" — „rei" et non tamen de „reus" — „rei", sicut patet in causa praesenti.

107 In fine: Seculare. Cod. K.: civile.

142 Mortuo judice in R. — Cod. K.: Mortuo cive in R.

149 In fine: der do bewart wird ader ist.

179. Tit. recte: De debitis casus intricatus.

206. Post verbum „voluntate" adde: Unde non oportet alicui tradere uxorem et postea ut dotalitium promittat, compellere via juris. (Kuttenberg.)

342. Et est responsio — recte: Et est ratio.

Pag 172: Qui vetante judice sentit — recte: Qui vetante judice facit.

417. Tit. Accessor — recte: Praecessor (Antecessor)

443. Item si juratus dixerit — recte: si jurans dixerit.

Pag 207. Cap. de Obligationibus: In quibus dies non ponitur — adde: praesenti die debetur.

600. Tit. De proscriptis in spem — recte: in specie.

Addenda.

Sententiae Iglavienses (p. 288—363).

1. Adde in fine: (Igl. VIII. § 4. 5).
2. Adde in fine: (VIII. § 6.)
3. Adde in fine: (LX. § 2)
12. Loco „schibung" pone „schuben".
12. Adde in fine: (LXII)
16. Adde in fine: (LII, LIII.)
21. Adde in fine: (XII, XIII § 1. 2.)
22 Adde in fine: (LVII.)
64. Adde in fine: (257.)
91. Adde in fine: (96.)
92. Adde in fine: (XVI.)
104. Adde in fine: (192.)
144. Post titulum adde: Cives Colonienses scripserunt sic: ad vestram etc.